RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1925. Andra kammaren. Nr 36.

Onsdagen den 20 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial nr 23.

§ 2.

Vidare föredrogs statsutskottets memorial, nr 106, i anledning av kamrarnas beslut i vissa frågor rörande löne- och pensionsreglering för befattningshavare vid rikets universitet.

Punkterna 1 och 2.

De i dessa punkter föreslagna voteringspropositionerna godkändes.

Härpå föredrogs *punkten 3;* och yttrade därvid

Herr förste vice talmannen **Hamilton:** Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att punkten 3:o) i statsutskottets memorial nr 106 måtte ånyo bordläggas samt att kammaren måtte besluta, att denna punkt skall uppföras på föredragningslistan för det plenum, då omröstning skall ske enligt den i punkten 2:o) av detta memorial upptagna voteringspropositionen.

Denna hemställan bifölls.

§ 3.

Härefter föredrogos, men blev ånyo bordlagda sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtande nr 4, första lagutskottets utlåtande nr 32 samt första särskilda utskottets utlåtanden nr 1 och 2.

§ 4.

Herr talmannen tillkännagav, att enligt överenskommelse mellan talmännen bestämts, att gemensamma voteringar komme att äga rum onsdagen den 27 innevarande maj angående de voteringspropositioner, som då vore av kamrarna godkända.

§ 5.

Till avgörande företogs nu konstitutionsutskottets memorial nr 21, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.

Efter föredragning av *utskottets anmälan, att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen,* lades berörda anmälan till handlingarna.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Utskottets anmälningar jämlikt § 107 regeringsformen.

Punkten 1.

Under förevarande punkt hade utskottet funnit tre i protokoll över utrikesärenden resp. den 22 april 1924, den 26 april 1924 och den 6 mars 1925 omförmälda ärenden vara av den beskaffenhet, att anmälan borde hos riksdagen göras, beträffande de två första ärendena mot dåvarande ministern för utrikes ärendena friherre Marks von Würtemberg och beträffande det sista ärendet mot nuvarande ministern för utrikes ärendena excellensen Undén.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits:

av herrar *von Geijer, Dahl, N. J. Martin Svensson, K. A. Westman, Gustafson* i Kasenberg och *Pehrsson* i Göteborg, som förklarat, att de funnit sig ej kunna biträda utskottets under förevarande punkt framställda anmärkningar;

av herr *A. Ljunggren;* samt

mot utskottets anmälan mot excellensen Undén av herr *Pauli*, som deltagit i avgörandet allenast beträffande detta ärende.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Hans excellens herr ministern för utrikesärendena **Undén:** Herr talman! De av konstitutionsutskottet i förevarande punkt framförda tre anmärkningarna innebära från utskottets sida hävdandet av en grundlagstolkning av stor principiell betydelse. Utskottet förmenar, att såväl den föregående som den nuvarande regeringen felaktigt tolkat vissa grundlagsstadganden angående utskottets rätt att utbekomma hemliga handlingar berörande förhållandet till främmande makter. Anmärkningarna avse alltså icke *lämpligheten* av regeringens förfarande, så mycket mindre som i två av de anmärkta fallen konstitutionsutskottet erhållit de handlingar det begärt, ehuru under en av min företrädare till statsrådsprotokollet anförd motivering, som utskottet nu påtalar. Den meningsskiljaktighet, som råder mellan utskottet och Kungl. Maj:t, avser sålunda en juridisk tolkningsfråga.

Jag skall tillåta mig att först lämna en översikt av grundlagens hithörande föreskrifter och motivera den av regeringen hävdade tolkningen.

Enligt regeringsformen § 105 har konstitutionsutskottet rätt och plikt att för granskning erhålla alla statsrådsprotokoll med undantag för sådana protokoll, som enligt Kungl. Maj:ts beslut förklarats för hemliga eller, såsom uttrycket lyder, »särskilda» protokoll. Sådana särskilda protokoll skola föras beträffande ärenden, som angå utrikesförhållanden, såvida »rikets säkerhet eller eljest synnerligen viktiga skäl kräva hemlighållande» av ärendet. De hemliga eller särskilda protokollen kunna visserligen av utskottet begäras, »i vad angår visst av utskottet uppgivet mål». Men en sådan begäran behöver ej av Kungl. Maj:t bifallas. Det stadgas nämligen i § 105, att »Konungen pröve, huruvida med hänsyn till rikets säkerhet eller andra av förhållandet till främmande makt betingade, synnerligen viktiga skäl, hinder möter för protokollets överlämnande till utskottet». Kungl. Maj:t skall vidare, innan ett beslut fattas om vägran att tillmötesgå konstitutionsutskottets begäran i fråga om hemliga protokoll, giva utrikesnämnden tillfälle att yttra sig i ämnet.

I fråga om statsrådsprotokollen skiljes alltså mellan de vanliga protokollen, vare sig i utrikesärenden eller i andra ärenden, och »särskilda» protokoll i utrikesärenden. De senare äger konstitutionsutskottet utfå endast efter regeringens medgivande.

Regeringsformen talar i detta sammanhang endast om protokoll, ej om andra handlingar. Men enligt hävdvunnen och obestridd tolkning räknas till protokollen också de handlingar, som antingen formellt äro bilagor till protokollen eller dock faktiskt utgöra komplement till dessa. Följden blir, att utskottet

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

äger utan vidare utbekomma handlingar till de i protokollen upptagna ärendena, med undantag för handlingar, tillhörande ärenden, över vilka förts särskilt protokoll. Beträffande handlingar, som tillhöra ett protokoll, ligger det alltså i regeringens hand att, i sammanhang med ärendets behandling i konselj, taga i övervägande frågan, huruvida protokollet bör förklaras hemligt, varmed följer, att tillhörande handlingar få samma karaktär som protokollet.

Så långt råder knappast någon meningsskiljaktighet.

Men det existerar också handlingar, vilka inte tillhöra något i statsrådsprotokoll upptaget ärende. Dessa handlingar äro i regel, om de tillhöra andra departement än utrikesdepartementet, tillgängliga för alla. De utgöra enligt tryckfrihetsförordningen offentliga handlingar. Det är huvudsakligen i utrikesdepartementet, som det i större utsträckning förekommer hemliga handlingar, d. v. s. handlingar, som enligt tryckfrihetsförordningen icke äro tillgängliga för allmänheten utan Kungl. Maj:ts särskilda medgivande. De av konstitutionsutskottet framställda anmärkningarna avse just denna kategori av handlingar, d. v. s. sådana, som icke tillhöra något i konselj behandlat ärende och icke äro för allmänheten tillgängliga utan enligt tryckfrihetsförordningen hemliga.

Vad kan nu detta vara för slags handlingar? Inom utrikesdepartementet kan det vara först och främst handlingar, som avse ärenden, vilka i sinom tid *bliva* föremål för konseljbeslut och därmed en gång komma att tillhöra ett statsrådsprotokoll, sålunda handlingar rörande ett ärende, vilket ännu icke är slutbehandlat. Dessa handlingar, till exempel förberedande instruktioner utfärdade under pågående traktatsförhandlingar, redogörelser för olika stadier i dylika förhandlingar etc. bliva tillgängliga för konstitutionsutskottet sedan ärendet färdigbehandlats enligt samma regler, som gälla för statsrådsprotokoll. De kunna sålunda infordras av konstitutionsutskottet i sammanhang med protokollet, såvida ej protokollet förklarats hemligt, då deras utlämnande beror på Kungl. Maj:ts medgivande. En annan grupp av handlingar, och det är givetvis den största kategorien, utgöres av våra sändebuds rapporter om förhållandena i de främmande länder, där de äro anställda, i den mån dessa förhållanden kunna vara av intresse för den svenska utrikesledningen. Varje dag får utrikesdepartementet mottaga en mängd dylika rapporter, innehållande sådana meddelanden, som kunna tjäna utrikesledningen här hemma till information. Dessa rapporter innehålla ofta referat av förtroliga samtal, omdömen och reflexioner om förhållanden i främmande länder, berörande såväl utrikes- som inrikespolitiska ämnen. Dessa rapporter ha ofta förtrolig karaktär. Tilliten till att denna förtroliga karaktär respekteras och att följaktligen någon indiskretion i avseende å innehållet ej riskeras, är självfallet en förutsättning för att rapportsystemet över huvud skall kunna vidmakthållas. Vidare förekomma exempelvis rapporter rörande handelspolitiska ämnen, vilka tillgodogöras just genom att det huvudsakliga innehållet bringas till intresserade affärskretsars eller allmänhetens kännedom, dock först efter sovring, som verkställes i utrikesdepartementet. En viktig grupp av skrivelser och telegram utgöres av sådana, som innefatta svar på förfrågningar i olika ämnen i andra länder. Ofta nog givas dylika svar under förbehåll om diskretion eller är deras konfidentiella karaktär en självklar förutsättning, till exempel om det rör sig om meningsutbyte rörande den främmande regeringens synpunkter på en utrikespolitisk fråga.

Konstitutionsutskottets ståndpunkt synes nu vara, att utskottet äger utbekomma vilka som helst handlingar, som sålunda finnas i utrikesdepartementet, och att regeringen därvid icke har någon prövningsrätt. Den ståndpunkt, som intagits av såväl den nuvarande som den förutvarande regeringen och som av konstitutionsutskottet göres till föremål för anmärkning, är, att det tillkommer

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall pröva, huruvida de begärda handlingarna av nu ifrågavarande kategori må överlämnas eller ej.

Såsom framgår av den redogörelse, jag givit angående de paragrafer i regeringsformen, som handla om konstitutionsutskottets granskningsrätt, talas däri endast om statsrådsprotokoll, ej om andra handlingar. De enda bestämmelser, som finnas i grundlagarna om här ifrågavarande handlingar, förekomma i tryckfrihetsförordningen, som uppställer grundsatsen, att dylika handlingar ej må utbekommas utan regeringens tillstånd.

Konstitutionsutskottet har emellertid ansett sig kunna åberopa regeringsformen till förmån för sin ståndpunkt. Utskottets bevisföring är mycket enkel och lättfattlig och kan återgivas på följande sätt.

Konstitutionsutskottets granskningsplikt avser ej blott regeringens beslut utan även dess underlåtenhetssynder eller enskilda statsråds åtgärder utanför konseljen. För fullgörande av denna granskning har konstitutionsutskottet *behov* av att studera även handlingar, som ej tillhöra något i konselj beslutat och alltså protokollfört ärende. Följaktligen har konstitutionsutskottet också *rätt* att utfå dylika handlingar, oavsett om de äro av hemlig karaktär.

Denna bevisföring är ganska överraskande för att komma från det grundlagsvårdande utskottet. Den omständigheten att utskottet äger granska regeringens underlåtenhetssynder anses innebära, att utskottet har till sitt förfogande vilka som helst medel för att komma sådana förseelser på spåren. Konstitutionsutskottet har tydligen icke kunnat lida den tanken, att det skulle finnas någon lucka i granskningssystemet, att utskottet skulle sakna möjligheter att rannsaka allt som en regering gjort eller avsett att göra eller underlåtit att göra. Med utskottets sätt att argumentera borde det te sig lika lätt att fortsätta och säga att, eftersom icke heller tillgången till alla handlingar giver utskottet alla de medel, som det behöver för att fullgöra sin granskningsplikt, så kan utskottet även tillgripa andra för ändamålet erforderliga medel, exempelvis inkalla statsråden till muntligt förhör under edsplikt.

Eljest förefaller den enda rimliga grundlagstolkningen vara den, att utskottet för fullgörande av sin granskningsplikt har de befogenheter, som grundlagen uttryckligen tillerkänner utskottet, men icke varjehanda andra befogenheter, även om utskottet skulle finna dem vara av behovet påkallade.

Utskottets memorial giver icke ens någon antydan om att den av konstitutionsutskottet i år hävdade ståndpunkten är oviss eller omtvistad eller ny. Man får tvärtom det intrycket, att dess grundlagstolkning står över varje diskussion, och att de båda regeringar, närmast de båda utrikesministrar, som drabbas av anmärkningarna, ha gjort sig skyldiga till flagranta grundlagsbrott. Därjämte göres i memorialet en antydan — ehuru i försiktiga ordalag — att utskottet kan åberopa en praxis för sin ståndpunkt.

Det är givetvis i och för sig tänkbart, att grundlagen genom praxis erhåller en modifierad innebörd och att sålunda i detta fall konstitutionsutskottet, ehuru regeringsformen ej innehåller något därom, genom praxis förvärvat en utvidgad granskningsrätt, avseende även alla slags hemliga, diplomatiska handlingar, som ej höra till stadsrådsprotokoll. Det torde vara anledning närmare gå in på frågan huru härmed förhåller sig.

Enligt gjorda efterforskningar synes konstitutionsutskottet efter 1909, då den ministeriella konseljen avskaffades, och före de nu påtalade fallen, endast fyra gånger ha begärt och utbekommit sådana hemliga handlingar från utrikesdepartementet, som ej haft sammanhang med protokoll.

En praxis, som medfört utvidgning av konstitutionsutskottets rätt, har naturligtvis ej uppkommit endast därigenom, att konstitutionsutskottet i vissa fall verkligen utbekommit handlingar av ifrågavarande art. Det är helt naturligt och riktigt, att regeringen visar tillmötesgående mot utskottet i största ut-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

sträckning. Men en sådan tradition skapar ej en praxis av bindande natur. Ifall en person har fått tillstånd att se vissa hemliga handlingar i utrikesdepartementets arkiv fyra gånger, kan han inte komma den femte gången och påstå, att nu har han genom den praxis, som utbildat sig, erhållit en ovillkorlig rätt att få se de hemliga handlingarna utan tillstånd.

För att belysa den uppfattning, som varit rådande hittills i denna fråga, skall jag tillåta mig anföra vissa uttalanden av betydelse. Först vill jag då framhålla, att de statsrättsliga författare, som uttalat sig angående ifrågavarande grundlagsstadganden, samt och synnerligen, såvitt jag kunnat utröna, stå på den ståndpunkt, som konstitutionsutskottet nu utdömer såsom grundlagsstridig. Redan denna omständighet borde måhända ha hos utskottet väckt vissa tvivel om riktigheten av dess tes, trots att dess egen statsrättsliga expert går i god för densamma.

Ifråga om andra uttalanden av betydelse torde jag få börja med att anföra ett statsrådsprotokoll av den 3 februari 1857, vari behandlats en från konstitutionsutskottet ingiven anhållan att få del av såväl vissa ministeriella protokoll som även vissa diplomatiska handlingar, vilka delvis ej tillhörde protokollen. Detta är nämligen ett av de få precedensfall, som stundom åberopats för en obegränsad granskningsrätt. Det heter i detta statsrådsprotokoll:

»Beträffande åter Constitutions Utskottets begäran i öfrigt; Så, ehuru Grund Lagarne icke gåfwo anledning dertill att Constitutions Utskottet ägde utbekomma Diplomatiska handlingar i den utsträckning, som med denna begäran synes wara åsyftad, ansåg Hans Excellence Herr Stats Ministern sig likwäl böra i underdånighet hemställa att Kongl. Maj:t i förewarande fall måtte täckas willfara Utskottets önskan att erhålla en närmare kännedom om den politik, Kongl. Maj:t under de sednare åren funnit sig böra följa och hvilken ledt dels till den af Kongl. Maj:t, i förening med Hans Maj:t Konungen af Danmark den 14 December 1853 afgifna Neutralitets förklaring och dels till Tractaten den 21 November 1855 emellan Hans Maj:t Konungen samt Hans Maj:t Fransmännens Kejsare och Hennes Maj:t Drottningen af England; och trodde Hans Excellence Herr Stats Ministern sig derföre böra i underdånighet föreslå att till Constitutions Utskottet måtte få öfwerlämnas ej mindre de Protocoll, som blifwit hållna inför det af Kongl. Maj:t vid sednaste Riksdag äskade Hemliga Utskott, än äfwen såväl det Ministeriella Protocoll för den 26 November 1855, vid hvilket finnas bilagde förslag till de skrifwelser till Kongl. Maj:ts Ministrar i Petersburg och Köpenhamn samt till Kongl. Maj:ts öfriga Beskickningar å Utrikes Orter, med hvilka ofwannämnde den 21 November 1855 afslutade Tractat blifwit dem meddelad, som ock afskrifter af de skrifwelser, hvilka från åtskilliga främmande Magter, efter af Tractaten erhållen del, ingått.

Uppå Stats Rådets öfriga Ledamöters underdåniga tillstyrkande täcktes Kongl. Maj:t i Nåder bifalla hvad af Herr Stats Ministern sålunda blifwit i underdånighet hemställdt; derwid Kongl. Maj:t behagade i Nåder förklara det Kongl. Maj:t så mycket heldre till denna hemställan lemnade sitt medgifwande, som Constitutions Utskottet derigenom komme i tillfälle att inhämta huruledes Kongl. Maj:t vid omförmälde underhandlingar, med oaflåtlig omsorg sökt häfda Fäderneslandets ära och sjelfständighet och bewaka dess fördelar; Och gjorde Kongl. Maj:t sig förvissad att Constitutions Utskottet vid begagnandet af de handlingar, som sålunda komma att till detsamma öfwerlämnas, går tillväga med den varsamhet och försigtighet, som bibehållandet af de Förenade Rikenas vänskapliga förbindelser med främmande Magter och den dem tillkommande aktning kräfva.» Detta uttalande kan alltså icke åberopas för någon utskottets obegränsade granskningsrätt utan tvärtom för den motsatta ståndpunkten, då

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

ju den dåvarande regeringen hävdade, att den icke var skyldig att utlämna dessa handlingar.

Man har i den statsrättsliga litteraturen anfört ett uttalande av en annan utrikesminister, vari skulle ha erkänts en konstitutionsutskottets obetingade rätt att utfå handlingar av ifrågavarande art. Det gäller en skrivelse från utrikesminister Gyldenstolpe till konstitutionsutskottets ordförande under 1905 års riksdag, och uttalandet har anförts av en talare under dechargedebatten nämnda år. Detta tycks vara det enda så att säga officiella stöd, som den av konstitutionsutskottet nu hävdade tolkningen ansetts äga. Men en närmare undersökning har givit vid handen två omständigheter, som undanröja även denna grundval för den påstådda praxis. För det första avsåg utskottets begäran i nämnda fall att utbekomma »det eller de *protokoll*, jämte därtill hörande handlingar», som blivit förda i ministeriell konselj angående det ifrågavarande ärendet — nämligen angående ett Sveriges förmenta avtal med främmande makter rörande deltagare i anarkistiska förbrytelser. Det var alltså inte fråga om handlingar, som ej äga samband med protokoll. För det andra — har det påstådda uttalandet av utrikesministern aldrig blivit fällt. Talaren i riksdagen har felaktigt återgivit utrikesministerns skrivelse. Det brev, som åsyftas och vartill konceptet finnes i utrikesdepartementets arkiv, innehåller ingenting om konstitutionsutskottets obestridliga rätt. Det lyder på följande sätt: »Till herr ordföranden i riksdagens konstitutionsutskott. Jag har erhållit del av Eder skrivelse till herr statsrådet Husberg av den 20 innevarande mars, varigenom Ni å konstitutionsutskottets vägnar anhållit, att till utskottet måtte överlämnas bland annat det eller de protokoll jämte därtill hörande handlingar, som blivit i ministeriell konselj förda angående Sveriges avtal eller protokoll med främmande makter rörande deltagare i anarkistiska förbrytelser. Innan jag för Kungl. Maj:t anmäler denna utskottets begäran, har jag velat för Eder framhålla, att de förenade rikena vid avslutandet av det avtal, som i skrivelsen åsyftas, gentemot medkontraherande länder förpliktat sig att strängt hemlighålla detsamma, och har jag äran anhålla, att utskottet måtte taga i övervägande, huruvida utskottet under sådana förhållanden vidhåller sin begäran om ifrågavarande protokolls och handlingars utbekommande, samt att utskottet för sådant fall måtte vidtaga åtgärder därhän, att den tystnadsplikt, vartill Kungl. Maj:ts regering förbundit sig, ej varder tillsidosatt.» Det är alltså allt, som förekommer i detta mångomtalade brev.

Jag tillåter mig vidare att mot den ståndpunkt, som intages i det föreliggande memorialet, åberopa en redogörelse för hela denna fråga, som utarbetats på föranstaltande av 1916 års konstitutionsutskott och som intagits såsom bilaga till dess betänkande nr 16 angående väckt motion om inrättande av ett utrikesutskott. I denna redogörelse återfinnes följande passus, som helt visst motsvarade den allmänna uppfattningen bland utskottets dåvarande ledamöter:

»Av denna redogörelse framgår, att den konstitutionsutskottet tillerkända granskningsrätt i avseende å statsrådsprotokollen icke är av natur att medgiva utskottet någon fullständig inblick i landets utrikespolitik. Någon sammanhängande protokollsgranskning för tiden efter pågående riksdags början förekommer icke. De särskilda protokoll, som föras angående vissa utrikesärenden, kunna infordras endast i den mån sådana ärenden händelsevis bliva allmänt kända. Men dessutom giva protokollen ej fullständig upplysning om regeringens utrikespolitik. Konstitutionsutskottet äger visserligen infordra även de till protokollen hörande handlingar, men givetvis kunna betydelsefulla spörsmål ha förelegat till regeringens övervägande utan att leda till beslut, som behöva protokollföras. Hela den diplomatiska korrespondensen är enligt den allmänna grundsatsen i tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4 undandragen

konstitutionsutskottets granskning, såvida ej dithörande skrivelser i särskilda fall kunna infordras på grund av sitt samband med ett statsrådsprotokoll.» Här föreligger alltså ett direkt stöd för regeringens grundlagstolkning.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Ifall det skulle existera en sedvanerätt, enligt vilken konstitutionsutskottet äger utbekomma alla slags diplomatiska handlingar, borde detta förhållande icke heller ha varit obekant för den kommitté, som 1919 avgav betänkande om inrättande av en utrikesnämnd. Kommittén föreslog som bekant vissa ändringar i bestämmelserna om konstitutionsutskottets granskning av statsrådsprotokoll, vilka förslag sedermera med smärre förändringar antogos av regering och riksdag. Å ena sidan innebar kommitténs förslag en *ökad* möjlighet för konstitutionsutskottet att utbekomma särskilda protokoll i utrikesärenden, i det att sådana skulle kunna fordras i vad angår »visst av utskottet uppgivet mål» — det förut stadgade villkoret att det ock skulle röra sig om en »allmänt känd händelse» bortföll. Men å andra sidan infördes uttryckligen bestämmelse om att regeringen äger vägra utlämna sådana protokoll, efter utrikesnämndens hörande. Något förslag rörande utlämnande av diplomatiska handlingar framlades ej, och denna fråga diskuteras icke av kommittén. Som motivering för förslaget om protokollen uttalar kommittén:

»Med den åsikt kommittén hyser om nödvändigheten av att i vissa fall tystlåtenhet iakttages rörande utrikespolitiska spörsmål, vilken åsikt i annat sammanhang närmare utvecklats, har kommittén emellertid funnit det i sammanhang med nämnda förändring böra uttryckligen stadgas, att Konungen äger pröva, huruvida hinder alltjämt möter att bifalla av konstitutionsutskottet framställd begäran att utfå särskilt protokoll. De betänkligheter mot Konungens prövningsrätt i detta hänseende, som kunna göra sig gällande, torde i väsentlig mån minskas, om, såsom kommitténs förslag innebär, riksdagen genom sina förtroendemän i utrikesnämnden erhåller tillfälle att taga del av alla viktigare utrikesärenden och följaktligen även av de åtgärder, som avhandlas i särskilt protokoll. Det synes stå i god samklang med nämnda institutions upprättande och de befogenheter, som tilldelats densamma, att ärenden, som äro av den natur, att de i utrikesnämnden behandlats under tystnadsplikt — något som måste antagas vara fallet med de i särskilt protokoll upptagna ärenden — icke utan vidare må underkastas en granskning, som tilläventyrs kan utmynna i deras bringande inför offentligheten. När begäran framställes om utfående av ett särskilt protokoll, måste en prövning av frågan, sådan den då föreligger, äga rum från regeringens sida. En garanti för att därvid icke utan tvingande skäl intrång göres i konstitutionsutskottets granskningsrätt utgör den av kommittén föreslagna bestämmelsen, att av utskottet begärt protokoll ej må av Konungen vägras utan att utrikesnämnden erhållit tillfälle att yttra sig i ämnet.»

Är det nu möjligt, att denna kommitté skulle ha förbisett ett sådant förhållande, som att enligt rådande praxis konstitutionsutskottet ägt ovillkorlig rätt utfå diplomatiska *handlingar*, som ej tillhöra något protokoll? Skulle kommittén ha gjort sig skyldig till en sådan blunder som att föreslå sekretess i fråga om vissa statsrådsprotokoll i utrikes ärenden, med den av mig nyss anförda motiveringen, men samtidigt finna det riktigt och lämpligt att regeringen saknade prövningsrätt i fråga om ministeriella handlingar i bl. a. de ärenden, som ännu ej behandlats i konselj och sålunda äro *mera* ömtåliga än redan färdigbehandlade ärenden? Man måste ju i så fall tillvita denna kommitté en obegriplig inkonsekvens eller ock okunnighet om den rådande praxis.

Vilka voro då dessa kommittémedlemmar, som skulle ha så bristfälliga kvalifikationer för sitt uppdrag? Ordförande var nuvarande presidenten Marks von Würtemberg, ledamöter voro herrar Branting, Trygger, von Zweigbergk och Ramel. Sekreterare var nuvarande professor skytteanus Brusewitz. Innan

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

man antager, att dessa herrar försummat taga hänsyn till frågan om diplomatiska handlingars utlämnande till konstitutionsutskottet, bör man emellertid undersöka, huruvida de ej givit uttryck åt sin mening i detta tolkningsspörsmål. Det visar sig då, att de i en bilaga till sitt betänkande avtryckt den redogörelse, som utarbetades på föranstaltande av 1916 års konstitutionsutskott. I denna bilaga återfinnes det uttalande, jag nyss citerat, nämligen: »Hela den diplomatiska korrespondensen är enligt den allmänna grundsatsen i tryckfrihetsförordningen § 2 mom. 4 undandragen konstitutionsutskottets granskning, såvida ej dithörande skrivelser i särskilda fall kunna infordras på grund av sitt samband med ett statsrådsprotokoll.»

Man kan sålunda tryggt påstå, att detta varit kommitténs utgångspunkt. Då kommittén föreslog nya bestämmelser i fråga om utlämnande av *protokoll* till konstitutionsutskottet, avsåg kommittén att bibehålla grundsatsen om regeringens prövningsrätt i fråga om diplomatiska handlingar, vilka ej tillhöra ett statsrådsprotokoll.

Att konstitutionsutskottet har en mera effektiv granskningsrätt i fråga om statsrådsprotokoll än i fråga om andra handlingar, är heller icke på något sätt ägnat att förvåna. Det är ju *regerings*ärendena, som skola av utskottet granskas, och regeringsärendena äro just de som upptagas i protokoll. Visserligen är det sant, att konstitutionsutskottet härigenom icke blir i stånd att effektivt undersöka allt vad de enskilda statsrådsledamöterna gjort eller underlåtit. Men en så uttömmande granskning är överhuvud icke möjlig, och det vore en fullkomlig illusion, om konstitutionsutskottet trodde sig kunna åstadkomma en sådan genom att tillägna sig nya befogenheter.

De praktiska olägenheterna av en dylik utveckling äro alltför påtagliga för att behöva närmare framhållas.

Ifall konstitutionsutskottet hade ovillkorlig rätt att utfå alla handlingar rörande utrikesfrågor, innebure detta, att hela den diplomatiska korrespondensen stode till utskottets förfogande. Ingen handling, hur förtroliga uttalanden den än innehölle, skulle kunna förvägras utskottet, detta oaktat utskottet enligt grundlagen ej är bundet av tystnadsplikt, såsom utrikesnämnden är. Följden av ett alltmer utsträckt bruk att infordra dylika handlingar bleve ovillkorligen indiskretioner med därav följande svårigheter för utrikesledningen. Å ena sidan skulle snart nog den uppfattningen bli allmän i främmande länder, att förtroliga uttalanden eller meddelanden till Sveriges representanter ej kunna göras utan risk att de bragtes till allmännare kännedom. Å andra sidan skulle våra diplomatiska tjänstemän, för att i möjligaste mån trygga sig mot bekantgörande av deras förtroliga meddelanden, lämna dessa i form av privata brev i stället för officiella skrivelser. Likaså skulle sannolikt utrikesministrarna nogsamt akta sig för att låta anteckningar om muntliga samtal med främmande diplomater ingå i de vanliga dossiererna, och i stället upprätta ett slags privatarkiv för dylika handlingar.

Konstitutionsutskottets granskning av regeringens handlingar genom protokollsstudium hade sitt berättigande i vår författning, då riksdagen saknade inflytande på regeringsbildningen och därför också saknade parlamentarisk kontroll över regeringspolitiken. Protokollsgranskningen motsvarar ej längre i någon mån sitt ursprungliga syfte. Riksdagen har andra och mer effektiva medel att ställa regeringsledamöter till svars för deras handlingar eller underlåtenhetssynder. Det kan under sådana förhållanden enligt min mening knappast vara rimligt att söka utvidga konstitutionsutskottets granskningsfunktion och därigenom blåsa nytt liv i ett statsrättsligt institut, som snarare vore moget för avskrivning.

I fråga om särskilt utrikesärenden har riksdagen numera i utrikesnämnden ett organ, som är tillsatt just för att förstärka riksdagens inflytande över

utrikespolitiken. Det är möjligt, att utrikesnämndens organisation och arbetssätt kan förbättras och fråga härom har väckts av riksdagen. Men det kan näppeligen råda delade meningar om att utrikesnämnden och icke konstitutionsutskottet bör vara det utrikesutskott, som närmast utövar den parlamentariska kontrollen över utrikespolitiken.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Av de skäl, jag här anfört, herr talman, hyser jag den bestämda uppfattningen, att konstitutionsutskottets här ifrågavarande trenne anmärkningar äro obefogade samt att utskottets grundlagstolkning är sakligt sett felaktig och skulle, ifall den bleve antagen, medföra betydande olägenheter.

Herr **Westman:** Herr talman! Vid denna punkt 1) i föreliggande dechargebetänkande har jag jämte några andra av utskottets ledamöter avgivit en reservation, som återfinnes på sid. 13. Av denna reservation liksom ett par andra reservationer vid denna punkt framgår, att meningarna varit mycket delade angående konstitutionsutskottets rätt att utfå handlingar. Vi reservanter ha ställt oss på Kungl. Maj:ts ståndpunkt. Redan vid den historik, som lämnades vid detta ärendes handläggning i utskottet, fick jag en bestämd uppfattning, att den framställda anmärkningen ej var bärande. Vid den debatt, som därpå följde, belystes ytterligare anmärkningsanledningens ihålighet, och styrktes jag i min uppfattning.

Det torde vara överflödigt att inför kammaren framhålla det faktum, att denna anmärkning riktats mot två av vårt lands kanske främsta statsrättslärda experter, vilka i utövning av sitt höga ämbete som utrikesministrar enligt den, visserligen knappa utskottsmajoritetens mening, anses som mindre lyckade grundlagstolkare. Då ju riksdagens ställning till föreliggande anmärkning kan få vittgående principiella följder, anser jag mig efter hans excellens herr utrikesministerns intressanta och klarläggande anförande likväl dock i några korta drag böra framhålla, huru jag under utskottsbehandlingen kommit till det resultatet, att jag ej kunnat biträda anmärkningen.

Konstitutionsutskottet har begärt protokoll rörande fallet Ex. R. och, om dylikt ej finnes, till ärendet hörande handlingar. Kungl. Maj:t har svarat, att protokoll ej finnes och att beträffande handlingarna Kungl. Maj:t ansett denna fråga böra bedömas efter tryckfrihetsförordningen och härvid icke funnit skäl lämna ut handlingarna till konstitutionsutskottet.

Inom konstitutionsutskottet har den uppfattningen gjort sig gällande, att tryckfrihetsförordningen här saknar betydelse. Konstitutionsutskottet har enligt majoritetens mening utan vidare rätt att få in handlingar.

Om man nu läser det grundläggande stället i regeringsformen, nämligen § 105, finner man, att där är endast tal om protokoll, ej om handlingar. Beträffande handlingar är dock klart och bekräftat genom praxis, att konstitutionsutskottet kan infordra dem, som äro offentliga. Den omtvistade frågan gäller utskottets rätt beträffande dem, som äro hemliga. Litteraturen ger ej mycken ledning. Den litteratur, som föredragits i utskottet och som jag även senare tagit del av, har nästan uteslutande sysselsatt sig med frågan om handlingar, som äro anslutna till protokoll. Men i detta fall finnes ej något protokoll.

Då konstitutionsutskottets granskningsrätt endast omfattar ärenden, som finnas eller borde finnas angivna i protokoll, är detta ett starkt skäl för reservanternas ståndpunkt, att i detta fall någon ovillkorlig rätt för konstitutionsutskottet att utbekomma handlingar i ärendet ej förefinnes. Såsom belägg för att reservanterna ej äro ensamma om sin uppfattning vill jag liksom hans excellens herr utrikesministern omnämna, att 1916 års konstitutionsutskott yttrade sig i denna fråga på ett mycket kraftigt och uttryckligt sätt. Då jag

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

icke vill trötta kammaren med att uppläsa detta citat, eftersom hans excellens föredragit detsamma nyss, har jag endast velat erinra härom.

Jag vill också understryka vad hans excellens framhöll, att 1919 års kommitté mycket kraftigt tryckte på detta yttrande från konstitutionsutskottets sida, då denna kommitté upptog detsamma såsom bilaga. I denna kommittés arbeten deltogo, såsom också hans excellens utrikesministern framhöll, såväl herrar Branting, Trygger, Ramel och von Zweigbergk som friherre Marks von Würtemberg, vilken senare såsom utrikesminister endast vidhållit den ståndpunkt, som han intog såsom sakkunnig.

Med den kännedom jag har av de förhållanden, som äro av betydelse för bedömande av det föreliggande fallet, vill jag såsom min mening uttala, att några hållbara skäl till anmärkning mot de båda utrikesministrarna ej förefinnas, och att den nuvarande utrikesministern handlat både klokt, försiktigt och riktigt, när ministern hemställde, »att, då med hänsyn till ömtåliga, av förhållandet till främmande makt betingade skäl hinder syntes möta mot utlämnande av ifrågavarande handlingar, Kungl. Maj:t icke måtte finna skäl lämna bifall till berörda framställning».

Jag vill, herr talman, till sist endast säga, att de praktiska betänkligheter, som framskymta i detta yttrande och i ännu högre grad framhållits i hans excellens herr utrikesministerns anförande i dag, måste tillerkännas mycken betydelse. Någon verklig garanti mot att handlingar obetänksamt offentliggöras finnes ej. För övrigt vill jag endast i förbigående antyda, att konstitutionsutskottet alls icke har sina lokaler så anordnade, att konstitutionsutskottet kan med trygghet där förvara några hemliga handlingar.

Herr talman! Med stöd av vad jag nu yttrat får jag yrka, att punkten 1) lägges med ogillande till handlingarna.

Häruti instämde herrar *Gustafson* i Kasenberg och *Anderson* i Linköping.

Herr **Sävström:** Herr talman, mina damer och herrar! Hans excellens herr utrikesministern gav i slutet av sitt anförande uttryck åt den uppfattningen, att det kunde ifrågasättas, huruvida den granskning av statsrådsprotokollen, som konstitutionsutskottet varje år verkställer, överhuvud taget numera kan anses vara nödvändig. Och han yttrade också, att den torde vara mogen för avskrivning.

Ja, där se herrarna, vilka toner som nu börja låta med anledning av den anmärkning, som konstitutionsutskottet i detta fall har gjort. Det bör ge herrarna litet eftertanke om vad det ändå verkligen är fråga om. Genom att utskottet i år lagt sin anmärkning på det sätt, som det har gjort, är det givet, att vi nu komma inför ett problem, som en gång förr eller senare måste få sin lösning. Är man färdig att avskriva protokollsgranskningen, är riksdagen färdig att taga ståndpunkt och säga, att utskottet icke skall granska regeringens handlingar överhuvud taget och sålunda icke heller dess utrikespolitik, då kan saken klaras inom mycket kort tid. För min personliga del skulle jag kunna giva uttryck åt den uppfattningen, att det vore behagligt, om vi sluppe detta arbete, ty det är sannerligen icke trevligt, men till dess att beslut fattats om avskaffande av granskningen, måste vi fullgöra vår skyldighet. Det kan dock ifrågasättas, om det är lämpligt att helt stryka bort den för vårt land säregna metoden, att ett organ av riksdagen fullgör en sådan granskning av regeringens politik. Jag tror, att man kan vara övertygad om, att med anledning av konstitutionsutskottets granskning och genom att därigenom uppmärksamheten har fästs på olika saker, har det varit möjligt att kunna rätta en praxis, som riksdagen har ansett felaktig men som en regering slagit in på. De anmärkningar, som ha gjorts, ha också uppmärksammats av veder-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

börande departementschefer, så att de i fortsättningen av fullgörandet av sina ämbetsplikter ha rättat sig efter utskottets önskan, och de departementschefer, som kommit efter dem, ha även iakttagit detsamma, och många gånger ha även de reservationer, som bifogats utskottsmemorialen, åstadkommit en god verkan. I övrigt är det så, att blotta vetskapen om att här sitter ett utskott, bestående av 20 ledamöter av riksdagen, som hela tiden riksdagen är samlad fullgör sin granskning, är ganska hälsosam för en regering.

Enligt min och majoritetens uppfattning har konstitutionsutskottet rätt att granska regeringens utrikespolitik. Efter 1909 års grundlagsändring ha utrikesärendena överförts till konstitutionsutskottet. Sedan år 1909, sade hans excellens herr utrikesministern, ha fyra sådana handlingar, som icke föredragits i statsrådet, kommit under utskottets behandling. Enligt den förteckning, som har uppgjorts av sekretariatet i konstitutionsutskottet, är det emellertid sex sådana handlingar, och det är alltid något mera än fyra.

Vidare är det ju så, att när regeringen framlägger propositioner i utrikespolitiska frågor, så remitteras dessa propositioner av kamrarna till konstitutionsutskottet. De enskilda motioner, som väckas i utrikespolitiska frågor, remitteras också till konstitutionsutskottet. Det är sålunda konstitutionsutskottet, som behandlar dylika frågor och avger förslag, och då synes det mig också, att konstitutionsutskottet är det organ, som bör verkställa granskning av utrikespolitiken. Det har i tidningspressen anförts under diskussionen om detta memorial, att utrikesnämnden är i detta fall en lämplig institution. Det är ju så, att utrikesnämnden är helt enkelt rådgivande. Jag vet för övrigt icke, om den ens får giva några råd. Vi känna icke till något om den saken, då inga protokoll där föras. Våra ledamöter i nämnden äro tystlåtna, de äro bundna av tystnadsplikt, och någon granskning av utrikespolitiken förekommer icke i utrikesnämnden.

Emellertid, såsom saken nu har utvecklats, är det ju klart, att det finnes reala skäl, som tala för betänksamhet från regeringens sida, när det gäller överlämnande av dylika handlingar, då det är så, att konstitutionsutskottets medlemmar icke äro bundna av tystnadsplikt. Nu är det emellertid så, att utskottet har i sin arbetsordning intagit ett stadgande om att reservationer i samband med memorial, när det gäller utrikespolitiska frågor, skola granskas av utskottet i dess helhet. Utskottet kan till och med vägra, att en sådan reservation införes i ett memorial. Emellertid är det klart, att om man fordrar garantier därutöver eller anser, att de, som finnas, icke äro tillfyllest, skulle man ju kunna, såsom herr Engberg framfört i sin tidning Socialdemokraten, anse det lämpligt att tillsätta ett särskilt utskott för behandling av utrikespolitiska frågor. Frågan måste således enligt min mening på allvar börja dryftas, vilket som kan vara lämpligast, att konstitutionsutskottet behandlar dylika ärenden och att ökad garanti skapas genom att tystnadsplikt ålägges ledamöterna eller att ett särskilt utskott skall tillsättas för behandling av dylika frågor och för verkställande av den granskning, som enligt min mening ändock kan behövas även i fortsättningen. Men så länge konstitutionsutskottet har denna granskningsrätt, ser jag saken så, att det för riksdagen gäller att slå vakt om riksdagens rätt att få utöva denna sin granskningsrätt. Sedan är det klart, att bland de högre lärda kan tvist uppstå, om utskottet eller eventuellt ett utskott för utrikes frågors behandling kan ha rätt att få sig alla handlingar tillsända i dylika frågor. Jag vill icke ingå på detta utan endast understryka, att vi för närvarande ha denna granskning att verkställa och att rätten att erhålla sådana handlingar måste tillerkännas det organ, som har hand om denna granskning.

Det är klart, att här gäller det icke alls, som man på sina håll velat tro, något särskilt misstroende mot den nuvarande utrikesministern. Det är icke

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

det det gäller. För min del har jag det största förtroende för vår nuvarande regering, och jag har icke någon särskild anledning att ha något misstroende mot den föregående regeringen, vilkens utrikesminister också fått anmärkning, utan det gäller att slå vakt om riksdagens rätt att få fullgöra den riksdagen åliggande granskningen. Det är det, som är av vikt att understryka, och därför ber jag, herr talman, att få yrka, att punkten måtte läggas till handlingarna.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr talman, mina herrar! Konstitutionsutskottets vice ordförande har i sitt yttrande lagt hela saken så, att det här gäller att slå vakt om riksdagens inflytande på utrikespolitiken och att hävda konstitutionsutskottets behörighet att granska statsrådsprotokollen. Han har därvid bevisat mera än saken gäller, och därmed har han i synnerligen hög grad förringat beviskraften av sina ord. Det gäller icke att avskriva rätten till protokollsgranskning, utan här föreligger i första hand endast en tolkningsfråga, huruvida konstitutionsutskottet har rätt eller icke att kräva att få granska de handlingar, om vilka det nu är tal, de ministeriella handlingar, som icke tillhöra statsrådsprotokoll och som äro av den art, att de röra främmande makt, och av så grannlaga natur att de måste behandlas såsom hemliga. Det är klart, att vi, som äro lekmän på detta område, äro tvungna att hålla oss i fråga om den juridiska uppfattningen till de experter, som uttala sig. Jag kan hänvisa till hans excellens herr utrikesministerns yttrande, där han sagt, att alla experter äro ense utom en, som sitter i första kammaren och för vilken jag visserligen hyser förtroende, men som icke för mig mäktar i detta fall väga över de andra. Jag vill erinra om sådana namn som — utom de redan nämnda Trygger och Marcks von Würtemberg — Svedelius, Rydin, Hagman och Tynell. I den sist utkomna kommentar till grundlagarna, som finnes vid varje plats i konstitutionsutskottet säger också professor Malmgren: »Till regeringsärenden hörande handlingar, som icke kunna anses som integrerande delar av eller bilagor till protokollen, har konstitutionsutskottet samma rätt att utfå som vilken enskild medborgare som helst.» Han hänvisar vidare till tryckfrihetsförordningen, 2 § 4 mom. Efter denna exposé av huru de rättslärda ställa sig är det för oss, som icke kunna göra anspråk på att djupare tränga in i det rent juridiska spörsmålet självklart, att vi måste hålla oss till den uppfattning, som genom de sakkunniga fastslagits. Konstitutionsutskottet har sålunda rätt att begära dessa handlingar, men konstitutionsutskottet har icke ovillkorligen rätt att utfå dem. Här har visats, att en regering, visserligen med en liten förmaning till försiktighet kunnat lämna ut handlingarna. En annan regering har ansett sig icke kunna ens med en sådan förmaning lämna ut dem. Båda regeringarna ha i motiveringen för sitt handlingssätt rätt i enlighet med de rättslärdas uppfattning. Nu skedde visserligen en uppmjukning i hithörande bestämmelser genom den nya lagen av 1921. Därigenom infördes utrikesnämnden. Men det gjordes icke någon ändring med avseende på vad det här är fråga om: regeringsformens och tryckfrihetsförordningens bestämmelser angående omnämnda handlingars utlämnande. Detta om den formella frågan.

Vad den reala frågan vidkommer, skall jag tillåta mig att fästa kammarens uppmärksamhet på att utskottets anmärkning innebär ett upprivande av den grundval, vilken författningen vilar på, nämligen förhållandet mellan regering och riksdag. Det är sålunda en principfråga av synnerligen vittgående art, som nu kommer under kammarens avgörande. Jag håller före, att vi böra icke bara med stöd av ordalagen utan även i överensstämmelse med andan i vår författning låta regeringen ha i sin hand att vägra att lämna ut

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

sådana ministeriella handlingar, som kunna genom utlämnandet bliva till skada och fara för landet.

Det har påpekats, och jag är övertygad om att man ju kan förstå det, att konstitutionsutskottets krav skulle göra diplomatiska förhandlingar omöjliga. Inga konfidentiella meddelanden skulle längre kunna lämnas av diplomaterna och bli liggande i utrikesministeriets arkiv, utan man skulle nödgas gå en bakväg och ordna många ärenden på förtrolig väg genom privata meddelanden. Och det finnes ju vissa skäl för de farhågor, som yppats inför utsikten att dessa ärenden skulle få en annan behandling. Man vet, att indiskretioner, säkerligen gjorda i allra största välmening, ha vållat diplomatiska svårigheter. Jag vill endast erinra om, att ehuru ingen konstitutionell tystnadsplikt föreligger för konstitutionsutskottets medlemmar, har det varit och är i alla fall en moralisk förpliktelse att icke lämna ingående meddelanden om utskottsarbetet. Och likväl ha vi även detta år, mina herrar, fått uppleva, vad vi fått uppleva åtskilliga gånger, nämligen att en morgontidning här i Stockholm har, flera dagar innan betänkandet varit justerat och i tryck, kunnat meddela, vad konstitutionsutskottets dechargebetänkande skulle komma att innehålla. Bara denna lilla omständighet visar ju, hur svårt det är att konfidentiellt behandla sådana frågor som dessa. Ingen vet ju på vilka vägar — jag gör ingen beskyllning mot någon av konstitutionsutskottets medlemmar — dessa meddelanden kommit ut. Och jag vill också erinra om, att den dag kan komma, då vi i konstitutionsutskottet skulle kunna äga medlemmar som stode i det förhållande till utländsk makt, att det skulle vara en direkt fara, om de skulle ha möjlighet att få se in i sådana handlingar som dessa. Därför är jag rädd för, att en förändring sådan som den, konstitutionsutskottet här uttalat sig för, skulle medföra icke endast att riksdagen skulle få ett i grundlagen icke avsett inflytande på utrikesledningen utan jämväl medföra en, om jag får använda det uttrycket, dubbel bokföring i fråga om vissa ömtåliga ärenden. Vi komma sålunda ur askan i elden, vi komme till ett ministerstyre, där konstitutionsutskottet inga handlingar kunde få att se därför att en minister, inför risken av deras ovarsamma brukande i allt större utsträckning, lade dem i sin privata bordslåda. Nu vet jag, att det är en viss risk för, att vi kunna med den nuvarande ordningen också få »ministerregenter». Men då ha vi andra möjligheter att här ställa dem till ansvar. Jag är övertygad om, att ingen regering kan regera under sådana förhållanden, att den skall ha i utsikt, att förtroliga meddelanden en vacker dag i pressen utställas till föremål för en pressfejd, som kan ge genljud kanske över hela Europa. När jag säger detta, innebär det ingen vanvördnad emot riksdagen, icke heller någon känsla av, att konstitutionsutskottet på något sätt skulle förlorat i betydelse. Och jag beklagar, att hans excellens herr utrikesministern i sitt eljest så utredande och förträffliga anförande gav konstitutionsutskottet ett memento mori, när han undrade, om icke institutionen vore mogen för avskrivning. Det är min övertygelse lika väl som vice ordförandens i utskottet, att detta obetänksamma ord försvagade hans excellens utrikesministerns eljest så förträffliga framställning. Och jag tror, att när vi säga, att konstitutionsutskottet så väl som riksdagen skall hålla sig vid sin läst, ligger däri också tanken på, att samma ordspråk må tillämpas även med avseende på utrikesministrar i detta land.

Jag har härmed velat lägga fram de skäl, som för mig varit avgörande för deltagandet i den reservation, som framlagts vid förevarande punkt. Och jag ber, herr talman, att få förena mig i yrkandet, att denna anmärkning måtte läggas med ogillande till handlingarna.

Herr **Hallén:** Herr talman, mina damer och herrar! Jag undrar, om icke en del ärade ledamöter av denna kammare ha en känsla av, att det i denna fråga

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

finnes goda skäl för de ståndpunkter, som intagits av såväl den ena som den andra av de stridande parterna. Det har från flera håll vitsordats, att utskottet onekligen varit i sin goda rätt att infordra dessa handlingar. Och det föll verkligen ett ord från utrikesministerbänken — det kanske icke var hans eget utan ett citat — om det minskade inflytande och den minskade betydelse, som denna utskottsgranskning har, ett ord, som man kanske kan behöva erinra sig, så att icke i framtiden vi behöva befara att något slags kabinettsstyre eller ministerstyre i denna sida av statsförvaltningen kommer in. Men å andra sidan, om man ger utskottet detta erkännande, att det endast fullföljt sin sedvanliga granskningsplikt, måste man väl också säga, att vår regering i detta fall handlat med allt fog och på ett klokt och förståndigt sätt. Kanhända man dock finge göra den lilla anmärkningen, att om också — och jag har blivit mer och mer övertygad därom — hänvisningen till tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4 är logiskt alldeles riktig, det likväl ibland finnes argument, som kunna vara riktiga men mindre opportuna att föra fram. Och det är ingen indiskretion att säga här, att den utskottsmajoritet, som medverkat till anmärkningen, har nog i viss grad blivit stimulerad till sin anmärkning genom denna hänvisning till tryckfrihetsförordningen, i vilken den tyckt sig utläsa en antydan, att här likställer man utskottets ledamöter med privata personer. Och man får icke förtänka, att även utskottets ledamöter äro människor, och att de varit känsliga för ett sådant argument. Jag undrar, om det ej varit tillräckligt att endast säga kort och gott, att det icke föreligger någon ovillkorlig skyldighet för en regering att utlämna ministeriella handlingar och begränsat sig till sådan slags avslagsmotivering.

Emellertid skulle jag vilja framhålla något som jag menar, ännu bättre styrker det riktiga i den hållning, som regeringen slutligen kommit att intaga, d. v. s. när man går ifrån dessa formella, rent statsrättsliga synpunkter och ser frågan ur de praktiska och reella. Och därtill skulle jag vilja säga, att hur stor vår vördnad än är för den rent professorliga lärdomen icke minst i konstitutionsutskottet så får denna lärdom dock icke betyda allt. Det finnes ju där ett högt och resligt den statsrättsliga kunskapens träd, men, såsom kunskapens träd ofta äro gestaltade, är även detta ett träd på både gott och ont, så att det således kan ha sina risker att smaka dess äpplen eller frukter. Man kan gå så långt i konstitutionellt hårdrageri att man ej frågar efter vart det bär. Ett latinskt ordspråk säger: »Fiat justitia, pereat mundus», i fri översättning »Det må gå hur det vill med världen, bara den formella rätten får triumfera». Det skulle kunna på politiskt språk översättas: »Det må gå i framtiden, hur det vill med våra möjligheter att öva kontroll över utrikespolitiken, bara vi i detta speciella fall få vår vilja igenom.» Och där, menar jag, har utskottets majoritet handlat oklokt och opraktiskt. Ty, som utrikesministern erinrat om, spörjer man till vilka konsekvenser man kommit, om man utlämnat dessa handlingar, vad blir svaret? Jo, först och främst att konstitutionsutskottet och därmed riksdagen framdeles fått minskade kontrollmöjligheter. Ty säkert hade den diplomatiska konversationen omlagts att söka sig fram på andra vägar, genom privatbrev eller muntliga framställningar, som alldeles undandragit sig utskottets kontrollmöjligheter. I så fall hade man skadat den demokratiska kontroll, som man vill genom utskottet utöva. Eller också hade det gått dithän, att om en regering ansett sig tvungen att utlämna sådana handlingar, hade detta kommit att observeras av utlandet på samma sätt som de oförsiktiga reservationerna beträffande frågan om finska upproret och ålandsfrågan, och vi hade snart nog kunnat konstatera en framväxande reservation i utlandets sätt att med oss föra diplomatiskt samspråk. Man hade bidragit till, att ens eget land kommit i isolerad mindre gynnsam ställning. Man hade beskurit sina egna möjligheter av verklig demokratisk kontroll och sedan varit med om

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

att skada sitt eget lands ställning visavi utlandet. Jag menar, att, även om man skulle följa utskottet så långt, att man medger, att det kanske förefinnes visst fog för att få in dessa handlingar, måste man dock säga, att det hade varit utskottets skyldighet att spörja sig: skall man här driva rätten till det yttersta och icke, så att säga, fråga efter vad det kostar? Och om man kanske sålunda på längden vinner ett motsatt resultat genom detta förfarande, borde man då icke avstå från det. Jag hör till dem, som mena, att det varit lämpligare att i den allmänna ingressen till utskottets hemställan göra en sådan erinran. Några ha menat, att det ej är rätta platsen. Det skulle vara anmärkningar av mera formell natur, som där kunde förekomma. Men därom finnes intet stadgat. Det är intet, som hindrar utskottet att där påpeka, att man driver fram till ett konfliktläge, som när som helst kan upprepas. Det hade varit en tillräckligt effektiv och på samma gång ändå en tillräckligt mjuk form.

Jag vill sluta med att uttala, att hela konflikten borde väl visa, att man framdeles måste få andra vägar och medel för att undgå sådana sammanstötningar. Det har förut talats om, att man eventuellt skulle kunna utrusta konstitutionsutskottet med diskretions- och tystnadsplikt eller på annat sätt göra det bättre kvalificerat att även kunna få taga del utan begränsning av handlingar av här angiven natur. En annan linje, som från en del håll rekommenderats, är, att man skulle få ett speciellt utrikes- eller dechargeutskott. Vilkendera vägen, som skall beträdas, ligger hos framtiden att avgöra. Men jag tror, att både riksdagsarbetet i dess helhet och speciellt dechargen, i vad den avser utrikespolitiken, skulle vara betjänta av, om genom den uppkomna situationen frågan om ett sådant nytt eller effektivare organ för denna kontroll kunde få anses ha fallit framåt.

Till slut, herr talman, vill jag säga, att jag för min del icke vill medverka till, att denna punkt i memorialet lägges med ogillande till handlingarna. Det vore, tycker jag, att bryta staven över och fälla en alltför hård dom över den ärliga vilja, som utskottets majoritet ändå velat lägga i dagen enligt god tradition och i god samklang med den ordning, som riksdagen förut intagit i fråga om kravet på att stå i rapport även med utrikespolitiken. Skulle vi biträda detta förslag att med ogillande lägga punkten till handlingarna, skulle det kunna fresta, ingalunda denna regering, men det kan komma andra till att i detta se liksom en sanktion för, att det är en ren lämplighetsfråga, hur pass mycket av de internationella spörsmålen, som med vett och vilja få undandragas riksdagens granskning. Och till ett sådant resultat eller sådana framtida följder vill helt säkert åtminstone vänstern i denna kammare icke medverka.

Herr **Forssell:** Herr talman, mina damer och herrar! Jag skall till att börja med be att få vända mig mot ett missförstånd, som hans excellens herr ministern för utrikes ärendena syntes mig göra sig skyldig till, då han gjorde gällande, att konstitutionsutskottets avsikt skulle vara den, att alla slag av ministeriella handlingar, även handlingar rörande pågående förhandlingar med utländska makter, skulle vara för konstitutionsutskottet tillgängliga. Det är ett missförstånd. Utskottet har icke haft en sådan uppfattning. Jag tror mig kunna försäkra hans excellens, att, om från hans sida det kommit meddelande till konstitutionsutskottet, att de papper, som det var fråga om, vore aktuella, levande handlingar, som ingingo såsom moment i pågående förhandlingar, konstitutionsutskottet med all säkerhet ej ett ögonblick skulle ha reflekterat än mindre insisterat på att få dessa handlingar. Och i så fall, om konstitutionsutskottet hade kommit in med en förfrågan rörande papper, som gällde pågående förhandlingar, hade det ju stått Kungl. Maj:t fritt att föra dessa handlingar fram till något avgörande, som förts till ett särskilt protokoll. Kungl.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Maj:t har alltså beträffande pågående förhandlingar, så snart Kungl. Maj:t på det sättet fått varsel om, att man i konstitutionsutskottet fäst uppmärksamhet vid en fråga, ett medel, i kraft av § 105 regeringsformen, att genast resa en mur mellan konstitutionsutskottet och frågan. Ur vilken synpunkt man än ser saken, har därför den invändningen mot konstitutionsutskottets ställningstagande, som hans excellens utrikesministern i detta avseende andragit, icke någon bärkraft.

Ja, herr talman, mina damer och herrar, när jag anslöt mig till konstitutionsutskottets majoritet i denna fråga, så var det närmast ur en synpunkt, som knappast eller kanske icke alls kommit fram i utskottets betänkande. Jag gjorde mig nämligen den frågan: vilka konsekvenser har denna nu av Kungl. Maj:t officiellt fastslagna tolkning av tryckfrihetsförordningen? Vilka konsekvenser kan den komma att ha för konstitutionsutskottets granskningsarbete i det hela? Det är ju nämligen en fullständig illusion, om man tror, att s. k. ministeriella handlingar, som omnämnas i tryckfrihetsförordningen § 2 mom. 4, en illusion, säger jag, om man tror, att sådana ministeriella handlingar utgöra så att säga en fond för sig *själv*, något som ligger avsides, skilt från andra handlingar i departementet. Nej sådana ministeriella handlingar ligga utströdda också i dossiererna till sådana ärenden, vilka äro protokollförda i de vanliga utrikesprotokollen. Självfallet kan konsekvensen bli den, att när konstitutionsutskottet sitter och läser dessa utrikesprotokoll, som utlämnas till utskottet automatiskt, och finner ett ärende, som intresserar utskottet, och begär in handlingarna i detta mål, då kan man klämma till med stadgandet i denna § 2 mom. 4 i tryckfrihetsförordningen. Antingen vägrar man dossierens utlämnande eller slaktar man den och gör dossieren obegriplig för konstitutionsutskottet. Utan tvivel ligger möjligheten till en sådan händelseutveckling innesluten i den ståndpunkt, som regeringen här intagit. Och, herr talman, mina damer och herrar, man kan gå än längre. Jag har själv i konstitutionsutskottet varit vittne till — jag är förhindrad att nämna in konkreto vad saken gällde — att även bland andra departements handlingar, alltså handlingar, som infordrats i samband med andra departements statsrådsprotokoll, finnas i original eller avskrift ministeriella handlingar, som, om konstitutionsutskottet hade haft den omdömeslöshet man i allmänhet tycks vara så benägen tillskriva det och fört fram dem till offentligheten som majoritetsanmärkning eller genom att låta dem passera som minoritetsreservationsanmärkning, kunde detta visat sig vara av ganska ömtålig natur. Detta förhållande gäller särskilt handelsdepartementet, men även på försvarsdepartementet kan man finna sådana papper. Allt detta ger till konsekvens, att den av Kungl. Maj:t intagna ståndpunkten gäller ej endast papper, som ligga utom protokollet, som där aldrig återspeglat sig. Om så däremot vore fallet, ja, då vore frågan av mera begränsad räckvidd, men den drager med sig konsekvenser, som sprida sig även över andra departement och kunna äventyra sammanhanget i konstitutionsutskottets granskning. Man ser också, att reservanterna, herrar von Geijer m. fl. tyckas ha en känsla av, att den nu tillämpade tolkningen kan bidraga till att underminera marken för utskottets rätt till handlingarna, hörande till i statsrådsprotokollen upptagna ärenden, i det de bemöda sig att gardera utskottets rätt till dessa handlingar, men det torde vara tvivelaktigt nog, om deras resonemang i den punkten erbjuder en tillräckligt kraftig barriär mot följderna av en tillämpning av tryckfrihetsförordningens bestämmelser. Det är ett sådant resonemang som gjort, att jag för min del inte kunde värja mig för den känslan, att det läge, som inträtt genom Kungl. Maj:ts beslut, borde på ett frappant sätt bringas till kammarens kännedom, och jag kände då icke något mera frappant och mera effektivt sätt att få hela denna sak dryftad och observerad än genom en anmärkning

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

enligt § 107 regeringsformen. I all synnerhet förekom det mig, som om en sådan anmärkning skulle vara motiverad, när jag tog hänsyn till den åtminstone ganska diskutabla grundvalen för Kungl. Maj:ts ställningstagande.

Ja, eders excellens, jag böjer mig till jorden för den lysande rad av professorsnamn, som här ställts upp mot oss i konstitutionsutskottets majoritet, men så mycket sitter i alla fall i mig från de år, då jag låg och studerade vid akademien, att jag icke godtager en dogm, därför att den utsäges av någon, utan jag ansluter mig till en mening därför att jag gillar de grunder, på vilka den meningen framföres. Det är alltså icke nog med att rada upp en mängd kända namn, utan man bör också se till de skäl, som framföras för dessa herrars åsikter. Det är kanske en rabulistisk uppfattning för den nuvarande regeringen, men jag måste alltjämt bekänna mig till den. När man då finner, att Svedelius åberopas och Rydin åberopas — och jag tror, att dessa författare äro de första, som sysselsatt sig med denna sak — då söker man ju i dessa författares skrifter vad de sagt om detta. Då befinnes det, att Svedelius kommer med ingenting annat än ett naket påstående, att ministeriella handlingar äro undantagna från offentlighet enligt § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen. Om honom gäller i alla fall, att han direkt utpekar tryckfrihetsförordningen med paragraf och moment, men han diskuterar icke ett spår vad som står i denna paragraf och i detta moment. Han blott påstår, och därefter skall man nu böja sig. När sedan Svedelius fällt detta påstående, har denna dogm gått genom litteraturen från verk till verk och alldeles obesedd har åsikten skrivits av. Det är dock icke alldeles riktigt, som hans excellens säger, att denna Svedelius' teori fått stå alldeles oemotsagd — jag kommer strax till en från hans åsikt avvikande mening, som också gjort sig hörd — men även om oppositionen mot densamma varit sällsynt, må det i alla fall vara tillåtet att kritisera den. Vad åter Rydin beträffar, som också åberopas för denna åsikt om tryckfrihetsförordningens tillämplighet, säger Rydin, om man ser efter, ingenting annat än följande: »Diplomatiska noter kunde egentligen komma i fråga att meddelas de särskilda deputerade, som Konungen äskade att med honom överlägga om hemliga ärenden.» Det är detta yttrande, som man stödjer sig på, när man citerar Rydin, men det är alldeles uppenbart, att Rydin i varje fall icke tagit ställning till frågan om det är tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4, som är tillämpligt för att hindra konstitutionsutskottet att få del av handlingar. Han framlägger sin mening på ett helt annat sätt. Han kringgår problemet. Han berör det icke. Om man då går till tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4 och läser vad där står — så befinnes det, att detta mom. 4 är en undantagsbestämmelse, och då det föreligger ett undantag, måste man alltså göra klart för sig vad som är huvudregel, vad som är utgångspunkt och grund för undantaget. Ja, då läser man naturligtvis 1 mom. i paragrafen, och där heter det: »I öfverensstämmelse med här ofvan för en allmän och lagbunden tryckfrihet lagda grunder, skall det, under de nedanför i 3 § stadgade förbehåll, stå hvarje författare fritt, att öfver allt hvad som är eller kan blifva föremål för mänsklig kunskap genom tryck sina tankar kungöra.» Sedan, när lagen närmare specificerar, vilka handlingar, som äro tillgängliga för varje författare, så börjar 4 mom. på följande sätt: »I grund af hvad i 1 mom. af denna § stadgat är» — alltså en direkt hänvisning till det moment, jag nyss läste upp, där det talas, om att det står varje författare fritt att sina tankar kungöra. Sedan kommer bestämmelsen: »Vid föregående tillåtelse skola följande undantag ovägerligen iakttagas etc». Alltså bestämmelserna om undantagsfallen, som just röra statsrådsprotokollen, konstitutionsutskottets protokoll och ministeriella handlingar m. m., inrikta sig på att begränsa *författares* rätt att taga del av dessa handlingar. Nu frågar jag: Är det verkligen rimligt att anlägga en så litterär syn på konstitutionsutskottets

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

verksamhet, att man anlitar bestämmelser, som avse *författare*, när det gäller frågan om konstitutionsutskottets rätt att utfå handlingar? Jag skulle knappast tro, att det finnes fog för en sådan kombination.

Det förhåller sig emellertid också på det sättet, att frågan om tolkningen av tryckfrihetsförordningens bestämmelser förut varit föremål för dryftande i denna kammare, och jag kommer här till den mot Svedelius avvikande mening, vars förhandenvaro jag i det föregående har antytt. År 1896 kom frågan upp om ytterligare undantag ifrån den allmänna regeln om handlingars offentlighet, och man ville införa sekretess omkring vissa militära handlingar. Kungl. Maj:t kom med en proposition, som gick till konstitutionsutskottet, och konstitutionsutskottet tillstyrkte den kungl. propositionen. I en reservation till utskottsbetänkandet framhölls emellertid bland annat, att när en sådan sekretess nu skulle stadgas, borde man särskilt uttryckligen förbehålla bland annat konstitutionsutskottet granskningsrätt. I detta skick kom frågan sedan tillbaka till kamrarna från utskottet, och då blev här en debatt i kammaren angående behövligheten av denna reservation för konstitutionsutskottets rätt. Därvid yttrade en på sin tid i denna kammare mycket uppmärksammad politiker, herr Ljungman, följande — jag citerar Ljungman med uteslutande av de moment, som synas mig ej höra till saken — protokollet säger alltså bl. a. följande: ...»det är alldeles uppenbart, att de undantag, som 4:e punkten innehåller, blott avse *utlämnande till allmänheten* men icke utlämnande till riksdagen.» Och Ljungman fortsätter längre fram: »Skulle man införa något om denna sak i tryckfrihetsförordningen, finge man göra detta i en generell bestämmelse, som icke avsåg dessa blott militära handlingar utan även andra handlingar, som behövas för riksdagens granskning, ty eljest kunde man misstyda saken så, att t. ex. vad som omtalas i tryckfrihetsförordningen i de två närmast föregående styckena av 2 § vore undantaget från vederbörande utskotts granskning.» I ett av dessa föregående stycken, som herr Ljungman talar om, innefattas ju bestämmelsen om ministeriella handlingars sekretess. Alltså har en så erfaren parlamentariker som herr Ljungman tydligtvis gått in för det, att denna bestämmelse om ministeriella handlingars sekretess icke medförde, att även riksdagen skulle vara utesluten från desamma. Jag ber att få tillägga från denna debatt år 1896, att herr Restadius instämde med herr Ljungman i hans argumentation just i fråga om obehövligheten av en reservation för konstitutionsutskottets räkning. För övrigt tror jag, att jag vågar, naturligtvis helt och hållet på mitt eget ansvar, uttala den till förvissning gränsande förmodan, att konstitutionsutskottet, då det åren 1810 och 1812 medverkade till tryckfrihetsförordningens utformning, icke avsåg att åt sekretessbestämmelserna giva en *konstitutionell* innebörd utan avsåg att vända deras front mot den stora allmänhetens anspråk.

Här har från hans excellens utrikesministerns sida anförts gentemot den ståndpunkt, som utskottet intagit, att teorien skulle vara oemotsagd och obestridd. Jag har därför velat andraga detta resonemang och denna diskussion i andra kammaren från år 1896 för att belysa, att så icke är förhållandet. Den tolkning av tryckfrihetsförordningens bestämmelser, för vilken regeringen här trätt in, har varit föremål för gensagor från denna kammares sida. Ävenledes beträffande praxis har hans excellens gjort gällande, att regeringens ståndpunkt skulle uti denna praxis ha ett stöd, och excellensen anförde en p. m. rörande ett antal fall beträffande utlämnade handlingar till konstitutionsutskottet efter år 1909. På den frågan har utskottets vice ordförande redan varit inne, och han påpekade, att det förekommit flera fall än utrikesministern nämnde. Det, som är av ett visst intresse i fråga om dessa fall, är enligt en p. m., som varit tillgänglig inom konstitutionsutskottet, att ministeriella handlingar ha i åtminstone tre fall under de gångna åren utlämnats till konstitutions-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

utskottet utan något föregående beslut i konseljen. Man torde av dessa fakta kunna draga åtminstone den slutsatsen, att på sina håll inom utrikesdepartementet förefunnits en känsla av att denna sak var självklar, och att här var ingenting annat att göra än att utlämna papperen.

Ja, herr talman, mina herrar, jag har här i korthet försökt skissera de motiv, som bestämt mitt ställningstagande. Jag har ansett, att frågan borde på ett eklatant sätt komma fram under kammarens ögon dels med hänsyn till de konsekvenser, som kunna vara att befara av den nu tillämpade grundsatsen för konstitutionsutskottets allmänna granskningsrätt, dels ock med hänsyn till den prekära grund, på vilken Kungl. Maj:t byggt sitt beslut. Jag vill säga, att jag ingalunda tagit någon ställning till frågan om lämpligheten eller olämpligheten av den tillgänglighet för konstitutionsutskottet av ministeriella handlingar, som anses uppkomma, därest regeringen icke äger rätt att på sätt som skett tillämpa tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4. Men då hans excellens, herr utrikesministern frivilligt valt att ställa saken på sin spets, har det icke funnits för konstitutionsutskottet någon annan utväg än att gentemot denna teori, som från första statsmakten lagts fram, ställa så att säga konstitutionsutskottets teori om sin ställning, om sin uppgift och om sina anspråk i sitt arbete. Jag förstår till fullo, att här stå vi nu inför en mycket tillspetsad konflikt, och det är min övertygelse, att denna konflikt löses icke vare sig genom ett gillande eller ett ogillande av konstitutionsutskottets memorial i denna punkt, utan den konflikten löses endast därigenom, att frågan om konstitutionsutskottets granskningsrätt tages upp till förnyad omprövning i ett större sammanhang.

Jag säger, att hans excellens har frivilligt valt att ställa saken på sin spets och att kasta ut den som ett stridsämne i diskussionen. Det hade utan ringaste tvivel varit för hans excellens möjligt att undvika hela denna debatt och hela denna diskussion, om han allenast förstått att lika smidigt som excellensen Gyldenstolpe år 1905 kom till rätta med den tidens konstitutionsutskott lösa frågan genom förhandling med 1925 års konstitutionsutskott. Hans excellens har lämnat den upplysningen, att 1905 års konstitutionsutskott avsåg en begäran om ministeriella protokoll. Nu är det ju så, att konstitutionsutskottets rätt till de ministeriella protokollen rörande en viss uppgiven, känd tilldragelse under den ordning, som rådde till 1909, var så erkänd, att t. ex. justitierådet Trygger år 1908 deklarerade, att Kungl. Maj:t icke hade rätt enligt då gällande grundlagar att avvisa en hemställan från konstitutionsutskottet att få till sig utlämnade ministeriella protokoll. När icke desto mindre konstitutionsutskottet av år 1905, som kunde åberopa en så tydlig lagstiftning, gav vika för en utav utrikesministern under hand gjord föreställning om att det kunde vara riskabelt att lämna ut det begärda, när utskottet då visade ett sådant tillmötesgående emot den dåvarande excellensen, så är jag alldeles övertygad om att det nuvarande utskottet icke skulle varit mera oregerligt än vad utskottet var för 20 år sedan. Jag skulle alltså tro, att denna fråga kunnat från regeringens sida handläggas med betydligt större mjukhet och smidighet, och jag får uttala den förhoppningen, att regeringen i sina förhandlingar utåt icke faller in på ett sådant hårdhänt formskäreri, som regeringen här slagit in på gentemot konstitutionsutskottet, ty det, tror jag, skulle kunna medföra allvarliga vådor för vårt lands ställning inom staternas samfund.

Men, herr talman, då nu frågan blivit väckt på det sätt, som hans excellens här gjort, har jag för min del icke kunnat annat än efter bästa förstånd och samvete ställa mig på den punkten, att håller man sig till gällande rätt, så har konstitutionsutskottet förebragt goda skäl för sin mening. Jag ber att få kraftigt betona, att tvisten här uteslutande gäller tillämpligheten gentemot konstitutionsutskottet av tryckfrihetsförordningen § 2 mom., 4, och att ingen

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

— även om antydningar i den riktningen förekommit — vågat på allvar ställa sig på den ur strängt formalistisk ståndpunkt försvarliga linjen, att utskottet endast har med protokollen att skaffa och att det förirrar sig från sin generella granskningsuppgift genom att överhuvud taget befatta sig med ett detaljstudium av handlingar. Skulle man nu gå till ett ogillande av konstitutionsutskottets hållning, ja, mina herrar, då må ni också själva taga ansvaret för, om i framtiden på ett område, som då bleve undandraget konstitutionsutskottets granskning, växa upp förhållanden och arbetsprinciper, som en vacker dag kunna befinnas vara olyckliga nog. Jag menar, att när läget i närvarande stund är sådant, att enligt en allmän mening på konstitutionsutskottets axlar vilar att se till att man håller sig inom formerna och icke kommer med en otillbörlig maktutövning utanför de lagbestämda formerna, så innebär detta också ett mycket stort ansvar för utskottet. Gå herrarna nu in för ett ogillande, så föreställer jag mig, att konstitutionsutskottet kan säga: Ja, gubevars, men kom icke och klaga den dag, ni upptäcka, att missförhållanden möjligen insmugit sig i utrikesförvaltningen, ty då är utskottet fritt från ansvaret efter deklarationen den 20 maj 1925. Jag tror, att kammaren gör oklokt att på detta sätt binda sig genom ett ogillande, men jag vill å andra sidan icke gå så långt, att jag yrkar på ett gillande, utan jag ansluter mig till vice ordförandens yrkande, att utskottets anmärkning måtte läggas till handlingarna.

Med herr Forssell förenade sig herr *Fast*.

Herr **Lindman:** Herr talman! I olikhet med den siste ärade talaren skall jag för min del hemställa, att denna punkt i konstitutionsutskottets memorial lägges med ogillande till handlingarna. Jag skall icke upptaga tiden länge, ty jag förstår, att vi ha en lång arbetsdag framför oss, och jag menar, att vad som här talats för att bemöta vad utskottet anfört redan blivit sagt både riktigt och utförligt efter min uppfattning.

Jag kan icke neka till att det var med ett visst intresse, som jag väntade denna debatt, därför att här stå socialdemokratiska ledamöter i riksdagen och socialdemokratiska medlemmar av konstitutionsutskottet mot en socialdemokratisk regering; och man tänkte sig då, huru skall man tolka detta från olika håll. Den ställning, som hans excellens utrikesministern intagit, visar för mig, att saken ter sig olika för den, som sitter med ansvaret och vet vad det är fråga om, då det gäller att utlämna eller icke utlämna hemliga diplomatiska handlingar, emot för den, som står utanför regeringskretsen och ser saken såsom en socialdemokrat i allmänhet eller såsom en socialdemokratisk riksdagsman eller en socialdemokratisk ledamot av konstitutionsutskottet. Jag menar, att den ståndpunkt, som hans excellens utrikesministern i detta fall intagit, är i överensstämmelse med den uppfattning, som jag alltid haft i dessa ting, och det har glatt mig, att så är förhållandet.

Nu skall jag endast be att därutöver få tillägga, att när man från konstitutionsutskottets sida åberopar, för det första § 105 regeringsformen, som talar om protokoll, som skola antingen direkt utlämnas eller eventuellt först efter Kungl. Maj:ts hörande utlämnas, om det gäller hemliga protokoll, har utskottet därvid anknutit, att naturligtvis till protokollen hörande handlingar skulle lämnas ut. Jag skall icke motsäga en sådan uppfattning. Det är naturligtvis en tolkningsfråga. Det står icke direkt inskrivet i grundlagen utan är en tolkningsfråga, men jag vill icke motsäga, att den icke kan vara riktig. När utskottet sedermera i sitt resonemang går vidare och i nästa stycke säger, att utskottets rätt att infordra sådana departementshandlingar gäller emellertid icke endast handlingar, som äro anknutna till visst inför Kungl. Maj:t i statsrådet föredraget ärende, utan även andra handlingar, som, fortsätter utskottet, på grund av §§ 106 och 107 regeringsformen kunna avses, så vill jag säga,

att det står ingenstans, att så skall vara fallet. Jag undrar, om konstitutionsutskottets majoritet i detta fall kan påvisa någon tolkare av statsrätten, som ställt sig på den ståndpunkten och ansett, att så skulle vara fallet. Det är väl så, att konstitutionsutskottets rätt till kritik av Kungl. Maj:ts handlingar bygger på statsrådsprotokollen, låt mig också säga, med därtill hörande handlingar. Det är på grundval av dessa, som ansvar skall utkrävas av Kungl. Maj:t och något ansvar kan icke utkrävas på grundval av enskilda statsrådsledamöters beslut, helt enkelt därför att vi icke ha någon ministerstyrelse i detta land. Jag menar sålunda, att konstitutionsutskottet icke har förfarit rätt i detta fall och icke förfar rätt, när det vidhåller sin uppfattning, att utskottet skall ha rätt att infordra sådana handlingar.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Efter detta skall jag be att endast i allra största korthet få vidröra de praktiska konsekvenser, som äro förenade med en sådan tolkning, som konstitutionsutskottet här har använt. Utrikesministern har redan förut mycket tydligt påpekat, att enligt konstitutionsutskottets uppfattning skulle ministeriella handlingar kunna infordras av utskottet, även om de icke äro direkt anknutna till ett beslut i statsrådet. Med andra ord, om utrikesministern för ett samtal med en i Stockholm ackrediterad utländsk minister, och om han efter samtalet dikterar ned detta, skulle konstitutionsutskottet kunna infordra ett sådant papper. Om en svensk minister i utlandet skriver en rapport hem till utrikesdepartementet, i vilket han meddelar en redogörelse för ett samtal, som han konfidentiellt haft med det landets utrikesminister eller med någon i dess utrikesdepartement anställd tjänsteman eller med en på samma plats ackrediterad utländsk minister, skulle konstitutionsutskottet ha rätt att infordra en sådan redogörelse, och märk väl, konstitutionsutskottet är oförhindrat att även trycka det i sitt betänkande, och om utskottet icke det gör, kan en reservant göra det.

Det är ju alldeles uppenbart, att om man skulle slå in på den vägen, skulle man därmed göra sitt land en mycket stor skada. Det bleve då naturligtvis så, som utrikesministern sade, att man aldrig läte sådana rapporter eller redogörelser för samtal komma in i handlingarna, utan utrikesministern lade dem i sin skrivbordslåda och förde ett särskilt register över dem, eller också underläte han att skriva upp sådana samtal, ty om dessa papper lades till arkivet, kunde konstitutionsutskottet komma att infordra dem. Om de skulle behöva utlämnas och en främmande utländsk diplomat skulle få klart för sig, att man icke kunde säga något till den svenska utrikesministern, därför att man kunde riskera, att konstitutionsutskottet skulle infordra en redogörelse för samtalet och låta trycka det, ja, då är det ju alldeles uppenbart, att den svenska utrikesministern skulle få veta bra litet, eller också skulle han få veta något endast på grund av det förtroendet, att han icke skulle låta saken gå vidare utan behålla den alldeles för sig själv. Jag kan för min del icke förstå, att detta skulle vara till någon nytta, utan det vore säkerligen tvärtom till mycket stor skada.

Herr talman! På grund av formella skäl och på grund av de verkligt praktiska olägenheter, som dessutom äro förenade med detta och som stå i full överensstämmelse med de formella skälen, ber jag att få yrka, att denna punkt lägges med ogillande till handlingarna.

Herr **Rydén:** Herr talman! I den föreliggande punkten finns det ett mycket tilltalande förhållande, nämligen att det är alldeles uppenbart, att dechargebeslutet i denna fråga har fattats oberoende av partiståndpunkter. Vi ha alltför ofta under de senare åren varit vana vid att möta dechargebetänkanden, där man kan säga, att anmärkningarna i stort sett ha gått efter partilinjer. Har det varit en högerregering, som har suttit, har det varit vänsteranmärkningar, och har det varit en vänsterregering, har det varit högeranmärk-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

ningar. Ur den synpunkten måste jag säga, att denna anmärkning har visat en för utskottet hedrande bild, då man ju uppenbart försökt att bedöma frågan fullständigt sakligt och oberoende av partiståndpunkter. De socialdemokratiska ledamöter av utskottet, som varit med om att anmärka mot en socialdemokratisk utrikesminister, äro ur denna synpunkt, såvitt jag kan bedöma, förtjänta av ett erkännande från kammarens sida.

Så långt men icke längre kan jag vara med om att ge ett erkännande åt mina partivänners hållning i fråga om denna anmärkning. Men om jag ser frågan ur rent konstitutionell synpunkt, förefaller det mig, som om den bevisföring, som hans excellens ministern för utrikes ärendena har anfört i sitt yttrande, är till den grad stark och ofrånkomlig, att den icke kan rubbas. Herr Forssell försökte visserligen att göra det, men det gjordes ytterst försiktigt, och de omdömen, som han fällde i detta avseende, voro mycket förbehållsamma och i mycket ringa grad positiva, ehuru han ju för sin del ansåg, att utskottet hade handlat riktigt. Vad herr Forssell emellertid, såvitt jag kunde förstå, förbisåg i sitt anförande, då han gick tillbaka till gamla grundlagstolkare, var, att det har skett en väsentlig ändring av läget i och med den omändring av riksdagens kontroll över utrikespolitiken, som genomförts med utrikesnämndens tillskapande. Enligt min uppfattning äger den mening, som excellensen Undén åberopade i sitt anförande i dag, och som direkt sammanhänger med dessa förändringar, vitsord framför de yttranden av äldre lagtolkare, som gjordes, innan denna nya ordning infördes.

Jag anser det sålunda för min del vara uppenbarligen klarlagt genom excellensen Undéns anförande, att regeringen konstitutionellt står på den rätta sidan. Då jag icke i något avseende kan göra anspråk på att vara någon expert på detta område, skall jag därför i stället se frågan ur rent praktiska synpunkter.

Vi svenskar ha ju en gammal och förnämlig statsförfattning. Vår regeringsform är den äldsta i dag bestående skrivna grundlag, som finns i hela världen, och efter min uppfattning är vår svenska regeringsform ett klenodium, som jag för min del icke under några omständigheter skulle vilja vara med om att utlämna åt varjehanda experimenter. Om den svenska regeringsformen skall kunna förbli det frihetens värn, som jag ser i den, måste man emellertid i densamma inrymma en så pass stor grad av elasticitet med hänsyn till den historiska och statsrättsliga utvecklingen, att den inom sin ram kan upptaga även vår tids behov och tankar. Detta har också skett. Det är ju klart, att 1809 års regeringsform icke i dag är densamma, som den var år 1809, men inom ramen av dess visa stadganden har bl. a. hela den stora demokratiska omläggningen av vårt samhällsskick och vårt statsskick, som ägt rum under senare tider, kunnat inrymmas. Skall man kunna upprätthålla denna grundval för vårt fria statsskick, måste riksdagen genom tiderna tolka regeringsformens föreskrifter icke blott efter ordalagen utan även med vishet. Det får icke bli någon stelbenthet på detta område, som ställer grundlagstolkningen i strid med det levande livet och dess förhållanden, och såvitt jag kan bedöma här föreliggande fråga, leder konstitutionsutskottets uppfattning med ovederlägglig konsekvens till ohållbara förhållanden, som skola framtvinga betydande ändringar av grundlagarna.

Vart leder konstitutionsutskottets resonemang egentligen i sak? Jo, det leder därhän, att vilken som helst diplomatisk handling i utrikesdepartementet, av hur hemlig och hur ömtålig och hur preliminär beskaffenhet den än är, skulle kunna infordras av konstitutionsutskottet, och icke blott de handlingar, som hänga tillsammans med ett avgjort ärende och med ett färdigt protokoll, utan överhuvud taget vilka aktstycken som helst, även innan ett protokoll i ärendet på grund av regeringens beslut har kunnat komma till.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Konstitutionsutskottet är icke ålagt tystnadsplikt och kan icke och har icke ansett sig kunna förbjuda en enskild ledamot att lägga fram vilka aktstycken som helst av denna hemliga och preliminära beskaffenhet. Jag vill icke klandra något, men vi ha haft exempel, som visa, att konstitutionsutskottet icke ansett sig kunna förbjuda en enskild ledamot att lägga fram diplomatiska aktstycken av den mest ömtåliga beskaffenhet.

Vart skall det leda, mina herrar, om en sådan grundlagstolkning och ett sådant förfarande från utskottets sida skall anses vara riktigt? Som utrikesministern framhöll i sitt anförande, leder det därhän, att utrikesdepartementet får godtyckligt hålla undan en hel del ärenden, som icke kunna komma under kontroll. Det får lägga undan dem, hänvisa dem till privat korrespondens eller något sådant. Då når ju icke utskottet sin önskan att kunna kontrollera, och det tillståndet skulle för övrigt bli ohållbart.

Jag minns, att jag en gång hade tillfälle att taga del av sådana aktstycken, som det här är fråga om, och att det var ytterst värdefullt för en tillträdande regering och dess utrikesledning att till sitt förfogande ha nedteckningar av samtal med främmande diplomater och en del dokument, som berörde utrikespolitiken under den föregående regeringen. Det är klart, att tvingas man att lägga sådana dokument till privat korrespondens eller till enskilda dagböcker, blir materialet icke tillgängligt för den efterkommande regeringen.

Nej, mina herrar, såvitt jag förstår, har konstitutionsutskottet här genom en grundlagstolkning, som i och för sig är omtvistlig, och genom att vidare föra den in absurdum, kommit fram till en ståndpunkt, som till sina konsekvenser skulle innebära, att de nuvarande förhållandena komma att i hög grad försämras med hänsyn till möjligheten att kontrollera, och den kommer att försätta den svenska utrikesledningen i en undantagsställning i förhållande till andra länders utrikesledningar, så att de utländska sändebuden icke våga yttra sig och icke ens under de mest förtroliga former våga göra ett meddelande, som kanske skulle vara av allra största värde för vår utrikesledning. Vi måste nog erkänna, att konstitutionsutskottet här har låtit förleda sig att icke tolka grundlagen vare sig riktigt eller praktiskt.

Då nu yrkande är ställt, herr talman, om att denna punkt måtte läggas med ogillande till handlingarna, och då å andra sidan de, som vilja skona regeringen eller utskottet, framställt ett mera välvilligt yrkande om att punkten blott skall läggas till handlingarna, måste man, såvitt jag förstår, för att man icke fullständigt skall feltolka den uppfattning, som kan vara rådande på många håll i kammaren, biträda yrkandet om att punkten med ogillande skall läggas till handlingarna. Detta gör, herr talman, att jag kommer att ge min röst för ogillande av utskottets memorial i denna punkt.

Herr **Vennerström:** Herr talman! Jag har en särskild personlig anledning att taga till orda i denna debatt. Det har nämligen sagts, att undertecknad är roten och upphovet till den stora konstitutionella tvist, som nu utspelas innanför riksdagens väggar. Man har släpat mitt hederliga politiska namn i den politiska smutsen, och man har talat om den i detta nu illa beryktade så kallade Vennerströmska indiskretionen från konstitutionsutskottet år 1919, då jag visst icke utan vidare utan med tillstånd av ordföranden och även sekreteraren i utskottet publicerade en del dokument angående Sveriges förhållande vid brytandet av blockaden mot Sovjetryssland.

Jag har den uppfattningen, ehuru jag anses vara den skyldige, att denna min stora skuld visst icke kan tagas till intäkt för att utrikesministern vid detta tillfälle vägrar att lämna konstitutionsutskottet de handlingar, om vilka det i alla fall är fråga. Jag vill icke ingå på den synnerligen skarpsinniga juridiska tolkning, som med rätt stor bindande kraft givits av utrikesministern

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

då han hävdar sin rätt och rent av skyldighet att åberopa tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4 gentemot utskottets begäran att utfå de ifrågavarande handlingarna, men jag vill som min mening tillkännage, att jag oavsett den rent juridiskt formalistiska tolkningen anser det vara större våld än nöden kräver och varken önskvärt eller nödvändigt att härvidlag rida upp på juridiska formaliteter. Denna sak hade nog kunnat ordnas betydligt smidigare genom hänvisning till den diskretionära skyldighet, som självfallet bör åligga ett utskott vid prövning av en sådan synnerligen ömtålig sak.

Det kan säkerligen icke vara vare sig den föregående eller den nuvarande regeringen obekant, att konstitutionsutskottet år 1919 på grund av det så kallade Vennerströmska fallet beslöt inskriva i sin arbetsordning, att alla reservationer i fråga om utrikesangelägenheter, innan de publiceras, böra vara granskade och godkända av utskottet in pleno. Däri ligger alltså enligt min tanke en stark garanti gentemot onödig indiskretion. Det är naturligtvis icke heller regeringen obekant, att när den föregående regeringen år 1924 lämnade en del ömtåliga diplomatiska handlingar, som rörde underhandlingar med Sovjetryssland, till utskottet på dess hemställan för granskning, och när, som alla känna till, utlämnandet av dessa handlingar åtföljdes av en anmodan till utskottet att iakttaga nödig omsorg vid eventuell publicering, gick utskottet i detta fall icke utanför detta utan ställde sig regeringens hemställan om att iakttaga tystnadsplikt till fullkomlig efterrättelse. Det kan ju icke heller vara regeringen obekant, att i konstitutionsutskottet av i år råder en fullkomligt enhällig uppfattning bland utskottets samtliga ledamöter, att man bör i dessa ting hålla sin tystnadsplikt, och att man bör handskas med det utrikespolitiska materialet med nödig omsorg och hänsyn till dess ömtåliga karaktär. Jag förmodar, att det i detta nu säkerligen icke heller är regeringen obekant, att utskottet även har fattat ett beslut om att icke blott ännu en gång understryka beslutet från 1919 utan därjämte göra det tillägget, att även sådana reservationer, som icke röra utrikespolitiska frågor, skola granskas och godkännas av hela utskottet, innan de få publiceras.

När det alltså är ett obestridligt faktum, att utskottet självt erkänner sin tystnadsplikt och sin diskretionära skyldighet, när det därjämte är så, att undertecknad, om jag vore den farlige mannen, denna gång varit bunden av mitt arbete i försvarsutskottet, när därjämte Sovjet veterligen icke har någon talesman i detta ömtåliga utskott och när alla dess ledamöter bestå av hederliga och ärliga svenska män, som förklara, att de känna sin skyldighet i fråga om handlingarnas ömtåliga karaktär, då anser jag för min del, att det varit större våld än nöden kräver, när regeringen icke som den föregående regeringen lämnat ut handlingarna utan under hänvisning till tryckfrihetsförordningen vägrat att lämna dem till utskottet.

Jag vill vidare taga fasta på ett uttalande av utrikesministern i slutet av hans synnerligen klara och noga genomtänkta anförande, där det föreföll mig, som om den logiska skärpan för ett ögonblick mist sin udd. Om jag icke hörde alldeles orätt, yttrade herr utrikesministern, att utrikesnämnden och icke konstitutionsutskottet bör utöva riksdagens kontrollrätt i fråga om utrikes ärenden. Jag blev mycket förvånad att i detta fall få höra herr utrikesministern med hans kännedom om Sveriges grundlagar uttala den uppfattningen, att det icke var konstitutionsutskottet utan utrikesnämnden, som borde utöva kontroll och ha granskningsrätt i fråga om utrikespolitiska ting. Det är ju ändå så, att utrikesnämnden har till uppgift att lämna råd till regeringen, under det att det återigen enligt gällande grundlagar tillkommer konstitutionsutskottet att kontrollera och granska de av regeringen redan begångna handlingarna även i utrikespolitiska ting. Nu ligger ju saken så till, att huru mycket man än beklagar, att konstitutionsutskottet har denna granskningsrätt,

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

så har i alla fall riksdagen gått in för den. Riksdagen har lagt denna rätt på konstitutionsutskottet, ehuru riksdagen självfallet, när denna rätt utsträcktes att även omfatta granskning av utrikesärenden, ändå hade fullkomlig kännedom om att utrikesfrågor voro av ganska ömtålig natur. Så länge konstitutionsutskottet har denna rätt och icke blott rätt utan till och med skyldighet att granska statsrådets handlingar även i utrikesfrågor, så länge kommer denna tvist mellan regering och riksdag i dessa spörsmål att finnas, och den kan aldrig någonsin bringas ur världen, såvida vi icke antingen införa tystnadsplikt för detta utskott eller skapa en sådan ordning, att en annan institution övertar granskningen i fråga om ömtåliga utrikespolitiska ärenden.

Ser man alltså frågan på sådant sätt utan att förfalla till en enskild uppfattning på den ena eller andra sidan och utan att förfalla till formskäreri vare sig på det ena eller andra hållet, kommer jag för min del till den uppfattningen, att den egentliga orsaken till nuvarande övergångsläge, till den nu rätt ömtåliga situationen och denna tvist, självfallet ligger däri, att riksdagen själv tillförne lagt utrikesfrågorna under handläggning av konstitutionsutskottet. Vill man lösa denna tvist, skall man sannerligen icke göra som herr Rydén, som med rent av överraskande hetta nu yrkat, att man med ogillande skulle lägga utskottets anmärkning till handlingarna, utan man bör tvärtom gå en helt annan väg, nämligen att riksdagen själv med full överläggning går att ändra de grundlagar, på grund av vilkas utseende den nuvarande tvisten har kommit till stånd. Alltså, vill nu riksdagen förfara, som den bör göra, då skall den ändra grundlagarna på denna punkt: antingen ålägga konstitutionutskottets tystnadsplikt eller skapa ett nytt instrument men icke i en handvändning på onykter kaluv, skulle jag vilja säga, genom ett ogillande av denna anmärkning skapa ett prejudikat, som herr Rydén i detta fall vill göra.

Att herr Rydén kom till sitt slutyrkande, föreföll något litet grand underligt. Men däremot förefaller det mig icke på något sätt överraskande, att herr Lindman kom till samma bestämda yrkande på ett direkt ogillande. Den man, som ändå en gång har haft det konstitutionella ansvaret för den illa beryktade Luxburgsaffären, jag förstår, att denne man ville lägga ett uttalande som detta från konstitutionsutskottet med ogillande till handlingarna, och jag förstår även, att han själv kan känna sig vara manad att vara pedagog i fråga om att handskas varligt med utrikespolitiska ting.

Jag anser för min del, att i detta fall finns en god tradition för den hållning, som första kammaren brukar iakttaga i liknande angelägenheter, när man där saknar möjlighet att framställa yrkande om vare sig gillande eller ogillande av konstitutionsutskottets framställningar. Jag ber liksom herr Sävström och efter honom även herrar Forssell och Hallén bestämt få yrka, att man lägger utskottets yttrande i detta fall utan vidare till handlingarna. När utskottet under många veckor, för att icke säga månader, omsorgsfullt prövat denna sak, när därefter regeringen med full visshet från sina synpunkter även omsorgsfullt prövat denna sak och när det gäller en mycket tvistig grundlagstolkning, tror jag det vore ganska riskabelt, om kammaren efter en delvis upphetsad och oriktigt informerad pressopinion ginge att fatta ett beslut, som säkerligen för framtiden kan ha ganska ödesdigra följder och helt andra följder än dem, herr Rydén enligt min mening utan laga fog från sin synpunkt radade upp.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till förslaget att lägga utskottets yttrande i detta fall till handlingarna.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén:** Herr talman! Jag vill blott giva en enda liten replik, i anledning av att några ledamöter av konstitutionsutskottet här synas ha känt sig chockerade över ett mera prin-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

cipiellt uttalande av mig, däri jag förklarade, att enligt min mening hela systemet med protokollsgranskning vore föråldrat och moget att ställas på avskrivning. Mitt syfte med detta uttalande var icke, som utskottets ärade vice ordförande syntes tro, att regeringen borde kunna få föra en skumraskpolitik utanför parlamentets kontroll, utan syftet var tvärtom det, att i det stora flertalet fall skulle statsrådsprotokollen ifrån alla departementen kunna göras offentliga och att därmed hela meningen med konstitutionsutskottets långvariga och mödosamma protokollsgranskning skulle helt förfalla.

Jag har alltså den kanske kätterska meningen, att man borde snart kunna komma över till ett annat system på denna väg, och jag tror, att det ingalunda skulle försvaga riksdagens kontroll över regeringens politik. Redan för närvarande tror jag, att protokollsgranskningen betyder relativt litet ur politisk synpunkt, och ifall det stora flertalet statsrådsprotokoll gjordes offentliga, skulle denna protokollsgranskning ännu mer sakna existensberättigande.

Detta var alltså syftet med mina ord.

Herr förste vice talmannen **Hamilton:** Herr taman! Jag håller före, att vi i föreliggande ärende måste gå fram med största försiktighet. Jag skall icke tillåta mig att uppehålla kammarens tid med någon grundlagstolkning. Jag kan därvidlag ansluta mig till vad hans excellens herr utrikesministern yttrade i sitt första anförande. Jag vill se frågan från praktisk synpunkt, och jag fruktar för att, därest den tolkning, som konstitutionsutskottet givit grundlagarna, skulle vinna riksdagens bifall, skulle detta medföra för vårt land synnerligen skadliga följder. Det är tydligt, att om utländska diplomater och beskickningar, representanter från vänskapligt sinnade folk lämna oss konfidentiella upplysningar och meddelanden och de därvid riskera, att dessa genom konstitutionsutskottet komma till allmänhetens kännedom, dessa diplomater för framtiden icke komma att kunna ha det förtroendefulla samarbete med våra diplomater, som är fördelaktigt för oss.

Det är av dessa enkla skäl, som jag ber att få ansluta mig till dem, som vilja lägga anmälan med ogillande till handlingarna.

Herr **Löfgren** i Stockholm: Herr talman! Innan jag går att med några ord yttra min mening om de anmärkningar, som konstitutionsutskottets majoritet i dessa punkter har andragit, så föranleder mig först herr Lindmans yttrande till en liten erinran. Han kunde icke låta bli att göra en smula partipolitik av saken genom att anmärka, att under det att en hel del av regeringens partikamrater i konstitutionsutskottet hade framställt anmärkning mot regeringen i denna fråga, så hade regeringen själv intagit samma hållning, som utan tvivel skulle intagits av andra regeringar av annan partifärg och som i viss mån har intagits särskilt av den närmast föregående regeringen. Jag skulle däremot snarast vilja se saken så, att det är ett förhoppningsfullt tecken på ett sunt politiskt liv, att konstitutionsutskottet i detta fall höjt sig över partisynpunkten och att där finnas inom konstitutionsutskottet personer, som oberoende av partifärg, oberoende av att de från partisynpunkt sett skulle vara benägna att hålla med regeringen, i alla fall ansett sig kunna framställa anmärkning mot densamma och närmast då mot utrikesministern.

Vidare får jag lov att säga, att årets dechargebetänkande i sin helhet lägger ett bevis till många föregående för det faktum, att varje regering, av vilken färg den än må vara, sköter sig alldeles förträffligt, när det gäller det rent formella utövandet av respektive statsrådsämbeten. Konstitutionsutskottet har åtminstone icke lyckats hitta på felen. Jag minns från min egen ämbetsförvaltning, hur det var. Jag undgick av någon lycklig händelse anmärkning, men det var nog så, att de anmärkningar, som kommo, ofta voro synnerligen ovän-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

tade, medan man gick och var litet tvehågsen, om man icke kunde vänta anmärkning på andra punkter, som emellertid visade sig vara fördolda för konstitutionsutskottet, utan att man därför dolt någonting.

Det är nog så, att konstitutionsutskottet, hur vidsträckt material det än får, så länge materialets införskaffande beror på konstitutionsutskottet självt, alltid har svårt att få en allmän bild både av regeringens politik, av de grunder, som föranlett den att vidtaga vissa åtgärder, och även av det sätt, varpå dessa ha utförts. Man hittar i konstitutionsutskottet år efter år en eller annan knappnål, men man finner icke den värdefulla silverskålen. Det är just icke mycket annat än småsaker, som undan för undan, år efter år dragas fram från konstitutionsutskottets sida. I den delen vill jag erkänna, att de anmärkningar, som vi i denna punkt behandla, på ett fördelaktigt sätt skilja sig från det mesta av vad som brukar föranleda erinran från utskottet, nämligen däri att här det verkligen gäller en *princip*. Det gäller i detta fall en viktig princip i fråga om regeringens förhållande till riksdagen, och det är egentligen meningen med konstitutionsutskottets verksamhet, att det skall taga fasta på vad som är principiellt oriktigt och framställa de anmärkningar, som därutinnan finnas vara befogade.

Sedan kommer jag till själva den fråga, som vi nu behandla. Frågan är: har konstitutionsutskottet i detta fall satt fingret på någon sjuk punkt, visat på något maktmissbruk i regeringens förhållande till riksdagen? Skulle detta vara förhållandet, då vill jag för min del vara med om att understryka anmärkningen, även om regeringen eller nu närmast utrikesministern eller den tidigare utrikesministern rent *formellt* skulle kunna försvara sig. Men hur är det? Har regeringen eller utrikesministern eller hans företrädare, när det gäller editionsplikten, skyldigheten att utlämna handlingar, som konstitutionsutskottet önskar, nu eller tidigare velat undandraga sig sitt ansvar? Har icke regeringen i stället tillämpat skyldigheten att utlämna de handlingar, som konstitutionsutskottet önskat, så vidsträckt som möjligt? Jag tror, att erfarenheten skall visa, och det framgår delvis även av utrikesministerns anförande, att denna fråga måste besvaras jakande. Och jag vill fråga, om det är någon i kammaren, som vill påstå, att just denna regering skulle vara sinnad föra en mindre öppen utrikespolitik och vilja göra mindre reda för sin förvaltning än någon föregående? Jag tror det icke.

Men, mina herrar, det finns gränser för regeringens rätt, jag säger dess *rätt* att tillhandagå konstitutionsutskottet med den utredning, som det kan anse sig behöva. Gränsen går, för att citera § 9 regeringsformen — jag läser nu efter grundlagen — »där rikets säkerhet eller eljest synnerligen viktiga skäl kräva hemlighållande av mål, som angår rikets förhållande till främmande makt». Om ett ärende av denna beskaffenhet har kommit så långt, att det blivit föremål för föredragning och beslut i statsrådet, då ligger det ostridigt i Kungl. Maj:ts skön att efter begäran överlämna protokollen i dithörande mål till konstitutionsutskottet eller icke. Om de ärenden, som vi nu syssla med från både den föregående och den nuvarande utrikesministerns tid, om de hade varit föremål för en sådan behandling och för ett beslut i statsrådet, så är det väl ingen förnuftig människa, som skulle kommit på idéen att göra anmärkning mot utrikesministern, för det fall att Kungl. Maj:t efter hans föredragning beslutat icke lämna ut dessa protokoll. Ty i § 105 regeringsformen, som just handlar om editionsplikten, utlämningsplikten, står det uttryckligen, att det ligger helt och hållet i Kungl. Maj:ts hand att efter utrikesnämndens hörande besluta, om ett sådan särskilt protokoll skall utlämnas eller icke. Och nu kommer jag till slutsatsen. Varpå grundar sig i detta fall konstitutionsutskottets anmärkning? Jo, först har konstitutionsutskottet tolkat in i § 105 regeringsformen en skyldighet för regeringen att lämna sådana här handlingar ifrån sig,

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

vilka *icke* äro omnämnda i § 105, en skyldighet som utrikesministern visat goda skäl för att den icke heller existerar enligt grundlag eller genom något slags praxis. Man har tolkat in skyldigheten, märk väl *skyldigheten*, att tillhandahålla vid dechargeprövningen en hel del handlingar, som ha använts av ministern på ett förberedande stadium, rapporter av sådan beskaffenhet, som vi här hört omnämnas o. s. v., utan att de gått eller varit av natur att gå till behandling i statsrådet.

Nu är jag den förste att medge, att man bör gå så öppet som möjligt tillväga och så mycket som möjligt tillhandahålla konstitutionsutskottet en sådan utredning. Låt gå sålunda för argumenteringens skull, att även dylika handlingar skola utlämnas, trots att grundlagen icke talar om annat än statsrådsprotokoll och handlingar, som ha med protokollen att göra eller som kunna tjäna till belysning av det ärende, som i statsrådet behandlats. Jag tror dock, att man nog står rent formellt på den starkaste sidan, om man håller på att det blott är protokollen och dithörande handlingar som skola utlämnas. Vi se ju också, att det i § 106 står, att finner utskottet av dessa protokoll, att någon statsrådets ledamot har gjort något galet, ställes han till ansvar, och går man till § 107, står det där, att »skulle konstitutionsutskottet anmärka, att statsrådets ledamöter samfällt eller en eller flera av dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg, icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta, eller att någon *föredragande*» o. s. v. Det tyder helt och hållet på att man har tänkt på konseljbehandlingen. Men jag lämnar för ögonblicket detta därhän. Låt oss tolka in i § 105 den vidsträcktare skyldigheten, eller att det, genom att Kungl. Maj:t ställt sig så tillmötesgående, blivit en bindande praxis, att även andra handlingar skola lämnas ut. Men skyldigheten eller jag ville rent utav säga *rätten* finnes dock icke i sådana fall, vi nu tala om, därför att här gäller det icke blott vad våra svenska myndigheter kunna ha att säga, utan det gäller också, vad *främmande* myndigheter, som ha förhandlat med vår utrikesledning, kunna komma att säga om handlingarnas utlämnande. Det kan väl i all världens namn icke finnas en större rätt eller en större skyldighet i fråga om de papper, vilkas utlämnande sålunda av konstitutionsutskottet tolkats in i § 105, än i fråga om de särskilda protokoll, varom § 9 handlar och där det helt och hållet ligger i Kungl. Maj:ts hand att besluta, huruvida dessa protokoll skola utlämnas till konstitutionsutskottet eller icke. I en sådan tolkning finnes absolut ingen förnuftig mening.

För att komma till detta slut behöver jag alls icke gå in på regeringsformens förhållande till tryckfrihetsförordningen, där det står, att vissa papper icke få offentliggöras förr än efter en viss mycket lång tid. Jag behöver icke gå in på några filosofiska betraktelser om vilken grundlag som är den främsta, även om konstitutionsutskottet hänvisar på, att regeringsformen är vår finaste och främsta grundlag. Av en förnuftig tolkning av själva *regeringsformen* framgår, att det icke finnes någon rätt för konstitutionsutskottet att utfå dylika handlingar, som vi nu tala om, och ännu mindre kan det väl vara fråga om, att en minister bör ställas till ansvar efter den ena eller andra paragrafen i regeringsformen, därför att han tolkat den på sätt som skett.

Hans excellens herr utrikesministern har svarat för sig själv, och jag menar, att han givit fullgoda skäl för sin ståndpunkt.

En som också mycket väl kunnat svara för sig själv, men som inte är närvarande, är den föregående utrikesministern, friherre Marks von Würtemberg, som väl allmänt anses höra till våra främsta auktoriteter på både folkrättens och den inre rättens område. Han har emellertid också fått en anmärkning. Men, herr talman, för vad är det herr Marks von Würtemberg fått anmärkning? Den nuvarande utrikesministern har fått påskrivet därför att konstitutionsutskottet inte fått vissa papper, som det begärt av honom. Även om, som jag har sökt visa, detta varit galet, så finns ju i detta fall en viss konse-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

kvens i utskottets handlande. Men då det gäller den förre utrikesministern har ju konstitutionsutskottet i sak vunnit hans tillmötesgående — utskottet har i verkligheten fått de handlingar som begärts av honom. Vad är det då anmärkningsanledningen mot honom gäller? Jo det, att han, när han skickade över dessa papper, skrev ett brev — han är mycket noga, baron Marks, han har mycket stor omtanke om att göra var man och även konstitutionsutskottet rätt, men iakttar också all möjlig försiktighet i allt vad han gör och låter — och då han ansåg dessa papper vara av diskret natur gjorde han i detta brev utskottet uppmärksamt på, att det fanns något i tryckfrihetsförordningen som sade, att vad som stod i handlingarna nog var av den beskaffenheten, att det inte borde offentliggöras förrän en tid efter det vi alla äro döda och begravna. Det är alltså den *åsikt*, som han vågat uttala, och inte alls den *handling*, han gjort sig skyldig till, som föranlett konstitutionsutskottets misshag och anmärkning.

Är nu friherre Marks' åsikt så alldeles galen? Låt oss gärna upphöja regeringsformen till den främsta av rikets grundlagar — tryckfrihetsförordningen och de principer, som däri äro uttalade, gälla dock även de för alla och envar. Jag vill sålunda för argumenteringens skull, och för att inte ta upp tiden för länge, alldeles bortse från den synpunkt, som jag tror hans excellens, herr utrikesministern nyss gjorde gällande, och som jag tror är riktig, nämligen att den grundsats, som är uttalad i tryckfrihetsförordningen, bör direkt tillämpas från regeringens sida även mot konstitutionsutskottet, när detta utskott begärt att få del av handlingar från regeringen. Jag vill däremot i detta sammanhang gå ut ifrån, att konstitutionsutskottet är höjt över tryckfrihetsförordningen så till vida, att dess granskningsrätt i fråga om hemliga papper icke därav påverkas. Jag skall erkänna, att det verkligen finnas satser i tryckfrihetsförordningen, som kunna åberopas av konstitutionsutskottet för dess ståndpunkt i denna del. Antager alltså, att intet i tryckfrihetsförordningen hindrar konstitutionsutskottet att få alla hemliga papper från regeringen, eller närmast från utrikesministern, liksom det också i själva verket har fått dem av baron Marks. Då är emellertid nästa fråga: När det föreligger en skyldighet till diskretion beträffande handlingar, som röra rikets säkerhet och dess förhållande till andra makter, gäller inte denna diskretionsplikt för det grundlagsvårdande utskottet lika väl som för den myndighet, som på grund av konstitutionsutskottets granskningsplikt har lämnat ut papperen till konstitutionsutskottet? Jo, förvisso, men, herr talman, konstitutionsutskottet har genom sin anmärkning gentemot baron Marks von Würtemberg givit ett motsatt svar. Konstitutionsutskottet har genom den sagt, att det icke har någon diskretionsplikt. Och då får jag lov att säga, att ett sådant uttalande kan och bör kammaren inte gilla. Ty så mycket är säkert, hur vidsträckt vi än tolka konstitutionsutskottets rätt att få ut hemliga papper, att utskottet, när det gäller främmande makt och rikets säkerhet, har samma diskretionsplikt som den, vilken åligger regeringen och andra svenska myndigheter och medborgare.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få sälla mig till dem som yrkat, att den i denna punkt gjorda anmärkningen måtte med ogillande läggas till handlingarna.

Herr **Engberg:** Herr talman! I den senaste ärade talarens anmärkning beträffande konstitutionsutskottets utlåtande angående friherre Marks von Würtemberg skulle jag också utan vidare kunna instämma så mycket mer som det visade sig i fjol, när det gällde granskandet av den föregående regeringens förhållande till frågan om ett handelsavtal med Sovjetryssland, att utskottet fick in alla de aktstycken, som utskottet önskade, och däribland också den diplomatiska korrespondens, som ägt rum dels mellan Stockholm och Moskva, dels mellan Stockholm och London. Det innebar, det måste jag säga, för mig en

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

glad överraskning att finna, att dessa aktstycken ställdes till utskottets disposition, därför nämligen att de visserligen voro mycket ömtåliga, men å andra sidan oumbärliga, för att utskottet skulle kunna bilda sig en uppfattning, huruvida och i vad mån den föregående regeringen i det spörsmål, som där var aktuellt, tillvaratagit rikets sannskyldiga intressen, d. v. s. i detta fall handlat på den tidpunkt, som var tillbörlig, och med den omsikt, som var nödvändig. Jag tror därför också, i likhet med den senaste ärade talaren, att konstitutionsutskottet i denna anmärkning, d. v. s. där det anmärkt på att Marks von Würtemberg åberopat icke regeringsformen utan tryckfrihetsförordningen, påminner något om vad som lär förekomma i vissa arabiska städer, där dadelförsäljaren ropar: »I Guds, den allsmäktiges namn, köp dadlar!», d. v. s. att man här tillgriper § 107 för att göra anmärkning gentemot en tillkännagiven åsikt.

Men i vad det gäller konstitutionsutskottets utfordrande av handlingar är detta ju också, som den föregående ärade talaren har sagt, en principfråga, som är av allvarligaste beskaffenhet. Och för min del är jag övertygad om, att dagens debatt är så till vida klargörande och nyttig, att den inskärper åt alla håll, att här stå vi, tack vare utvecklingen själv, inför problem, som vi förr eller senare måste på något sätt lösa.

Den föregående ärade talaren inledde sitt anförande med några allmänna reflexioner över granskningsinstitutet som sådant. Jag tror för min del att konstitutionsutskottets granskning i traditionell mening har sjunkit ned och förlorat i betydelse till den grad, att den numera endast är ett slags riksdagens observation över förvaltningspraxis och en form för frambärande av de önskningar, som riksdagen kan ha, där enligt dess mening en oriktig praxis har följts. Den ursprungliga tanken med granskningen, sådan den alltså var tänkt 1809, och sådan den utvecklats av Hans Järta i hans berömda uppsats i tidningen Svea, den tanken ha vi en gång för alla kommit ifrån. Vi ha våra årliga riksdagar, vi ha interpellationsinstitutet, vi ha tidningspressen, som övervakar likt och olikt och ligger efter regeringarna, vilken färg de hava månde, med sina påpekanden och anmärkningar, och vi ha på det sättet fått helt andra möjligheter för utkrävande av det konstitutionella ansvaret. Sålunda ha också paragraferna 106 och 107 i regeringsformen i själva verket blivit museiföremål, och vi dra väl alla en smula på munnen, när vi år efter år jämföra konstitutionsutskottets anmärkningar enligt § 107 med det verkliga innehållet i § 107.

Jag tillät mig vid fjolårets riksdag väcka en motion, gående ut på att finna en mjukare och rimligare form för konstitutionsutskottet att till riksdagen bringa sina observationer än genom åberopande av denna hiskliga § 107. Jag tror också att vi så småningom måste den vägen fram. Men avsaknaden av denna mjukare form har uppenbarligen varit anledningen till att årets konstitutionsutskott, när det velat framföra en observation i en ömtålig fråga, har tvungits att tillgripa § 107. Om herrarna lägga märke till ingressen till utskottets utlåtande i år, finnas där två observationer under a) och b) gjorda. Det är egentligen en praxis tillkommen på sidan av den vanliga formen, och man har ännu inte riktigt klart för sig, huruvida den är tillåten, när det gäller framförandet av verkliga anmärkningar mot regeringssättet. Det tvistas därom, och tills vidare har utskottet nöjt sig med att låta ingressen gälla formella ting, protokollsuppställning o. s. v., eller de ting som i årets dechargebetänkande finnas inrymda.

I varje fall är det uppenbart, att den principfråga, som konstitutionsutskottet har velat fästa uppmärksamheten på, lösa vi inte genom att lägga denna punkt till handlingarna med gillande eller ogillande, utan här måste uppenbarligen från riksdagens sida så småningom tagas ett initiativ. Om vi titta på § 105, fick den sin väsentliga förändring år 1909, då den ministeriella konseljen avskaffades, och då utrikesärendenas granskning av konstitutionsutskottet

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

lades på samma principiella grund som övriga ärenden. Men den restriktion, som där finns och om vilken herr Löfgren erinrade, nämligen att regeringen kan efter utrikesnämndens hörande vägra att till konstitutionsutskottet utlämna vissa särskilda protokoll med därtill hörande handlingar, den restriktionen borde, enligt mitt förmenande, redan 1921 ha införts beträffande jämväl de fristående handlingarna. Då hade, såvitt jag kan förstå, läget i dessa ting varit helt annat. Då hade nämligen regeringen haft samma möjlighet beträffande fristående handlingar som beträffande särskilda protokoll med därtill direkt hörande handlingar, att efter utrikesnämndens hörande förvägra deras överlämnande till konstitutionsutskottet. Och jag undrar, herr talman, om inte tiden vore mogen att göra denna lilla justering i § 105, till undvikande av den konflikt, i vilken vi nu uppenbarligen ha råkat in. Ty konflikten beror inte på någon illvilja från konstitutionsutskottet, och beror inte på någon halsstarrighet från Kungl. Maj:t, utan den beror på det enkla förhållandet, att å ena sidan konstitutionsutskottet, följande sin praxis, vill ha in så många handlingar som möjligt, medan å andra sidan Kungl. Maj:t, som måste taga hänsyn till rikets intressen utåt och andra dylika hänsyn till tredje man, här har nödgats visa återhållsamhet och förvägra handlingarnas utlämnande.

Emellertid tror också jag, liksom en föregående ärad talare, att hänvisningen till tryckfrihetsförordningen inte var det riktiga greppet från början, ty det utmanade till process inte minst den statsrättsliga expertisen inom konstitutionsutskottet, och det blev därför uppslagsändan till den konflikt, som här har inträtt mellan utskottet och Kungl. Maj:t. Men för min del måste jag ställa frågan så: När vi nu lägga denna anmärkning med ogillande till handlingarna, vad blir den praktiska följden av detta? Jo, den praktiska följden blir, att en kommande Kungl. Maj:t vägrar att till utskottet utlämna handlingar, även sådana, som borde överlämnas, med hänvisning till det beslut, som andra kammaren har fattat. Om vi lägga det med gillande till handlingarna, uppträder en fara i motsatt riktning, i det att utskottet i denna anmärkning skulle få ett stöd, som vida överskrede vad som vore tillbörligt. Ty efter mitt sätt att se, hade det riktiga varit i detta fall, att en enkel omförmälan av faktum kunnat ske från utskottets sida, utan tillgripande av § 107. Men när man nu ansett sig böra tillgripa § 107, bör ju också denna anmärkning tolkas för vad den är, och inte göras till mera än vad den i själva verket har gjort anspråk på att vara.

Såvitt jag har fattat herrarna från konstitutionsutskottet rätt i deras anföranden, ha de alla varit ense därom, att de inte vilja klandra Kungl. Maj:t för Kungl. Maj:ts tveksamhet och återhållsamhet i detta fall, utan de ha genom sin anmärkning velat bringa fram till aktualitet en principiell stridsfråga. Kan det nu vara riktigt av andra kammaren att *förhandsavgöra* denna ganska vittfamnande fråga i princip genom ett beslut, som uttryckligen ogillar, att konstitutionsutskottet har stått på sin kant? Jag måste, herr talman, säga mig, att det kan jag inte vara med om. Min egen erfarenhet från fjolårets dechargegranskning i konstitutionsutskottet säger mig, att det inte hade funnits någon möjlighet att få en saklig belysning av det sätt, varpå frågan om handelsavtalet med Ryssland var skött, därest man inte fått in den diplomatiska korrespondens, som verkligen också till utskottet överlämnades.

Jag tror därför, att det finns ett intresse att bevaka från riksdagens sida, liksom det finns ett intresse att bevaka från Kungl. Maj:ts sida. Men vid sådant förhållande gör, enligt min uppfattning, kammaren riktigast i att lämna frågan öppen och låta diskussionen här i kammaren utgöra svar på densamma. Och jag tror, att en uppmärksam läsare av denna diskussion skall finna, att i kammaren enhälligt har understrukits, att detta inte innebär något misstroende mot regeringen, utan alldeles tvärtom ett uppskattande av att regeringen har varit i en ömtålig sak varsam, men att å andra sidan lika enhälligt från kon-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

stitutionsutskottets anmärkares sida sagts ifrån, att man önskar att riksdagens rätt till granskning genom dess konstitutionsutskott skall vara och förbliva oförkränkt.

Jag ber därför, herr talman, att för min del få förena mig med herr vice ordförandens i konstitutionsutskottet yrkande, att anmärkningarna måtte utan vidare läggas till handlingarna.

Herr **Bäckström:** Herr talman! Den föreliggande frågan är inte blott av stor principiell innebörd och berör ett mycket ömtåligt område, utan den är även av den art, att en lekman har svårt att sätta sig in i densamma.

Konstitutionsutskottet har i år som förut, trots allt klander det fått kännas vid, försökt göra sitt bästa, när det gällt den granskningsplikt, som det anser att riksdagen ålagt detsamma. Utskottet har sökt att genom infordrande av handlingar i största möjliga utsträckning få klarhet i de föreliggande spörsmålen. Vi ha sålunda sökt att göra vårt bästa till skyddande av riksdagens rätt, och det är också fördenskull den anmärkning, som här diskuterats, har framkommit.

Det är nästan ledsamt att höra sådana män som t. ex. herr Lindman uttala sig om konstitutionsutskottet, som om detta utskott inte hade ansvarskänsla och förstånd att handskas med åt detsamma anförtrodda handlingar med den diskretion, som deras ömtåliga art kräver. Av herr Lindmans uttalande kan man få den uppfattningen, att konstitutionsutskottet utan vidare låter de mest delikata saker inflyta i utskottets tryck till allmän diskussion, exempelvis så att reservationer släppas fram utan att granskas, vilka kunna ställa vår utrikesdiplomati i en synnerligen svår ställning.

Herr Vennerström har ju redan klarlagt saken i denna del, så jag behöver inte vidare ingå därpå. Utskottet har i sin arbetsordning tillämpat mycket klara och tydliga bestämmelser beträffande diskretionsplikten vid behandlingen av utskottets utlåtanden liksom även vid reservationernas utformande; dessa senare granskas nämligen numera i plenum.

Jag nämnde att frågan i och för sig är mycket ömtålig, och att den nu dragits inför riksdagen, gör den inte mindre ömtålig enligt min mening. Tvenne yrkanden äro här framställda, dels att anmärkningen skall läggas med ogillande till handlingarna, dels att den skall läggas till handlingarna. Då uppställer sig för mig den frågan: vilket är numera i riksdagens intresse, att vi genom att lägga anmärkningen med ogillande till handlingarna medverka till ett av riksdagen själv stött ministerstyre — det blir, hur man än vänder på saken, enligt mitt sätt att se ingenting annat — eller att vi lägga anmärkningen till handlingarna, enligt herr vice ordförandens i konstitutionsutskottet yrkande och därmed förklara, att riksdagen fortfarande vill som hittills genom sitt konstitutionsutskott få till stånd den granskning, som är möjlig, och därmed också klart säga ut, att konstitutionsutskottet och riksdagen vilja hava ansvarigt regeringsstyre? Även om, som här sagts i dag, vederbörande utrikesminister för bibehållande av behövlig sekretess i vissa fall ansåge det lämpligast att föra förhandlingarna mera privat med utländska sändebud, ifall konstitutionsutskottets rätt till utbekommande av handlingar vidgades, torde vederbörande snart finna lämpligast att för vinnande av riksdagens stöd låta sig angeläget vara att icke gå för långt med dessa privata överläggningar med främmande sändebud.

Med alla de svagheter, som behäfta utskottet och kanske också de grundlagar, efter vilka det skall arbeta, vågar jag dock påstå, att utskottet nedlägger ett mycket omsorgsfullt arbete under känslan av det ansvar, som åvilar detsamma; och endast det faktum, att regeringen vet, att riksdagen genom ett organ granskar dess handlingar, tror jag — och antydningsvis har en före detta

medlem av regeringen vidgått detsamma — utgör en hälsosam påminnelse för vederbörande i deras ansvarsfulla arbete.

Ang. fullbordad granskning av statsråds-protokollen. (Forts.)

Sådan ställningen är, även om fallet hör till dessa, som äro mycket tveksamma, kan jag icke underlåta, herr talman, att yrka bifall till vad herr vice ordföranden redan hemställt om, nämligen att anmärkningen lägges till handlingarna.

Herr **Månsson** i Hagaström: Beträffande yrkandet och även i mycket annat instämmer jag med herr Engberg, som jag tycker alldeles riktigt skisserat upp det gränsfall, som det här rör sig om, och där man måste erkänna, att något av rätt ligger hos vardera parten. Men om också något av rätt ligger hos vardera parten, så kan man dock, om man här nödgas taga parti, med hela min uppfattning om svensk historia och svenskt statsväsende naturligtvis icke göra något annat än taga parti för riksdagen och emot regeringen.

Klart är, att detta partitagande dock blir tämligen svagt, icke på grund av den partiställning jag intar utan på grund av att det, som jag sade, här rör sig om ett synnerligen dunkelt gränsfall. Men med detta gränsfall och i dess sällskap följa utan tvivel vissa faror för demokratien, om man icke i tid observerar dem och förebygger, att något ogräs får spira upp, genom att förstöra det, så fort det sticker fram. Den förnämsta faran och den enda, som jag kommer att syssla med här, rör utrikesledningen och den fullständiga vidskepelse, som råder i vissa kretsar i landet och icke minst i riksdagen och dess omgivning, rörande den hemliga dimplomatiens och den hemliga utrikespolitikens betydelse. Det fanns en gång i världen vissa präster, som logo mot varandra, då de möttes, över att de kunde så lura den enfaldiga publiken. Jag må säga, att som arvtagare till de prästerna kunde mycket väl tjänstemännen här nere i Arvfurstens palats uppträda, liksom för övrigt alla deras kamrater runt om i hela världen.

Jag har haft det ingalunda stora nöjet att läsa igenom alla de väldiga packor av telegram, som under världskrigets år löpte in och ut i det tyska utrikeskansliet. Alla dessa fyra à fem stora band äro genomsprängda av rykten, dagboksanteckningar, hemliga blad, hemliga papper, utkast till tidningsartiklar, utkast till brev, telegram, utkast till sådana saker, som aldrig blivit avsända men som säkerligen hava varit instoppade i deras gröna skåp i Berlin, liksom de hava en hel hop sådan smörja i det gröna skåpet här nere. Men om man ser på dessa papper i Berlin från dessa år, så är det alldeles förvånande att se, hur litet av spådomarna som slagit in, och huru ofta precis motsatsen har inträffat till det, som man här sagt. Jag kunde draga fram exempel från Italien och Rumänien och ifrån andra telegramväxlingar med tyska utrikeskansliet och påvisa detta, men jag har icke papperen här, och det skulle heller icke tjäna något till, ty många medlemmar av kammaren och jag tror även rätt många av dem, som äro åhörare på läktaren här i kammaren i dag, hava läst de papperen. Och om det icke är många, så är det i varje fall några av dem, som väl känna till dessa saker.

Det är då särskilt till herr Löfgren i Stockholm och herr Rydén, som jag skulle vilja säga något om detta. Kunna verkligen herrarna fortfarande, efter det att den tyska telegramsamlingen är offentliggjord, efter allt, som hänt i samband med, före och efter och omkring världskriget, kunna ni verkligen tro någonting av vad som säges och viskas i örat av diplomater eller tjänstemän i beskickningar? Om jag är tjänsteman i en svensk beskickning, eller om jag är svenskt sändebud i utlandet och jag tisslar och viskar som en tant på ett kafferep om förhållandet mellan mitt land och andra länder, så är jag naturligtvis antingen en förrädare mot det land, som jag representerar, eller också är jag en

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

lurifax, som söker lura det land, där jag tjänstgör. Ett tredje gives icke, om jag icke är en ren sladderhane, som icke menar något med vad jag säger.

Man talar nu om, huru stor skada som landet skulle tillfogas, om främmande diplomater visste, att dessa saker här skulle kunna bli mer eller mindre offentliga. Jag tror icke, att tyska riket skulle hava skadats av, om från dess portföljer en mängd sådant prat varit borta. Och jag tror icke, att Sverige skulle skadas, om man från det gröna skåpet här nere söndrade ut en hel del sådana saker, som icke äro av ringaste värde annat än möjligen att kunna tjäna till att vilseleda oss.

Jag har följt med historien om en stor statsman, som klandrats mycket men berömts än mer. Han regerade Sverige under en svår tid. Sverige var då tämligen nyss kommet ur försvarskriget mot Ryssland, blodiga konflikter, mångåriga konflikter. Han hade många och stora fiender. Han hade kejsaren, han hade Albert av Mecklenburg, han hade Pfalzgreven till öppna fiender, han hade en landsflyktig konung Kristian till fiende. Han hade burgundiska hovet och Nederländerna till öppna fiender, och han hade som förstucken fiende det land, han själv hjälpt, nämligen Danmark. Tro ni, att den kungen hade några hemligheter för sig i utrikespolitiken? Nej, om ni vill gå ned i biblioteket och läsa hans brevsamling, skola ni finna, huru där till alla fogdar och ståthållare i hela riket repeteras och repeteras till tröttsamhet Sveriges utrikespolitiska läge, och huru de skulle handla och vandla med hänsyn till detta. Tro herrarna, att Gustav Vasa brydde sig om, huruvida hans fogdar och ståthållare och ombud i bygderna talade om för bönderna och allmänheten i landet, huru Sveriges läge var? Nej, visst icke! Ställningen var den, att han måste föra en öppen utrikespolitik. Förlorade han på det? Nej, visst icke! Därmed höll han sig i stället någorlunda klar. Men sedermera, när sönerna kommo till tronen och började med tissel och tassel, råkade de i stora konflikter, då kommo svåra krig, då kom Sveriges utarmning. Sverige har aldrig lidit någon skada, och intet land i världen har lidit någon skada av öppen diplomati. Men Sverige och andra länder hava gång efter annan ruinerats genom den hemliga diplomatien. Det är icke för att bråka med regeringen och göra sak med den i onödan utan för att söka förhindra, att den hemliga utrikesdiplomatiens ogräs växer upp här i landet, som det är av så stor vikt och betydelse att framhålla detta.

Sedan kommer härtill, att för en demokratisk regering är det naturligtvis ännu mera lockande än för någon annan regering att hålla igen — och det är också härom det rör sig nu — när det gäller folkets verkliga deltagande i styrelsen. Hos en demokratisk regering, hos en revolutions- och reformationsregering kommer alltid det fram, som gång efter annan sticker fram i Gustav Vasas brev, när någonting hänt i världen. När någon människa gjorde opposition, skrev han alltid: »Liksom om Vi icke skulle vara så betrodde som» den och den. Det kommer igen gång på gång detta: »Liksom om Vi icke skulle vara så betrodde» som den och den. Och detta är en tämligen genomgående tanke hos alla reformatorer och revolutionärer, och därför äro regeringar, som hava efterträtt stora omvälvningar och stora revolutioner, regeringar, som äro bärare av folkets tankar, dubbelt farligare än andra regeringar för folket och för den framtida demokratiens utveckling, just på grund av att de i anledning därav pretendera på att hava mera att säga till om i rikets styrelse, än andra regeringar skulle hava. Jag vill icke säga, att detta är ett särskilt framträdande drag hos den nu sittande regeringen, men det är ett tämligen genomgående drag som sådant i hela historien, vilket det gäller att se upp med.

Herr **Spångberg:** Herr talman, ärade kammarledamöter! Jag har trots herr Engbergs ord i hans värderade tidning om öppen knytnävskamp här i riks-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

dagen ändå dristat mig att begära ordet i denna fråga. Jag har gjort det ur den synpunkten, att jag anser, att den har ett synnerligen viktigt sammanhang med de motsättningar, som råda mellan de olika klasserna och den kamp, som blivit en följd av dessa motsättningar.

Konstitutionsutskottet har enligt punkt 1 c) begärt att få taga del av »de ministeriella handlingar, som kunde finnas angående inresetillstånd och återkallande av visum för samt uppehållet härstädes av den eller de personer, som under 1924 allmänt omtalats såsom 'Ex. R.'». Det kan ju icke råda något tvivel om utskottets rätt i detta avseende. Utskottet tycks ju också vara fullständigt enigt om att det har rätten på sin sida. När man härtill vet, huru utrikesministern ju tillhör ett parti, som — förr — många gånger har gått till kamp för den öppna diplomatien, så förefaller det ju ganska naturligt, att man icke skulle hindra utskottet i dess grundlagsenliga rätt. Det är emellertid detta, som här har skett. Och som motiv härför framhålles från ministern, att det är »med hänsyn till ömtåliga, av förhållandet till främmande makt betingade skäl», som hinder syntes möta mot utlämnande av ifrågavarande handlingar.

Ja, det är verkligen underbart detta. Här talas det, och skrives icke mindre, om svenskheten och det stora i Sveriges självbestämmanderätt, samtidigt som man naturligtvis aldrig i de olika tidningarna underlåter att tala om, huru kommunisterna taga order från Moskva. Nu tycks man emellertid ha mycket stor respekt för främmande makt i den meningen, att här skall icke bara folket slippa få se, vad som förehaves under skydd av den hemliga diplomatien, utan här skall icke ens konstitutionsutskottet få taga del av de papper, som det grundlagsenligt har rätt att granska. Jag måste verkligen inför detta fråga: varifrån taga Sveriges olika politiska partier, som aldrig kunna begagna nog grova ord mot oss kommunister och som alltid tala om, vilket träldomsok vi bära på oss från främmande makt, varifrån taga *ni* order? Eller vad menas i detta sammanhang med pratet om ömtåliga förhållanden till främmande makt, som lägga hinder i vägen för utlämnande till utskottet av här ifrågavarande handlingar? Vad är det för främmande makt, som Sverige råkat i händerna på, och vad är det över huvud man vill dölja för konstitutionsutskottet?

Det må ursäktas mig, om jag tillåter mig fråga: är det, som någon socialdemokrat i framskjuten ställning antytt, att det lär vara en viss namngiven socialdemokrat inom konstitutionsutskottet, som icke skulle vara att lita på? Eller är det andra än denne namngivne person, som man är rädd för och som äro opålitliga, och vilka herrar inom konstitutionsutskottet är det, som herr Pehrsson i Göteborg syftade på, då han talade om, att det inom konstitutionsutskottet kunde finnas vissa personer, som stode i visst förhållande till främmande makt? Jag utläste den meningen ur herr Pehrssons i Göteborg uttalande. I så fall måste jag säga, att det tycks nu vara en smula väl sent konstatera detta. Det borde man gjort långt förut, redan innan man skred till val av konstitutionsutskott. Eller är det så, som tidningen Nya Dagligt Allehanda haft vänligheten anföra, nämligen att utrikesminister Undén tydligen icke vill fungera som leverantör av materiel till fortsatt rabalder i riksdagen från kommunisternas sida? Om tidningen i fråga har rätt, vad är det då för ljusskygga saker, som äro orsaken till det rabalder, man här fruktar från kommunisternas sida?

Om nu också utrikesministern i den förra regeringen förde en mer än vanligt ljusskygg utrikespolitik — jag tvivlar icke därpå — så finns det väl ändå ingen anledning för chefen för utrikesdepartementet i den nuvarande regeringen att solidarisera sig med den föregående borgerliga eller högerfärgade utrikesministern. Sker detta, då har man ju ett ytterligare och än tydligare bevis på det innerliga samarbete, som råder inom de inre cirklarna mellan socialdemo-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

kraterna och högern. Jag drar mig till minnes, huru herr Lindhagen, som talar ett sanningens ord ibland, för några år tillbaka på ett möte här i Stockholm uttalade, att då socialdemokraterna komma i regeringen, bli de högermän. Men nog förefaller det väl ändå en smula underligt, att socialdemokraterna bli de, som starkast slå vakt om den hemliga diplomatien emot det arbetande folket. Herrarna skola dock icke tro, att icke folket i detta land en dag kommer att inse, vilka intriger som trots allt tal om demokrati här spelas. Och ur den synpunkten kunna vi från vårt håll vara konstitutionsutskottet tacksamma för att det har lyft på en liten flik av den förlåt, som finnes, och givit en liten antydan om vad som försiggår bakom den hemliga diplomatiens kulisser.

Vi veta mycket väl, att borgarnas hemliga diplomati icke skulle få någon dödsstöt, även om konstitutionsutskottet hade fått taga del av handlingarna rörande överläggningarna om »Ex. R.». Men vi anse, att borgarna icke böra få något prejudikat på att bära sig åt, som här sker. Och därför är det, som vi ifrån vårt håll så gärna skulle önska, att ifrågavarande handlingar lades på bordet till granskning, i den mån det är möjligt. Och därför vore det önskvärt, om konstitutionsutskottets här ifrågavarande utlåtande med gillande av vad utskottet anfört lades till handlingarna.

Herr **Engberg:** Herr talman! Jag hade icke tänkt att begära ordet ytterligare, men med anledning av herr Spångbergs anförande har jag gjort det för att framhålla, att är det några som böra låta bli att synas i denna debatt, så är det de oxar som figurerat och som vållat hela denna kontrovers mellan utskottet och Kungl. Maj:t. Jag får verkligen säga, att när man sitter och erkänner sig som representant för hela den åskådning, som vill avskaffa varje spår av demokratisk kontroll och förvandla samhället till en enda stor tjeka, då går det, herr talman, något för långt, och jag har för min del velat säga bestämt ifrån, att herrar kommunister göra klokast i att icke uppträda såsom den demokratiska kontrollens förespråkare, då de själva i ord och handling alltid förfäkta, att demokrati är bara bosch, en föråldrad inrättning, som skall ersättas med minoritetsdiktatur.

För övrigt måste jag som den siste ärade talaren säga, att han har även som kommunist åtskilliga lektioner att taga. Det berättas i Alexander Dumas' »De tre musketörerna» om D'Artagnans betjänt, Planchet, att han hade genom att flitigt hava borstat sin husbondes hatt så småningom själv blivit intelligent. Men jag kan icke hos herrarna av den kommunistiska skolan märka några sådana resultat.

Herr **Spångberg:** Herr talman! Då herr Engberg här står och ger kommunisterna lektioner och talar om, huru åtskilligt mycket vi hava att lära, och försöker lära oss, att vi icke skola tala om demokratien, vi som begagna oss av diktatur, så är det väl ändock så, herr Engberg, att herr Engberg och hans parti ju äro förespråkare för demokratien, medan vi tala om att demokratien icke egentligen har så stort värde. Det hava vi aldrig stuckit under stol med, och jag konstaterar, huru det här, trots talet om demokratien, aldrig ändock finnes någon sådan demokrati, utan huru ni just bakom talet om demokratien föra diktatur och göra eder solidariska även på socialdemokratiskt håll med borgarna mot arbetarna.

Det skulle kunna vara åtskilligt att anföra om det språk, som har hörts ifrån socialdemokratiskt håll, då man här kommer och ger oss lektioner i huru vi skola uppföra oss. Jag kan icke underlåta att erinra om det språk, som tidningen Socialdemokraten förde förra året, då vi gingo till val, då det för socialdemokraterna gällde att gå till attack emot kommunisterna för att verkställa den paroll, som herr Engberg nu har sänt ut, nämligen att kommu-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

nisterna skola rensas ut ur riksdagen. Jag vill då erinra om de händelser, som i viss mån ligga såsom bakgrund till den punkt, som här har vidrörts, nämligen exekutivkommittérepresentantens besök här i Sverige.

Jag vet icke, om herr Engberg tror på vad Socialdemokraten skriver. Herr Engberg har ju varit redaktör för Socialdemokraten så länge, att jag antar, att han har förlorat tron på sanningsenligheten av dess innehåll. Jag kan emellertid icke underlåta att erinra om huru denna tidning på sitt välkända språk och med sin sanningsenlighet talade om, huru »Ex. R.» var här och åstadkom »rabalder» uppe på Folkets Dagblad Politiken. Det talades om, huru beväpnade skaror trängde in på Folkets Dagblad Politikens lokal och erövrade och lade beslag på såväl redaktion som tryckeri. För att ytterligare styrka detta hade man tagit ett fotografi och slagit upp på första sidan, ett fotografi av en gevärspost, som uppgavs utposterad vid Folkets Dadblad Politikens fastighet. — (Rop: Till saken!) Detta är bakgrunden till den historia, herr Vennerström, som det här rör sig om, och herr Vennerström har näppeligen någon fullmakt att klubba ned mig. — Sanningsenligheten sålunda av dessa kannstöperier och redligheten, herr Engberg, av de medel ni från ert håll begagnar er av och som edra tidningar begagna sig av framgår kanske allra tydligast av det faktum, att det fanns icke vare sig några beväpnade trupper eller någon gevärspost eller att ens ifrågavarande fotografi kunde vara taget vid Folkets Dagblad Politikens lokal, utan det var taget vid ett annat hus här i staden eller någon annan stad. Jag vet icke var det var taget. Kanske herr Engberg skulle kunna ge upplysning om den saken.

Herr **Rydén:** Herr talman! Jag har endast begärt ordet för att, herr talman, framhålla en sak, nämligen att man är värnlös mot enskilda medlemmars av kammaren hänsynslöshet. Det är ju faktiskt så, att det föreligger en oerhörd föredragningslista här i dag, och hela debatten har hittills förts uteslutande på ett sakligt plan; vi kunde nu varit färdiga med debatten och kommit till ett avgörande samt fått arbeta vidare. Jag ber att få inlägga en gensaga emot att kammarens dyrbara tid slösas bort genom inlägg, som herr Spångbergs. Men i övrigt kan detta ge en liten föreställning om, huru det kunde komma att se ut vid kommande dechargedebatter, ifall konstitutionsutskottets rätt att taga ut alla hemliga handlingar kunde bliva genomförd och vi hade sådana herrar som herr Spångberg att figurera i konstitutionsutskottet. Jag tror vi hava anledning att följa de råd, som blivit givna, att med ogillande lägga punkten till handlingarna.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på dels att kammaren måtte lägga förevarande punkt till handlingarna, dels ock att berörda punkt måtte med ogillande läggas till handlingarna; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Rydén, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren lägger punkten 1) av konstitutionsutskottets förevarande memorial nr 21 till handlingarna, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren beslutit lägga berörda punkt med ogillande till handlingarna.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för nejpropositionen, vadan kammaren beslutit att med ogillande lägga punkten till handlingarna.

Punkten 2.

Utskottet hade under denna punkt funnit ett i protokollet över försvarsärenden den 25 januari 1924 omförmält ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan borde hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen statsrådet Malmroth.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *von Geijer* och *Thulin*, som ansett, att det i punkten omförmälda ärendet icke vore av beskaffenhet att göras till föremål för anmärkning från konstitutionsutskottets sida.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Herr **Sävström:** Herr talman! Vid punkt 2 gäller det en anmälan emot förre departemenschefen statsrådet Malmroth. Jag ber få föreslå, att denna punkt måtte läggas till handlingarna.

Herr **Beskow:** Herr talman! Den punkt, som här är föremål för anmärkning, har ju tillkommit med anledning av en skrivelse, inkommen från olika personer, med förslag om dels att åtgärder skulle vidtagas för att konservera vad man kallar flottans troféer och dels att en sakkunnig person skulle få i uppdrag att utföra en inventering över samma troféer. Ärendet avgjordes samtidigt med ett annat ärende av liknande art, i själva verket stående i synnerligen intimt sammanhang med det, som det här gäller. Från inspektören för livrustkammaren hade det nämligen kommit in ett förslag om utredning av frågan om vården av statens hela trofésamling. Denna senare skrivelse utmynnade i att man skulle undersöka möjligheten för att bereda bättre lokal för statens trofésamling ävensom att undersöka, huru en konservering av densamma skulle kunna företagas, och slutligen också om att undersöka samtliga troféers proveniens.

I fråga om det första ärendet hördes liksom i det andra åtskilliga myndigheter. Det konstaterades därvid, att förr än lokalfrågan blivit avgjord, fanns det ingen möjlighet att tänka på någon mera genomgripande konservering av statens trofésamling; det skulle vara liktydigt med att utsätta troféerna för risk att bliva mera förstörda, än vad de i själva verket redan äro. Beträffande däremot inventeringen av flottans troféer yttrade sig de flesta myndigheterna tillstyrkande, och föreslogs, att ett mindre belopp skulle användas för detta ändamål.

I denna punkt har statsrådet och chefen för försvarsdepartementet föreslagit Kungl. Maj:t att *för närvarande* icke företaga någon åtgärd. Detta beslut måste då ses mot bakgrunden av beslutet i den andra punkten. Med anledning av det förslag, som hade inkommit i detta ärende, alltså när det gällde alla statens troféer, beslöt Kungl. Maj:t på departementschefens förslag att uppdraga åt generalstabschefen att i samråd med olika departementschefer inom arméförvaltningen och i samråd med ytterligare ett par sakkunniga personer företaga en utredning om vården av arméns troféer. Nu står det visserligen i detta beslut arméns troféer. Jag erkänner för min del gärna, att det kan ligga någon viss oegentlighet däri, ty i själva verket borde man i detta sammanhanget knappast hava talat om arméns troféer utan om den rikssam-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

ling, som troféerna i själva verket utgöra. Det har nämligen från olika håll framhållits, att man i själva verket icke bör tala om några särskilda flottans och arméns troféer, utan om statens troféer. Med hänsyn till detta kan ju ordvalet i det sist berörda beslutet kanske icke anses vara fullt lyckligt, men i sak hade man naturligtvis menat, att undersöka frågan om vården av alla statens troféer, som ju samtliga äro förvarade i Nordiska Museet. Och även om man nu skulle vilja lägga in en annan tolkning i detta, kan naturligtvis en undersökning, som skiljer på arméns och flottans troféer, icke gärna komma till stånd, utan att flottans troféer också beröras, eftersom samlingarna finnas förvarade hopblandade med varandra. Jag tror därför, att departementschefens förslag här mycket väl kan försvaras, och att det icke kan anses oriktigt, att han velat uppskjuta denna inventering av den mindre delen, av flottans troféer, till en senare tidpunkt.

För min del måste jag ju med glädje konstatera det stora intresse, som utskottets majoritet har haft för våra dyrbara troféer, men jag är övertygad om, att förutvarande departementschefens intresse för samma troféer icke har varit mindre än de personers, som här ansett, att en anmärkning bort riktas mot de-departementschefen. Jag finner för min del ingenting i handlingarna tyda på, att motsatsen skulle vara fallet.

Vidare anfördes ej. Punkten lades till handlingarna.

Punkten 3.

Uti denna punkt hade utskottet funnit ett i protokollet över handelsärenden den 19 december 1924 omförmält ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan borde hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen statsrådet Sandler.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits:

av herr *Karl Johan Ekman*, som instämt i utskottets anmärkning samt gjort viss i reservationen angiven ytterligare erinran;

av herr *Forssell*, som yrkat, att konstitutionsutskottet skulle besluta anmärkning mot statsråden Sandler och Olsson; samt

av herrar *Thulin*, *Borg*, *Karlsson* i Vadstena, *Fast* och *Jensen*, som ansett, att konstitutionsutskottet icke bort göra förevarande anmälan.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Hans excellens herr statsministern **Sandler:** Herr talman! Konstitutionsutskottet har i den nu föredragna punkten mot mig gjort anmälan enligt § 107 regeringsformen. Anmärkningsgrunden är den, att jag, som hos Kungl. Maj:t den 19 december 1924 tillstyrkt beredande av lotterimedel åt stiftelsen Thielska galleriet, ej ägnat, enligt utskottets mening, ärendet den beredning som vederbort.

Den relation av ärendets handläggning, som utskottet givit — i åtskilliga hänseenden vederbörligen kompletterad genom den vid punkten fogade reservationen — är i fråga om anförda sakuppgifter ungefär så korrekt, som den rimligen kan bliva, grundad på kännedomen blott om statsrådsprotokollet och för utskottet förefintliga handlingar. Utskottet, och reservanterna med detta, böra icke upptaga det som någon kritik från min sida, om jag ger en skildring av vad i saken förevarit såsom en däri agerande kan ge.

Nog är det så, att verkligheten avspeglar sig i något deformerad gestalt i ett statsrådsprotokoll.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Det Thielska galleriet innehöll som bekant en mycket betydande samling av svensk konst, i fråga om konstnärsförbundets mest lysande period alldeles unik. Det var i intresserade kretsar känt, att denna konstsamling sannolikt icke längre skulle kunna behållas i ägarens hand, en uppenbar risk förelåg, att samlingen skulle komma att skingras och till större eller mindre del gå utom landet. För min del hade jag, därtill föranledd av min befattning såsom ordförande i arbetarnas bildningsförbund, kommit i kontakt med denna angelägenhet redan hösten 1923. På senhösten 1924 erfor jag tillika med ecklesiastikministern, att risken för ett avyttrande vore akut. Vi ansågo, att man borde överväga om icke genom statens ingripande i någon form detta nationella kulturvärde kunde räddas. Vi samrådde först sinsemellan och sedermera med regeringens övriga medlemmar. Därvid kommo vi till den uppfattningen, att ett förvärv för statens räkning genom att å budgeten äska medel måste anses uteslutet, att däremot användande av lotterimedel vore då det gällde ett konstnärligt syftemål av så hög kvalitet, väl motiverat, om så kunde ske i en lämplig form, samt att då konstsamlingen på grund av dess enastående tillkomsthistoria och för en stor konstepok representativa beskaffenhet borde behållas som en sluten enhet, formen av en stiftelse erbjöd sig som den lämpligaste.

Man torde efter denna relation finna det rätt naturligt, att konstitutionsutskottet inte kunnat hitta några handlingar, av vilka det kan framgå, hur frågan om förvärv genom särskild stiftelse av det s. k. Thielska galleriet uppkommit. Att konstitutionsutskottet däri funnit något gåtfullt, får väl ses mot bakgrunden av den traditionella uppfattning, att ett regeringsärende icke kan uppkomma på annat sätt än genom något utifrån till regeringen inkommande papper, vilket under remissvandringar så småningom växer till en akt. Något sådant papper har konstitutionsutskottet icke kunnat få tag uti, efter som hela idén, att en stiftelse, utrustad med lotterimedel, borde övertaga galleriet, framgått ur meningsutbyten inom regeringen, vilka lyckligtvis icke behöva ske genom skriftväxling.

Efter det förberedande meningsutbyte ägt rum med ägaren av galleriet erhöll jag i början av december förra året ett meddelande från honom, att han vore villig att till statsverket försälja konstverken för 1 $^1/_2$ miljoner kronor och samtidigt som donation överlämna fastigheten Eolskulle. Enligt vad senare utröntes, fick samma anbud gälla vid förvärv genom stiftelse, ställd under statens uppsikt. För att föra närmare underhandlingar anmodade jag advokaten Lidforss att biträda mig. Transaktionen omlades till att gälla förvärv genom köp av både konstsamlingen och fastigheten. Medan i fråga om köpeskillingens storlek säljarens bud var från början fixerat, var frågan om betalningsvillkoren lämnad öppen. Därom förda förhandlingar ledde till att säljaren medgav för köparen värdefulla modifikationer beträffande tidpunkten för köpeskillingslikviden och formen för dess erläggande. En förutsättning från säljarens sida var, att affären bleve avslutad före årets utgång. För att detta skulle kunna vara möjligt måste på vederbörande departementschefs initiativ sådana förberedelser träffas, att stiftelsen omedelbart efter sin tillkomst skulle kunna förvärva galleriet. Under hand överlades angående stiftelsens reglemente med personer, som ecklesiastikministern ämnade föreslå i dess styrelse, och genom handelsministerns juridiska ombud utarbetades ett preliminärt köpekontrakt, som låg färdigt vid stiftelsens första sammankomst.

Då det i reservationen framhålles, att det var stiftelsen, som verkställde köpet, att Kungl. Maj:t på min föredragning endast fastställt ett högsta belopp och att sålunda stiftelsen varit oförhindrad att sluta avtal till lägre pris, är ju detta formellt riktigt, och något annat kan icke ur papperen utläsas. Det hade emellertid icke blivit något köp, om stiftelsen bjudit en lägre köpeskilling, och för min del vill jag icke på stiftelsens styrelse ha överflyttat något

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

ansvar för den prövning av själva köpeskillingsbeloppet, som låg innesluten i maximibestämmelsen i statsrådsprotokollet. För köpekontraktets innehåll är jag för min del beredd att ikläda mig hela det *reella* ansvaret.

Beredningen av detta ärende måste avse att vinna klarhet i tvenne hänseenden. Kunde till en början ett belopp av här ifrågavarande storlek över huvud beredas av lotterimedel? Denna fråga innefattade uppenbarligen en genomsyn av hela packen aktuella lotteriframställningar. Regeringen fann för sin del, att det nationella intresset av konstsamlingens bevarande i orubbat skick var så betydande, att det kunde fullt motivera ett undanskjutande tills vidare av andra i och för sig väl motiverade anspråk på lotterimedel. Och i denna del har konstitutionsutskottet icke gjort någon erinran. Men vidare: kunde värdet av förvärvet motivera den begärda köpeskillingen? Det är i detta andra hänseende konstitutionsutskottet förmenar, att ärendet icke vederbörligen beretts. Vid förhandlingarnas upptagande ställde bankdirektör Thiel till förfogande en av intendenten Strindberg företagen värdering av konstverkssamlingen samt en av arkitekten Wallander gjord uppskattning av fastigheten. Den frågan framställde sig naturligen genast, huruvida det vore erforderligt att verkställa en ny värdering genom andra experter. Hade det kunnat råda någon tvekan om att för köpeskillingen erhölles full valuta, borde också givetvis en sådan värdering ha ägt rum. Nu var icke blott experternas sakkunskap obestridlig, och i fråga om konstsamlingen sällsynt, utan därtill översteg den sammanlagda värderingen med mer än miljonen den begärda köpesumman. Jag ansåg då verkställandet av någon ny värdering icke vara av nöden för mitt bedömande av frågan, huruvida 1 $^1/_2$ miljoner kronor i lotterimedel kunde med skäl få disponeras för detta förvärv. Så ansåg jag då och så anser jag alltjämt. Någon sannolik grund för att Thielska galleriet blivit överbetalat har icke av konstitutionsutskottet förebragts eller ens antytts. Det förefaller mig närmast, som om konstitutionsutskottet avsett att giva sin anmärkning en rent formell innebörd och endast fäst sig vid, att yttrande från statlig myndighet saknats. Anmärkningen torde emellertid utgå ifrån en förutsättning, vars giltighet jag icke anser kunna godtagas, nämligen den att vederbörlig beredning icke kan anses föreligga, med mindre i ett ärende förefinnes yttrande av något ämbetsverk. För min del vågar jag tro, att huvudvikten ligger däruppå, om en för ärendenas bedömande i regeringen erforderlig beredning har skett.

I fråga om den vanliga offentliga remissvägen må för övrigt mera i förbigående erinras, att den naturligen är opraktisk och i hög grad oläglig, då det gäller en affärstransaktion, där även andra spekulanter kunna väntas uppträda. Givetvis kunde emellertid under hand upplysningar även från ämbetsverk ha åstadkommits, om så varit erforderligt, eller det varit god tid att draga ut på detta ärendes avgörande.

Då jag slutar, måste jag tillstå, att jag kommer att framhärda i den meningen, att det icke varit till rikets sannskyldiga nytta, om departementschefen mera hade tänkt på att kringgärda statsrådsprotokollet med en liten barrikad av papper, än på att konstsamlingen skulle räddas, medan tid var.

Under detta yttrande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Gustafson** i Kasenberg: Herr talman! Vid denna punkt har konstitutionsutskottet framställt anmärkning därom, att utredningen av frågan om förvärvet av det s. k. Thielska galleriet varit bristfällig. Utskottet har därvid särskilt funnit, att vid köpet av ifrågavarande konstsamling och fastighet något statsorgan icke anlitats, som för statens räkning verkställt en värdering av ifrågavarande konstsamling och byggnad. Värdering har här skett endast genom säljarens föranstaltande, och detta kan icke vara fullt betryggande. Den

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

dåvarande handelsministern kunde ju av vederbörande statsorgan fått utredning om värdet å såväl konstsamlingen som byggnaden. Jag tror däremot ingen har något emot, att konstsamlingen bevaras för vårt land. Nu säger statsministern, att köpeskillingen understigit värderingsbeloppet, men jag vill göra gällande, att det inte är säkert, att man därigenom får fram det rätta värdet genom att betala under det pris som säljaren värderat det till; en köpare bör nog själv draga försorg om att en värdering sker. En sådan hade väl inte heller behövt taga så lång tid i anspråk.

Det är på grund av dessa förhållanden, som denna anmärkning blivit framställd. Det hade nog varit riktigare, om en utredning kommit till stånd, och jag tror, att det funnits utsikt till att verkställa en sådan, och man hade då fått fram det verkliga värdet. Jag har endast velat påpeka detta och yrkar, att punkten lägges till handlingarna.

Herr **Fast:** Herr talman! Jag tror, att det icke tjänar så mycket till, att många talare uppträda i denna fråga, därför att några nya synpunkter, utöver dem som kommit fram i utskottets betänkande, säkerligen icke stå till buds vid sidan om de upplysningar, som lämnats av herr statsministern, som var föredragande departementschef vid ärendets avgörande.

Jag kommer icke att sluta mitt anförande med att framställa något yrkande om att denna punkt lägges med ogillande till handlingarna. Jag har aldrig som ledamot i konstitutionsutskottet kunnat förmås vara med om en dylik skärpning, och jag kan icke förstå, hur en sådan anordning kunnat komma in i andra kammarens praxis, då den ju är fullständigt främmande för de svenska grundlagarna.

Man kan nu först konstatera, att utskottets anmärkning avviker från de anmärkningar, som framkommit under pressdiskussionen i ärendet. Mot tillkomsten av ifrågavarande stiftelse och lämpligheten att inköpa konstsamlingen har utskottet icke haft något att erinra, och lika litet har man haft någon anmärkning att framställa mot att regeringen utanordnat lotterimedel för detta ändamål. De rent principiella synpunkter, som företrädas av reservanten herr Forssell, har man fullständigt avkopplat, och det finns ingen anledning att i polemik mot utskottet gå in på den saken. Den framställda anmärkningen ligger, som vi finna, på ett rent formellt plan, i det att den avser, att utredningen varit bristfällig i detta fall. Av vad i ärendet förekommit får man för övrigt närmast en känsla att det mera är chefen för ecklesiastikdepartementet som borde bära ansvaret för den påstådda bristfälliga utredningen än chefen för handelsdepartementet — jag har emellertid därmed icke sagt, att jag önskar, att anmärkning skall framställas mot den förstnämnde.

Man måste nu fråga sig: kan det vara möjligt, att utskottet menar, att ärendets behöriga beredning ovillkorligen måste innebära, att en statlig myndighet skall höras och en massa papper uppradas i ärendet? Det är väl tillräckligt, att förutsättningar funnits för att Kungl. Maj:t på ett tillförlitligt sätt kunnat fatta ståndpunkt i frågan. Jag går till och med så långt, att jag säger, att det kan givas ärenden, där inga handlingar alls behövas, därför att saken redan är så självklar, att däremot ej kan göras några invändningar.

De anmärkningar, som för övrigt framställts på grund av utredningens ofullständighet, kunna icke enligt min mening vara riktiga. Man säger, att det värderingsinstrument, som här upprättats, icke innefattar någon individuell värdering av konstverken. I en rad av de viktigaste fallen är dock en individuell värdering upptagen i instrumentet, och även om i vissa fall konstverken i samma sal och av samma konstnär sammanförts under en klumpsumma, måste naturligtvis en individuell uppskattning av de olika konstnärernas tavlor hava förekommit.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Man brukar ju jämt och ständigt framhålla, hurusom statsverket har sådana svårigheter att vid uppgörande av affärer begagna sig av vanlig affärskutym och att staten därigenom lider förluster. I detta fall tycker jag att Kungl. Maj:t just sökt undgå de nackdelar, som staten såsom köpare ofta är underkastad, och verkligen handlat på ett affärsmässigt sätt. Man har ju t. ex. på ett tidigt stadium anställt en affärsjurist, vars kompetens jag tror icke någon betvivlat, och vid uppskattningen av fastigheten har man också anlitat en känd arkitekt av obestridd kompetens.

I reservationen ha vi tillåtit oss att göra ett uttalande därom, att då stiftelsens styrelse fick Kungl. Maj:ts uppdrag att inköpa ifrågavarande konstsamling och fastighet, hade Kungl. Maj:t endast föreskrivit ett maximipris å 1 ½ miljon kronor och att köpeskillingens storlek sålunda icke fixerats av Kungl. Maj:t. Nu har hans excellens herr statsministern utan vidare tagit ansvaret för hela frågans behandling, och jag vill för att intet missförstånd skall uppstå säga, att icke heller reservanterna ifrågasatt något annat. Vad vi menat med denna passus är helt enkelt, att juridiskt formellt låg saken så till, att den styrelse, som tillsattes av Kungl. Maj:t, efter det reglemente blivit vederbörligen stadfäst, uppenbarligen kunnat, om beslutet i fråga om köpeskillingens storlek varit orimligt, underlåta att ställa sig detsamma till efterrättelse. Det är endast för att ytterligare belysa, att sålunda även stiftelsens styrelse haft samma uppfattning som Kungl. Maj:t, som vi upptagit ifrågavarande passus i reservationen.

Det skall naturligtvis erkännas, att om man jämför det aktstycke, som i ärendet kommit utskottet till handa, med utredningen i många andra liknämnda fall, föreligger en betydlig avvikelse från Kungl. Maj:ts nådiga tågordning med dess anlitande av ämbetsverk o. s. v. Om man för övrigt antager, att Kungl. Maj:t ansett det mera nödvändigt, att de formella remissakterna iakttoges än att se till de reella synpunkterna, skulle utan tvivel något omnämnande av denna sak icke funnits i utskottets utlåtande. Men under sådana förhållanden hade måhända det Thielska galleriet blivit skingrat och sålt till enskilda personer, kanhända t. o. m. — därom vet man ju ingenting men man har vissa skäl att antaga det — gått till utlandet, varigenom stora kulturvärden skulle ha förspillts för vårt land. Kungl. Maj:t har sålunda genom att förfara på sätt som skett gjort en berömlig gärning och icke en klandervärd sådan.

Att den framställda anmärkningen, som framför allt avser att framhålla, att utredningen varit bristfällig, endast är av formell natur, framgår också därav, att utskottet icke med ett ord vågat antyda, att det betingade priset varit för högt. Priset var som bekant väsentligt lägre än det som angavs i värderingsinstrumentet, förresten inte bara, som man här sagt, 1,000,000, utan 1,100,000 kronor lägre. Man får enligt min mening en riktig utgångspunkt vid bedömandet av Kungl. Maj:ts handlingssätt, om man beaktar, att det reala läget i förevarande fall var sådant, att det icke fanns tid till en uttömmande behandling. Det fanns icke tid att gå den vanliga vägen, den vanliga tågordningen med remisser till ämbetsverk, ty hade man det gjort, hade den faran förelegat, att det Thielska galleriet skingrats, vilket med större fog kunnat giva anledning till anmärkning.

På grund av vad jag nu anfört, och då jag av orsaker som jag berört i inledningen av mitt anförande icke vill framställa yrkande om att punkten lägges med ogillande till handlingarna, vill jag, herr talman, endast hemställa, att punkten lägges till handlingarna.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr talman! Hans excellens statsministern sade i början av sitt anförande, att statsrådsprotokollen ofta icke avspegla den

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

verklighet, som ligger bakom eller något liknande. Jag måste säga, att statsrådsprotokollen i detta fall avspegla just ingenting, och det är det som gjort läget här rätt betänkligt. Det har icke förebragts någon som helst utredning, som kan läggas till grundval för det beslut, som av Kungl. Maj:t har fattats. Det gäller dock realiter, mina herrar, en statsinstitution, visserligen icke i konstitutionell mening men i verkligheten såväl beträffande den form som stiftelsen fått som tillkomsten av medlen genom lotteri. Det är sålunda icke mindre än omkring 10 miljoner kronor brutto, såsom en reservant påpekat, som tagits lotterivägen för att få den summa, som varit behövlig för inköp av detta Thielska galleri. Det är ju alldeles klart att, när det gällde ett konstförvärv av denna omfattning, som torde vara det största, som någonsin skett här i landet, vi hade anledning i utskottet att syna saken litet närmare. Jag kan då nämna, att det fanns icke några som helst papper angående denna sak, icke ens det uppskattningsinstrument, som utskottet talar om, ehuru det lyckades konstitutionsutskottet att ändock få det in på sitt bord, men det kom ifrån det Thielska galleriets stiftelse; det låg icke ens kvar i akten.

Man har frågat sig: var det verkligen så, att kniven satt på strupen, hade man icke tid att låta denna fråga få en konstitutionell beredning genom att spörja vederbörande myndigheter, exempelvis akademien för de fria konsterna och nationalmusei chef? Det var ju så, om jag fattade herr statsministern rätt, att man hade tid på sig till årets slut, och då hade man väl haft anledning vänta, att dessa myndigheter blivit hörda. Här var det ju två förhandlande parter, en köpare och en säljare, liksom det också fanns flera spekulanter; och då plägar väl köparen också se till, att han får en värdering gjord av sina egna representanter, när det gäller en så betydande sak. Här har icke nämnts, huruvida dessa värderingsmän fått uppdrag av regeringen, men utskottet har fått den uppfattningen, att det var säljarens värderingsmän, som hade lämnat de uppgifter, som lågo till grund för affären. Jag vill vidare påpeka ett par saker, nämligen att det varit känt, att denna konstsamling utbjöds för ett mycket mindre belopp än som nu betalts, och det har inför utskottet ifrån vederhäftigt håll förklarats, att den summa, för vilken samlingen utbjöds till staten, översteg betydligt vad man på privat håll ansett sig kunna och böra betala. Vad värderingen vidkommer, skall jag icke inlåta mig på någon kritik av det sätt, som skedde att taga upp dessa målningar i en klumpsumma, men jag vill dock erinra, att om man också kan bedöma konstskatter efter olika värderingsgrunder, har man dock, när det gäller ett inköp, att taga hänsyn till saluvärdet.

Vad vidare gäller själva fastigheten, så har man därvid utgått ifrån nuvarande byggnadskostnader med avdrag för husets ålder; men detta innebär i ingen mån någon verklig värdering av huset och vad detsamma, som står på ofri grund, skulle kunna betinga vid försäljning.

Under dessa förhållanden har det synts oss, att det icke förelegat en sådan brådska, att inte regeringen haft tillfälle att förut höra dessa nu nämnda myndigheter och därigenom fått en värdering, som kunnat ställas emot den värdering, som ifrån säljarens håll lämnats. Man måste också anse det helt naturligt, att därigenom icke bara »samlades papper», utan det skulle ha inneburit sådant affärsmässigt tillvägagående, som man kan ha rätt att vänta från statens sida vid uppgörandet av affärer. Här får man väl mycket det intrycket, att vederbörande köpt grisen i säcken. Jag tror icke heller, att det skulle vara lyckligt, om en statens affär, i realiteten är det här fråga därom, skulle komma att skötas på samma sätt i framtiden. Det skulle bli spår, som förskräcka, och därför tror jag, även om utskottet delar den uppfattningen, att denna konstsamling borde förvärvas för nationen, att det är lyckligt, att utskottet gjort detta påpekande. Så bör man icke sköta affärer från statens sida, som här skett; utan man bör följa de uppgångna spåren vid uppgörandet av affärer och

icke slå till, såsom här sades, i sådan hast, att man icke ens har låtit verkställa uppskattningen på sedvanligt sätt och fått in ansvariga myndigheters uttalande.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Det är på denna grund som jag tagit del i utskottets beslut, herr talman, och jag har ju förut i själva saken sagt ifrån, att det icke är fråga om något ogillande av att samlingen förvärvats åt staten, utan det är de formella vägar, som man därvid gått, vilka anmärkningen gäller.

Jag har därför ingen som helst anledning att göra något annat yrkande, än vad från föregående talares sida skett, nämligen att anmärkningen lägges till handlingarna.

Herr **Lindman:** Herr talman! Jag fäste mig vid ett yttrande, som fälldes av hans excellens statsministern, vilket jag anser så pass betänkligt, att jag icke vill låta det stå oemotsagt. Det var då hans excellens sade, att Kungl. Maj:t inte behöver göra mer utredning, än Kungl. Maj:t själv anser lämpligt. Jag tycker det är en ganska farlig princip att gå fram på det sättet; ty grundlagen säger ju, att Kungl. Maj:t skall genom nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk bereda ärendena. Det är ju förvånande, att man då, såsom i detta fall, kunnat nöja sig med en värdering av personer, låt vara hur skickliga och oförvitliga som helst, *efter* det att de blivit påkallade av den andra parten, i detta fallet säljaren, att göra värdering. Att köparen då utan vidare anser, att det är en tillräcklig utredning, är ju märkligt. Man säger nämligen här, att värderingssumman var så mycket högre än den köpeskilling man sedan betalade, och då bör det ju vara så mycket starkare skäl för oss att låta oss nöja. Men detta allt tycker jag icke stämmer bra med grundlagens bud.

Jag fäste mig också ytterligare vid, att hans excellens själv förklarade, att givetvis hade man kunnat skaffa utredning om tid funnits. Han erkänner sålunda själv i sitt anförande att man kunnat göra värdering. Jag skrev upp ordalagen genast jag hörde dem: »givetvis hade man kunnat skaffa utredning», har jag antecknat. Tiden hade väl ovillkorligen bort finnas. Man borde då också kunnat få den utredningen av en sådan lämplig myndighet, åt vilken Kungl. Maj:t hade givit ett sådant uppdrag. Detta hade naturligtvis icke alls behövt taga någon lång tid, då sådana myndigheter finnas i huvudstaden, t. ex. konstakademien, som jag tror brukar höras i dylika fall, och för övrigt finnes nationalmuseum, ty även om intendenten där är sjuk finnes det väl andra, som i så fall äro hans ställföreträdare.

Det kan sålunda aldrig försvaras enligt min uppfattning, att Kungl. Maj:t icke låtit genom de under sig ställda sakkunniga myndigheterna göra en utredning, innan ärendet föredragits.

Vidare yttrades ej. Kammaren beslöt lägga punkten till handlingarna.

§ 6.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av väckt motion om ändring av § 9 riksdagsordningen; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 7.

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare.

Å föredragningslistan var härefter upptaget statsutskottets utlåtande nr 89, i anledning av väckt motion angående beräknandet av tjänstetid i lönehänseende för de officerare och underofficerare, som fullgjort uppdrag att organisera Persiens gendarmeri.

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

Uti en inom andra kammaren väckt, till statsutskottet hänvisad motion, nr 210, hade herr *Holmström* i Gävle föreslagit, att riksdagen ville medgiva, att de officerare och underofficerare, som fullgjort uppdrag att organisera Persiens gendarmeri och som nu vore på aktiv stat vid svenska armén, finge för beräknande av tjänstetid i lönehänseende få tillgodoräkna sig den tid de haft tillstånd att såsom lönlösa kvarstå i respektive regementen och kårer.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte av riksdagen bifallas.

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herr *Holmgren*, som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte medgiva, att de officerare och underofficerare, som fullgjort uppdrag att organisera Persiens gendarmeri och som vore på aktiv stat vid svenska armén, finge i lönehänseende tillgodoräkna sig den tid, de med vederbörligt tillstånd på grund av detta uppdrag såsom lönlösa kvarstått i respektive regementen och kårer.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Holmgren:** Herr talman! Såsom synes av statsutskottets utlåtande nr 89 har jag ej kunnat dela den mening, till vilken statsutskottets majoritet anslutit sig, och jag kan här tillfoga den upplysningen, utan att göra mig skyldig till någon indiskretion, att jag icke var ensam om min mening i statsutskottet, även om de, som delade densamma, icke ansett sig böra anteckna sig såsom reservanter.

Det gäller här en motion av herr Holmström i Gävle, i vilken motionären påyrkar, »att riksdagen ville medgiva, att de officerare och underofficerare, som fullgjort uppdrag att organisera Persiens gendarmeri och som nu äro på aktiv stat vid svenska armén, må för beräknande av tjänstetid i lönehänseende få tillgodoräkna sig den tid de haft tillstånd att såsom lönlösa kvarstå i respektive regementen och kårer».

När dessa herrar på sin tid gåvo sig till Persien, fanns det i gällande bestämmelser ingen föreskrift om, att frånvaro såsom lönlös från tjänst skulle medföra någon ändring i löneturshänseende, utan var och en, som med vederbörligt tillstånd var frånvarande såsom lönlös och sedermera med sådant tillstånd åter inträdde på stat, hade full rätt att intaga samma plats, som han hade förut utan någon som helst rubbning i lönetursberäkning.

När nu dessa officerare varit ute, och därefter en del av dem kom tillbaka, så förmärkes ingenting vid den tiden. Sedermera kom riksdagen 1918 och föreskrev nya bestämmelser i fråga om lönetursberäkning. Man måste nu säga sig, att de bestämmelser, som förut rådde, voro, såsom jag förut antytt, synnerligen generösa och knappast hade någon motsvarighet inom statsförvaltningen i övrigt. Riksdagen lägger då dessa bestämmelser till rätta år 1918 i samband med att riksdagen antog grunder för tillfällig löneförbättring under åren 1918 och 1919 för viss personal vid armén. Till dessa grunder fogades då följande bestämmelse: »Den tid, varunder officer eller underofficer, efter erhållet avsked med bibehållen befordringsrätt såsom lönlös kvarstått i regemente (kår), intill dess beställning på stat ånyo vunnits, får icke inräknas vid tjänsteårsberäkning enligt dessa grunder; och gäller vad sålunda stadgats jämväl beträffande tid, varunder officer eller underofficer åtnjutit tjänstledighet med frånträdande av samtliga löneförmåner.» Dessa i och för sig fullt riktiga och klara bestämmelser, som av riksdagen antogos, ha emellertid vid tillämpningen fått en retroaktiv karaktär. Man har sålunda på de officerare, som varit ute i Persien år 1914 och framåt, tillämpat bestämmelser, som icke antagits förr än år

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

1918. Motionären har här framdragit ett exempel på, varthän en sådan tolkning av bestämmelserna kan leda. Han påvisar, hurusom en officer, som rest ut 1914 till Persien samt återkommit 1915 i april, på grund av världskrigets utbrott, vid sin hemkomst icke fick inträda i lön, på grund av att ingen lön var ledig, utan han fick stå sju månader i full tjänstgöring utan att uppbära lön. Han fick lön först den 1 januari 1916. Sedermera begärde han år 1923 icke att få någon lön, utan han begärde att i löneturshänseende få såsom tjänstgöring inräkna denna tid av sju månader, då han varit i full sysselsättning såsom kompanichef vid sitt regemente, men icke uppburit någon lön. Denna hans begäran avslogs, därför att bestämmelserna äro tydliga och klara i det hänseendet.

Nu är det väl ändå brukligt, när man stiftar en lag eller utfärdar en författning, att den skall äga gällande kraft från den tid densamma utfärdas men icke för tider, som flytt. Vi lagstifta väl i regel för framtiden och icke för framfarna dagar. Men i detta fall ha ifrågavarande officerare blivit lidande på, att bestämmelser utfärdats, efter sedan de varit ute i tjänstgöring i Persien.

För att närmare belysa min ståndpunkt i denna fråga, skall jag här be att få göra en liten parallell, en ganska drastisk parallell, men som jag tror, att kammaren väl skall förstå. Om nu t. ex. Sveriges riksdag i år skulle besluta en allmän lönereglering för statstjänarna och därvid foga den bestämmelsen, att en statstjänare, som på grund av allmänt uppdrag nödgas vara borta från sin tjänst, icke skulle äga rätt att taga med den tiden vid beräknande av lönetur, skulle vi då anse något sådant vara riktigt? Knappast. Det skulle medföra, att en statstjänare, som är riksdagsman i denna kammare och som suttit i sexton riksdagar à fem månader per styck, på grund av en sådan bestämmelse genast bleve förflyttad sju år tillbaka i tiden i lönetur i jämförelse med sina jämnåriga kamrater vid samma verk. Jag tror ingen här i kammaren skulle vilja vara med om en sådan bestämmelse; men det är i alla fall på det sättet man tillämpar ifrågavarande bestämmelse för dessa officerare.

Nu måste man säga sig, att statsutskottets majoritet har hållit sig strängt formellt, när det har bestämt sig för en sådan ståndpunkt. Man kan visserligen ingenting invända formellt mot deras uppfattning. Lag är ju lag och lag skall naturligtvis tillämpas; men här kan man väl knappast säga, att hänsyn tagits till vad rätt och billighet fordra. Ty när riksdagen genom ett beslut vill söka ändring i ett system, som riksdagen icke gillar, då skola väl icke de enskilda bliva lidande på, att riksdagen vill ha ett nytt system i statens förvaltning; men det är vad som här blivit förhållandet.

Jag har sålunda för min del icke kunnat finna det billigt, såsom dessa officerare behandlats, och jag har därför icke kunnat dela statsutskottets majoritets uppfattning, utan jag har tagit bestämt avstånd från densamma och yrkar i stället bifall till den reservation, som jag vid detta utskottsutlåtande fogat.

Herr **Jansson** i Falun: Herr talman! Riksdagen behandlade förra året, såsom vi veta, en motion, som avsåg att tillerkänna de s. k. Fidramännen att få tillgodoräkna sig den tid, som de använt för sin världsomsegling. Från vår sida, som då ansågo det synnerligen vanskligt att slå in på den vägen, sades det ifrån, att ett bifall till den motionen skulle kunna leda till rätt invecklade konsekvenser. Men från deras sida, som voro mycket intresserade för att dessa befattningshavare skulle få tillgodoräkna sig den sålunda använda tiden, sades det, att ett bifall därtill visst icke behövde leda till några konsekvenser; ty det är säkerligen en sådan bragd, som utförts, att ingen kommer att göra om en dylik, men skulle det ändock ske, var likväl en del redo att tillerkänna sådana personer samma förmån. Naturligtvis var det konsekvent, det måste erkännas.

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

Och vi se nu, att motionären för i år särskilt pekar på det beslut, som riksdagen fattade i fjol angående Fidramännen, och säger, att när riksdagen tillerkänt dem, som det då var fråga om, rätt att tillgodoräkna sig den tiden, böra också dessa män få tillgodoräkna sig liknande tid. Om jag då går ut ifrån, att anhängarna av motionen i fjol äro av den uppfattningen, att det fanns inga jämförbara fall, då menar jag, att det är fullt riktigt så till vida, att det fall, som nu här föreligger, icke är jämförbart med fjolårets, därför att vad som ägde rum i fjol var fullt klart och tydligt känt för de kammarens ledamöter, som deltogo i nämnda beslut.

Gentemot vad herr Holmgren sade i fråga om lönetursberäkning, så ligger det så till för militärerna, att de tidigare icke haft några ålderstillägg; de ha icke haft den ålders- eller tjänsteårsberäkning, som befattningshavarna haft vid vissa statens verk. Men vid den tillfälliga löneförbättringen 1918 lades det så, att denna, åtminstone enligt vad som sagts mig från personer, som, efter vad jag tror, ha noga reda på saken, att den skulle betraktas som ålderstillägg. Sålunda menar jag, att det icke är fullt riktigt sagt av kommendör Holmgren, att dessa officerare skulle komma att mista en rätt, som de skulle haft, om nya bestämmelser icke tillkommit. Såvitt jag kan förstå, kan det icke anses vara någon likhet, eller åtminstone icke någon större likhet, mellan det lönetursystem, som nu tillämpas för militärer, och det system, som tidigare tillämpats. Jag menar därför, att man icke egentligen bör fästa alltför stort avseende vid dessa synpunkter, även om de anförda fakta i någon mån kunna inverka (vilket jag ju icke absolut vill bestrida, att de göra). Följden skulle naturligtvis eljest, om riksdagen bifölle denna motion, bliva den, att det vid kommande riksdagar från olika håll skulle komma att framläggas motioner, i vilka vederbörande motionärer droge fram liknande fall eller rättare sagt, fall, som de ansåge vara så nära besläktade med det nu ifrågavarande, att de icke borde behandlas på annat sätt än det varpå dessa officerare enligt innevarande års riksdags beslut blivit behandlade. Då äro vi ute i full sväng med att tillämpa en regel, som innebär, att tjänstgöring inom främmande krigsmakt tillgodoräknas som tjänstgöring inom landets gränser och i vår egen armé. Jag kan icke finna, att det kan vara lämpligt att slå in på den vägen. Jag tror man bör akta sig mycket noga, innan man går in för det förslag om rätt att tillgodoräkna sig tjänstgöring utomlands, som innehålles i förevarande motion. Om man vill utsträcka rätten att tillgodoräkna sig tjänstgöring i annan befattning, än den vederbörande befattningshavare å stat innehar, bör man ändra de allmänna reglerna för tillgodoräknande av dylik tjänstgöring, så att det blir likformighet i fråga om de olika tjänstemännens behandling och så att rättvisa sker. Sedan behövde riksdagen icke så mycket befatta sig med dessa spörsmål, vilket, enligt min uppfattning, vore synnerligen fördelaktigt.

Sedan skall jag bedja att få inlägga en liten gensaga mot det påstående, som gjorts av den föregående talaren om att i detta fall skulle föreligga ett allmänt uppdrag. Jag vet icke så noga vad som menas med »allmänt uppdrag», men om man karakteriserar perserofficerarnas tjänstgöring som »allmänt uppdrag», undrar jag, om man icke är inne på en rätt så farlig väg. Det förefaller mig, som om försiktigheten bjöde att icke benämna ifrågavarande tjänstgöring »allmänt uppdrag». Det var visserligen ingen, som i utskottet vågade påstå, att officerarna i fråga kommenderats att tjänstgöra i Persien, men det framhölls i alla fall i utskottet, att de på sätt och vis skulle blivit av Kungl. Maj:t uppmanade att åtaga sig det uppdrag, för vars fullgörande de, enligt motionärens förslag, skulle få tillgodoräkna sig tjänstetid. Jag undrar, om det icke förhåller sig på det sätt, att enda möjligheten för militärer att få resa utomlands för att praktisera är att åtaga sig sådana uppdrag som exempelvis det nu ifrågavarande. Det torde icke finnas någon annan framkomlig väg för dem, men då

så är fallet, får man väl anse, att det är militärerna, som sökt erhålla uppdraget och icke Kungl. Maj:t, som sänt ut dem att fullgöra detsamma. Följaktligen förefaller det, som man icke kunde betrakta detta som ett offentligt uppdrag utan som om det snarare borde betraktas som ett uppdrag, som vederbörande officerare i eget intresse åtagit sig, och som de fått full betalning för av det land, i vars tjänst de varit anställda.

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

Det är huvudsakligast på dessa grunder, herr talman, jag för min del ansett, att utskottet borde avstyrka föreliggande förslag, och som jag nu ber att få yrka bifall till utskottets hemställan samt avslag å motionen.

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Hansson:** Eftersom det gäller en enskild motion, borde jag kanske yttrat mig från min plats i kammaren, men då den tillhör det område, som hör till försvarsdepartementet, anser jag icke olämpligt att från statsrådsbänken säga min mening i denna fråga.

Jag ber att från början få tillkännage min anslutning till reservationen. När vi vid ett tidigare tillfälle i riksdagen behandlade frågan om tjänsteårsberäkning för Fidramännen, tillstyrkte jag det förslag, som då förelåg, ehuru jag som statsråd hade sett mig nödsakad att i konselj avstyrka en framställning från Fidramännen om att, för lönetursberäkning få tillgodoräkna sig den tid, under vilken de varit ute på världsomsegling. Jag gjorde det därför att Kungl. Maj:t i denna fråga var bunden av vissa former. Kungl. Maj:t var bunden av riksdagens beslut, under det att riksdagen hade möjlighet att taga hänsyn till vad som kunde anses vara rätt och billigt, även om detta icke alldeles överensstämde med de former, som fastställts. Här föreligger ett precis liknande förhållande. Här är det fråga om vissa officerare, som varit ute i främmande land och med heder där gjort tjänst, och jag anser att de åtagit sig berörda uppdrag under sådana förhållanden, att det föreligger alldeles särskild grund för att icke av formella skäl låta dem sättas i sämre ställning än kamraterna. Man har väl invänt, att om även perserofficerarna tillerkändes rätt till lönetursberäkning enligt reservantens förslag, skulle följden bliva, att man fick taga konsekvenserna härav i flera andra avseenden. Jag har tidigare reagerat mot det där konsekvensmakeriet, och jag har den bestämda uppfattningen att det, vilket system som än användes, kan uppstå fall, då undantag kan och bör göras vid systemets tillämpning. Jag tror, att om man i sådana fall låter riksdagen själv vara den myndighet, som medgiver undantag från gällande bestämmelser, har man däri skapat en den säkraste garanti för att de sålunda gjorda undantagen icke skola föranleda en ändring i själva systemet.

Beträffande perserofficerarna förhåller det sig, till skillnad från andra officerare, som varit ute i utländsk krigstjänst, så, att de gått ut på regeringens önskan, visserligen efter egen ansökan men efter underhandlingar, som hela tiden *icke* förts mellan officerarna och representanter för den persiska regeringen, utan som förts mellan den svenska regeringen och den persiska regeringen, liksom förhållandet var vid ett senare tillfälle, då det också var fråga om att skicka ut svenska officerare till Persien. Från den svenska regeringens sida var man synnerligen angelägen om att behålla underhandlingarna i sin hand för att kunna bestämma såväl officerarnas anställningsvillkor som vilka officerare, som skulle sändas ut. Man lade en alldeles särskild vikt vid att dessa personer på visst sätt kunde anses representera Sverige. Det var icke fråga om ett enskilt företag, och därför ansåg regeringen sig böra på alldeles särskilt sätt lägga hand vid ärendet. Dessa personer ha alltså, efter det underhandlingar förts mellan de båda ländernas regeringar, bland ett stort antal sökande utsetts att resa ut för att organisera gendarmeriet i Persien. Det har ansetts, att de under hela den tid, de tjänstgjorde

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

i Persien, stodo kvar i svensk krigstjänst. Det är viktigt att observera detta särskilda förhållande. Det är icke bara fråga om några äventyrslystna unga människor, som sökte äventyr på detta sätt, utan det är fråga om människor, som visserligen gärna ville gå ut och åtaga sig ifrågavarande uppdrag, men som samtidigt gingo ut som representanter för svenska staten och efter det att den svenska regeringen granskat och sökt bland de sökande utvälja dem, som kunde anses vara de lämpligaste. Samma förhållande föreligger icke i något av de fall, då svenska officerare deltagit i världskriget, som man talat om. Om vi tänka på svenska officerares krigstjänst i Finland under inbördeskriget eller i andra länder under världskrigt har Kungl. Maj:t, långt ifrån att ge sin sanktion åt dessa officerares inträde i utländsk krigstjänst, varit mycket angelägen om att markera, att det var fråga om ett rent privat företag, och innan dessa personer fingo inträda i utländsk krigstjänst, måste de taga avsked från sin tjänst som svenska officerare, under förhållanden, som icke garanterade dem rätt att återinträda i svensk krigstjänst. Det finns en mycket bestämd skillnad mellan dessa fall och perserofficerarnas fall, och jag tror, att den skillnaden också motiverar, att man behandlar perserofficerarna på annat sätt än andra officerare, som gått i utländsk krigstjänst. Under sådana omständigheter tror jag icke heller, att de av utskottet åberopade konsekvenserna böra anses vara på något sätt avskräckande. Herr Jansson i Falun sade: Låt oss då hellre ändra reglerna för rätt att tillgodoräkna sig tjänstetid. Nej, det är just vad de icke skola göra. Själva den princip, som i berörda regler fastslagits, är på det hela taget riktig, men kan i sin tillämpning leda till orättvisa. Låt oss därför icke ändra reglerna, låt oss icke så förfara, att Kungl. Maj:t kan anse det föreligga prejudikat, som berättigar till antagande, att det är tillåtet åsidosätta reglerna i fråga. Låt saken behandlas av riksdagen, så har ju riksdagen garanti för att de undantag, som göras, ej komma att leda till några missbruk. Då jag är alldeles övertygad, att man på en sådan väg kan erhålla fullt betryggande garantier mot de faror, statsutskottet ansett ligga i ett bifall till reservationen, skulle jag för min del mycket gärna se, att kammaren bifölle densamma.

Herr **Holmström** i Gävle: Efter det synnerligen klarläggande anförande, som herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet nyss hållit angående den i min motion behandlade frågan, anser jag det vara onödigt upptaga kammarens tid med ett anförande från min sida. Jag skall, herr talman, endast anhålla att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Rydén:** Herr talman! Jag röstade i fjol för att Fidramännen skulle få rätt att i lönehänseende räkna den tid, de varit ut på sin expedition, som tjänstetid på grund av två särskilda skäl. För det första tyckte jag, att det låg något av hjältemod och käckhet över deras bragd, och för det andra var det faktiskt så, att den ändring av författningarna, som berövade dem lönetursrätten, inträffade, när de voro ute på Stilla oceanen och icke hade tillfälle att taga kännedom om de författningsändringar, som vidtogos här hemma. Men jag måste säga, att jag under inga omständigheter kan vara med om att biträda ett yrkande sådant som detta. Enligt min uppfattning föreligger icke den första av de omständigheter, jag nyss nämnde. Resan till Persien har varit en affär för de officerare, som varit anställda därute. De ha varit högt avlönade eller åtminstone betydligt högre avlönade, än de skulle varit, ifall de stannat hemma i sina enklare, här innehavda militära beställningar. För övrigt föreligger icke i detta fall sådana omständigheter, som föranledde mig att rösta för bifall till förslaget om rätt för Fidramännen att behålla sin tur. Det kan ju för dem, som äro krigare till yrket, ha sin romantik att slåss med rövare, om

man nu skall kalla de perser, våra officerare slogs med i Persien, för rövare. Rövare har ju den svenska överklassen icke sällan brukat kalla de finska arbetare, som deltogo i det finska inbördeskriget. Perserofficerarnas verksamhet är icke att likställa med vad de unga män uträttat, som genom sin världsomsegling utförde en storbragd.

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

För det andra ber jag att få framhålla, att saken beträffande perserofficerarnas anställningsförhållanden icke ligger till på samma sätt, som när det var fråga om Fidramännen. Jag tycker för övrigt, att man nära nog måste taga till rena konstruktioner, för att icke använda ett ännu skarpare uttryck, om man som herr Holmgren jämställer perserofficerarnas engagemang i Persien med ett offentligt uppdrag, eller rent av med ett riksdagsmannauppdrag. Vad är det för orimligheter? Vilja herrarna verkligen vara med om att jämställa detta med ett allmänt uppdrag av den beskaffenhet, som herr Holmgren antydde? Ni få lov att se litet förståndigt på saken mina herrar, även om ni äro krigare till yrket. Icke kunna vi vara med om ett sådant resonemang, som det av motionären och hans meningsfränder framförda. Herr statsrådet yttrade något om statsutskottets benägenhet för konsekvensmakeri, som han uttryckte sig. Härtill måste jag säga, att vi ju så gott som dagligen ha de mest talande exempel på hur en eftergift på ett håll leder till, att man förklarar konsekvensen fordra eftergifter även på andra håll. Om vi nu rucka något på en punkt av de allmänna bestämmelserna, som vi gjorde, då det var fråga om Fidramännen, vilket var ett undantagsfall, genast är det någon fiffig människa, som söker en jämförelsepunkt, alldeles som herr Holmström också nyss gjorde. Man säger så bestickande: Det eller det fallet är visserligen icke alldeles detsamma men bra nog lika och därför böra de behandlas på samma sätt. Hur kan man då i dag säga, att ett beslut enligt motionärens förslag icke kommer att leda till några konsekvenser! Vem vet det? Vem vet, om icke herr Holmström bland sin bekantskapskrets har personer som voro med i finska inbördeskriget. Om vi nu bifalla hans motion, kommer han kanske en vacker dag och begär, att de, som varit med i *det* företaget, skola jämställas med perserofficerarna och liksom dem få tillgodoräkna sig utrikes tjänstgöring. Man vet aldrig var det slutar. Jag vill icke utan vidare säga, att perserofficerarna kunna jämföras med dem som deltagit i finska inbördeskriget eller i världskriget, men det kan finnas motionärer, kanske icke herr Holmström utan andra, som anse, att dessa båda kategorier böra likställas. Perserofficerarna ha haft anställning i utlandet och de ha haft en icke obetydlig ekonomisk vinst av denna sin anställning. När de komma hem böra de få taga konsekvenserna av sin utrikes tjänstgöring och ställas in på den plats i rullorna, där de böra stå. Jag tycker det icke finns någon anledning för riksdagen att gå ifrån gällande författningar. Perserofficerarnas framställning har avstyrkts av de statsmyndigheter, som hörts i ärendet. Kungl. Maj:t har funnit sig tvungen avslå densamma. Det finns, enligt min uppfattning, icke någon anledning för riksdagen att åsidosätta de betänkligheter, statsutskottet gjort sig till tolk för. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Holmström** i Gävle: Herr talman! Jag ber om ursäkt att jag återkommer. Jag anhåller få direkt vända mig mot herr Rydén. Herr Rydén gjorde en jämförelse mellan detta fall och Fidramännen och sade, att vad Fidramännen uträttat vittnade om käckhet och hjältemod. Jag ber att få instämma i detta yttrande. Men vidare sade herr Rydén att officerarnas verksamhet i Persien icke haft något med käckhet och hjältemod att skaffa. Det hade för dem som krigare haft sin romantik att slåss med rövare. Herr Rydén! Perserofficerarna voro icke ute för att kriga mot rövare. Deras uppgift var att pacificera de stora persiska handelsvägarna, den över 100 svenska mil långa vä-

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

gen från Kaspiska havet till Persiska viken samt den persiska delen av vägen mot Bagdad över Kazvin, Kerman till Persiska viken. Och svenskarna lyckades också, trots många svårigheter och motstånd, att skapa trygghet åt Persiens handelsvägar. Därom vittna de uttalanden, som kommit dem till del från persernas sida. De hälsades av den fredliga befolkningen såsom befriare, under vilkas skydd mot de fullt organiserade rövarbanden fredlig handel och näring kunde utövas. Det var *detta*, som var deras *mål*. *Medlet* var att slåss med rövare. Jag förstår icke att man från herr Rydéns sida sätter så litet värde på våra officerares verksamhet i Persien. Herr Rydén säger, att alla voro ense om, att Fidramännen skulle få räkna den tid, de tillbragt på sin världsomsegling, som tjänsteår. Under sådana förhållanden förvånar det mig verkligen, att *alla* icke också äro ense om att de officerarna och underofficerare, som varit i persisk tjänst, också skola få räkna sig tillgodo denna sin tjänstgöring.

Herr Rydén förklarade nyss, att en av de bidragande orsakerna till att han var med om att tillstyrka rätt till löneturs beräkning för Fidramännen var den, att de voro ute på Stilla oceanen, när förändringen av lönebestämmelserna ägde rum. Med anledning härav skall jag bedja att få omtala för herr Rydén, att ifrågavarande bestämmelser antogos av 1918 års riksdag och började tillämpas den 1 juli 1918. Fidramännen avseglade 1921 eller 1922. De visste sålunda vad de utsatte sig för i lönehänseende. Perserofficerarna gåvo sig i väg 1911 och 1912. För dem blev det sålunda en *oförmodad* konsekvens i berörda hänseende. Jag vill alltså göra gällande, att perserofficerarnas ställning borde vara betydligt starkare än vad Fidramännens var, med hänsyn till sistnämnda omständighet. Och jag vill tillägga, att det, enligt min uppfattning, skulle innebära en synnerligen stor orättvisa, om riksdagen, som medgivit Fidramännen att räkna tiden för sin världsomsegling som tjänstetid, icke skulle medgiva de officerare och underofficerare, som tjänstgjort i Persien, samma rätt.

Det har talats om konsekvenserna av ett dylikt medgivande. Ja, mina damer och herrar, vi äro ganska vana att höra, att de myndigheter, som icke vilja vara med på en sak, varna för konsekvenserna. Jag anser, att herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet så tydligt och klart visat, att det icke kan bli tal om några konsekvenser. Och om riksdagen bifaller reservationen, så har riksdagen garderat sig för konsekvenserna på samma sätt som gjordes i Fidrafallet. Det står i reservationen: »Ett bifall till motionen torde från nu angivna utgångspunkter icke heller kunna hava någon prejudicierande betydelse för andra lönefrågor.»

Det har diskuterats huruvida perserofficerarnas tjänst skulle vara att jämställa med »allmänt uppdrag». Det torde väl vara otvivelaktigt att så är fallet. Det är den svenska regeringen, som ställde dessa officerare och underofficerare till förfogande för den persiska regeringen. Det står i de kontrakt, som de fingo underteckna: »*N. N. i aktiv tjänst i svenska armén och ställd till Kejserliga persiska regeringens förfogande av Hans Maj:t Konungens av Sverige regering*». Det måtte väl giva vid handen att det var ett officiellt uppdrag!

Och vidare — och vad som betyder allra mest — de första och flertalet av dessa officerare ha icke haft *avsked* från lön. De ha inte skrivit under något avskedspapper, utan endast skrivit under sina kontrakt och därefter fått resa i väg till Persien. De ha aldrig begärt avsked, men ha naturligtvis under sin bortavaro fått redovisas såsom »personal över stat». Och att de av de svenska myndigheterna icke betraktas såsom havande »avsked från lön» framgår av flera omständigheter. Jag har påpekat ett par i motionen. En bestämmelse säger, att avsked från lön kan beviljas under högst *två* år. Flera av dessa herrar hava varit nere i Persien i *tre* år och ännu längre. En annan bestäm-

melse innehåller att avsked från lön icke kan beviljas en och samma officer mer än *en gång*. Ett par av dessas herrar ha efter sedan de återinträtt i svensk tjänst fått »avsked från lön». Allt detta tyder ju på att vederbörande myndigheter icke betraktat vistelsen i Persien, såsom »avsked från lön».

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

Utskottet framhåller, att Kungl. Maj:t avslagit ansökningar i det syfte, varom jag motionerat. Ja, så är förhållandet. Men det har skett på rent *formella* grunder. Så var fallet även med Fidramännen. Och nu föreslår jag i min motion, att riksdagen även i detta fall skall göra ett avsteg från det rent formella. Den ärade reservanten påpekade hur in absurdum ett konsekvent tillämpande av dessa reglementariska bestämmelser kan verka. Han framhöll, att en officer, som kom hem icke fick någon lön på regementet, då någon sådan icke var ledig, men i alla fall fick i sex månader i *egen* befattning tjänstgöra vid sitt *eget* regemente. När han hos Kungl. Maj:t anhåller att åtminstone få räkna dessa sex månader, som han tjänstgjort vid sitt regemente, såsom tjänstgöringstid i lönehänseende, så blir svaret *nej*. Det visar ju, hur uppåt väggarna det kan bli, då man formellt tillämpar dessa bestämmelser.

Ja, herr talman, jag ber att få sluta med att än en gång yrka bifall till reservationen. Och jag ber att särskilt få framhålla, att det måste bli en synnerligen stor orättvisa om riksdagen ena året ger de herrar, som gjorde världsomseglingen, en rättighet, som icke skulle tillkomma dessa, som varit ute och gjort ren militärtjänst. Det framgår av min motion att dessa officerare deltagit i och lett strider, (i vilka för övrigt ett stort antal stupade), att de satt upp nya regementen, beväpnat och organiserat dessa regementen o. s. v., en tjänstgöring som naturligtvis givit en *mycket större* militär erfarenhet än den, som de kunnat inhämta, om de gått här hemma under sin vanliga fredstjänstgöring på sina regementen.

Herr talman, jag anhåller, som sagt, få yrka bifall till reservationen.

Herr **Bengtsson** i Norup: Herr talman! Beträffande vad som i reservationen anföres rörande offentligt uppdrag anser jag mig icke vidare behöva påvisa det ohållbara i en sådan motivering, då jag utgår ifrån, att den ärade motionären icke fasthåller vid denna motiverings tillämplighet. Men fråga är, om icke motiveringen till denna motion även i ett annat avseende är lika ohållbar som i fråga om offentligt uppdrag. Det förhåller sig nämligen så, såvitt jag kan bedöma det, att den där, om jag så får kalla den, rese- och äventyrslystnad, som gripit dessa människor, den ha de fått skörda ära och berömmelse för både ute och hemma. Och det var ju också en tävlan om att få komma åstad, som bäst bevisade det lockande i företaget. Man måste väl också tänka på, vilka konsekvenser det skulle föra med sig, om statens tjänstemän skola få på det här sättet taga »tjänstledighet», som det här kallas, och resa ut, medan andra få träda i deras ställe, och detta utan att det skall räknas ha något inflytande beträffande deras lönetur, utan de skola ha lönetur precis som om de varit i tjänst. Det vore i sanning ett behagligt sätt att tillfredsställa en i och för sig måhända nog så förklarlig lust att komma ut i världen.

Då herr Holmström nu vill tillämpa samma bestämmelse här som i fråga om Fidramännen förra året, så vill jag betona, att här visa sig just konsekvenserna. Hade vi icke behandlat Fidramännens krav som vi gjorde, så hade man nu icke kommit med denna framställning. Nästa gång kommer det att heta: se huru ni gjorde med Fidramännen, se hur ni gjorde med perserofficerarna, varför skall icke detsamma få ske även i det här fallet? Det blir ju här, som herr Holmström sade, också en känslosak, men att gå in på känsloprinciper hör icke statsutskottet till. Vi måste i statsutskottet driva den bestämda me-

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

ningen, att icke nya utgifter och nya principer få komma till sånd, som binda statsutskottet för kommande dagar.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag å reservationen.

Herr **Rydén:** Herr talman! Jag vill icke använda hårda ord om mina kamrater i kammaren. Därför skall jag icke säga något om herr Holmström och hans sätt att pådyvla mig att jag kommit med oriktiga uppgifter. Men om man begagnar en så stark stämma och man använder ett så förfärligt bestämt uppträdande som herr Holmström, så bör man ha faktiskt underlag för vad man säger. Och vad han sade här om förhållandena beträffande Fidramännen, det kan jag klarlägga genom att läsa upp vad statsutskottet yttrade i saken i fjol, och jag skall därmed visa att herr Holmström har orätt. Statsutskottet yttrade: »Vid bedömandet av denna fråga har utskottet ansett, att avgörande betydelse bör tillmätas den omständigheten, att den i världsomseglingen deltagande personalen tillhörande flottan erhållit tjänstledighet (avsked från beställning på stat) vid en tidpunkt, då gällande bestämmelser, dock med undantag för föreskrifterna rörande tillfällig löneförbättring, medgåvo dem rätt att med bibehållen lönetur efter ledighetens slut återinträda i tjänst. Det förhållandet, att nya avlöningsbestämmelser, som icke ansetts medgiva sådan rätt, under deras bortovaro utfärdats, synes utskottet icke skäligen böra föranleda, att de i avlöningshänseende för framtiden bliva sämre ställda än sina jämnåriga kamrater vid flottan.»

Om nu herr Holmström icke vill tillerkänna mig och icke heller statsutskottet någon vederhäftighet, så vill jag påminna honom om att det är bestämmelserna i 1921 års lönereglemente och icke bara 1918 års bestämmelser som voro tillämpliga på Fidramännens sak. Och jag anhåller, att herr Holmström nästa gång icke beskyller mig för felaktiga uppgifter, då jag har rätt.

Så skulle jag vilja säga ett par ord beträffande saken i övrigt. Vad är det egentligen, som herrar Holmgren och Holmström vilja att kammaren skall underskriva, när de yrka bifall till reservationen? Jo, kammaren skall underskriva bl. a. ett uttalande som detta: »Denna tjänstgöring, som härigenom fått en viss officiell prägel, torde därför i åtskilliga avseenden kunna jämställas med allmänt uppdrag, och dylikt uppdrag har i allmänhet ansetts icke för vederbörande tjänsteman böra föranleda någon försämring vid beräknandet av tjänsteår och lönetur.» Om nu andra kammaren bifaller denna reservation och första kammaren också bifaller den, så kommer det att ingå i riksdagens skrivelse till Konungen, och sålunda skulle riksdagen ha uttalat, att ett sådant uppdrag som detta, att några officerare slöto kontrakt för att resa till Persien och åtogo sig detta uppdrag, låt vara med svenska regeringen som mellanhand, såsom det plägar ske i liknande fall, skulle vara att jämställa med allmänt uppdrag med alla härav följande konsekvenser. Jag frågar: är kammaren beredd att underskriva sådana, jag vill icke använda starkare ord än orimligheter, som detta skulle vara? Vad skulle detta ha för konsekvenser och för inverkan på bestämmelser i övrigt, där det talas om allmänt uppdrag? Om herrarna önska framgång i denna sak, så böra ni åtminstone nöja eder med en anhållan om bifall till reservationens kläm, så att icke kammaren begår en orimlighet genom att taga den motivering, som här i detta fall föreligger.

Emellertid vill jag säga det, herr talman, är det icke att driva anspråken för några militärpersoner bra långt, när man vill begära att dessa officerare skola taga först och främst ett ekonomiskt mycket gynnsamt engagement i utlandet, låt vara att det sker med den svenska regeringens medverkan, och sedan skola de komma och begära ovanpå detta rätt till precis samma löneturs beräkning som de officerare, som hela tiden varit i tjänst? Jag kan icke finna annat, än att det är att driva anspråken till det alldeles orimliga. Det händer ju

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

så ofta att officerare ge sig ut — denna gång har det visserligen skett med Kungl. Maj:ts bemedling — och i sak blir det då icke så stor skillnad mellan ett fall som detta och ett fall som kan ha gällt deltagande i världskriget å den ena eller andra sidan eller under det finska inbördeskriget, om man efteråt velat pretendera på att få tillgodoräkna sig den tiden såsom tjänstgöringstid. Jag tror, att vi få begränsa den generositet som riksdagen visat Fidramännen till dem allena och icke till hela krigsmakten, om äventyrslystna människor gett sig ut på varjehanda företag.

Jag vill till slut säga, herr talman, att detta ärende varit underställt försvarsväsendets lönenämnd, och där sitta representanter för olika grupper militärpersoner, både officerare och av lägre tjänstegrader, och såvitt jag icke minns fel — jag antar att herr Jansson i Falun kan rätta mig, om jag tager fel — så förelåg en enhällig avstyrkan från försvarsväsendets lönenämnd, av alla både civila och militära ledamöter. Och sedan ha dessutom flera andra uttalat sina betänkligheter mot detta.

Jag tycker, att statsutskottet tillråder kammaren att ställa sig på säker mark, då utskottet hemställer om avslag på denna motion.

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Hansson:** Även med risk att utsätta mig för en straffpredikan så måste jag säga att även om herr Rydéns uppgifter hämtas ur statsutskottets utlåtande är dock själva utgångspunkten för lönebestämmelserna 1918 års löneregelmente. Jag fäster mig emellertid mindre vid detta än vid det sätt, varpå herr Rydén använder sina uppgifter. Han säger att han kunde vara med om att Fidramännen fingo den löneturs beräkning, som riksdagen gick med på, därför att bestämmelserna tillkommo då de befunno sig på villande hav, och han tycker att det varit oriktigt om de då skulle drabbas av dessa bestämmelser. Men samme herr Rydén vill icke medgiva detsamma för dem som gick ut långt *innan* dessa bestämmelser över huvud träffats och att de sålunda skulle drabbas av en bestämmelse som träffats flera år senare än de gingo ut. För dem som alltid tala om konsekvenserna finnes här ett utmärkt tillfälle att draga konsekvenser; men medan herr Rydén visat en viss känslosamhet beträffande Fidramännen synes hans uppträdande i fråga om perserofficerarna bra mycket likna demagogi; jag använder ordet därför, att här målas ut konsekvenser, som inga av målarna själva ha kunnat angiva något så när fasta konturer för. Man säger att det kan hända det och det — det kan hända, att man kommer att motionera om dem som varit med i finska frihetskriget, det kan hända att man motionerar om dem som deltagit i världskriget! Man vill absolut icke lyssna till det faktum, att här föreligger den bestämda skillnaden, att under det de som deltogo i världskriget och finska inbördeskriget fingo taga avsked och det mycket bestämt markerades, att de gingo ut på enskilt initiativ och enskild risk, så gäller beträffande Persien-officerarna, att den persiska regeringen till den svenska regeringen riktat en framställning, som resulterade i att de utvaldes för att utföra ett uppdrag, som svenska regeringen ansåg hedrande för Sverige. När man icke vill på något sätt hålla sig till sådana klara fakta, utan endast står och pratar om konsekvenser, som man faktiskt icke kan närmare ange, då tycker jag att man icke kan karakterisera sin ståndpunkt som sakligt grundad.

Det har icke anförts några sakliga skäl, varför icke Persien-officerarna skulle behandlas på samma sätt som Fidramännen, och jag hemställer än en gång om bifall till reservationen.

Herr **Holmström** i Gävle: Herr talman! Jag skall icke göra annat än gent emot herr Rydén visa att mitt påstående har fog för sig och sålunda icke är att anse såsom något löst uttalande från min sida.

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

I den debatt, som förra året ägde rum i frågan om Fidramännen, uppträdde en av reservanterna, ledamot av försvarsväsendets lönenämnd, som herr Rydén ju nyss givit ett erkännande såsom särskilt sakkunnig i det här fallet. Den ärade reservanten, herr Jansson i Falun, yttrade under debatten förra året följande: »De skulle vid sin ansökan om tjänstledighet inte ha haft reda på vilka nya bestämmelser, som eventuellt skulle komma att träda i kraft. Och där de voro, när dessa bestämmelser trädde i kraft, kunde de icke bevaka sina intressen. Men nu förhåller det sig inte så. Utan redan vid den tillfälliga löneförbättring, som riksdagen medgav år 1918, blev den bestämmelse, som för närvarande gäller i här ifrågavarande avseende fastslagen. Dessa tjänstemän hade redan mottagit den tillfälliga löneförbättringen och följaktligen godkänt just dessa bestämmelser.»

Det var löneexperten och reservanten i fjol, som yttrade detta gent emot statsutskottet. Och då menar jag, att jag har ett ganska starkt fog för mitt påstående. Och ett ännu starkare fog härför har jag i den bestämmelse, som jag åberopat i min motion och som återfinnes i svensk författningssamling *1918* nr 407 § 1 mom. 9, vars ordalydelse herr Holmgren i början av debatten läste upp. Det är bestämmelserna av juli 1918, som ligga till grund för dessa lönebestämmelser. Och då menar jag att jag var ute i rätt ärende, när jag gjorde mitt inlägg emot herr Rydén.

Bara ytterligare en sak! Herr Rydén talar om att det var särskilt gynnsamma ekonomiska betingelser för vistelsen där nere i Persien. Det visade sig, att de summor som stodo på papperet här i Sverige, icke voro så mycket värda där nere i Persien. Jag tror således icke, att man med rätta kan tala om, att de hade ekonomiskt gynnsamma betingelser. Skall man jämföra med Fidramännen, så var det ju så, att där var det en förmögen man, som kunde bjuda på resan. Jag tycker således, att detta är något som icke bör blandas in i denna sak.

Herr **Holmgren:** Herr talman! Statsrådet och chefen för försvarsdepartementet har nyss påvisat svagheten i det anförande som herr Rydén hållit, och jag saknar därför anledning att uppehålla mig vid den saken.

Emellertid anvisade herr Rydén en möjlighet att komma till ett resultat i denna fråga. Han sade, att om bara klämmen stode kvar, så funnes det någon möjlighet att tänka sig ett bifall till reservationen; han anmärkte nämligen på vissa uttryck i reservationens motivering.

I anledning härav ber jag att få yrka bifall till reservationens kläm med uteslutande av motiveringen.

Herr **Jansson** i Falun: Herr talman! Det är rätt intressant att jämföra denna debatt med debatten i fjol rörande Fidramännen. Då anförde dåvarande förste vice talmannen, med vilken herr Thorsson instämde, sina betänkligheter just med hänsyn till konsekvensen, medan herr Rydén för sin del i fjol icke var inne på den linjen, och därför nu i år får sota för den saken. Jag menar därför att det vore klokt av kammaren att icke följa herr Rydén från i fjol. Ty faktum är, att det kommer att medföra konsekvenser, såsom alltid är fallet när man har att göra med lönefrågor.

Men nu är frågan, om herrarna icke driva upp de lönetursförmåner, som skulle tillkomma dessa officerare, allt för mycket. Det var väl ändå så, att en hel del återkommo innan de nya bestämmelserna tillkommo. De fingo följaktligen träda in på sina platser, så fort befattningarna blevo lediga vid respektive regementen. Det är ju så, herr Holmström, eller hur? Åtminstone har det sagts mig att så är. Och hur mycket skulle skillnaden bli, om de trätt in efter

förutvarande bestämmelser och de fått träda in efter de bestämmelser som nu gälla med rätten att tillgodoräkna sig tjänstgöringstiden? Jag tror att om man räknar ut detta, så blir det icke så stor skillnad mellan den ekonomiska förlusten i de olika fallen.

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

Vidare nödgas jag uttala en liten stilla förvåning över att herr försvarsministern i dag gick i bräschen för en motion i en fråga som varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning och blivit av Kungl. Maj:t lämnad utan bifall. Kungl. Maj:t har naturligtvis haft möjlighet, om Kungl. Maj:t så önskat, att framlägga förslag till riksdagen. Jag har i mitt stilla sinne trott, att denna fråga skulle vara utagerad och att den icke skulle återkomma. Men det visar sig, att så icke är fallet.

Jag ville i alla fall ännu en gång rikta en vädjan till kammarens ledamöter att taga sig i akt, så att de icke råka ut för samma öde som herr Rydén i år och som ådragit honom vissa skarpa angrepp från herr Holmström i Gävle. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Rydén:** Ja, herr talman, jag skall bara säga ett par ord. Herr Holmström kommer icke ifrån, att det var på 1921 års avlöningsreglemente, som Fidramännens fråga hängde, och då voro de ute på världshavet. Herr Holmström må åberopa vilka papper som helst, men jag har förvissat mig om hos den tjänsteman, som torde bäst av alla som finnas i detta land känna hela det tillkrånglade militära löneregelmentet, att det förhåller sig som jag sagt. När herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet vill beteckna detta påpepande av de konsekvenser, som följa med avvikelserna från lönebestämmelserna, såsom prat, så ber jag få erinra om vad statsutskottet skrev om Fidramännen i fjol, nämligen att »utskottet anser sådana särskilda omständigheter i detta fall föreligga, att ett beslut i sådan riktning icke lärer behöva prejudicierande inverka på bedömandet av andra lönetursspörsmål, som med det förevarande kunna anses äga större eller mindre likhet.»

Där ser man hur det går. I år möta vi en motion, som stödjer sig på kammarens beslut i fjol, och vi möta här ett statsråd, som från regeringsbänken uppträder vid motionärens sida. Jag vill i anledning av den något skarpa ton, som kom därnedifrån bara erinra därom, att förr i världen gick Kungl. Maj:t tillväga på det sättet i ett fall som detta, att om en ansökan kom in till Kungl. Maj:t och Kungl. Maj:t icke ansåg sig kunna bifalla den, men vederbörande departementschef ansåg den berättigad, så brukade Kungl. Maj:t i ett sådant ärende avlåta proposition till riksdagen.

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Hansson:** Med anledning av herr Rydéns senaste anförande ber jag få meddela, att jag såsom statsråd icke varit i tillfälle att pröva detta ärende förut.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen och 3:o) avslag å utskottets hemställan samt bifall i stället till det av herr Holmgren under överläggningen senast framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Holmgren, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 3:o) angivna nu antogs till kontraproposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd samt anslagen:

Ang. tjänstetidsberäkning för vissa officerare och underofficerare. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 89, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit det av herr Holmgren under överläggningen senast framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för nejpropositionen, vadan kammaren med avslag å utskottets hemställan bifallit det av herr Holmgren under överläggningen senast framställda yrkandet.

§ 8.

Ang. överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka.

Till avgörande förelåg vidare statsutskottets utlåtande, nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka jämte en i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten, den 13 mars 1925 dagtecknad proposition, nr 111, vilken hänvisats till statsutskottets förberedande behandling, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden samma dag, föreslagit riksdagen medgiva att Kungl. Maj:ts finge inom de av departementschefen i statsrådsprotokollet angivna gränser verkställa den reglering av de ekonomiska förhållandena mellan Kalmar och Växjö domkyrkor, som Kungl. Maj:t kunde finna av omständigheterna påkallad.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Olsson* i Kalmar väckt motion, nr 378, däruti föreslagits att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till ovanberörda motion, avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition.

Vid utlåtandet var likväl fogad reservation av herrar *Oscar Olsson* och *Walles*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å den i ämnet väckta motionen, medgiva, att Kungl. Maj:t finge inom de av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 13 mars 1925 angivna gränser verkställa den reglering av de ekonomiska förhållandena mellan Kalmar och Växjö domkyrkor, som Kungl. Maj:t kunde finna av omständigheterna påkallad.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet **Olsson:** Herr talman! Jag har begärt ordet närmast för att uttrycka en liten förvåning. Utskottet yttrar sig nämligen på följande sätt:

»Ehuru utskottet finner de av departementschefen framhållna synpunkterna vägande, har utskottet dock med hänsyn till de av motionärerna framförda särskilda skäl för att icke beröva det forna Kalmarstiftet ifrågavarande inkomst ansett sig böra biträda sistnämnda ståndpunkt och avstyrker förty Kungl. Maj:ts proposition.»

En departementschef brukar få ett förslagstryck, när vederbörande avdelning inom statsutskottet har kommit så långt med ett ärendes beredning, att

Ang. överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka. (Forts.)

man kan lägga fram det för utskottet in pleno. Nå, när jag för inte så länge sedan fick detta förslagstryck, fann jag, att avdelningen förordade bifall till Kungl. Maj:ts proposition. Det bör därför inte förvåna kammarens ledamöter, om jag för egen del blev rätt förvånad, när jag i går fann, att statsutskottet i sin helhet hade avstyrkt Kungl. Maj:ts proposition och avstyrkt densamma på grund av de skäl, som motionärerna anfört i sin motion. Hela motionen upptar en knapp sida eller så ungefär i riksdagstrycket, och de skäl, som man där framfört, äro följande. Det framhålles först, att invånarna i staden Kalmar i »den mest högtidligaste form», som det står, protesterat, när riksdagen en gång beslöt, att Kalmar inte längre skulle utgöra ett eget stift och att man där »allmänt var av den meningen, att vid den blivande stiftssammanslagningen all hänsyn borde visas dem, som närmast komme att beröras av densamma».

Det var det ena skälet. Det andra är av ekonomisk natur. Motionärerna förklara, att skulle Kungl. Maj:ts proposition bifallas, så bleve följden bara den, att på Kalmar stads invånare komme att överlastas den del av minskningen i domkyrkans inkomster, som skulle bli en följd av ett beslut i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition.

Nu är jag livligt övertygad om, att kammarens ledamöter inte alls ha fäst sig vid denna lilla proposition om dessa s. k. domkyrkotunnomedel — ett ord som redan såsom sådant är svårt att få riktigt grepp om. Men saken ligger på det viset — om jag får i all korthet tala om det — att när Kalmar domkyrka upphörde att vara stiftskyrka, upphörde också i och med detta en del utgifter för detta ändamål. Växjö domkyrka däremot, som övertog funktionerna för det gamla Kalmarstiftet, fick naturligtvis i någon liten mån sina utgifter ökade. Nu tycker man nere i Växjö, att man borde gå till en ekonomisk reglering mellan de båda delarna av det nya stiftet, en reglering, som man också tycker borde mynna ut i att vissa medel som för närvarande gå till Kalmar domkyrka, kunde överflyttas på Växjö domkyrka. Den summa det gäller är så liten, att det egentligen inte är vidare lönt att tala om den, ty den rör sig omkring 2,000 kronor — kanske något mera.

Jag fann för min del, att Växjöborna hade skäl för sin ståndpunkt och fann den rimlig — först och främst därför att man ju inte kan begära, att om någonting är riktigt i och för sig, man inte skall bry sig om detta bara därför att Kalmarborna en gång protesterat mot att deras kyrka inte längre skulle få vara domkyrka i ett stift. Man kunde enligt mitt förmenande heller inte lägga några större ekonomiska synpunkter på saken. Här ligger det ju så till, att å ena sidan ha vi en domkyrka, nämligen den i Kalmar, som enligt vad räkenskaperna utvisa, fått sina utgifter minskade — en sak, som för övrigt kommer att ske i ännu högre grad något längre fram — och som därjämte årligen rapporterar överskott. Sista året var detta överskott 9,000 kronor i runt tal och på det sättet växer kyrkokassan år efter år, så att man redan nu har en fond på inte mindre än 116,000 kronor. Å andra sidan ha vi en domkyrka, som är belastad med skuld — hela 24,000 kronor — där inkomsterna äro små, där utgifterna ökas och där behållningen egentligen inte består i annat än inventarier, som man år efter år håller uppe i det ursprungliga värdet. Jag menar således, att här fanns det alla skäl att gå tillmötes den uppfattning, som man hävdade nere i Växjö.

Jag vill emellertid inte längre hålla på med detta, ty summan är inte värd det, jag vill sluta som jag började och upprepa, att jag verkligen är litet förvånad över statsutskottets sätt att se på denna sak. Statsutskottet brukar ju aldrig annars visa sig särskilt ömsint. Skulle vi därför nu ha en sådan situation, där statsutskottet liksom står och tänker — möjligen på det framfarna och möjligen också på egna försyndelser — då är det klart, att en departementschef inte gärna vill störa utskottet i ett så vackert ögonblick.

Ang. överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka. (Forts.)

Herr **Olsson** i Kalmar: Herr talman! Då statsutskottet tillstyrkt bifall till den av mig m. fl. i denna fråga väckta motionen och då ingen av utskottets ledamöter från denna kammare reserverat sig, våga vi motionärer hoppas, att kammaren följer utskottets förslag. Jag skall emellertid be att få framhålla några synpunkter särskilt i anledning av det anförande, som herr statsrådet nyss höll.

Kalmar domkyrka har sedan långliga tider tillbaka uppburit kronotionde och gör det än i dag, men hon har icke uppburit denna tionde i sin egenskap av domkyrka. Man har pekat på att Växjö domkyrkas ekonomiska ställning är svag och menat, att Kalmar domkyrka är jämförelsevis välbärgad. Det skulle emellertid inte ha varit någon svårighet alls för Kalmar domkyrka att komma i alldeles samma situation, som Växjö domkyrka befinner sig i nu. Det förhåller sig nämligen så att Kalmar domkyrka för en 10 år sedan genomgick en mycket stor reparation, som kostade nära 200 tusen kronor, och den summan skulle man ju ha kunnat åstadkomma på det sättet, att vederbörande hade tagit av domkyrkans kassa så långt den räckte och sedan tagit upp lån för resten. Då hade Kalmar domkyrka i ekonomiskt hänseende nu varit likställd med Växjö. Men man förfor inte på det sättet. Anledningen härtill var väl den, att de som hade att svara för Kalmar domkyrka tänkte, att vi skola så långt, som det är möjligt, spara på kyrkokassan, ty vi kunna behöva den framdeles, och i stället be församlingarna påtaga sig en del av dessa kostnader. Så åtog sig Kalmar stads- och landsförsamling nära 100 tusen kronor av dessa kostnader, och det vore väl icke riktigt, om dessa församlingar på grund av sin offervilja skulle, i stället för att få ersättning härför, nödgas ersätta domkyrkan vad man nu vill taga ifrån den av dess tionde.

Så har det nämnts att Växjö domkyrka behöver hjälp, och det kan nog vara sant, men Kalmar domkyrka behöver också sina pengar. Man har pekat på att underhållet av kyrkan på de sista åren kostat så litet, och det är ju sant, men det beror helt enkelt därpå att de år, som man härvid avsett, varit de, som närmast följde efter den stora kyrkoreparationen. Kyrkan är byggd på ett sådant sätt, att man inte kan reparera den årligen, ty det blir för dyrbart, därigenom att det kostar så mycket att resa upp byggnadsställningarna. Man måste därför fördela reparationerna på periodvis återkommande mera omfattande arbeten. Jag kan nämna, att det redan nu föreligger ett förslag från kyrkans arkitekt om en större reparation. Han har helt nyligen förklarat för mig, att man kan beräkna, att för kyrkans reparation under de närmaste åren kräves ett belopp på 20 à 25 tusen kronor. Därför behöver domkyrkan sina pengar, och berövar man domkyrkokassan dem, så måste Kalmar stad träda emellan, för så vitt man vill att kyrkan skall bevaras.

Så har man också sagt, att Växjö domkyrka har fått sina utgifter utökade på grund av stiftsammanslagningen. Jag känner inte till detta, men så mycket är väl klart för vem som helst, att den omständigheten, att Växjö stift utökats med ett 50-tal församlingar, inte på något sätt kan vålla att Växjö kyrkas underhållskostnader kunnat bliva större.

Så har man talat om underhållet av biskopsskruden i Växjö. Vi ha emellertid en biskopsskrud att underhålla även i Kalmar domkyrka. Även har sagts, att Kalmar domkyrka fått sina utgifter minskade på grund av stiftsammanslagningen. Det är emellertid ett tal, som jag inte det allra minsta kan förstå. Av handlingarna att döma förefaller det, som om man tänkte sig, att en hel del utgifter, såsom bidrag till åtskilliga avlöningar vid Kalmar domkyrka, skulle komma att försvinna. Sant är, att dessa bidrag under senaste åren blivit något mindre, men det är en ren tillfällighet, och det beror därpå, att frågan om Kalmar domkyrkas ekonomi för närvarande är föremål för utredning, och den utredningen är ännu icke slutförd. Det är på resultatet av den utredningen,

Ang. överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka. (Forts.)

som det beror, huruvida Kalmar domkyrkas utgifter av detta slag komma att bliva förminskade. För min del tror jag, att dessa utgifter i stället komma att ökas, och det beror helt enkelt på tidsförhållandena.

Så är det ett par omständigheter, som påpekas i motionen, och jag ber att ånyo få erinra om dem. Den ena omständigheten är den, att man, när statsmakterna beslöto att Kalmar stift skulle indragas, var ense om, att all hänsyn borde visas dem, som närmast komme att beröras av denna indragning. Herr statsrådet tolkade dessa ord i motionen, som om de allenast skulle gällt invånarna i Kalmar eller i Kalmar stift. Nej, man var även inom riksdagen allmänt av den meningen att vid effektuerandet av detta beslut all hänsyn borde visas dem, som komme att beröras av detsamma. Härtill ber jag få tillägga att för den händelse riksdagen skulle bifalla Kungl. Maj:ts nu föreliggande proposition, så kommer det beslutet ovillkorligen att i sina konsekvenser gå ut över skattdragarna i Kalmar stadsförsamling. På grund härav vågar jag, herr talman, ännu en gång uttala den förhoppningen att kammaren skall följa utskottet, till vars förslag jag ber att få yrka bifall.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,40 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Onsdagen den 20 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Ang. överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka. (Forts.)

Till fortsatt handläggning anmäldes statsutskottets utlåtande, nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka jämte en i ämnet väckt motion; och lämnades därvid, enligt skedd anteckning, ordet till

Herr **Bengtsson** i Norup, som anförde: Herr talman! Till de ord motionären yttrade i förmiddags skall jag be att få tillägga något angående hur vi i statsutskottet sågo detta ärende.

Som vi erinra oss var det med endast en rösts majoritet riksdagen beslöt sammanslagning av de båda stiften. Man var inom Kalmar stift mycket missbelåten med det riksdagsbeslutet; nu har man dock funnit sig däri. Nu kommer det emellertid nya anspråk. Man vill nämligen från Kalmar domkyrka till Växjö överflytta medel, som den förra är berättigad behålla. Det är intet stort ärende. Det gäller 1,587 kronor om året. Det är dock något mycket känsligt, och det kan tyckas att redan av den orsaken något dylikt anspråk icke skulle ha kommit från Växjö. Länsstyrelsen i Kalmar, vilken ju visserligen kan betraktas som part, har avstyrkt detta, men det är att märka, att Växjö domkyrkoförsamling icke uppträtt partiskt utan uttalat sig mot denna överflyttning av medel. Denna överflyttning motiveras därmed, att Växjö domkapitel på grund av stiftsammanslagningen fått ökade utgifter. Det måtte vara märkvärdiga utgifter. Det är för övrigt svårt att förstå, att inte kyrkan i Kalmar efter sammanslagningen skulle behöva lika mycket för reparationer som tidigare. Den mycket omtalade biskopsskruden, som man gjort hänvisning till, torde väl räcka till för såväl Kalmar som Växjö. Härvidlag torde det väl icke föreligga någon anledning att påkalla överflyttning av medel. Om jag varit i biskop Lindbergs ställe, skulle jag ha resonerat som så, att man mycket väl borde finna användning för biskopsskruden i Kalmar gamla domkyrka, därigenom nämligen att man vigde prästerna för Kalmardelen av stiftet i Kalmar, så länge som det kunde gå för sig. På så sätt skulle man få det högtidligt i både Kalmar och Växjö, men framför allt skulle Kalmarborna bli tillfredsställda; Växjöborna skulle väl knappast härvidlag resa något motstånd. Härtill kommer något annat, som för övrigt omnämndes av motionären, att det stundar reparation av Kalmar domkyrka, som kommer att betinga 20—25,000 kronor. Man får väl också besinna, att det är befolkningen i Kalmardelen som sparat ihop denna kassa, och det är väl inte så underligt, att man där inte vill utan motstånd överlämna densamma eller någon del därav till Växjö, detta så mycket mer som vid stiftssammanslagningen det uttalande gjordes, att dessa medel skulle stå för Kalmar domkyrkas räkning. Detta löfte borde väl, tycker man, respekteras, och riksdagen icke lagstifta i strid däremot.

Ang. överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka. (Forts.)

Ja, herr talman, det gäller, som jag sade, här icke någon stor sak, men jag tycker, att man skall respektera Kalmarintresset i detta fall. En god sämja mellan de båda länen är väl värd mycket mer än 1,587 kronor om året.

Jag ber, herr talman, att på grund av det anförda få yrka bifall till utskottets förslag, vilket innebär tillmötesgående av motionen.

Vidare yttrade:

Herr **Jonsson:** Det är nästan med bävan man begär ordet i denna fråga, då man vet, att kammaren hunnit blott ett litet stycke på den långa föredragningslistan och vi kanske få sitta här hela natten. Det finns emellertid tillfällen, då även den mest blygsamma och försiktige anser nödigt att taga till orda.

Jag tycker, att det bör från något håll här i kammaren sägas ett ord till förmån för Kungl. Maj:ts förslag, då jag nämligen anser, att för detsamma finnas mycket goda och starka skäl. Jag förstår, att kammarens ledamöter måhända känna sig betydligt imponerade av den nästan kompakta majoritet, som står bakom statsutskottets utlåtande. Jag skall icke begå några indiskretioner, men så pass mycket kan man väl ändå utan att träda någons rätt för när säga, att därest kammarens ledamöter hade förmåga att rannsaka hjärtan och njurar, denna majoritet nog skulle befinnas icke vara så imponerande.

Om jag vore Kalmarbo, skulle jag utan tvivel stå på utskottets sida, och jag förstår mycket väl det missmod och den ovilja, som kan uppstå i det gamla Kalmar stift med anledning av Kungl. Maj:ts förslag. Men då jag nu inte är Kalmarbo, torde jag ha förmåga att något mer objektivt se på saken.

Jag nekar icke till, att Kalmar domkyrka utan tvivel kan åvägabringa bevis för att man har rätt att behålla här ifrågavarande privilegium. Men det finns lika fullt skäl som tala för, att man bör gå med på Kungl. Maj:ts förslag. Ett sådant skäl, vilket ju redan anförts, och som också framfördes i utskottet, jag skall icke säga av vem, är, att Växjö domkyrka utan tvivel *behöver* dessa penningar men Kalmar domkyrka behöver dem *icke*. Det är ju också, såvitt jag kan förstå av propositionen, endast fråga om att taga så mycket av dessa domkyrkotunnomedel, som svarar mot den minskning i utgifter, som inträtt för Kalmar domkyrka på grund av stiftets indragning. Jag vill sedan stryka under ännu ett skäl, och detta är för mig fullständigt avgörande, nämligen, att om man icke tager av dessa medel till understöd åt Växjö domkyrka, så får utan allt tvivel statsverket vara berett att träda emellan och bestrida kostnaderna för Växjö domkyrkas underhåll.

Herr förste vice talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen, d. v. s. till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr **Magnusson** i Kalmar: Herr förste vice talman! Jag hade ursprungligen icke tänkt begära ordet i denna fråga, men då den föregående talaren lade frågan på en bog, som man inte bör lägga den på, har jag måst taga kammarens tid i anspråk. Denne talare framhöll nämligen, att det gällde att stödja Kungl. Maj:t. Det är inte detta, frågan gäller. Vore så fallet, skulle jag lika kraftigt som denne talare understödja Kungl. Maj:t.

Det gäller här, huruvida man skall beröva Kalmar domkyrka något av densammas inkomster och giva detta till Växjö domkyrka, eller om Kalmar domkyrka skall få behålla sina inkomster. Det må nu tillåtas mig att hänvisa till de myndigheter, som hava haft tillfälle att yttra sig i frågan. Det är ju ändå på det sättet, att riksdagen brukar taga hänsyn till, vad hörda myndigheter hava uttalat för uppfattning i en föreliggande fråga. Såväl domkyrkorådet i Kalmar, Kalmar stads- och landsförsamlingar och länsstyrelsen i Kalmar ävensom, vilket ju förut är framhållet, Växjö stads- och landsförsamlingar,

Ang. överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka. (Forts.)

som det ursprungligen gällde att tillföra en del av domkyrkans i Kalmar inkomster, alla varit emot denna åtgärd. Nog förefaller det mig som det funnes anledning att taga hänsyn till dessa myndigheters uppfattning, framför allt just till Växjöförsamlingarnas uppfattning. Det heter, som kammarens ledamöter behagade finna, i den i propositionen förebragta utredningen följande: »Växjö stads- och landsförsamlingar, som förklara sig behjärta de ekonomiska svårigheter, vari Växjö domkyrka befinner sig, hava likväl på de av domkyrkorådet i Kalmar samt Kalmar stads- och landsförsamlingar anförda grunder icke kunnat biträda domkapitlets framställning.»

Jag kan emellertid icke underlåta att nämna något av den motivering, som domkapitlet i Växjö anfört för sin framställning. Det talas i denna motivering bl. a. om, att man håller gudstjänster i Växjö domkyrka vid prästmöten. Javisst, men inte är det något skäl för att överflytta något av Kalmar domkyrkas egendom till Växjö domkyrka. Vi hålla gudstjänster i Kalmar domkyrka, även om det icke är prästmöte, och det tycker jag i så fall skulle motivera lika starkt ett bibehållande för denna domkyrka av de inkomster den har.

Herr förste vice talman, jag ber för min del att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Jonsson:** Herr förste vice talman! Ett ord endast som replik till herr Magnusson i Kalmar. Denne talare menade, att jag yrkade bifall till Kungl. Maj:ts förslag endast och allenast därför, att det var *Kungl. Maj:ts* förslag. Herr Magnusson i Kalmar förväxlade tydligen vad jag *sade* med vad han *trodde*, att jag sade, och det är någon skillnad. Jag yrkade bifall till Kungl. Maj:ts förslag, något som jag tror är tillåtet, men anförde också skäl för att jag yrkade så.

Herr **Rydén:** Herr talman! Det har från olika håll fällts yttranden, som göra, att jag nu icke kan underlåta att säga några få ord, på grund därav att jag suttit såväl på den avdelning, som behandlat frågan, som i utskottet in pleno vid behandlingen där.

Jag bedömer denna fråga på följande sätt: Ser man den rent sakligt, kallt, är det efter min uppfattning icke tu tal om att Kungl. Maj:ts förslag är riktigt. Ty läget är ju detta, att medan Växjö domkyrka har 24,000 kronors skuld, har Kalmar domkyrka 112,000 kronor i tillgångar. Kalmar domkyrka har vidare inkomst av kronotionden för sådana ändamål, som förefunnos, då denna del av nuvarande Växjöstiftet var eget stift, ändamål, som emellertid domkyrkan icke längre har att fylla. Detta gjorde, att jag i utskottet talade och röstade för Kungl. Maj:ts förslag. Men det uppställer sig en annan synpunkt. Det gamla Kalmarstiftet ser tydligen på denna sak med stor bedrövelse. Man förlorade en gång i världen stiftstyrelsen, biskopen m. m. Tager man nu ifrån dem domkyrkomedlen också, väcker detta ytterligare bedrövelse. När det nu i utskottet blev majoritet för motionen, ville jag icke reservera mig däremot. Kammaren kan ju välja mellan skälen. Betraktar man frågan kallt och nyktert, har Kungl. Maj:ts förslag de starkaste skälen; anser man, att man skall taga hänsyn till känslorna hos befolkningen i Kalmar län, kan man rösta för utskottets förslag. Mig gör det detsamma, vilken utgången blir, ty det finnes skäl för båda ståndpunkterna.

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet **Olsson:** Herr talman! Jag tror för min del, att diskussionen i denna sak blivit alldeles för lång; den har rakt inte behövts. Anledningen till att jag begärde ordet, när denna fråga kom före, var, att jag tyckte, att hur man än ser på dessa ting, bör man försöka hålla sig till det som är riktigt. När jag läste den motivering, som utskottet hade för sitt avslag, kunde jag inte finna ,att det fanns någon överens-

Ang. överflyttning av domkyrkotunnomedel från Kalmar domkyrka till Växjö domkyrka. (Forts.)

stämmelse mellan motiveringen och den slutkläm, man kom till, därför att den motivering, som förekom i motionen, aldrig kunde på mig verka bindande. Det var således egentligen mot det enkla sätt, på vilket man såg frågan i utskottet som jag opponerade mig.

Nu har jag emellertid under diskussionens lopp — jag såväl som allå andra — förstått, att det här är en hjärtesak nere i Kalmar. Här ha vi, menar man uppenbarligen, i Kalmar en gång förlorat biskopen men fått behålla penningarna. Nu vill man komma och taga penningarna från oss också. Vi skulle således bli av med både biskop och penningar. Med den känslofullhet, som tydligen behärskar de goda kalmarborna, stretar man emot detta med skäl, som rakt inte duga i en saklig diskussion. Men för all del — inte kommer det väl någonting an på, huruvida Kungl. Maj:t får sin vilja fram i det här fallet. Är det så, att man tröstar Kalmarborna med de 2,000 kronorna, så för all del trösta dem då med de penningarna!

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes emellertid av herr Sköld, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 90, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för japropositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Vid föredragning härpå av statsutskottets utlåtande, nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående avlöning samt provisoriskt lönetillägg åt chefen för rasbiologiska institutet, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 3.

Ang. vissa anslag till de allmänna läroverken.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till de allmänna läroverken jämte en i ämnet väckt motion; och yttrade därvid:

Herr **Lindskog:** Herr talman! Jag har begärt ordet icke för att göra något yrkande, då det är meningslöst i den situation, som föreligger efter statsutskottets utlåtande, utan endast för att uttala en ganska harmsen protest mot det sätt, varpå här en stor kår behandlas endast på den grund, att här väntas i en närmare eller fjärmare framtid ett utlåtande av den stora skolkommissionen.

Ang. vissa anslag till de allmänna läroverken. (Forts.)

Ända sedan år 1920 har här icke tillsatts en enda ordinarie tjänst, vare sig adjunktstjänst eller lektorstjänst, och det har blivit en disproportion mellan antalet extralärare och antalet ordinarie lärare. Ännu är det ganska oklart, *när* detta utlåtande skall komma fram. Ändå har det icke kommit fram från regeringsbänken ens ett förslag om inrättande av nya lektorstjänster, något som ju säkerligen skulle stå utan något som helst samband med den kommande omregleringen av vårt skolväsende. Det är blott och bart som en protest mot detta beteende jag har här velat uttala dessa ord, och jag hoppas, att om verkligen ett ytterligare uppskov skulle inträffa med skolkommissionens utlåtande, man måtte få se en proposition från regeringsbänken, som skulle kunna råda bot på det avita förhållande, som nu råder i våra läroverk.

Häruti instämde herrar *Andrén, Järte, Holmdahl, Nylander, Almquist, Pehrsson* i Göteborg och *Forssell* samt fröken *Wellin*.

Herr **Bengtsson** i Norup: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet **Olsson:** Herr talman! Jag förstår mycket väl denna protest, som ju till på köpet har avgivits å en hel kårs vägnar av herr Lindskog. Och att den är djupt känd, det förstår jag också, dels på grund av det lilla ordet »harmsen», som tillades, och dels på grund av de instämmanden, som gåvos. I den mån denna protest riktar sig mot det sätt, på vilket jag behandlat denna fråga, ber jag att få belysa den genom ett par ord.

Det är alldeles uppenbart, att det inte är i en handvändning man lägger fram ett skolprogram. Det behövs innerligen väl, att det ordentligt övertänkes. Och i den mån det kommer an på mig att taga de första stegen, vill jag genast säga, att jag inte kommer att förhasta mig i onödan. Men det är också klart, att eftersom frågan i alla fall ligger i första planet bland dem, som söka sig fram till lösning, vill ju var och en, som har någonting med den att göra, se till, att den så att säga en gång får en fri bana. Och i det fallet tror jag, att lärarplatserna spela en bestämd roll. Det framgår av propositionen, hur jag ser på saken. Jag finner av den reservation, till vilken herr Lindskog anslutit sig, att man inte riktigt tror på att det ligger så som det ligger, och jag vill därför för kammarens ledamöter framlägga de siffror, på vilka mitt yttrande är baserat.

Jag var inte alldeles nöjd med det, som meddelades från skolöverstyrelsen. Jag ville ha ett bestämt år och se, hur sakerna skulle ha tett sig det året, för den händelse vissa omständigheter hade förevarit, som man väl kan misstänka en gång komma, även om de komma sakta.

Vi hade under läsåret 1923—1924, således det år, som låg närmast före, på gymnasierna ett antal av 10,654 veckotimmar i läsämnen. Dessa veckotimmar på gymnasierna sköttes av rektorer, lektorer, adjunkter, extralärare och timlärare. Jag kan ju inom parentes nämna, att det endast var 46 procent, som sköttes av lektorer, då däremot hela 44,5 procent sköttes av adjunkter. På realskolestadiet hade vi samma läsår ett antal veckotimmar — också i läsämnen — av 22,351. De sköttes av rektorer, lektorer, läroverksadjunkter — huvudsakligen naturligtvis — första lärarinnor, ämneslärarinnor, timlärare och extralärare. Vad är det nu för timtal man i genomsnitt begär av de olika lärargrupperna vid våra läroverk? Jo, man begär av lektorerna 21 veckotimmar, av adjunkterna 26, av första lärarinnorna 21 och av ämneslärarinnorna 24. Detta är den bakgrund som behövs — en grymt tråkig visserligen, därför att siffror äro så svåra att hålla i minnet — men den bakgrund som i alla fall behövs för att förstå vad som nu följer.

Ang. vissa anslag till de allmänna läroverken. (Forts.)

I sitt utlåtande över den s. k. lärarnas löneregleringskommitténs förslag förklarade skolöverstyrelsen sig anse, att man nog inte kunde komma ifrån att höja veckotimtalet för de olika lärargrupperna. Och skolöverstyrelsen själv föreslog för lektorer och adjunkter en höjning med 1 $^1/_2$ timme i veckan, för första lärarinnorna med ända till 5 timmar och för ämneslärarinnorna med 2,7 timmar. Om nu denna tjänstgöringstid, som skolöverstyrelsen menar, att man nog i en framtid — och som jag förmodar i en nära framtid — inte kan komma ifrån, om den hade varit rådande, läsåret 1923—1924, då skulle dessa lärargrupper ha måst övertaga ytterligare 1,800 undervisningstimmar i läsämnen. Det skulle ha betytt, att inte mindre än 65 lärare med full tjänstgöring hade varit överflödiga.

Men det föreligger en annan sak, som vi ju också måste taga hänsyn till, och det är skolkommissionens förslag. Vi må ha vilka tankar som helst om detta förslag — det ligger ju i alla fall mycket i det, som har framtiden för sig. Antag nu, att vi haft det förslaget genomfört det nämnda läsåret 1923—1924 och samtidigt haft den tjänstgöringstid, som skolöverstyrelsen föreslagit — hurudana hade då förhållandena blivit vid våra läroverk? Naturligtvis hade antalet lärare behövt minskas, och minskas i rätt stor utsträckning. Genom första klassens indragning skulle 112 lärare blivit överflödiga och genom andra klassens indragning ytterligare 133, d. v. s. genom dessa båda klassers indragning hade inte mindre än 245 lärare vid de allmänna läroverken kommit att sakna anställning.

Enligt skolkommissionens förslag tänker man sig att realskolan bör övertaga den nuvarande första ringen. Detta skulle för realskolans del läsåret 1923—1924 ha inneburit ett behov av inalles 655 ämneslärare. Gymnasiet skulle vid sådant förhållande kommit att bestå av de tre återstående ringarna, och det skulle därför på gymnasiet ha krävts 349 lektorer. För den händelse skolkommissionens förslag jämte skolöverstyrelsens timtal hade varit rådande läsåret 1923—1924, skulle således vid läroverken ha behövts ett sammanlagt antal ämneslärare med full tjänstgöring av 1,004. Men detta samma läsår hade vi 282 lektorer, 805 adjunkter, 50 ämneslärarinnor och 193 extralärare, d. v. s. 1,330 ämneslärare med full tjänstgöring. Enligt vanlig subtraktion skulle således det läsåret inte mindre än 326 lärarkrafter ha varit överflödiga.

Nu vill jag säga, att alldeles så där kan man ju inte tänka sig saken. Man kan naturligtvis inte tänka sig en skolreform på det viset, att den sker alldeles som ett yxhugg, som klyver det hela med det gamla på den ena sidan och det nya på den andra. Utan uppenbart är, att det hela måste ske genom en övergång — som kan taga kortare eller längre tid och där lärarkrafternas antal naturligtvis blir beroende av övergångstidens längd. Jag vill således inte säga, att denna framtidsmålning av ett läsår 1923—1924 är alldeles med sanningen överensstämmande. Men den ger oss dock en liten vink om vad det är för faktorer, vi ha att räkna med. Och ser man på de här siffrorna, så förstår man, att vilken mening man än må ha om skolprogrammet och om den tid, som man kan tänka sig för dess förverkligande, så äro de i alla fall av den beskaffenheten att det minsann inte skadar, att man tar tillbörlig hänsyn till dem.

Herr **Lindskog:** Herr talman! I det anförande, som herr statsrådet höll, meddelade han en mängd mycket lärda och mycket allvarliga siffror. Men han slutade med att säga, att den bild, som han gav, inte var med sanningen överensstämmande. Jag kan inte neka till, att även jag har det intrycket, att den bild, han lämnade, icke är mycket bevisande. Han sade i början av sitt anförande, att det är klart, att den stora skolkommissionens arbete är av den art, att man inte i en handvändning kan bli på det klara med det. Och han lovade, att inte förhasta sig därmed. Det är ett löfte, som jag för min del från mina

Ang. vissa anslag till de allmänna läroverken. (Forts.)

förutsättningar måste vara ytterst tacksam för. Men jag vill säga, något som även herr statsrådet nämnde i sitt anförande, att om, det Gud förbjude, detta skolkommissionens betänkande skulle bliva av statsmakterna godkänt och förverkligat, så är det dock också lika klart, att man inte kan tänka sig, att det kan i en handvändning bliva realiserat. Det kommer säkerligen att taga en hel serie av år, innan ett sådant förslag som skolkommissionens kan föras ut från papperet och ut i livet. Och då få vi tänka på, att under varje år, som går, kommer alltid ett stort antal lärare, ett femtiotal eller hundratal, att avgå med döden eller på annat sätt. Och det blir således inte någon större svårighet, tror jag, att anpassa förhållandena efter de nya riktlinjerna, även om vi skulle göra vår lärarkår den rättvisan att stoppa eller åtminstone lätta på det nuvarande extralärarsystemet, som har ökats och ökats under loppet av fem, sex år, och åtminstone på någon punkt genomföra en rättelse.

Jag har, som sagt, intet yrkande, men jag har ändå velat säga detta, därför att jag inte velat, att det skulle stå utan protest, detta system, som har framförts och genomförts under skyddet eller, rättare sagt, under förevändning av den stora skolkommissionens arbete.

Herr **Rydén:** Herr talman! Jag hade icke tänkt uppträda i denna fråga, men då jag har försport, att det kommer att sättas in särskilda ansträngningar för att i första kammaren få igenom reservationen, och då därmed kan komma att följa en gemensam votering, som gör, att även denna kammares ledamöter få taga ställning till frågan, anhåller jag att få framhålla några synpunkter.

Efter min uppfattning är det icke eftersträvansvärt, utan man bör önska, att i största möjliga mån förekomma extrasystemet ifråga om både lärare och andra tjänstemän. Men det är en sak att önska och en annan vad man kan genomföra. Här är ett faktum, som herr statsrådet framhållit, att det finnes icke möjlighet för en människa, som bär ansvar för utvecklingen på detta område, att handla annorlunda än herr statsrådet gjort, ty skolreformen kommer, även om herr Lindskog kommer att åkalla än så mycket de högsta makterna i världen, och jag hoppas, att herr statsrådet har för avsikt att göra pinan i det hänseendet så kort som möjligt, så att extralärarna icke få sitta emellan. Alla äro ense om — om icke herr Lindskog är med om det, så äro andra, som han brukar följa med, överens om det — att taga bort en klass av de allmänna läroverken, och det betyder i genomsnitt, att 130 lärare bli övertaliga. Följer man skolkommissionen och tar bort två klasser, blir det dubbla antalet lärare övertaligt.

Löneregleringen för läroverkslärarna måste komma snart, och jag hoppas, att herr statsrådet kan tillmötesgå önskningarna från läroverkslärarevärlden så fort som möjligt. Men det är otänkbart, att vi för läroverkslärarna få en löneregler ing, som avser att föra dem upp i den administrativa löneplanen, utan att de på samma gång få ökad arbetstid. Tjänstemännen ha fått en timme till dagligen i sin arbetstid, och det kan icke ifrågasättas att i lönehänseende likställa lärarna utan att de få ökad arbetstid. Skolöverstyrelsen har föreslagit 1 $^1/_2$ timmes ökning i veckan, då de andra få sex timmars ökning. Det innebär, såsom herr statsrådet meddelade, att 65 lärare bli övertaliga. Den sista reduceringen är omedelbart förestående, om löneregleringen genomföres. Jag förstår icke, hur det är möjligt — då man vet, att man måste minska lärarnas antal — att sätta ifråga att nu utöka deras antal. Om skolreformen skulle genomföras nu, skulle 60 à 100 läroverkslärare, som äro ordinarie, bli övertaliga. Även med en övergångstid, sådan som den herr Lindskog fantiserar om, finnes det icke möjlighet att göra det annat än efter en viss plan, så att i klass efter klass ombildning sker. Det blir ett antal lärare, som icke kommer att behövas, och då skulle det vara ohållbart, att nu inrätta nya adjunkts-

Ang. vissa anslag till de allmänna läroverken. (Forts.)

tjänster, särskilt som man har en klar bild av att antalet är för stort redan nu.

Jag anser, att det är omöjligt att se bort ifrån dessa förhållanden, och jag för min del kan icke vara med om att — hur gärna jag annars skulle vilja tillmötesgå denna kårs framställningar — inrätta nya adjunktstjänster förrän vi fått skolreformen före i riksdagen och prövat den och sett, om i samband med en löneregleringen en utsträckning av tjänstgöringstiden kommer att äga rum.

Man talar om extralärarnas ogynnsamma ställning, och jag vill icke bestrida uppgifterna. Men det är en ogynnsam ställning för alla människor i statens tjänst för närvarande. Hela den nuvarande generationen i trettioårsåldern befinner sig i ogynnsamma konjunkturer på grund av indragningar. Jag tänker t. ex. på mitt eget gamla departement, där det finnes en amanuens, som snart är 40 år gammal men som icke är ordinarie, och han har dock gått länge i statens tjänst. Så länge behöva icke lärarna gå. Vi känna också förhållandena inom tullstaten. Äro de herrar, som instämde med herr Lindskog, beredda att lindra de olidliga förhållanden, som även där inträtt? Det finnes där människor, som gått 15 år i tullverkets tjänst och uppnått en ålder av 40 år, som icke ha utsikt att inom en närliggande tid bli ordinarie. Sådana förhållanden finnas icke vid läroverken. Jag har därmed icke sagt, att förhållandena icke äro ledsamma vid läroverken, men den ställning, som de extra ordinarie där intaga, är snarare bättre än sämre än övriga statstjänares.

Jag vill till herr statsrådet till den kraft och verkan det hava kan rikta en anhållan, att både löneregleringen och skolreformen så snart som möjligt måtte framläggas för riksdagen, så att vi få dessa saker upp till prövning och avgörande och då få säkra utgångspunkter för bedömande av det behövliga antalet lärarkrafter. Den gången skall jag göra vad jag kan för att läroverkslärarna icke skola bli orättfärdigt behandlade utan att hänsyn skall tagas till det möjliga, men vi kunna icke nu göra det omöjliga i den situation, som föreligger.

Då jag är övertygad om att den nuvarande chefen för ecklesiastikdepartementet med öppen blick och varmt intresse följer hela problemet och behjärtar de svårigheter, som finnas, och då jag vet, att han i en ställning, som medför ansvar, icke ansett sig kunna framlägga förslag om ökning av antalet lärare, anser jag det riktigt av riksdagen att följa utskottet. Jag har endast velat säga detta, om det går så, att kammaren får deltaga i gemensam omröstning i anledning av att första kammaren beslutar olika mot denna kammare.

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet **Olsson:** Herr talman! Det är en sak i diskussioner, som jag inte tycker om, och det är, när man rider på ord. Jag yttrade, att den bild, som jag givit, inte var alldeles med sanningen överensstämmande. Naturligtvis därför, att man inte kan lägga vad som eventuellt kommer att ske i framtiden på ett år, som redan gått, och därigenom få hela sanningen. Men jag trodde att herr Lindskog var tillräckligt fantasifull för att själv kunna göra de modifikationer, som behöva göras för att få fram en bild, som i någon mån överensstämmer med verkligheten.

Herr **Lindskog:** Herr talman! Jag skall blott be att få konstatera, att i det anförande, som herr Rydén höll, gav han indirekt ett ganska starkt stöd just åt den synpunkt, som jag i mitt första anförande framlade. Jag nämnde, att jag icke kunde förstå, varför man icke kunde inrätta nya *lektorstjänster*, då de icke gärna kunde tänkas gå i vägen för en kommande skolreforms genomförande. Herr Rydén anförde det, att han måste motsätta sig inrättandet av ordinarie *adjunktstjänster*, men yttrade däri icke ett ord om lektorstjänsterna. Jag vill blott konstatera detta, för att jag finner däri ett visst stöd för det an-

Ang. vissa anslag till de allmänna läroverken. (Forts.)

förande jag först hade, nämligen att man kan, om man vill, att våra statsläroverk skola ryckas upp ur det nuvarande extralärarsystemet, tänka sig en utväg att inrätta exempelvis ett ringa antal nya lektorstjänster.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Härefter föredrogos vart för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för lektorn vid folkskoleseminariet i Strängnäs H. E. Scholander att för uppflyttning i lönegrad tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understödjande av folkskolebarns ferie- och studieresor jämte två i ämnet väckta motioner;

nr 95, i anledning av väckt motion angående vissa småskollärares och småskollärarinnors rätt till löneturs- och tjänstårsberäkning; och

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för föreståndare och ordinarie ämneslärare vid folkhögskola att tillgodoräkna sig tjänstgöring vid svensk folkhögskola i utlandet.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 5.

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika.

Till avgörande förelåg nu statsutskottets utlåtande, nr 97, i anledning av väckt motion om anslag till Folkliga musikskolan i Arvika.

I en inom första kammaren väckt, till statsutskottet hänvisad motion, nr 10, hade herr *Hellberg* föreslagit, att riksdagen till Folkliga musikskolan i Arvika för en minst 20 veckors lång kurs verksamhetsåret 1925—1926 måtte bevilja ett anslag av 5,000 kronor.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte vinna riksdagens bifall.

Vid utlåtandet var likväl fogad reservation av herrar *Oscar Olsson*, *Bergqvist*, *Walles*, *Jeansson*, *Anderson* i Råstock, *Rydén* och *Carlsson-Frosterud*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av ovanberörda motion, till Folkliga musikskolan i Arvika för en minst 20 veckors lång kurs under verksamhetsåret 1925—1926 bevilja för budgetåret 1925—1926 ett extra anslag av 3,000 kronor, att utgå på de villkor Kungl. Maj:t kunde finna gott föreskriva.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Carlsson-Frosterud:** Herr förste vice talman! Vid detta betänkande är fogad en reservation, undertecknad av flera av statsutskottets ledamöter. Utlåtandet är avgivet över en motion i första kammaren av herr Hellberg, däri han föreslår, att riksdagen till Folkliga musikskolan i Arvika för en minst 20 veckors lång kurs verksamhetsåret 1925—1926 måtte bevilja ett anslag av 5,000 kronor.

Nu har statsutskottet, som man ser, icke kunat ena sig om svaret på den motionen. Jag skall därför, då jag är en av reservanterna, be att med några ord få redogöra för förhållandena. Det är ju nämligen så, att vid västra Värmlands folkhögskola har av därvarande rektor tagits initiativ till bildande av en mu-

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

sikskola i syfte att genom undervisning i musik väcka till livs den gamla folkliga tonkonsten, som i stor utsträckning varit tillfinnandes i gångna tider men under senaste årtiondet fallit i glömska. Syftet från initiativtagarens sida är ju att söka utbilda ledande krafter för musiklivets höjande på landsbygden, så att de, som åtnjutit undervisning vid skolan, kunde var på sin ort bliva initiativtagare på området, så att från skolan såsom centrum skulle komma att strömma ut en väckelse att ånyo låta den gamla folkliga tonkonsten komma till heders. Detta är den ideella grundtanken för skolans tillkomst.

Nu har skolan bedrivit sin verksamhet under två årskurser med synnerligen gott resultat. Under senaste årskursen hade skolan 42 elever, och kostnaden för denna verksamhet har hittills bestritts uteslutande med på enskild väg anskaffade medel. Men det förhåller sig naturligtvis med detta företag som med andra, att det går icke i längden att på frivillighetens väg upprätthålla en verksamhet, som enligt förslaget till utgiftsstat har en årlig utgiftssumma av 10,750 kronor. Det är att märka, att skolans verksamhet avser icke bara att vara en lokal företeelse i syfte att taga emot elever från närmaste omgivning, utan skolan mottager även elever från landets olika delar, som vill mottaga undervisning. Det visas genom att, då förra årets kurs som sagt hade 42 elever, av dessa 22 voro från Värmlands län och övriga 20 från landets övriga delar. Det är ett syfte, som avser att upphjälpa och utveckla musikintresset i landet i sin helhet.

Nu har motionären herr Hellberg föreslagit riksdagen att bevilja 5,000 kronor. Då man i utskottet behandlade denna fråga, hemställdes det dels om bifall till motionärens förslag och dels om avslag därå. Under debatten i utskottet framställdes även ett kompromissförslag, som gick ut på att bevilja 3,000 kronor för ändamålet. Men icke heller detta förslag vann statsutskottets majoritets anslutning. Det är till detta kompromissförslag på 3,000 kronor, som reservanterna anslutit sig, och det är till detta förslag, som jag skall be att få yrka bifall.

Denna skola hade här i Stockholm under vinters lopp en provkonsert på musikaliska akademien, där man utförde prov på de prestationer, som skolans elever kunde utföra, och de prestationer, som därvid utfördes, vunno från musikkännares sida de amplaste lovord. Och att skolans verksamhet har vunnit erkännande på musikintresserat håll framgår av att under förra året bildades en speciell förening för det folkliga musiklivets höjande med speciell uppgift att stödja Arvikaskolans verksamhet. Det är mycket representativa personer, som äro ledamöter i styrelsen, och bland andra märkes skolöverstyrelsens chef, generaldirektör Bergqvist.

Nu har från utskottets sida framhållits, att denna fråga har icke prövats av Kungl. Maj:t. Ja, det är sant, och jag är för min del mycket känslig för den invändningen, men till utfyllande av vad som kunnat brista därutinnan har statsutskottets andra avdelning sökt komplettera detta genom att infordra yttranden dels från skolöverstyrelsen, som i sin tur infordrat yttrande från folkhögskolinspektören, och dels från musikaliska akademien. Samtliga, som avgivit yttrande till statsutskottet, ha på det varmaste tillstyrkt, att riksdagen måtte bevilja ett anslag för ändamålet. Detta innebär, kan man säga, att frågan är från det mest sakkunniga håll vitsordad såsom varande av den betydelse, att riksdagen bör hjälpa. Förhållandet för skolan är sådant, att om icke någon ekonomisk hjälp kan erhållas utöver vad som kan uppbringas på frivillighetens väg så kan denna skolas verksamhet icke i längden upprätthållas. Jag vet icke ens, om det kan ske ett år till. Det är således mycket behjärtansvärt. För min del är jag icke musikalisk, så att jag kan icke yttra mig med sakkännedom, men jag litar till dem, som ha bättre insikt än jag har. Då jag vill stödja en verksamhet, som vitsordats såsom gagnande från sakkunnigt håll, och jag därför

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika.
(Forts.)

vill ansluta mig till det förslag, som föreligger, ber jag, herr förste vice talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Bengtsson** i Norup: Herr talman! Det är som vän till folkhögskolorna och dessas undervisning, som jag ställt mig avvisande mot detta anslag. De skola följa sitt program och ge den bildning, som är behövlig för landsbygdens ungdom, under den tid på året, då den har tid att deltaga i undervisningen. Och man bör ej föra upp på programmet först ett och så ett annat så att man tränger ut det viktigaste, som folkhögskolorna ha att ge. Då därtill kommer, att man bör se till, att nya anslag ej utgå i större omfattning, än som är nödvändigt förr än Kungl. Maj:t gjort utredning om behovet. Jag vill påvisa, att om riksdagen i år ger detta anslag, dröjer det ej länge, förrän man på andra orter fordrar dylika anslag för liknande ändamål. Och det skymtar ju redan fram i statsutskottets utlåtande, att även om det framkommer sådana krav, så skall man ej sätta sig emot dem.

Nu är det en annan sak, som gör, att jag måste ställa mig avvisande, och det är, att denna folkhögskolas framtid icke är så säkerställd med avseende å byggnader o. s. v. Det är en provisorisk anordning. Man har begärt anslag av landstinget, och landstinget har anslagit medel för nya byggnader med villkor att från bygden skaffas en viss summa. Hur detta går, därom vet man intet. Därtill kommer att denna musikskola ej har anslag av landstinget. Det vore emellertid snarare skäl, att landstinget toge första steget. Herrar landstingsmän från Värmland veta bättre, om det är skäl för sådant anslag, och då böra de först genom beviljande av sådant visa, att de värdesätta denna skola. Men det går lätt att kasta in en motion och begära anslag. Det är dock ej vanligt, att statsutskottet tillstyrker dylika motioner, förrän Kungl. Maj:t genom en utredning prövat behovet.

På dessa skäl, herr talman, ber jag att få yrka avslag på motionen och bifall till statsutskottets hemställan.

Under detta yrkande hade herr talmannen inträtt och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag skall börja så, som herr Carlsson-Frosterud slutade: jag har ej några musikaliska anlag. Men om herrarna vilja lägga märke till, vilken anslutning dessa gamla spelmän ha i bygderna, med vilken fröjd och gamman befolkningen samlas för att åhöra dem, tror jag, att ni ej skola vägra att ge detta lilla anslag. Här säger man från herr Bengtssons i Norup sida, att folkhögskolan skall följa programmet. Ja väl, det skall den göra. Men om på en ort som Arvika kunnat komma till stånd en undervisningsanstalt för att taga vara på vår gamla folkmusik, våra gamla folklåtar, tror jag, att jag vågar säga, att därmed gjorts lika god gärning, som om man tagit upp vilket annat undervisningsämne som helst. Vår tid behöver litet romantik. Man skulle gå in i sig själv en smula och se efter, om allt nytt är så av godo, som man kan tro. Som motvikt mot denna jazz och negermusik, som trängt in även i den djupaste landsbygdens musikliv också, är det värdefullt att taga vara på det initiativ, som kommit från denna folkmusikskola i Arvika. Jag ber att få erinra kammaren om, vilken succé vår gamle dalaskald Karlfeldt gjort med sina »dalamålningar på rim». En stor del av hans diktning går ut på att bevara åt vår litteratur det värdefulla från gångna tider. Och jag vill ifråga om romantik erinra om något, som kommit på senare tider från den, som sjungit de s. k. »Fridas visor». Allt detta är ett försök att taga till vara det bästa av det gamla. Och jag tror, att den lilla summa här

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

är fråga om kommer att göra god tjänst för att behålla det goda vi ha på detta område.

Nu säger herr Bengtsson i Norup, att landstinget borde ha givit anslag. Det tycker även jag, att det borde ha gjort, och att det kommer att ske, därom är jag övertygad. Men det är så, att denna skola har elever från hela landet, och då har detta skäl ej stort värde. Det är ju så, herr Bengtsson i Norup, att jag står på samma linje som han, att vi ej vilja öka statens utgifter i onödan. Men jag har den uppfattningen tvärtemot herr Bengtsson, att denna utgift ej är onödig utan av behovet påkallad.

Jag vädjar till andra kammaren, som brukar visa sig kunna taga vara på våra gamla folkkulturella intressen, att gå med på detta lilla anslag och ber därför att få yrka bifall till reservationen och avslag på utskottets hemställan.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr talman! För att en röst skall höjas i denna fråga utöver reservanternas skara, ber jag att i korthet få säga några ord. Det har av den ärade representanten för utskottet framhållits, hurusom han var rädd för, att detta ämne skulle kunna ur folkhögskolan tränga ut andra ämnen. Jag vill säga, att jag tror, att det är åtskilliga av de ämnen, som folkhögskolan har på sitt program, som man borde med skäl och med glädje se utträngda, för så vitt vi därigenom kunde få in något av vad denna musikskola velat och verkligen kunnat främja. När man ser, hur vår folkkultur i detta hänseende sjunkit, när man ser, hur fiolen och nyckelharpan få vika för dragspelet, för pianolan och fonografen, då får man verkligen säga, att det kräves att främja varje ansats att bibehålla vår förträffliga folkmusik, som också den är ett utslag av vår kultur. Den skall ej bara bevaras och odlas på Skansen, de gamla instrumenten skola ej bara hänga som visningsföremål i hembygdsmuseerna eller musikhistoriska museet. Dess toner skola föras ut bland folket för att kunna leva i folkets sinnen så länge som möjligt. Det är få ämnen, som äga så uppfostrande inverkan, sådan möjlighet att lyfta och höja ungdomens gemensamma nöjesliv, det ämne, som denna folkmusikskola tagit på sitt program. Det är icke utan att vad det heter om sången, att den »ädla känslor föder», också har sin tillämpning på musiken.

Jag ber att få på det varmaste vädja till kammaren att låta de betänkligheter, som jag så väl förstår, när ett sådant förslag kommer från en enskild motionär och i en tid som den nuvarande, att dock låta de betänkligheterna falla och stödja denna för vår folkbildning och folkkultur betydelsefulla fråga.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den i ärendet avgivna reservationen.

Häruti instämde herrar *Olofsson* i Digernäs, *Vennerström*, *Hallén* och *Björk*, fru *Östlund*, fru *Wessman*, fröken *Wellin* samt herrar *Andersson* i Ovanmyra, *Englund*, *Smedh*, *Sävström* och *Nilsson* i Antnäs.

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Att här försvara utskottets ståndpunkt lär ej höra till de tacksamma uppgifterna, och jag känner på mig, att i fortsättningen blir utskottet synnerligen illa åtgånget.

Nu vill jag säga till den siste ärade talaren, att i statsutskottets plenum hade vi denna folkmusik i över 2 timmar, och där blev den grundligt genomgången på alla instrument, som den ärade talaren räknade upp, och några till. Då vill jag spörja den ärade talaren: tror han, att det där stora underverket inträffar med ett anslag på 3,000 kronor? Det hände någon gång här i kammaren för rätt länge sedan, då det gällde orkesterföreningar, att man tog till det något starkare än i dag, och ha vi ej sett, med huru stora svårigheter dessa arbeta? Jag har svårt att förstå, att ett dylikt anslag kan åstadkomma

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

något större underverk på här ifrågavarande område. Är man så pass fast i sin tro på detta, varför ej gå den vanliga vägen till Kungl. Maj:t för att få en prövning av saken? Det kan emellertid vara så, att, även om ett ärende passerat Kungl. Maj:t, man ändå icke anser sig kunna följa med. Statsutskottets vice ordförande sade, att han och herr Bengtsson i Norup vore ense i att ej gå med på anslag i onödan. Får man bara själv avgöra, när det är onödigt eller ej, tror jag, alla ledamöter gå med på en sådan sats. Men jag tycker, att statsutskottets vice ordförande går med på åtskilliga anslag, som, om de icke precis äro onödiga, dock äro mindre nödiga.

Här ha vi vidare typen för ett permanent anslag. Det är ej meningen att sluta med 3,000 kronor ens för denna skola. Här gäller det att göra som knallen och pruta hälften i första taget, men med bestämd tanke att taga igen det ett annat år. Sedan har jag sett, att när man i hastig vändning bifallit en motion, så har Kungl. Maj:t naturligtvis flätat in det i ett kommande års budget, men några villkor förekomma aldrig. Herr Pehrsson i Göteborg talade om det goda hjärtat. Nog är det bra med det goda hjärtat men man skall ej koppla av förståndet. Man får ju under nuvarande förhållanden först och främst tänka på, om det, som staten redan lämnar bidrag till, är absolut nödvändigt och möjligt att upprätthålla, innan man utvidgar kretsen för statsbidrag. Det är svårt att hålla gående vad man har, och om man plockar bort något redan utgående anslag, får man höra sådana skrik, som om man gjorde ett helgerån.

Herr talman, jag yrkar utan tvekan bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Olsson* i Blädinge, *Magnusson* i Tumhult, *Persson* i Fritorp, *Beskow* och *Uddenberg* i Varberg.

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Herr talman! Jag tillhör dem i utskottet, som stannat vid att biträda utskottets hemställan. Om man vore känslig för kastvindarna i kammare och utskott, så skulle man ju i denna fråga synbarligen ha varit med bland reservanterna, men jag är icke känslig för dessa kastvindar, och följaktligen torde jag för ögonblicket befinna mig bland de särskilt olyckliga. Jag skall emellertid blott med några ord motivera den ståndpunkt, till vilken jag kommit. Om herrarna se på början av reservanternas utlåtande, så säga de: »Väl har utskottet funnit vissa betänkligheter för ett tillstyrkande av ifrågavarande motion, ej minst med hänsyn till möjligen uppkommande konsekvenser i form av motsvarande krav från andra skolor av liknande beskaffenhet, och skulle helst hava sett, att ärendet blivit underkastat vederbörlig prövning från Kungl. Maj:ts sida.» Jag kan ej förstå annat, än att ett nyktert betraktelsesätt skulle med utgångspunkt från detta resonemang, hava lett till, att även reservanterna sagt sig, att det är Kungl. Maj:t som bort framkomma med förslag, där medel beviljas att lämnas åt exempelvis Musikaliska Akademien att fördelas efter vissa grunder till skolor av nämnda beskaffenhet i riket. Det är den klara och raka vägen från reservanternas utgångspunkt. Då måste jag fråga mig: Är det en konsekvens i denna ståndpunkt, härledd till de synpunkter, som annars läggas i dagen, icke minst från min vän herr Anderson i Råstock, när det gäller nya anslag? Jag vill för min del avvisa varje misstanke för att ej ha intresse för musik. Jag har själv i min ungdom sökt idka denna sport. Det ligger ej till grund för min ståndpunkt någon ovilja i fråga om anslaget till skolan, men jag frågar mig: Är det ej behövligt, att också i andra delar av riket samma intresse tillgodoses, som nu anses böra tillgodoses i Värmland med denna skola? Om nu detta resonemang är riktigt, bör man önska, att i olika delar av riket uppstå sådana skolor, och då få ni, mina damer och herrar, vara beredda att hjälpa till även där. Jag kan

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

ej inse, att denna kammare har ringaste anledning att, blott därför att man här spelar på kulturklaviaturen, rusa i väg från de grundsatser, man annars tillämpar. Jag kan ej inse detta, mina kamrater i kammaren, och därför har jag ställt mig på utskottets ståndpunkt och yrkat avslag på framställningen. Då står jag också på samma ståndpunkt som statsutskottet och riksdagen förra året. Samma motion förelåg då. Då avslogo statsutskottet och kammaren och riksdagen framställningen. Det är konsekvent att intaga samma ståndpunkt nu. Och vidare får man beakta, och det bör regeringen beakta, att det ligger i utskottets utlåtande en avis till regeringen att här taga initiativ. Gör den det och lägger upp ett anslag, som hos viss myndighet placeras, till understöd åt musikkulturen i landet, antar jag, att kammaren och riksdagen äro villiga att tillmötesgå dem, som äro i behov av understöd.

Herr talman, jag kan ej inse, att vi handla klokt, om vi icke bifalla utskottets hemställan, och därför ber jag att få yrka bifall till densamma.

Herr Lovén instämde häruti.

Herr **Norsell:** Herr talman! Vad som föranlett mig att begära ordet, är ett yttrande av herr Bengtsson i Norup, när han framhöll, att den undervisning, som ges vid folkmusikskolan i Arvika, sker på bekostnad av undervisningen i folkhögskolan. Det är ej riktigt, då endast fem elever av dem, som deltaga i musikskolans undervisning, även deltaga i folkhögskolans.

Herr Bengtsson i Norup sade vidare, att skolan existerade under provisoriska förhållanden, och att landstinget ej hade ställt sig välvilligt till folkhögskolan i Arvika. Det förhåller sig tvärtom, herr Bengtsson i Norup. Landstinget har anslagit 160,000 kronor till en ny folkhögskola i Arvika och begärt av bygden endast 40,000 kronor. Det är ej alls fråga om hälften eller lika mycket som landstingets anslag, och av dessa 160,000 kronor äro redan 80,000 kronor avsatta för ändamålet.

Jag kan icke annat än understryka vad som här har framförts i debatten, särskilt av herr Pehrsson i Göteborg, att vi där borta anse det vara synnerligen viktigt, om man kan göra något emot allt detta i musikväg, som icke är av någon tilltalande beskaffenhet.

Att beviljandet av detta anslag skulle, som man här så starkt har framhållit, leda till den konsekvensen, att man skulle tvingas att lämna anslag till musikskolor vid alla våra folkhögskolor, tror jag icke på. För att det skall bliva något med sådana musikskolor, måste man nämligen äga tillgång till mycket kvalificerade lärarkrafter, och jag skulle knappast tro, att det är möjligt att uppbringa sådana väl kvalificerade lärare för en mängd sådana skolor.

Jag kan sålunda icke finna annat än att synnerligen goda skäl tala för beviljandet av dessa 3,000 kronor till denna skola, och jag ber, herr talman, att på denna grund få yrka bifall till reservationen.

Herr **Rydén:** Herr talman! Det är naturligtvis förfärligt otacksamt att försöka vinna kammarens hjärta för den i och för sig obetydliga anslagsfråga, som det här gäller, då så många starka sparsamhets- och andra betänkligheter ha framförts emot beviljandet av detta anslag. Jag är fullt medveten om hopplösheten i ett sådant företag som detta, men jag känner ändå ett personligt behov av att här försöka ange de skäl, som ha varit avgörande för mig, när jag i någon mån har velat tillstyrka detta anslag.

Det är nog så med oss svenskar, att det ingår i botten av det svenska kynnet en mycket stark och varm kärlek till naturen. Det märks i så mycket beträffande oss. Det märks i våra namn, som ofta ha en sammansättningsdel, hämtad ur naturriket. Det märks i de gamla folkvisorna. Ur bäckarnas språng

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

och forsarna i älvarna, ur skogarnas sus och fåglarnas sång ha tonerna sprungit i våra folklåtar, som en blygsam men ideellt sinnad man lade ned ett livsarbete på att samla in för att därmed bevara ett av de ståtligaste minnesmärken av ett folks kultur på detta område, som torde finnas i hela världen. Det är kärleken till naturen, det svenska kynnets samhörighet med naturen, som gå igen i allt detta. Jag skulle för min del beklaga, om det skulle komma att utveckla sig på det sättet, att den enda musik, som odlas i vårt land, är den, som min vän herr Lovén har motionerat om, nämligen militärmusiken eller, för att ta det sämre är, dragspelet vid vägskälen eller grammofonen, medan samtidigt fiolen hänger på väggen, neddammad eller måhända sprucken, och de toner, som våra förfäder en gång förmådde locka ut ur sina små och enkla instrument, icke längre höras.

Jag måste därför för min del säga, att det är en kulturgärning av låt vara anspråkslösa mått, när en människa på det sätt, som här har skett uppe i Värmland, försökt skapa en folklig musikskola icke i syfte att utbilda sådana musikanter, som spela på kaféer och annorstädes, utan i syfte att det ute i bygderna skall finnas någon speleman, som kan traktera de gamla instrumenten, att det skall finnas en man, som kanhända kan bli ett centrum för en liten musikförening i kyrkbyarna eller stationssamhällena, i vilken förening det kan bli ett utflöde för den inneboende musikaliska begåvning, som är så rikt utbredd bland vårt svenska folk.

Man framför här formella betänkligheter och säger, att vi avstyrkte denna motion i fjol, varför skola vi icke avstyrka den även i år? Jag vill svara, att saken ligger på ett annat sätt i år än i fjol. Först och främst har skolan nu varit i verksamhet ytterligare ett år. Den har visat sin förmåga inför en omdömesgill och sakkunnig publik här i huvudstaden. Inför musikaliska akademien och åtskilliga där inbjudna personer har den visat ytterst märkbara och respektingivande resultat. Vidare ligger frågan på det sättet, att de medel, som Längmanska kulturfonden anslagit för att hålla skolan uppe, icke enligt fondens stadgar kunna användas för detta ändamål mer än ett visst antal år. Vidare är hela ärendet utrett därigenom, att musikaliska akademien och skolöverstyrelsen, de båda myndigheter som jag föreställer mig äro de enda, som i detta avseende kunna komma att yttra sig framdeles, ha yttrat sig på framställning av statsutskottet. Vidare ligger saken helt annorlunda på det sättet, att vi ha klart för oss hela raden av villkor, under vilka ett anslag skall ges. Reservanterna förorda nämligen de villkor, som för anslagets utgående föreslagits av musikaliska akademien, således bland annat, att man från bygden eller från annat håll skall skaffa minst lika mycket pengar, som skolan får i statsanslag. Vidare ha vi det villkoret, att skolan skall stå under överinseende av musikaliska akademien, och vidare en hel rad av andra villkor, som herrarna finna uppradade här i betänkandet. Ärendet är verkligen så utrett, att jag sannerligen icke vet, vad som ytterligare kan göras i detta hänseende. Det sades i någon tidning härom dagen, att den nuvarande statsministern personligen skulle vara mycket musikalisk, så att det är kanhända den instansen, som ännu skulle återstå, innan ärendet kan anses vara fullt utrett. Jag skulle emellertid mycket misstaga mig på hela den läggning, som excellensen Sandler har, om icke hans hjärta skulle stå helt och hållet på vår sida.

Jag vill säga ett ord till mina ärade vänner på skånebänken. Skåne har många stora fördelar, men Skåne har icke frambringat någon tonsättare av större betydelse. Det kan ju hända, att detta är förklaringen till att åtskilliga av herrarna ställa sig så fullständigt oförstående. Måhända finns det ett visst sammanhang mellan den omständigheten, att denna musikskola vuxit upp i Värmland, och det förhållandet, att i Värmland äro våra största lyriska skalder och författare födda. Där är Geijer född, där är Selma Lagerlöf född, där

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

har Esaias Tegnér vuxit upp, och där har också Gustaf Fröding vuxit upp, alla våra största lyrici. Det kan hända, att det finns ett inre samband mellan detta och Värmlands underbart vackra natur. Dess naturförhållanden ha icke blott avsatt i människosjälarna de egenskaper, som medföra, att där växa fram lyriska skalder utan också medfört, att där växa fram odlare av musik.

Ja, herr talman, inseende det hopplösa i att kämpa mot alla de krafter, som här äro samlade, vill jag dock till den kraft och verkan det hava kan uttala en vädjan till kammaren att ge denna skola dessa 3,000 kronor. Den är den enda i Sverige i sitt slag. Skola vi låta den falla samman, därför att den icke kan få understöd från statens sida? Vi skulle då icke handla, som vi bruka i sådana saker.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Med herr Rydén förenade sig herrar *Wagnsson, Kloo* och *Andersson* i Löbbo.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! Jag hade ju kunnat nöja mig med att instämma med herr Olsson i Kullenbergstorp, men då han hade någon vändning, som jag icke helt kunde ansluta mig till, tog jag mig friheten begära ordet.

Jag vill säga, att jag med stor förtjusning hört på vissa anföranden, som här ha hållits, ty det var icke endast den senaste ärade talarens anförande, som lät som musik, utan även herr Andersons i Råstock och icke minst herr Pehrssons i Göteborg anföranden läto ju för denna gång, kan man säga, som den ljuvaste musik. Jag måste dock för min del i likhet med vad som är tankegången i utskottets utlåtande säga, att hur behjärtansvärt ett sådant anslag som detta än kan vara, bör riksdagen tänka sig för, innan den går in för ett sådant och tar de konsekvenser, som följa därav. Här talas så vackert om den stora kulturgärning, som denna skola utför, och vad allt skönt och gott den skulle kunna göra, och herr Anderson i Råstock talade om att människorna behöva även litet romantik i det grå vardagslivet. Ja, det är så riktigt, så riktigt, men det kan man tillämpa på många områden, och man bör väl också ha rätt att fråga: Ha vi råd till allt detta, som herrarna vilja ha anslag till? Här stiga ni upp den ene efter den andre och tala för anslag och tycka, att det kan väl staten orka med, men var skall staten taga dessa pengar? Det är ju de skattedragande i samhället, som skola punga ut med dem. Här är det ju icke fråga om något stort belopp utan endast om ett mycket litet belopp på 3,000 kronor, men det innebär ändå en farlig princip. Personligen har jag den bestämda uppfattningen, att riksdagen måste se till att den icke fortsätter på den väg, som den länge varit inne på, att bevilja anslag än hit och än dit. När staten skall gå in för att hjälpa med anslag, bör saken vara noga prövad. Denna fråga har ju väckts av en enskild riksdagsman. Den har icke prövats av Kungl. Maj:t, och reservanterna själva säga i sin reservation, att »väl har utskottet funnit vissa betänkligheter för ett tillstyrkande av ifrågavarande motion, ej minst med hänsyn till möjligen uppkommande konsekvenser» o. s. v., men trots detta vilja de vara med om att föreslå riksdagen att vara med om detta anslag. Låt oss åtminstone vänta, till dess att Kungl. Maj:t har prövat en framställning om bidrag, och för året avvisa den motion, som har framlagts.

Jag ber, herr talman, att med dessa enkla ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Sjögren* och *Svensson* i Betingetorp.

Herr **Olsson** i Broberg: Herr talman! Det kanske kan förefalla litet egendomligt, att jag uppträder här i denna fråga, jag som icke är värmlänning och har levat där vid de porlande bäckarna och de susande skogarna och vid

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

det gamla härliga och här besjungna fiolspelet, fastän det nu sker i talande form, och icke heller är skåning och har den realistiska syn på tingen, som skåningen i allmänhet har, då de ju äro mera praktiskt anlagda. Jag erkänner mig därför såsom ett mellanting mellan dessa två ytterligheter.

Jag får nu trots mitt gamla sinne säga, att vad här anförts till förmån för det föreliggande förslaget anser jag vara värt beaktande. Herr Andersons i Råstock liksom herr Rydéns anförande skattar jag högt, ty det är väl i alla fall en hjärtesak för oss alla att bevara vad bevaras kan av denna gamla ursprungliga musik från fiolsträngarna. Man kan verkligen säga, att det är gammal fin konst att kunna frambringa dessa toner i jämförelse med de avarter av musik, som i våra tider allt mera vinna utbredning.

Jag tyckte herr Rydéns anförande i allt huvudsakligt var ganska sympatiskt, men då han talade om »regementsmusik och något ännu sämre», får jag säga, att som vän av försvaret och vad därtill hörer och då jag tror, att de, som skola ut och våga liv och blod för fosterlandet, kanske också behöva höra några musiktoner någon gång, blev jag förvånad över att en person, som står på en så hög kulturnivå som den ärade talaren, kunde lägga sina ord på det sätt, som han gjorde. Detta skall i alla fall icke hindra mig att fasthålla vid det, som jag i mitt innersta känt som det värdefulla i detta förslag, men å andra sidan måste jag ju tänka på att förslaget är väckt av en enskild motionär och det första i sitt slag, såvitt jag vet, som har behandlats här i kammaren. Ur principiell synpunkt kan förslaget ha en sådan innebörd, att man kan hysa vissa betänkligheter. Det är ju dock så, att beträffande understöd till skolor av det slag, som det här är fråga om, brukar man ställa villkor om motsvarande prestationer från vederbörande anstalt för vad man begär av staten. Nu har man sagt, att i fråga om byggnader och dylikt där uppe i Arvika, har man offrat mera än man skulle få från staten, men det är ju icke musik detta att bygga hus, utan det ligger ju på ett annat plan. Detta är dock en ny detalj, som man begär att få bidrag till, och jag anser icke, att man precis kan gå förbi den utan att uppmärksamma frågans principiella innebörd.

Reservanterna, för vars yrkande jag på grund av det sagda hyser ganska stor sympati, ha här åberopat vad musikaliska akademien har förordat, nämligen att såsom villkor för det här ifrågasatta anslaget skulle ställas, att elevavgifter eller från annat håll åstadkomna bidrag skulle motsvara vad man erhåller i statsbidrag. För att själva klämmen i reservationen skall stå i god överensstämmelse med vad man har uttalat i motiveringen skulle jag vilja föreslå, att orden »på de villkor Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva» ersättas med »under villkor att i form av elevavgifter samt understöd från annat håll än staten skall tillskjutas penningbidrag, som minst motsvarar statsbidraget!» Därest kammaren vill vara med om att uttala detta i konsekvens med vad som framhålles i reservationens motivering och vid det förhållandet, att jag anser, att denna fråga dock har så pass stor kulturell och förädlande innebörd, att den icke bör utan vidare avvisas, skulle jag för min del vilja vara med om att stödja reservationen, trots att jag varken är fiolist eller dragspelsharmonikör eller mässingstrumpetare.

Som sagt, herr talman, jag ber sålunda att få yrka bifall till reservationen med den ändringen, att i stället för sista satsen, som lyder »att utgå på de villkor Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva» insättes »under villkor att i form av elevavgifter samt understöd från annat håll än staten skall tillskjutas penningbidrag, som minst motsvarar statsbidraget».

Herr **Paulsen:** Herr talman! Här stå reservanter och tala i långa vackra anföranden om hur de älska den svenska folkmusiken. För att stödja denna

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

folkmusik och för att bevara den vill man upprätta en skola. Jag vill säga, att jag älskar denna folkmusik minst lika högt som någon av herrar reservanter, men jag anser, att denna musikskola i stället skulle fördärva folkmusiken. Denna musik skulle förlora sin karaktär av folkmusik, om man meddelade en sådan undervisning, som man brukar göra i musikskolor. Den skulle inanordnas i schablon liksom all annan musik. Skall det bli folkmusik, vinner den mest på att folket självt får utveckla sina naturliga anlag, och då få vi höra dessa vackra låtar, som vi alla älska så högt. Skall man undervisa i denna musik, blir den sådan, som vi få höra på restauranger och i regementsmusiken och allt möjligt sådant. Att kärleken till naturen går igen i all folkmusik, skall jag ge herr Rydén fullständigt rätt uti, men då skall man icke förstöra musiken genom att upprätta en skola för den. Man skall icke tränga in den i schablon, utan låta musikanten utveckla sina naturliga anlag. Då blir det verklig folkmusik.

Herr **Persson** i Falla: Herr talman! Jag ber att få fråga, om det finns någon rimlig proportion mellan den fråga det här gäller, och den mängd av munväder, som här förbrukas på den. Ha vi icke en föredragningslista så lång, att vi med nöd kunna arbeta oss igenom den i natt, och ändå tvingas man här att i timtal höra en massa löst prat som ej har någonting med frågans sakliga bedömande att göra. Herr Rydén, som ju dock är så pass gammal i kammaren och brukar uppträda som sträng tuktomästare mot dem, som missbruka kammarens tid, har här anledning att gå en smula till rätta med sig själv. Herr Rydén är, vill jag säga, en synnerligen skicklig speleman här i kammaren. Han är verkligt virtuosmässig i att använda sig av de strängar, som äro lämpliga för honom, men kanhända spelar han så långt, att man reagerar på ett annat sätt än som är avsett. För övrigt anser jag, att den föreliggande frågan kunde ha varit utagerad på ett par, tre minuter här i kammaren och fullt klarlagd utan att man behövt missbruka tiden på det sätt, som man här har gjort.

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Herr talman! Jag skall icke upptaga kammaren länge, men jag vill försöka så långt jag kan att förebygga, att kammaren går att besluta under den synnerligen vågiga stämning, som den råkat in i. Man bör ju även i detta fall använda litet eftertanke, innan man går att fatta beslut, ty det är icke allenast fråga om att bevilja 3,000 kronor till folkmusikens understödjande och utbredning, utan beslutet innebär att taga ståndpunkt till hela frågan om understödjande av strävandena för höjande av folkmusiken i detta land. Då torde det väl vara fråga om, huruvida icke riksdagen har anledning att, innan den går att utmäta anslag till någon särskild undervisningsanstalt, något ha reda på dels huru många undervisningsanstalter i vårt land, som kunna komma att behöva understöd, dels till vilka belopp sådana understöd lämpligen böra utgå, sett ifrån allmänna ekonomiska synpunkter.

Jag måste uttrycka min bestämda förvåning över min ärade vän herr Rydéns sätt att ta denna fråga. Det är väl dock icke fråga om här att sjunga musikens lov och söka stämma kammaren i en viss riktning med ledning av Värmlands vackra sjöar och grönskande lundar o. s. v., utan det är väl rätt och slätt fråga om att taga ståndpunkt till ett ekonomiskt spörsmål, som kan få ganska stor räckvidd. Jag uttrycker ännu en gång min förvåning över att den rätlinjiga och konsekventa tankegång, när det gäller att bedöma konsekvenser, som jag alltid har hört från min vän till vänster, skulle svikas just i detta ögonblick.

Då herr Rydén talade om att Skåne aldrig frambragt några musiker, tänkte jag, att han nog talade sant. Herr Rydén är själv född i de blekingska skogstrakterna. Det är ju skogstrakterna, som frambringa musiker.

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

Jag skall icke söka bli poetisk, ty jag är det icke, men jag vill försöka bringa kammarens ledamöter i förbindelse med kärnan i den fråga, som här föreligger. Kärnan i frågan är att understödja folkmusiken. Låt oss då från början lägga upp detta understödjande på ett planmässigt sätt, så att vi icke kasta ut pengar hit och dit utan verkligen ge stöd åt folkmusikens upphjälpande i detta land. Det är kärnpunkten i frågan och icke dessa deklarationer om Värmland och dess sjöar och hjälp till denna skola. Det är detta, som jag har velat poängtera.

Jag håller fortfarande fast vid mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Rydén:** Herr talman! Jag skall blott säga ett par ord. Kammaren bör ju besinna vad det här är fråga om. Det finns i hela Sveriges rike en enda sådan skola som denna. Den mottar elever från hela Sverige. Den bäres tydligen upp av en sällsynt entusiasm och skolan har vunnit goda resultat. Denna skola stoppas och dör, om den icke får hjälp från det allmänna, ty den Längmanska kulturfonden, som hjälpt den över de första åren, kan enligt sina stadgar icke i längden fortsätta därmed. Vad är det för prat, för att nu använda ett från regeringsbänken såsom tillständigt ansett ord, att här komma och säga, att man skall utreda frågan om hur många sådana skolor, som behövas. När Arthur Hazelius en gång i världen började med arbetet att samla till Nordiska Museet och Skansen, eller när intendenten Karlin i Lund en gång började sitt samlarverk för det Sydsvenska kulturhistoriska museet, ja, då var det väl, att de icke hade att passera samma instans som denna stackars skola, ty då hade säkerligen någon medlem av statsutskottet yrkat på att det skulle ske en utredning om hur många museer, som behövas i Sverige och hur många människor, som kunde tänkas falla på den dåraktiga idén att göra en personlig livsinsats för att skapa dessa museer.

Låt oss i detta fall se lugnt och nyktert på frågan. Det kan icke bli stora konsekvenser. När det emellertid nu finns människor, som offra sitt arbete och allt vad de kunna för att hålla denna anstalt uppe, vore det väl ändå rimligt, att staten lämnade dem en första lilla handräckning för att de skulle kunna föra sin uppgift i land. Det är detta skäl, som gör, att jag trots den reprimand, som nybörjaren nere på Örebrobänken ansåg sig böra rikta till kammaren, dock dristar mig att framföra denna synpunkt till kammarens övervägande.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen och 3:o) avslag å utskottets hemställan samt bifall i stället till det av herr Olsson i Broberg under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid av herr Carlsson-Frosterud, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 2:o) angivna nu antogs till kontraproposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd samt anslagen:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 97, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Ang. anslag till Folkliga musikskolan i Arvika. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 109 ja och 90 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 6.

Ang. tullverkets utgiftsstater.

Å föredragningslistan var härefter uppfört statsutskottets utlåtande, nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av tullverkets utgiftsstater för budgetåret 1925—1926 m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Uti en till riksdagen avlåten, den 13 mars 1925 dagtecknad proposition, nr 190, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att godkänna av Kungl. Maj:t framlagda förslag till stater för tullverket för budgetåret 1925—1926 ävensom att fatta vissa därmed sammanhängande beslut.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehaft följande motioner, nämligen:

inom första kammaren:

nr 100, av herr *Thulin;*
nr 270, av herr *Hallin;* och
nr 271, av herr *D. Alfred Petrén;* samt

inom andra kammaren:

nr 132, av herrar *Lovén* och *Höglund;*
nr 399 och 400, av herr *Röing;*
nr 401, av herr *Nylander;*
nr 402, av herr *Lovén;* och
nr 403, av herr *Höglund m. fl.*

Uti ovanberörda av herr Röing väckta motioner hade föreslagits,

i motionen nr 399, att riksdagen i enlighet med tullverkets tjänstgöringskommissions och generaltullstyrelsens förslag ville besluta,

att till tullbevakningschef eller tullförvaltare, som erhållit uppdrag att vara chef för ett eller flera kustbevakningsdistrikt, måtte efter Kungl. Maj:ts bestämmande få såsom ersättning för berörda särskilda uppdrag utbetalas ett årligt arvode, högst 800 kronor; samt

att för sådant ändamål måtte i staten för budgetåret 1925—1926 under titel »avlöningar till ordinarie tjänstemän» vid tullstaten uppföras ett förslagsanslag av 12,000 kronor; och

i motionen nr 400, att riksdagen måtte besluta,

att hos generaltullstyrelsen skulle anställas 20 extra ordinarie kontorsbiträden; samt

att det i förslaget till utgiftsstater för budgetåret 1925—1926 upptagna anslaget för avlöningar till icke-ordinarie befattningshavare vid generaltullstyrelsen m. m. skulle ökas med 2,000 kronor.

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och ovanberörda motion II: 402 samt med avslag å motionerna I: 100, II: 132, II: 400, II: 401 och II: 403, i vad desamma skilde sig från Kungl. Maj:ts proposition, ävensom med avslag å motionerna I: 270 och I: 271,

a) besluta, att antalet ordinarie befattningar vid tullverket jämte de för vederbörande befattningshavare avsedda lönegrader skulle bestämmas i enlighet med vad av utskottet förordats;

b) för budgetåret 1925—1926 för tullverket godkänna följande

Ordinarie stat.

A. Avlöningsstat.

Generaltullstyrelsen.

Avlöningar till ordinarie tjänstemän, *förslagsanslag*	kr.	514,200	
Vikariatsersättningar, *förslagsanslag*	»	20,000	
Arvode till tullverkets ombudsman	»	2,000	
Avlöningar till icke-ordinarie befattningshavare m. m., *förslagsanslag*	»	160,000	

Tullstaten.

Avlöningar till ordinarie tjänstemän, *förslagsanslag*	»	10,164,000	
Vikariatsersättningar, *förslagsanslag*	»	180,000	
Arvoden till två laboratorieföreståndare, å högst 1,000, resp. 500 kronor för år räknat	»	1,500	
Avlöningar till icke-ordinarie befattningshavare m. m., *förslagsanslag*	»	2,083,000	kr. 13,124,700.

B. Indragnings- och övergångsstater.

Avlöningar till tjänstemän å indragnings- och övergångsstater			kr. 54,870

C. Pensionsstater.

Pensioner till avskedade tjänstemän, *förslagsanslag*	kr.	555,000	
Pensioner till avlidna tjänstemäns änkor och barn, *förslagsanslag*	»	25,000	
Gottgörelse till tullstatens enskilda pensionsinrättning för mistade andelar av avlöning vid vakanta tjänster	»	13,000	kr. 593,000.

D. Omkostnadsstat.

Kostnader för avdömande av tullmål, *förslagsanslag*	kr.	47,300	
Resekostnads- och traktamentsersättningar m.m., *förslagsanslag*	»	185,000	
Hemliga utgifter	»	4,000	
Övriga kostnader för tullverket, *förslagsanslag*	»	1,896,130	kr. 2,132,430.
Summa *förslagsanslag*			kr. 15,905,000.

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

c) i riksstaten uppföra ordinarie förslagsanslaget för tullverket med ett mot statens slutsumma svarande belopp av 15,905,000 kronor, att direkt utgå av tullmedel;

d) förklara, att sådan å den 31 december 1922 gällande ordinarie stat kvarstående tjänsteman vid tullverket, som ej anmält sig icke vilja övergå på den nya staten, finge under budgetåret 1925—1926 efter Kungl. Maj:ts bestämmande komma i åtnjutande av tillfälligt lönetillägg till belopp, vilket kunde anses stå i lämpligt förhållande till den tjänstgöring, som kunde komma att krävas av vederbörande, eller eljest kunde prövas skäligt, dock icke i något fall till högre belopp, för år räknat, än som genom kungörelsen den 22 juni 1921 (nr 444) angående tillfälliga lönetillägg åt viss personal vid tullverket för år 1922 blivit bestämt; och

e) besluta, att stadgandet i kungörelsen den 15 juni 1922 (nr 368) under B, punkt 3, stycket 3, skulle utsträckas att omfatta en var, som före 1917 års utgång antagits till e. o. kammarskrivare vid lokaltullförvaltningen och som med eller efter ingången av år 1923 vunnit eller vunne befordran till ordinarie kammarskrivare; samt

II) att motionen II: 399 icke måtte vinna riksdagens bifall.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer:

av herr *Hallin*, som ansett, att utskottets motivering bort hava annan i reservationen angiven lydelse; samt

av herrar *Lindblad*, *Johan Nilsson* i Malmö, *Bergqvist*, *Anderson* i Råstock, *Rydén* och *Törnkvist* i Karlskrona.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Röing:** Mina damer och herrar! Någon vecka, innan riksdagen slutar sitt arbete, brukar äntligen statsutskottet inkomma med sitt betänkande rörande tullverkets stat, och lika liten uppmärksamhet, som det är möjligt för kammarens ledamöter att ägna denna fråga, då föredragningslistorna under den sista veckan äro överhopade av en mängd olika frågor, lika liten uppmärksamhet tyckas som regel statsutskottets ledamöter ägna de olika motioner, som till följd av propositionen väckas i den föreliggande frågan. Och i år tycks arbetet inom statsutskottet ha till den grad forcerats, att ingen torde bli på det klara med ens vad de ärade reservanterna avse med sina reservationer. Kammarens ledamöter torde ha funnit, att i utskottets kläm under den romerska siffran II upptages ett yrkande om avslag å min motion nr 399, men när man sedermera kommer till reservationerna och ser efter, huruvida det finns någon reservation till förmån för någon av de motioner, som blivit avstyrkta i föreliggande utskottsbetänkande, så finner man mycket riktigt en reservation med en siffra 2 men icke med den romerska utan med den arabiska siffran 2, och som det icke finnes någon sådan siffra i utskottsbetänkandets kläm, vet man icke, vad de ärade reservanterna avse med sin reservation, såvida de icke med sin reservation avse att inlägga, och det skulle glädja mig, en protest mot det sätt, varpå dessa viktiga frågor behandlats inom statsutskottet. Jag är böjd att antaga detta, då det icke finnes en reservation till förmån för den motion, som framburits av herr Lovén m. fl. rörande ett krav, som vid ett par föregående riksdagar framställts angående tillrättaläggande av extrastatarnas ställning, ett enligt min mening fullständigt berättigat krav på en rättelse av ett beslut, som riksdagen för ett par år sedan i hastigheten kom att fatta. Jag hoppas att denna reservation innebär en anslutning till denna uppfattning, då jag genom ett anförande i fjol icke allenast lyckades förmå ordföranden på den avdelning, som förberedan-

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

de behandlar dessa ärenden, herr Jansson i Falun, utan även statsutskottets ärade vice ordförande, herr Anderson i Råstock, och herr Värner Rydén att uppträda i debatten, under vilken dessa herrar medgåvo det berättigade i extrastatarnas krav och utlovade att, i den mån det var dem möjligt, se till, att efter verkställd utredning en rättelse blev gjord. Jag hoppas, att jag i denna reservation kan finna en anslutning åtminstone i huvudsak till det yrkande, som av herr Lovén i motionen framförts. Men då jag, herr talman, har erfarit, att herr Lovén kommer att under den följande debatten, framföra ett särskilt yrkande till följd av sin motion, skall jag nu endast be att få meddela, att jag vid en eventuell votering kommer att biträda det yrkande, som han kommer att framställa.

Jag har emellertid väckt ett par motioner, som blivit av statsutskottet avstyrkta. Jag var medlem av 1914 års tullkommission, som på sin tid inkom med förslag till tullverkets omorganisation. Jag beklagar först och främst för statens skull livligt det beslut, som fattades av riksdagen för några år sedan, när riksdagen beslöt att nedflytta tullförvaltartjänsterna i en lägre löneklass, än kommissionen föreslagit, vilket beslut jag anser vara till skada för såväl staten som tullverket. Detta beslut medför enligt min bestämda övertygelse, att tullförvaltartjänsterna i landsorten icke besättas med de kvalificerade män, som staten och tullverket äro i behov av, emedan de mest kvalificerade tullkontrollörerna till följd av riksdagens beslut föredraga att stanna kvar i huvudstaden och de större importstäderna framför att med nuvarande löneförmåner och med de ansvarsfulla arbetsuppgifter, som åligga tullförvaltarna, åtaga sig en tullförvaltartjänst i landsorten. Då riksdagen emellertid icke biföll det förslag, som kommissionen framlade angående den löneklass, som tullförvaltarna skulle tillhöra, antog jag, att Kungl. Maj:t och riksdagen skulle vara med om att biträda ett förslag, varigenom de tullförvaltare, som samtidigt utsetts till tullbevakningschefer, skulle erhålla ett extra arvode för detta uppdrag. Statsutskottet har nog ansett denna min motion berättigad, fastän statsutskottet av skäl, som jag har svårt att förstå, i sin motivering uttalat, att utskottet visserligen icke vill förneka, att vissa skäl kunna anföras för det sålunda framställda kravet, men att utskottet dock anser, att riksdagen icke förr, än en större erfarenhet vunnits, bör besluta om en sådan extra löneförmån. Jag hoppas emellertid, att detta uttalande skall vara en sporre för finansministern att till en kommande riksdag, när den större erfarenheten vunnits, framlägga ett förslag, att dessa tullförvaltare skola äga rätt till detta extra arvode, på det att staten må erhålla de lämpligaste och mest kvalificerade tjänstemännen till tullförvaltare i landsorten.

Har statsutskottet i detta hänseende ställt sig sympatiskt till den tanke, som jag framfört, så har statsutskottet däremot till min ledsnad ställt sig fullständigt avvisande till ett annat förslag, som jag tillåtit mig upptaga och vilket förslag generaltullstyrelsen framfört i en hemställan till Kungl. Maj:t, nämligen att 20 kvinnliga tjänstemän i generaltullstyrelsen skulle uppflyttas i de extra skrivbiträdenas lönegrad. Jag har gjort en undersökning angående dessa kvinnliga tjänstemän såväl i generalpoststyrelsen som i annat verk, och jag har funnit, att i dessa verk kvinnliga tjänstemän med samma arbetsbörda och med samma arbetsuppgifter, som de kvinnliga tjänstemännen ha i generaltullstyrelsen, hava en bättre ekonomisk ställning än de kvinnliga tjänstemännen i generaltullstyrelsen, vilka bland annat ha till sin arbetsuppgift ett rätt så omfattande registreringsarbete och även annat mera kvalificerat arbete. Jag har svårt att förstå, att statsutskottet i detta hänseende icke velat vara med om att skipa rättvisa för dessa 20 kvinnliga tjänstemän inom generaltullstyrelsen, och jag har desto svårare att förstå detta, som den utgift, som ett bifall till min mo-

tion skulle medföra, begränsar sig till ett så obetydligt belopp som 2,000 kronor per år.

Jag tillåter mig, herr talman, att utöver vad statsutskottet föreslagit yrka bifall till de båda motioner, som jag tillåtit mig frambära tillfölje den föreliggande propositionen.

Herr **Nylander:** Herr talman! Jag har med instämmande av nära ett 30-tal av denna kammares ledamöter väckt en motion, nr 401, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att i förteckningen över antalet ordinarie befattningshavare vid tullverket under budgetåret 1925—1926 i lokalförvaltningen upptaga 480 kammarskrivare, med anmärkning, att av dessa 120 äro övertaliga och att deras tjänster vid inträffande ledighet icke skola återbesättas. Det stora antalet av kammarens ledamöter, som instämt i denna min motion, är ett gott och bärande bevis för hur behjärtansvärt syftet med motionen verkligen är. Jag och mina medmotionärer hade också hoppats att från statsutskottets sida vinna förståelse för de önskemål, vi i motionen framlagt, men till vår ledsnad finna vi, att statsutskottet enhälligt avstyrkt motionen i fråga. Med all respekt för statsutskottet, skulle jag dock under andra förhållanden icke ha givit mig här i denna punkt utan strid. Men under nu föreliggande situation och på grund av skäl, som något berörts av den föregående ärade talaren, har jag efter samråd med några av mina medmotionärer kommit till det resultat, att vi knappast kunna vinna någonting för närvarande genom att här framställa något yrkande. Jag får därför inskränka mig till att härifrån uttala den varma förhoppningen, att Kungl. Maj:t till kommande år skall finna någon utväg för att bereda den kår, för vars intressen vi här lagt oss ut, en bättre och säkrare ställning och bereda både tjänstemännen själva och deras anhöriga säkrare och bättre framtidsutsikter.

Jag har som sagt, herr talman, icke kunnat finna det med någon utsikt till framgång förenligt att nu yrka bifall till motionen, utan jag ber endast att få till protokollet antecknat, vad jag här yttrat.

Häruti instämde herr *Almquist* och fröken *Wellin*.

Herr **Lovén:** Herr talman, mina damer och herrar! Utskottet har i stort sett följt Kungl. Maj:t beträffande tullverkets stat, som här nu föreligger. När det har gällt personer i lägre grad vid tullstaten, har tjänstgöringskommissionen, vars förslag följts av departemenschefen och utskottet, tidigare så starkt nedprutat antalet av denna personal, att det väckt mycket stark förstämning hos personalen i tullverket, detta så mycket mer som departementschefen och utskottet visserligen icke velat taga ställning till den s. k. normalstaten som sådan, men väl tagit ställning till fördelningen av denna personal de olika befattningarna emellan. Det är bland annat att beklaga från min sida, att utskottet icke kunnat tillmötesgå den motion, som väckts av mig m. fl. därom, att det skulle uppföras 93 tullkontorister i stället för nu upptagna 78 sådana. Jag skall icke, herr talman, göra något yrkande beträffande själva tullstaten som sådan, då jag anser det lönlöst.

Vad så beträffar de yrkanden, som rests i motionen nr 100 i första kammaren och motionen nr 132 i andra kammaren, där det framställts förslag om skipande av rättvisa i någon mån för de s. k. extrastatarna vid tullverket, har utskottet icke ens delvis kunnat gå dessa krav tillmötes. Om denna sak har verkställts utredning på föranstaltande av den föregående finansministern, och denna utredning ger vid handen, att en orättvisa begåtts mot denna personal. Det visade sig, att det fanns extra personal, som få gå ända till 15 år såsom extra. Det omnämndes av herr Rydén, när vi här behandlade frågan om läro-

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

verkslärare, att detta varit fallet med såväl kammarskrivare som personal av lägre grad i tullverket. Dessa extra ordinarie ansågos före senaste löneregleringen vara i löneavseende jämställda med den ordinarie personalen, och generaltullstyrelsen ansåg också, att denna likställighet borde i fortsättningen tillämpas för denna extra personal. Men häröver drogs ett brett streck vid genomförande av omorganisationen år 1923. Jag skall be att få taga ett exempel på hur det vid denna omorganisation kunde gå med dessa extra statare.

År 1911 antogs en man, vi kunna kalla honom A, till extra ordinarie vaktmästare vid en tullbevakning. År 1921 sökte och erhöll han en på extra stat uppförd vaktmästarebefattning. Han erhöll konstitutorial och avlöningsförmåner såsom ordinarie, vilket på den tiden förekom i fråga om dessa s. k. extrastatare. När omorganisationen år 1923 kom till och man övergick till ny lönestat, följde därmed rätt för alla att inte behöva lida minskning i förut utgående förmåner. De lokala myndigheterna tolkade emellertid var på sitt sätt denna bestämmelse. Den av mig här omnämnde extra tullmannen fick sålunda under de tre första månaderna år 1923 uppbära kronor 41:65 i personligt dyrtidstillägg. Det kom emellertid anmärkning från generaltullstyrelsen, och det blev satt stopp för dessa utbetalningar, sedan han under tre månader uppburit kr. 124:38. I november månad kom från generaltullstyrelsen förständigande för samtliga dessa extrastatare att återbetala till statsverket de utbekomna personliga dyrtidstilläggen. Anstånd lämnades visserligen tills vidare, till dess att riksdagen hunnit säga sin slutliga mening i ärendet. På grund av, som jag förut omnämnde, den mycket långa extratiden hade dessa extrastatare, när de äntligen kunde överföras till ordinarie stat, i allmänhet uppnått en ganska hög ålder, och härav följde, att övergången till den nya lönestaten oftast för dem medförde mycket höga avgifter till deras pensionskassa. Sålunda kostade denna åtgärd för många av dessa extrastatare, utom den indragna övergångsavlöningen, ännu en extra månadslön för att betala tributen till pensionskassan; det inträffade till och med fall då de måste använda upplånade medel för att gälda pensionsavgifterna. *Hur kan man sedan komma och säga, att inte en orättvisa har begåtts mot dessa extra tjänstemän vid tullverket, då de faktiskt genom omorganisationen 1923 blivit ställda utanför de förmåner, som de tidigare varit tillerkända.*

Vid ett samtal som några av dessa tulltjänstemän och jag i början av denna riksdag hade med den nu avlidne finansminister Thorsson, förklarade denne, att utredning numera vore verkställd och att ärendet borde komma under riksdagens prövning. Han var emellertid inte säker på att han skulle kunna medhinna någon proposition i ämnet, men bad oss i varje fall genom motioner underställa ärendet riksdagens prövning. Något mera om hans mening i detta fall kan jag inte säga, men jag har en bestämd känsla av, att om han i kväll suttit på statsrådsbänken hade han varit ungefärligen på samma linje som jag.

Det är för mig alldeles obegripligt, hur statsutskottsmajoriteten kunnat låta denna orättvisa alltjämt få ligga oreglerad, så mycket mer som det inte i någon mån torde vara möjligt för personal vid något annat verk, att i någon grad påvisa sig ha samma rätt till här omtalade förmåner som den extra personalen vid tullverket. Jag skall, herr talman, inte göra något yrkande i enlighet med motionen, men jag skall be att få göra ett annat yrkande, som jag tror mig veta har varit framställt i statsutskottet, ehuru det där inte segrade. Om det yrkandet skulle av kammaren bifallas skulle i alla fall endast i ringa mån den orättvisa, som har skett mot denna personal, rättas till. Mitt yrkande är, herr talman, att riksdagen måtte besluta att tillerkänna tulltjänsteman, vilken från och med år 1923 konstituerats till ordinarie befattning och den 1 juli 1924 fortfarande bestrider ordinarie tjänst i tullverket eller åtnjuter pension av statsmedel, och vilken omedelbart före det nu gällande avlöningsreglementets ikraft-

trädande var förordnad å tjänst på tullverkets extra stat för år 1922, eller i omedelbar eller medelbar succession efter å sådan tjänst förordnad tjänsteman, eller å tjänst, som på grund av särskilda bestämmelser skolat tillsättas allenast medelst förordnande tills vidare, eller i omedelbar eller medelbar succession efter sålunda förordnad tjänsteman, rätt till personligt dyrtidstillägg enligt kungl. kungörelsen den 15 juni 1922 (nr 356) och den 15 juni 1923 (nr 265).

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

Herr **Jansson** i Falun: Herr talman! Herr Röing kritiserade statsutskottet för att det alldeles för sent avlämnat denna fråga till riksdagen. Vidare försökte han göra troligt, att statsutskottet överhuvud taget inte skulle ha behandlat de föreliggande motionerna. Jag kan inte veta vad herr Röing stöder detta sitt sista antagande på. För så vitt jag vet har statsutskottet behandlat dessa motioner lika noggrant som alla andra motioner, som bli dit remitterade. Att vi sedan inte kunna komma till samma slutsats som motionärerna och yrka bifall till deras motioner, blir naturligtvis en helt annan sak. Den omständigheten att vi inte ha gått in för bifall till herr Röings motion kan väl inte, menar jag, utgöra skäl att säga, att hans motion inte har vunnit beaktande i så måtto att den blivit grundligt och ingående behandlad. Jag vill inlägga min protest mot påståendet, att statsutskottet skulle taga sig för att underlåta att behandla de motioner sakligt, som blivit dit remitterade.

Om kammarens ledamöter haft tid att sätta sig in i de motioner, som väckts med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av utgifterna för tullverket, så ha de funnit en mångfald av olika yrkanden framställda från motionärernas sida. Herr Röings motion sysslar med tullförvaltare såsom varande kustinspektörer på en del platser, och berör också vissa frågor beträffande de kvinnliga befattningshavarna. Herr Lovén har tagit en annan grupp under sina vingars skugga, och herr Nylander ytterligare en tredje grupp. Denne senare motionär föreslår, att inte mindre än 120 kammarskrivare i ett enda slag skola föras upp på ordinarie stat. Jag får emellertid uttala min erkänsla till herr Nylander dels för att han hade ett mycket kort anförande, och dels böjde sig för de faktiska förhållandena, så att man åtminstone på den punkten inte behöver etablera någon strid och därmed taga kammarens tid i anspråk.

Vad sedan angår den siste ärade talaren och hans framställningar ber jag att få betona, att när förra året tullstaten behandlades gjordes det ju erinringar, som herr Röing också nyss talade om, till den dåvarande finansministern. Denne igångsatte också en utredning. Denna utredning föreligger nu i den Kungl. propositionen, och har lett därhän, att Kungl. Maj:t ansett det skäligt rätta de missförhållanden, som den gången påtalades i anledning av att vissa kammarskrivare, som kommit på ordinarie stat, inte fingo rätt till uppflyttning i 17 lönegraden. Kungl. Maj:t föreslår ju, att denna rätt må tillkomma dessa befattningshavare, och då torde det knappast med fog kunna sägas, att ingenting blivit åtgjort i frågan. Kungl. Maj:t och generaltullstyrelsen ha behandlat den och kommit med sitt förslag, och vi ha inom statsutskottet trott oss vara på den säkra sidan då vi inte gått längre än vad Kungl. Maj:t ansett sig böra gå.

Herr Lovén har här framställt ett tämligen vidlyftigt formulerat yrkande. Jag vet strängt taget inte i närvarande ögonblick vad det yrkandet i realiteten innehåller, och vad det kommer att medföra i utgifter för statsverket. Men av den beräkning, som förefinnes i den Kungl. propositionen på sidan 69, finna vi, vilken summa som erfordras för att kunna bestrida utgifterna för övergångsavlöning, för ålderstillägg och för personligt dyrtidstillägg. Den sista posten belöper sig till cirka 160,000 kronor, därvid även dyrtidstilläggen skulle täckas från och med löneregleringen och intill budgetårets slut 1924—1925. Det

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

är ju ingen svindlande summa. Men i och med detsamma man har gått in för denna sak, har man erkänt, att dessa befattningshavare vid denna tidpunkt äro att betrakta som ordinarie befattningshavare, och därav måste följa en hel del konsekvenser. Detta är självklart, såvitt jag kan förstå.

Det är ju sant, att det vid tullverket varit synnerligen krångligt för befattningshavarna under en lång tid. Under förkristiden var det mycket litet att göra, men under det sedan inträffade betydande uppsvinget i importen anställdes en hel massa tjästemän på extra stat. Där fanns visserligen också före kristiden en hel del tjänstemän på extra stat, men tullverket är nu ett sådant verk, att det är omöjligt att tänka på att kunna placera samtliga på ordinarie stat. Därför gick riksdagen in för att bereda en viss grupp av dessa icke ordinarie befattningshavare en viss förmån, intill dess att det skulle bli möjligt att få dem över på ordinarie stat. Den förmån, som riksdagen vid det tillfället gick in för, berättigar emellertid inte vederbörande befattningshavare att betrakta sig som ordinarie befattningshavare, vilka skulle, när de sedermera bli uppflyttade på ordinarie stat, åtnjuta samma förmåner som de på ordinarie stat anställda tjänstemännen tillerkändes vid löneregleringens genomförande.

Det är dessa principer, som vi ansett det vara av vikt att upprätthålla, så att inte allting kommer att flyta och man inte vet vad man skall rätta sig efter. Det förefaller mig därför, som om riksdagens andra kammare gjorde synnerligen klokt i att här följa utskottet. Vi ha följt Kungl. Maj:t och jag tror också, att kammaren med lugn och ro kan gå och bör gå den väg, som utskottet har föreslagit. Jag ber, herr talman, på grund av de många ärenden som vi ha på föredragningslistan och den långa tid, som en hel del frågor otvivelaktigt komma att taga i anspråk, att med dessa få ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Höglund:** Herr talman! Jag skall, innan jag går att nämna några ord till motivering för den motion, jag väckt i denna fråga, be att få säga att jag till alla delar instämmer med herr Lovén, särskilt i det yrkande som av honom gjordes. Jag vill då säga, att den motion, jag väckt, sammanhänger med den gamla frågan om användning vid tullverket av s. k. överkvalificerad arbetskraft.

Redan år 1909 ledde herr C. G. Lindley riksdagens uppmärksamhet på denna fråga. År 1910 motionerade vidare herr Värner Rydén om utsträckt användning i tullverket av tjänstemän av lägre grad. Vid 1912 års riksdag ingavs en motion av tvenne ledamöter av denna kammare, vilken föranledde en riksdagsskrivelse till Kungl. Maj:t vari uttalades, att det syntes lämpligt, att vid tullverkets lokalförvaltning samt kust- och gränsbevakning tjänstemän av lägre grad användes i större utsträckning än som var fallet, varjämte framhölls önskvärdheten av, att den berörda frågan gjordes till föremål för en särskild undersökning. En dylik undersökning påbörjades också av fyra sakkunniga, vilka tillkallades den 31 december 1913. Utredningsarbetet bedrevs emellertid endast under en kort tid av dessa sakkunniga, varefter, i anledning av framställning från desamma, undersökningsarbetet utvidgades att omfatta frågan om omorganisation av hela tullverket. Denna mera omfattande utredning uppdrogs åt ett större antal sakkunniga, vilka konstituerade sig som »1914 års tullkommission». Sagda kommission torde emellertid ej ha givit frågan om överkvalificerad arbetskraft den betydelse, som från början avsetts. Härpå tyda de mot kommissionens förslag på sin tid avgivna reservationerna från tvenne medlemmar av densamma.

År 1922 motionerade undertecknad om minskad användning i tullverket av överkvalificerad arbetskraft. I motionen hemställdes bland annat, att tio tullkontrollörstjänster för bevakningskontrollörer, varav 3 vid Stockholms, 3 vid

Göteborgs, 2 vid Malmö tullbevakningsinspektioner samt 1 vid Trälleborgs och 1 vid Hälsingborgs tullkammare, samtliga i lönegrad B 13, måtte ersättas med tio tullmästartjänster i lönegrad B 8. Med anledning bland annat av det blivande tillsättandet av en tjänstgöringskommission för tullverket avslogs motionen.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 9 juni 1922 tillsatte generaltullstyrelsen den 21 i samma månad en tjänstgöringskommission för tullverket med huvudsaklig uppgift att verkställa undersökningar och avgiva förslag rörande *dels* antalet tullförvaltartjänster inom de olika lönegraderna och den förändring i klassificeringen av dessa tjänster, vartill omständigheterna kunde giva anledning, *dels och* det vid envar tullförvaltning erforderliga antalet tjänstemän av lägre tjänstegrad än förste tullkontrollörs. Efter att den 14 oktober 1922 ha avgivit preliminära yttranden och förslag i dessa ämnen, har kommissionen den 30 juni 1924 till generaltullstyrelsen ingivit slutligt betänkande och förslag.

Det ursprungliga förslaget att på därtill lämpade platser ersätta den dyrare arbetskraften med den billigare, har, kan man säga, icke lämnat djupare spår efter sig, att döma av resultatet av de tolv årens utredningar.

1914 års tullkommission förordade endast smärre ändringar. 1922 års tjänstgöringskommission har ytterligare beskurit vad nämnda tullkommission förordat. Slutligen har generaltullstyrelsen i sitt yttrande över tjänstgöringskommissionens betänkande så att säga återfört frågan till sin utgångspunkt. De långa och dyrbara utredningarna ha således givit ett synnerligen negativt resultat.

Men icke nog med att resultatet blivit det nämnda, härtill kommer, att på vissa platser till och med ett fördyrande av arbetskraften har föreslagits, därigenom, att tjänstgöringskommissionen icke fullt synes ha fattat sin uppgift. Som förut nämnts, ingick även i tjänstgöringskommissionens uppgift att verkställa undersökningar och avgiva förslag rörande det vid envar tullförvaltning erforderliga antalet tjänstemän av lägre grad än förste tullkontrollörs. Tjänstgöringskommissionen har dock icke funnit nödvändigt undersöka de i 13:e lönegraden placerade tullbevakningskontrollörernas ställning och uppgifter. Tjänstgöringskommissionen försvarar detta handlingssätt med följande, vilket skall utgöra svar på från den lägre personalens organisation mot handlingssättet riktade anmärkningar: »I princip har emellertid denna fråga så nyligen varit föremål för statsmakternas prövning, nämligen på grund av motion vid 1922 års riksdag, att kommissionen icke finner anledning ingå på någon diskussion rörande själva spörsmålet om den allmänna lämpligheten av användande av kontrollörer för bevakningstjänsten.» Visserligen är vördnaden för riksdagens beslut rörande en enskild motion värd allt beaktande, men kvar står likväl det faktum, att riksdagen beslutat om tjänstgöringskommissionens tillsättande och att i tjänstgöringskommissionens uppgift även ingick att undersöka nämnda grad. Tjänstgöringskommissionen hade dessutom väl reda på, att regeringen år 1923 tillsatt en besparingskommitté, som även skulle tillse, att överkvalificerad arbetskraft icke komme till användning inom statens verk, varför det synes som om kommissionen allenast med hänsyn till *detta* förhållande borde hava företagit den merberörda undersökningen.

Tjänstgöringskommissionen har således uttalat sig för användandet av kontrollörer för bevakningstjänsten. Härmed har icke endast syftemålet med de många årens utredningar, nämligen avskaffandet i möjligaste mån av den överkvalificerade arbetskraften, klart och tydligt frångåtts, härmed har ock lancerats en utveckling av diametralt motsatt art: införandet av överkvalificerad arbetskraft på områden, där den förut icke använts. Ursprungligen vore nämligen berörda tjänster avsedda för lägre befattningshavare. De erövrades på

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

sin tid av de högre tjänstemännen och överfördes från överuppsyningsmans (nuvarande tullmästare-) till kontrollörstjänster. Detta troligen icke så mycket med hänsyn till tjänstgöringens art som till med tjänsterna förenade dryga sportler. Med ingången av 1923 indrogos sportlerna i fråga, varför numera den egentliga grunden för tjänsternas bibehållande i kontrollörsgrad kan sägas vara undanröjd.

Tullbevakningskontrollörernas huvudsakliga arbete under sporteltaxans tid bestod huvudsakligen i att vid invisitationer å fartyg kollationera fartygets märkrulla, delvis handhava personalens postering samt vid något tillfälle inspektera poster och patruller. Intetdera arbetsslaget torde för sitt behöriga utförande fordra överkvalificerad arbetskraft. Så skötes exempelvis numera samma tjänst av överuppsyningsmännen växelvis med kontrollörerna. Tullbevakningskontrollörernas tjänstgöring vid invisitation av fartyg ansågs förut vara deras viktigaste sysselsättning, möjligen av den anledningen, att denna var förbunden med sportler. Tjänstgöringskommissionen synes emellertid vara böjd för den uppfattningen, att den nämnda tjänstgöringen icke vore i nämnvärd grad kvalificerad. Den skriver i sitt betänkande: »Att bevakningskontrollör ovillkorligen skall leda varje invisitation torde vara en praxis, som utbildat sig vid sidan av bestämmelserna i tjänstgöringsreglementets § 18, vilken påtagligen snarast utgår från att detta endast skall ske i undantagsfall.» Det förut nämnda arbetet att kollationera märk- eller lossrullan kallas av kommissionen ett »relativt enkelt bestyr», som »väl knappast i och för sig kan anses åligga tullverket». »Hela arrangemanget», säger kommissionen vidare, »torde stå i ett visst sammanhang med bestämmelserna i den numera upphävda s. k. sporteltaxan.» En skarpare kritik mot tillkomsten av dessa tjänster torde knappast kunna riktas, låt vara, att den av kommissionen icke varit avsedd. Angående bevakningskontrollörernas tjänstgöring i övrigt påvisas av kommissionen, att »bevakningskontrollörerna sysselsättas med åtskilliga individuella arbetsuppgifter som, om än i och för sig betydelsefulla, väl kunna utföras av befattningshavare av lägre grad». Det, som förut under sporteltaxans tid ansågs som bevakningskontrollörernas viktigaste tjänstgöring, anses numera till och med av tjänstgöringskommissionen som ett relativt enkelt bestyr, grundat på en praxis, vid sidan av gällande bestämmelser, och vilket bestyr knappast kan anses åligga tullverket! Vidare kan en del andra individuella uppgifter väl utföras av befattningshavare av lägre grad. Tjänstgöringskommissionen bygger således sitt förslag för tullbevakningskontrollörstjänsternas bibehållande på vad som till sist återstår, nämligen den synnerligen enkla posteringen av personalen och inspekteringsuppgiften, vilken för övrigt på tillfredsställande sätt i alla tider utövats av det lägre befälet.

Något bärande motiv för tjänsternas bibehållande i 13:e lönegraden torde icke kunna uppletas, vilket en opartisk undersökning till full evidens skulle visa.

Utom kontrollörer har tullbevakningsinspektionerna tilldelats överkontrollörer. Det bör i detta sammanhang påpekas, att tvenne av 1914 års tullkommissions ledamöter endast under den förutsättning kunde tillstyrka tillsättandet av sistnämnda tjänster, att bevakningskontrollörstjänsterna föreslogos till indragning. Som slutomdöme kan sägas, att det näppeligen inom statsförvaltningen torde finnas tjänster, så erforderliga att föreslås till indragning, som just de nämnda.

Herr talman, jag ber att på grund av vad jag nu anfört få yrka bifall till den av mig väckta motionen.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag är färdig be kammaren om ursäkt på min kamrats vägnar, som allt för länge upptagit kammarens tid med

en sak, om vilken han borde hava ganska klart för sig, att ingenting står att vinna för oss reservanter. Jag måste nämligen säga till min vän herr Höglund, att det *kan* vara till skada för denna sak att hålla ett så pass långt tal vid denna tid på dagen.

Det är ju på det sättet här, att det ändå finns åtskilligt, som försvårar, för att icke säga omöjliggör, för reservanterna att komma någon vart i denna fråga. Då det, som herr Röing här förut påpekat, under många år fogat sig på det sättet, att just denna tullstat kommit i riksdagens elfte timme, då det varit en förfärlig brådska både i utskottet och i kamrarna, precis såsom i år, skulle jag vilja rikta den uppmaningen till herr finansministern att om möjligt lägga fram förslaget om tullstaten till nästa år vid en sådan tidpunkt, att vi få behandla ärendet i ett lugnare skede, än vi nu under flera år fått göra. Med den arbetsbörda, vi nu hava både i statsutskottet och kamrarna, är det fullkomligt uteslutet att kunna göra något åt denna sak, sådan som den kommit in på statsutskottets bord från avdelningen, och utskottet har även behandlat den tillsammans med en hel massa andra ärenden. Jag har velat säga dessa ord för att icke någon skall kunna påstå, att det icke varit åtskilliga i utskottet, som velat hjälpa motionärerna, men faktiskt icke kunnat det på grund av omständigheternas makt.

Herr Lovén har här emellertid rest ett yrkande, som jag för min del måste säga är ett minimum av vad motionärerna med fog kunna yrka, då det icke är fråga om mera än att skipa en enkel gärd av rättvisa på en enda punkt, nämligen den, att befattningshavarna böra få och hava trott sig äga rätt att få det personliga dyrtidstillägget. De hava bibringats den uppfattningen på grund av myndigheternas egna åtgöranden.

Inför dessa fakta, herr talman, ber jag att få giva min röst till det av herr Lovén nyss framställda yrkandet.

I detta yttrande instämde herr *Eriksson* i Stockholm.

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! När vi för icke så synnerligen länge sedan nyreglerade tullverkets alla tjänstebefattningar, så trodde jag sannerligen icke, att vi årligen skulle behöva hava dessa befattningar uppe till diskussion här i riksdagen. Sedan den löneregleringen skedde, kan man väl just icke säga, att någonting har förekommit, som föranleder, att tjänstemännens löner skulle *höjas* åtminstone. Icke desto mindre har det här i år förekommit motioner rörande nästan alla de tjänstemannagrupper, som det här gäller. Den ene motionerar på ett sätt och den andre på ett annat. Och alla finna sig naturligtvis icke belåtna med vad Kungl. Maj:t i sin proposition föreslagit.

Den talare på göteborgsbänken, som senast hade ordet, slog rysligt hårt på strängarna om den där överkvalificerade arbetskraften. Ja, det hörde vi också, då vi löneregleradе. Och året därefter förekom ju ett förslag om uppförande av ett stort antal tullkontorister på ordinarie stat. Jag tillät mig då varna mot att så göra, emedan tullstaten drogs med de här många extra kammarskrivarna. Jag hade absolut samma mening, som de andra talarna hade, nämligen att man icke skulle begagna överkvalificerad kraft, men när man nu fått in dessa kammarskrivare som extra och icke ansåg sig kunna avskeda dem ur verket, trodde jag, det var bättre, att staten tog förlusten först som sist på ett antal av dessa, som hade längre tids extra tjänstgöring. Men då hörde jag ingen, som stödde mig. Då hade man icke ett ord att säga om att man möjligtvis borde reflektera på en sådan lösning. Nej visst icke, man tog staten utan vidare. Nu har man egendomligt nog i en motion åberopat mitt yttrande då. Men varför stödde då icke herrarna detta den gången? Nu är den förutsättning borta, varpå detta yttrande baserade sig. Nu har man redan tillsatt dessa många tullkontorister.

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

Herr Lovén var också inne på den stråten och ville, att man skulle tillsätta flera dylika tjänster, än Kungl. Maj:t här föreslagit. Ja, såvitt jag kan förstå, skulle det då bli ännu värre att inom rimlig tid kunna avverka, om jag får begagna ett så vanvördigt uttryck, de extra kammarskrivarna.

Nu inser jag mycket väl, att med den befordran, som sker inom denna grupp, extra kammarskrivare, lär det icke i längden kunna försvaras att utan vidare låta det gå som nu, ty då lära dessa tjänstemän nog komma att få vara extra i tjugo år eller kanske ännu längre. Nog förutsätter jag sålunda, att Kungl Maj:t, när tiden är lämplig och det är alldeles oundgängligen nödvändigt, inkommer med förslag, huru man då skall klara upp den saken. Men beträffande de övriga tjänsterna få herrarna verkligen förlåta mig, att jag icke kan inse, vad som förekommit sedan löneregleringen, som *nu* skulle föranleda att höja lönerna på detta område.

Nu inskränker sig statsutskottets ärade vice ordförande till att yrka bifall till det av herr Lovén framställda förslaget. Men med undantag av oss, som hava suttit och knåpat med tullstatens egna benämningar och egenartade löneställningar och dylikt, vågar jag påstå, att det icke är tio medlemmar i kammaren, som veta, vad detta förslag rätteligen betyder. Det håller jag för alldeles säkert. Ty nog behövde jag åtskilliga timmar, innan jag riktigt förstod den där hebreiskan med successor och successors efterträdare etc. etc. Om någonting är tillkrånglat, så är det detta. Och att då kasta fram ett dylikt förslag i diskussionen och begära, att kammaren utan vidare skall taga det, tycker jag är att ställa väl stora pretentioner på kammaren. Vid det förhållandet att löneregleringen är så pass ny, tror jag att vi äro försvarade med, att vi i utskottet följt Kungl. Maj:ts förslag. Och beträffande de extra kammarskrivarna, så förväntar även jag, att Kungl. Maj:t i sinom tid vidtar någon åtgärd för att klara upp den saken.

I alla fall anser jag icke, att man skall jämra sig så förskräckligt i tullverket. Ni kunna se, mina herrar, hur det gått vid statens järnvägar. Där har man utan vidare avskedat de extra. Det har man icke gjort vid tullverket. Om man skulle taga och jämföra dessa båda verk, bleve kanske eder klagan här icke fullt så bitter. Vi leva i nedgångstider, och det får kännas för alla. Det känns för den producerande delen av folket, och jag tror också, att det känns för tjänstemännen. Vi få alla genomlida det. Därför tycker jag, att herrarna icke skola taga i fullt så hårt, när det gäller denna punkt.

Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Röing:** Herr talman! Statsutskottets ärade vice ordförande har meddelat anledningen till det sätt, varpå denna fråga blivit behandlad vid statsutskottets plenum, nämligen den att statsutskottet har varit överhopat med göromål. Och, om jag blivit riktigt underrättad har statsutskottet vid ett enda sammanträde behandlat alla de sexton ärenden, som äro upptagna på dagens föredragningslista. Då kunna ni förstå, hur pass mycken tid statsutskottet ägnat alla dessa spörsmål. — Jag talar naturligtvis icke om det arbete, som nedlagts inom den avdelning inom utskottet, till vilken den föreliggande propositionen remitterats för förberedande behandling.

Då statsutskottets vice ordförande ställt en vädjan till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet att nästa år framlägga den kungliga propositionen över tullverkets stat tidigare, än han gjort i år och de föregående regeringarna gjort de sistförflutna åren, ber jag helt och fullt få instämma i denna vädjan. Men jag skall också tillåta mig, att till tredje avdelningens i statsutskottet ordförande ställa en vädjan, att även han inom avdelningen organiserar arbetet på ett sådant sätt, att icke denna fråga riksdag efter riksdag först inkommer på kammarens bord någon vecka, innan riksdagen skall sluta sitt

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

arbete, då föredragningslistorna äro till den grad upptagna med olika viktiga frågor, att det icke finns någon möjlighet för kammarens flertal att sätta sig in i propositionen om tullverkets stat och ägna densamma den uppmärksamhet, som den förtjänar.

Herr Jansson i Falun vet lika bra som jag — i annat fall kan han läsa igenom det anförande, han höll i fjol, då detta ärende behandlades — att det bland de önskemål, som jag då framförde, och på det, att rättvisa skulle vederfaras dessa befattningshavare på extra stat, ej det önskemålet var det viktigaste, som Kungl. Maj:t i år föreslagit, utan att jag framför allt underströk vissa andra önskemål, som i år varken blivit beaktade av Kungl. Maj:t eller statsutskottet.

Jag vågar hoppas, att andra kammaren skall biträda det yrkande, som framställts av herr Lovén, vilket yrkande vunnit anslutning även av statsutskottets vice ordförande, herr Anderson i Råstock.

Herr **Höglund:** Herr talman! Jag skall icke alls denna gång vedervåga någon anmärkning från herr Anderson i Råstock, hoppas jag. Jag uppträder för övrigt ganska sällan och torde därför icke hava förtjänat den admonition, jag denna gång fick av honom.

Emellertid skall jag, herr talman, be att få säga ifrån, att jag vid närmare granskning av propositionen funnit, att något yrkande i den riktning jag gjorde icke kunde göras, varför jag hemställer att få återtaga detta yrkande.

Herr **Rydén:** Herr talman! På grund av den oerhörda brådska, som härskat inom statsutskottet dessa sista dagar, har det icke varit möjligt för oss, som stå antecknade som reservanter, att utarbeta ett sammanhängande förslag av den beskaffenhet, som vi skulle hava önskat. Och i det avseendet vill också jag uttrycka min förhoppning om att, ifall denna fråga skulle återkomma, den måtte kunna komma upp till behandling i sådan tid, att det blir möjligt att utarbeta ett sammanhängande förslag, som kan presenteras.

Såsom frågan nu ligger, har det emellertid förefallit mig, som om man — åtminstone de, som hava en känsla för att tjänstemännen skola behandlas någorlunda lika och med rättvisa — icke borde låta denna fråga gå alldeles oanmärkt förbi. Det är ju faktiskt så, att på grund av omorganisationen av tullverket, en fråga, som drog ut en massa år, skapade man ett system med tjänstemän på extra stat, alltså tjänstemän, som icke voro ordinarie i hela detta ords bemärkelse, men som icke heller voro extra tjänstemän i vanlig bemärkelse. Dessa tjänstemän på extra stat, som stodo där under övergångstiden, behandlades såsom ordinarie tjänstemän i alla avseenden utom det, att de icke utnämndes till ordinarie. Och vid övergången, när den nya organisationen var slutförd, var det väl säkerligen meningen på alla håll, att dessa tjänstemän icke skulle komma i denna ogynnsamma ställning, vari de genom förhållandena kommit. Tjänstemännen själva levde i den uppfattningen, att de skulle behandlas så, att de icke skulle bliva lidande på grund av denna övergångstid. Jag tror också, att de riksdagsmän, som voro med på den tiden, när det ordnades på detta sätt, hade samma mening. Nu hava emellertid dessa tjänstemän kommit i en ytterst ogynnsam ställning, som jag också i ett tidigare anförande i dag påpekat.

Jag skulle till slut vilja säga det, att om kammaren avslår allting i de förevarande motionerna samma dag, som den medger, att perserofficerarna skola få räkna lönetur för den tid, de varit i Persien och organiserat dess gendarmeri, så kan man icke undra på, om människor börja fundera på vad det är för rättssamhälle de leva i. Ty om det exempelvis varit en underofficer, som varit

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

hemma och gått in i svenska tullverket vid samma tid, som en annan gick över till persiska gendarmeriet, så skulle det, fast den förstnämnde gått här och trälat och arbetat hemma under hela tiden, icke finnas ett spår av gehör för hans synpunkter, medan det däremot beviljas lönetur för den andre. Jag kan icke finna, att detta är riktigt.

Jag tror, att kammaren skulle kunna skipa en liten smula rättvisa genom att taga det förslag, som efter min uppfattning ligger lämpligast till, som träffar en av de viktigare punkterna och som är inrymt i det yrkande, som herr Lovén gjort. Detta är samma yrkande, som jag framställde i statsutskottet, men som jag icke ville framföra reservationsvis, därför att det icke inrymde alla de önskemål om ändringar, som jag skulle velat framföra här.

Under föreliggande situation anhåller jag att få giva min anslutning till det yrkande, som av herr Lovén framställts i kammaren.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss:** Herr talman! Innan debatten avslutas, kanske jag får säga ett par ord om denna fråga, som rör ett ämbetsverk hörande till det departement jag har äran att representera.

Herr Rydéns senaste anförande innebar, att om vi ginge på den linje, som han förordade, d. v. s. bifölle det nya yrkande, som framställts av herr Lovén, skulle detta vara att avföra denna fråga från dagordningen — åtminstone uppfattade jag det på det viset, att vi skulle komma från denna fråga, som under åtskilliga år blivit debatterad. Om saken verkligen låge till på det sättet, skulle det nog finnas anledning att gå med på det yrkande, som framställts av herr Lovén, men den föregående debatten med de ständiga vädjandena till Kungl. Maj:t att till nästa riksdag taga upp och försöka finna en lösning av denna fråga visa, att säkerligen resultatet icke skulle bli det som herr Rydén väntar.

Saken är den, att det här rör sig om i viss mån en principfråga av ganska stor räckvidd. Jag skall icke vid denna sena timme upptaga kammarens tid mer än det allra nödvändigaste. Jag behöver bara understryka vad herr Rydén nämnde, att dessa på extra stat anställda i tullverket verkligen ha intagit en ställning, som i många hänseenden har gjort dem likställda med ordinarie. På grund av dessa förmåner, som ha gett dem en bättre ställning än andra på extra stat anställda tjänstemän, ha de, jag vill icke säga alldeles med orätt, själva fått den uppfattningen, att de borde ha rätt att kräva även andra förmåner, som annars endast tillkomma ordinarie. Det är från tullmännens synpunkt icke obegripligt, att de draga denna slutsats, men de som ha att behandla denna fråga måste se den icke bara från det enskilda verkets synpunkt utan måste tänka på, huru ståndpunkten måste uppfattas av folk i andra ämbetsverk, och de måste säga sig, att de som sitta på extra stat på andra håll komma icke att på det viset förstå tullmännens ställning utan komma att säga: när de på extra stat anställda inom tullen ha behandlats på det viset, varför skola vi icke få precis samma förmåner? Det är inför den frågan som departementschefen har blivit ställd, och det är i det läget som jag fått säga i propositionen, att jag icke vågat tillstyrka något av de förslag, som det här i kväll har varit tal om.

Då en talare, det var herr Lovén, antydde, att jag i detta fall skulle ha förfarit ännu sparsammare än herr Thorsson, om han varit finansminister, så får jag säga, att det är det bästa lovord, som jag överhuvud taget kunnat vänta mig att få. Jag är emellertid ledsen över att behöva erkänna, att herr Lovén misstar sig i fråga om herr Thorssons uppfattning. Jag hade tillfälle att tala med honom om den saken, och han yttrade sig på ett sådant sätt, att jag mycket väl kunde förstå, att tulltjänstemännen möjligen ha missuppfattat honom. Han sade nämligen: »Jag har lovat dem, att hela frågan med alla dessa krav skall

efter utredning läggas fram för riksdagen», men det är precis vad jag också har gjort. Efter den utredning, som generaltullstyrelsen har gjort, ha alla dessa krav lagts fram för riksdagen, men de ha icke lagts fram med tillstyrkande, och herr Thorsson ansåg icke heller, att han kunde lägga fram dem med tillstyrkande. Att han tänkt sig, att riksdagen sedan skulle kunna gå på en annan linje, det är möjligt. När jag lagt fram det, har jag också tänkt mig, att kamrarna möjligen skulle kunna gå på en annan linje, men jag vill erinra om att om kamrarna gå på en sådan linje, om denna kammare går på den linje, som herr Lovén föreslagit och som flera talare tillstyrkt, så komma utan tvivel tulltjänstemännen att säga: Ja, ha vi rätt att få dessa personliga dyrtidstillägg, som annars endast ordinarie anställda fått, varför i hela världen skola vi icke få övergångsavlöning, som endast ordinarie folk fått, och när de fått detta andra skola de gå till det tredje o. s. v.

Jag tror sålunda, trots de långa samtal jag haft med tulltjänstemän, därvid de lagt fram alla sina krav, som jag erkänner från deras synpunkt vara mycket begripliga, att kammaren bör tänka sig för mer än en gång, innan den tar detta steg ut på det sluttande planet, om vilket lönenämnden säger, att om det tages här, kan man icke hålla igen, då man kommer in på andra ämbetsverks å extra stat anställda tjänstemän, som med visst fog kunna anse sig likställda med tullverkets.

Det är på nu anförda skäl, som jag såsom representant för finansdepartementet icke vågar tillstyrka riksdagen att här gå med på något av de framställda kraven.

Herr **Lovén:** Herr talman! Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet synes vara mest rädd för de konsekvenser, som skulle kunna komma från extra i andra verk, men jag förstår icke, huru extra i andra verk kunna läsa fram något dylikt ur ett sådant beslut, då de icke hava samma förmåner, som dessa extra tulltjänstemän hade, vilket icke av statsrådet har förnekats. Dessa extra tullmän hade till och med i likhet med de ordinarie konstitutorial, men det har icke extra i andra verk. Då förstår jag icke, huru de extra i andra verk kunna pretendera på detta, då de icke varit alldeles likartat anställda som dessa extra i tullverkets tjänst.

Beträffandet det att jag skulle hava missuppfattat avlidne finansministern Thorsson vågar jag icke vare sig bestrida eller förneka detta, då hans yttrande föll så: »Det är icke säkert, att jag hinner utarbeta proposition om saken, men för att den skall komma under riksdagens prövning, så lägg fram en motion och tag med den utredning, som helt naturligt annars förekommer i en proposition.» Och det gjorde vi, vi togo med den som bilaga till denna motion. Något mera vågar jag icke säga.

Att herr finansministern nu räknar sig till förtjänst, att han enligt mitt yttrande varit mera sparsam än herr Thorsson, det får herr statsrådet gärna göra, men det är icke en förtjänst för herr statsrådets räkning från alla de fattiga små, som enligt mångas, till och med generaltullstyrelsens mening, blivit på laglig väg berövade sina små tillgodohavanden.

Beträffande det att de andra krav, som jag icke tagit upp i kväll, skulle kunna resas senare, vågar jag icke bestrida, att så kan ske, men för min del tror jag, att om andra kammaren beslutar enligt mitt förslag, så äro vi ifrån historien.

Jag vidhåller mitt yrkande, herr talman.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss:** Herr talman! Jag skall endast svara, att jag för min del känner tjänstemännen så pass väl, att jag vet, att de kunna draga slutsatser bättre än herr Lovén.

Ang. tullverkets utgiftsstater. (Forts.)

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde till en början propositioner beträffande de under punkten I) upptagna momenten a)—e), nämligen dels på bifall till utskottets hemställan i dessa moment, dels ock på bifall till berörda hemställanden med de ändringar, som föreslagits i herr Röings ovanberörda motion II: 400; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i förstnämnda proposition.

Vidare gav herr talmannen propositioner beträffande det av herr Lovén under överläggningen gjorda yrkandet, nämligen dels på bifall till berörda yrkande, dels ock på avslag därå; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Votering begärdes likväl av herr Lovén, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren avslår det under överläggningen om statsutskottets utlåtande nr 98 av herr Lovén framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit berörda yrkande.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren avslagit det av herr Lovén framställda yrkandet.

Härefter blev på herr talmannens därå framställda proposition ingressen till utskottets hemställan under punkten I) av kammaren godkänd i den mån utskottets framställning i denna del icke besvarats genom förenämnda av kammaren fattade beslut.

Slutligen framställde herr talmannen i avseende å punkten II) propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till herr Röings ovanberörda motion II: 399; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 7.

Föredrogos vart för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till riksdags- och revisionskostnader m. m.;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till räntor å statsskulden m. m.; och

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag för avbetalning å statsskulden.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 8.

Ang. anslag till oförutsedda utgifter.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till oförutsedda utgifter yttrade:

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Jag skall icke taga tiden i anspråk mer än en minut.

Ang. anslag till oförutsedda utgifter. (Forts.)

Det är en hemställan till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet jag vill göra, att han, då han nästa gång framlägger detta anslag, som, såsom vi alla veta, är av alldeles säregen natur och av oerhörd vikt och betydelse, måtte gå tillbaka till de principer, som gjorde sig gällande, då detta anslag första gången infördes i budgeten, och att vi nu även på denna punkt som på så många andra måtte komma ifrån de omständigheter, som äro sviter av kristiden.

Jag har givetvis intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, och jag vill för min del förmena, att vi kunna komma ned med anslaget till det belopp, en halv miljon kronor, som det ursprungligen upptogs till och som räcker för detta ändamål.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag kan icke dela herr Kristenssons uppfattning i detta fall, att det skulle vara så nödvändigt att komma ned till en halv miljon kronor. Det är på det sättet, att varje styrelse har, oavsett omfattningen av den verksamhet den har att svara för, att se till, att den har något rörelsekapital. Jag anser för min del, att styrelsen för Sveriges rike icke kan vara betjänt med ett så lågt belopp som det av herr Kristensson ifrågasatta.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Gentemot vad den ärade vice ordföranden i statsutskottet yttrade vill jag endast meddela, att detta anslag har förslagsanslags natur och att det icke får användas till något ändamål, som riksdagen prövat, utan endast till absolut oförutsedda utgifter. Om riksdagen släpper lös på den punkten, har den också släppt lös på sin granskningsrätt.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Herr Kristensson lovade att icke taga upp någon debatt, men det ser ut, som om han skulle vilja hava en sådan ändå. Det är icke fråga om, huruvida detta är ett förslagsanslag eller icke. Riksdagen har också på herr Kristenssons eget förslag en gång uttalat sig för att även förslagsanslag borde räknas så noggrant som möjligt och icke tagas till större men icke heller mindre, än vad behövligt är. Det är endast det jag velat säga i detta sammanhang.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen.

Till behandling upptogs härefter statsutskottets utlåtande, nr 103, i anledning av väckt motion om inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen.

Uti en inom andra kammaren väckt motion, nr 218, vilken hänvisats till statsutskottet för förberedande behandling, hade herr *Lithander m. fl.* föreslagit, att riksdagen för sin del ville besluta, att staten under budgetåret 1925—1926 måtte begagna sin rätt att inlösa stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade likväl avgivits av herr *Olsson* i Kullenbergstorp, som ansett, att utskottet bort tillstyrka motionen.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen. (Forts.)

Herr **Lithander:** Herr talman! Såsom skäl, bland annat, för att icke bifalla motionen har statsutskottet anfört, att samtidigt som riksdagen skulle besluta att inlösa stamaktierna, som uppgå till ett relativt litet belopp, så uppstår även skyldighet att inlösa preferensaktierna, som röra sig om ett belopp på cirka 20 miljoner kronor, och utskottet säger, att det har »ansett sig böra omnämna detta förhållande, vilket torde vid frågans bedömande böra beaktas». Jag önskar verkligen, att andra kammaren och även den första beakta just detta förhållande och följa statsutskottet så långt, ty om riksdagen beaktar vad detta innebär, så skall den finna, om man tänker på saken, att ett övertagande av 20 miljoner kronor preferensaktier, som löpa med 7 % är en synnerligen god affär för svenska riksdagen. Dessa papper skall staten hava skyldighet att övertaga till pari; och då varje preferensaktie å 1,000 kronor för närvarande, går i marknaden till 1,100 kronor, skulle den svenska staten förtjäna 2 miljoner kronor på den affären, om riksdagen gör den. Och staten får ju ett papper, som ger 2 % mera i inkomst, än vad staten får betala för pengar som den upplånar. Jag kan icke se annat än att de orden äro en direkt uppmaning till den svenska riksdagen att handla på ett förnuftigt och köpmannamässigt sätt i denna affär, och jag tycker, att det är på tiden att börja handla litet köpmannamässigt och förnuftigt i dessa ärenden.

Sedan säger utskottet, att det ur principiella synpunkter synes mera tilltalande att icke i rusdryckshanteringen engagera staten så, »att staten direkt uppträdde såsom köpare och säljare». Staten har ju dock tillåtit, att vin och sådana saker säljas, och om staten är ägare av aktier, är det väl icke så förfärligt, så att jag förmodar, att statens anseende blir varken bättre eller sämre. Vi taga i varje fall in på denna hantering årligen inkomster för statens ändamål, och något innehav av aktier förefaller mig icke skulle försämra positionen. Det är även för övrigt tänkt den möjligheten, att staten skulle vara innehavare av aktierna. Här finnes upprättat ett kontrakt, i vilket det står, att staten, när den så påfordrar, kan få aktierna i sin besittning. Det är alltså ett tillstånd, som man har att sätta sig in i och som icke rimligtvis kan betraktas såsom nedsättande.

För övrigt ha vi ett annat njutningsmedel, som heter tobak, och i den rörelsen är ju staten också rätt så intresserad. Om man har det ena njutningsmedlet till en måltid eller det andra efter en måltid, kan kanske komma på ett ut. Dessutom äro dessa njutningsmedel så likartade, att det ena kan vara lika gott som det andra.

Vad jag skulle vilja fråga herr statsrådet om, därest han vore närvarande, är, huruvida det avtal, som 1923 gjordes med innehavarna av stamaktierna, är i någon mån förändrat eller icke. Det låter nämligen tänka sig, att det vid uppgörelse av ett nytt avtal beträffande ordalydelsen kan hända mycket, som icke alltid riksdagen får reda på i det sammanhanget. Jag har i alla fall velat göra detta uttalande till protokollet för att få klarhet härutinnan; ty om icke någon ändring gjorts, så är ju läget detsamma, som det var, när vi beslöto denna sak, och då kvarstår fortfarande rättigheten för staten att inlösa aktierna.

Jag skall be att få påpeka, att kontrollstyrelsen, såsom i motionen angives, vid upprepade tillfällen förordat en annan lösning av äganderätten från början, nämligen att staten skulle själv övertaga aktierna. Men det är just vad utskottet icke vill vara med om, utan det anser, att staten icke bör göra detta. Man får väl ändå tänka sig denna sak såsom något annat än ett provisorium; ty det hela är ju från början ordnat med tanke på att staten för sin del skall bli innehavare av dessa aktier.

Jag hör sannerligen icke till dem, som i statsdrift se något önskvärt, men jag föredrager dock i föreliggande fall hellre en sådan ordning framför det förhållande, som nu råder med halvmesyrer, vilket gör, att man många gånger

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen. (Forts.)

varken vet in eller ut. Staten har nu icke rättighet att blicka in i dessa saker, men samtidigt är i alla fall ett faktum, att statsmonopol tillskapats, utan att riksdagen därom från början varit tillfrågad, detta därför att här ett målmedvetet arbete i en viss riktning försiggått. Man måste få slut på detta, och staten måste göra sina rättigheter gällande i en eller annan form, såsom bör ske härvidlag, där staten i alla fall medverkar så mycket som den i verkligheten gör.

Jag vill också peka på, liksom jag förut gjort från denna plats, att riksdagens revisorer ha icke rätt att blicka in i detta företag, men förr eller senare komma vi i alla fall fram till, att riksdagens växlande revisorer få rätt att se på dessa saker, och det finns ingen rimlig anledning, varför icke så skulle vara. Det har utav detta halvenskilda eller halvofficiella organ — jag vet icke, vad jag vill kalla det för — blivit ett uppbördsorgan för staten, men fortfarande får icke riksdagen riktig inblick. Vi ha visserligen gjort en ändring så till vida, att en statens kontrollant är tillsatt, men det ha vi också på andra områden, där staten är intresserad i en liknande verksamhet; där ha ledamöterna av olika partier rätt att se på sakerna, men en sådan rätt föreligger icke här.

Jag kan icke se annat, än att staten skulle göra en god affär genom att övertaga aktierna. Man skulle därigenom kunna reglera en hel del förhållanden, staten skulle få ett helt annat grepp på saken, om aktierna inlöstes. Detta viktiga ärende får nu här i kammaren i riksdagens sista timme en mycket lindrig prövning; och efter den behandling, som eventuellt kan komma ärendet till del, får jag såsom min bestämda mening uttala, att detta icke får undanskjuta möjligheten att på nytt taga upp frågan, därest den faller i år. Och likaså bör frågans behandling vid 1923 års riksdag, vilken vi både minnas och känna till, icke utgöra hinder för frågans förnyade upptagande till prövning, när helst en riksdagsman med begagnande av sin motionsrätt så önskar. — Jag kan icke förstå annat än att detta resonemang är riktigt.

Jag skall, herr talman, då vi strax komma till en ny punkt, som också berör detta ämne, icke upptaga tiden längre, utan ber att få yrka bifall till motionen, vilket är detsamma som ett instämmande i den av herr Olsson i Kullenbergstorp vid betänkandet fogade reservationen.

Under detta yttrande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Huru mycket jag än uppskattar min ärade bänkkamrat, kan jag icke följa honom i det yrkande, som han framställde i sitt anförande. Jag tyckte, att han litet för hårt angrep sin partivän förre finansministern Beskow, då han sade, att detta avtal icke var köpmannamässigt slutet. Avtalet är dock å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar undertecknat med namnet K. J. Beskow.

Jag vill vidare upplysa, att detta avtal, så vitt jag vet, ännu äger gällande kraft oförändrat. Det är för övrigt icke av hemlighetsfull beskaffenhet, ty det finnes tryckt, och i senaste styrelseberättelsen för Vin- och spritcentralen finnas meddelanden i de av herr Lithander påtalade förhållandena.

Beträffande vad herr Lithander nämnde om procenten i detta fall, vill jag erinra därom, att det dock finnes möjlighet för staten att begränsa den vinstutdelning, som även kommer preferensaktierna till del, och man har målmedvetet slagit in på den vägen, att inga stora vinster skola tillföras budgeten från Vin- och spritcentralen. De medel, som man vill ha ut ur rusdryckerna, tagas på en annan väg; detta har riksdagen principiellt uttalat sig för, och man har också slagit in på den bogen.

Jag skall, herr talman, icke för min del provocera fram någon stor debatt i denna sak, vi ha ju diskuterat den flera gånger under de senare åren. Det

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen. (Forts.)

torde nämligen finnas starka skäl för den anordning, som här träffats, och utskottet har antytt ett par av dem.

Med den motivering, som av utskottet anförts, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Den siste ärade talaren sade, att han icke ville riva upp någon stor debatt i denna fråga, och jag har själv allra minst en sådan avsikt.

När han talade om de skäl, som utskottet lagt fram, då tycker jag, att han bort ta fram starkare skäl än dessa. De skäl, som utskottsmajoriteten huvudsakligen begagnat, äro hänvisning till vad dåvarande departementschefen yttrade i debatten år 1923 — det var förresten mot mig han riktade sig i sitt yttrande. Departementschefen ansåg, att »det ur principiella synpunkter syntes mindre tilltalande, att staten så engagerade sig i rusdryckshanteringen, att staten direkt uppträdde såsom köpare och säljare. Det vore, enligt departementschefens mening ej heller uteslutet, att det kunde vara förenat med vissa ej obetydliga olägenheter för staten att själv uppträda på den utländska marknaden såsom köpare av viner och spirituosa».

Nog veta vi ändå alla, att det är fråga om ett statsmonopol, och jag tror icke heller, att utlänningarna äro så bakom flötet, att de icke begripa detsamma. Då kan man göra sig den frågan: vill staten inte officiellt kännas vid denna sin skapelse, anser man den vara av sådan beskaffenhet, att man kan säga, att denna är icke en riktigt statsmässig institution; eljest förstår jag icke, varför man så strikte håller på amfibienaturen hos dessa monopol. Om vi verkligen skola ha monopol — något som jag icke vill strida med herrarna om, det får ju avgöras i de särskilda fallen — varför skola vi icke låta ett sådant monopol framträda, om jag så får säga, i en ren och saklig form och icke göra oss skyldiga till detta haltande åt båda sidor och komma med svepskäl, som man hänger upp sig på?

Nu är jag ensam reservant, ty man tycks ha tappat bort sina gamla åsikter på åtskilliga håll, man kanske finner denna sin nuvarande ståndpunkt dikterad av utvecklingen, och man behöver, såsom en talare sade på förmiddagen, icke alltid göra vad som är rätt utan vad som är opportunt.

Jag har icke funnit någonting under dessa två år, som föranlett mig att ändra åsikt i denna fråga, och det är för att giva detta till känna, som jag ber att få yrka bifall till motionen.

Herr **Forssell:** Herr talman, mina herrar! Den upplysning, som herr Kristensson i Göteborg lämnade i anledning av herr Lithanders fråga, huruvida någon ändring gjorts i det ursprungliga avtal, som slutits mellan aktiebolaget Stockholmssystemet och de tio personer, på vilkas händer för närvarande stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen äro placerade, var av ganska stort intresse.

Allt sedan den dag för rätt många år sedan, en januaridag år 1919, då jag hörde dåvarande finansminister Thorsson inför första kammaren utveckla, vilken mångfald av miljoner, som skulle komma att tillföras statskassan genom detta spritmonopol, visst icke genom monopolvinster utan genom affärsrörelsen — detta med monopolvinster är en senare tids uppfinning — alltsedan den dagen har jag såsom publicist, riksdagsman och medborgare haft stort intresse av att följa detta monopols utveckling. Jag erinrar mig mycket väl den kungl. proposition, som 1923 kom med förslag till den nya ordning av detta monopol, som då genomfördes. Jag erinrar mig mycket väl, att då lades fram för riksdagen såsom en grundval för denna nya uppgörelse ett kontrakt mellan aktiebo-

laget Stockholmssystemet och dessa tio köpare, vilket kontrakt hade beslutats 1920 på våren och konfirmerats 1920 på hösten. Men nu har man fått höra, att på hösten 1923 — den saken har jag förvissat mig om hos herr Kristensson i Göteborg — har en omreglering av detta kontrakt ägt rum under Kungl. Maj:ts medverkan. Men jag tror mig kunna försäkra, att icke i någon som helst form någon upplysning om en sådan ändring i kontraktet rörande stamaktierna i spritcentralen kommit till riksdagens kännedom. Den publikation, i vilken ett sådant meddelande införts, är Vin- och spritcentralens årsberättelse, men trots den ställning, Vin- och spritcentralen fått genom statsmakternas tillmötesgående, utdelas aldrig denna celebra publikation till riksdagens ledamöter; och man har rätt att tycka att det som en riksdagsman behövde taga reda på rörande eventuella ändringar i det som en gång förelagts riksdagen, det skall han kunna få en antydan om i riksdagstrycket utan att vara nödsakad att antichambrera i centralpalatset för att taga reda på de ändringar, som skett i ärenden, som varit förelagda riksdagen.

Det är sådana förhållanden, sådana jämkningar i dessa för riksdagen framlagda papper, som företagits s. a. s. bakom riksdagens rygg, det är detta, som gör, att det blir särdeles frestande att gå den väg, som herr Lithander här förordat. Ty, mina herrar, nu har gjorts en sådan ändring på hösten 1923, utan att riksdagen visste något därom; vad garanterar, när denna 1925 års riksdag slutar, att det icke göres någon ny förändring i kontraktet angående stamaktierna. Var finnas gränserna för ändringar i denna grundbetingelse för monopolets existens? Fältet är tydligen fritt för vilken regering som helst att rucka på och justera dessa grundvalar.

Jag ber alltså, herr talman, mina herrar, att få fästa uppmärksamheten på, att denna lilla sakupplysning, som genom herr Kristensson kom till vår kännedom, var av mycket stort intresse och ger direkt stöd för kravet på en mera fast och reglerad ordning i Vin- och spritcentralens ställning. Just den omständigheten, som här kommit fram, att man på det sättet gör sådana justeningar, synes mig vara ett mycket starkt stöd för herr Lithanders krav.

Det är på dessa skäl, herr förste vice talman, som jag ber att få biträda herr Olssons i Kullenbergstorp yrkande.

Herr **Lithander:** Herr talman! Den ärade representant för statsutskottet, som förde dess talan, sade mig, att en av mina partikamrater medverkat i denna sak. Jag må säga, att vilken ärad partikamrat det än må ha varit, så inverkar detta icke alls på min uppfattning, ty jag ser här på denna fråga *sakligt*, och så länge jag har den uppfattningen, att vi här äro inne på fel väg, och så länge jag tillhör riksdagen, så skall det vara mig angeläget att försöka rätta till denna sak. Det är ju dess bättre så här i kammaren, att man kan ha olika uppfattningar i vissa detaljer, även om man tillhör samma parti, och man kan därför vara lika goda vänner och slåss för sina meningar år efter år, så gott man kan.

Det är möjligt, att den synpunkten kan framhållas, att det är så ofantligt viktigt för oss, när vi skola förhandla med utländska makter, att det icke är något statens eget organ, som skall göra detta, utan det skall råda full handlingsfrihet. Men jag får lov att säga, att med den ingående kännedom, som de intresserade makternas representanter äga i dessa förhållanden, finnes det icke en av dem, som icke drar likhetstecken mellan svenska staten och detta företag; de känna så väl till dessa inre förhållanden som trots någon av oss.

Den ärade talaren nämnde också, att det finnes rätt för statsmakterna att begränsa utdelningen till under 7 procent. Så länge inte den rätten begagnas, så är det sannerligen ingen farlig affär för svenska staten att övertaga dessa 20 miljoner till pari, och även om utdelningen skulle sjunka ned till 5 procent,

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen. (Forts.)

så är det fortfarande en fullt ofarlig affär, som vem som helst å statens vägnar skulle kunna göra.

Är det då meningen, att man allt framgent skall behålla denna sakernas ordning, som nu råder och att staten icke skall begagna sin rätt att inlösa aktierna? Varför har man då tagit in i kontraktet den bestämmelsen, att när helst statsmakterna så påfordra, skola de ha lösningsrätt? Det vore ärligare att säga ifrån, att man ämnar stryka bort den punkten en gång för alla; ty därmed förebygger man ju motionerande om saken, och då vet man riktigt, hur man har det. Måhända har det aldrig varit meningen från början, att staten skulle inlösa aktierna, men i så fall skall detta uttryckas i kontraktet på annat sätt, än som skedde vid meddelandet till riksdagen förra gången. Jag tror för min del, att den tanken ursprungligen varit uppe att lösa in aktierna, fastän man måhända nu vill komma ifrån den ifrån deras sida, som äro intresserade av att handskas med detta halvofficiella bolag, utan att riksdagens kritik får göra sig gällande, såsom det borde vara.

Jag tror, att jag gör mig till tolk för en ganska allmän opinion i landet, då jag säger, att man nöjer sig icke utanför dessa murar, såsom man måhända gör här innanför, med sakernas nuvarande ordning. En allmän opinion skall komma att kräva en ändring i den riktning, som vi här år efter år, tyvärr utan att lyckas, dock i alla fall fört fram. Jag hoppas, att även kommande riksdagsmän icke skola förtröttas i att få klarhet på dessa punkter.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr talmannen övertog nu ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr **Beskow**: Herr talman! Herr Forssell tyckes ha uppfattat saken såsom så, att Kungl. Maj:t på hösten 1923 skulle ha företagit några större ändringar i avtalet mellan staten och Vin- och spritcentralen. Det förhöll sig så, att vid den proposition, som avgavs av den Brantingska regeringen på våren 1923 fanns bifogat ett förslag till avtal med Vin- och spritcentralen, i vilket man bl. a. hade intagit en ny bestämmelse om en jourhavande direktör och andra bestämmelser, i syfte att staten skulle få större kontrollmöjligheter i bolaget. Denna proposition blev, som kammarens ledamöter ha sig bekant, av riksdagen antagen. När det emellertid inom regeringen blev fråga om att definitivt uppgöra det nya kontraktet med Vin- och spritcentralen, underkastades såväl detta kontrakt som avtalet med stamaktieägarna en mycket ingående formell granskning. För min personliga del ansåg jag därvid det vara en angelägenhet av allra största vikt att få avtalet med stamaktieägarna sådant, att det även under de mest ogynnsamma fall ej skulle kunna inträffa, att några av stamaktierna komme utanför statens kontroll. Därför underkastades som sagt avtalet en granskning och detta av de mest framstående juridiska kapaciteter. Området var mycket svårbehärskat, men med relativt små medel — det var inte fråga om någon ändring i sak — lyckades man åstadkomma de formella justeringar, som behövdes för att skapa största möjliga trygghet. Dessutom ordnades det på annat sätt så, att staten genom ett indirekt innehav av preferensaktier skulle få en ytterligare säkerhet i sitt förhållande till Vin- och spritcentralen.

Resultatet av allt detta är, att nu finnes — mänskligt att döma — ingen möjlighet att aktierna skola kunna komma ut på avvägar, utan inlösen av aktierna kan ske i samma ögonblick riksdagen behagar besluta sådan inlösen. Alltså, den åtgärd, som herr Forssell berört, var av rent formell innebörd och får anses vara av natur att ligga i Kungl. Maj:ts hand. Denna åtgärd var gjord just i det syfte, som herr Forssell här vill befrämja. Alla möjligheter finnas sålunda för att vidtaga själva inlösningsförfarandet.

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen. (Forts.)

Vad nu motionen beträffar, får jag för min del säga, att naturligtvis har denna organisationsform med halvstatliga bolag också sina olägenheter. Jag har haft erfarenheter även i den riktningen. Men såsom saken ligger till i detta speciella fall och särskilt därför att det gäller handeln med spritdrycker, tror jag, att det är riktigt att icke, i varje fall icke för närvarande, göra någon ändring i den nuvarande ordningen.

Jag yrkar därför bifall till utskottets förslag.

Herr **Forssell:** Jag ber att få påpeka, att diskussionen rör sig om två kontrakt, å ena sidan kontraktet mellan Vin- och spritcentralen och staten, å andra sidan kontraktet mellan Aktiebolaget Stockholmssystemet och det tiotal personer, som övertagit stamaktierna. Beträffande det förra kontraktet äger det alldeles sin riktighet, att det slöts efter 1923 års proposition i enlighet med de grundlinjer, som i denna proposition voro uppdragna, liksom att vid 1924 års riksdag gjordes ett tillägg till detta kontrakt, då Vin- och spritcentralen övertog uppbörden av omsättningsskatten. Att däremot någon ändring i sistnämnda grundläggande kontrakt rörande stamaktierna skett, tror jag kammaren icke förrän i afton fått reda på. Innehållet i denna förändring i kontraktet har nämligen för första gången i kväll skisserats för kammarens ledamöter av herr Beskow. Jag menar, att när sådant förekommit en gång, kan ändring ske i en annan riktning en annan gång, vilket bevisar, att det på detta område härskar ett osäkerhetstillstånd, som det vore ganska angeläget att få slut på.

Jag kan icke se någon annan lösning av frågan än den som herr Lithander föreslagit, och jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Lithander:** Herr talman! Den näst siste ärade talaren framhöll, att han som förutvarande finansminister lät sig angeläget vara, att stamaktierna icke på något sätt skulle kunna komma utanför statskontroll. Det gläder mig att höra, att han använde sitt inflytande för att åstadkomma denna skärpning och för att sålunda täppa till den lucka, som möjligen förut fanns i kontraktet. Men då man är så angelägen att binda händer och fötter på stamaktieägarna, måste jag fråga mig: varför i all rimlighets namn icke lösa in dessa aktier, så att man sedan icke längre hade med dem att göra? Jag har icke samma fruktan som den ärade talaren för att man icke skulle kunna sköta denna sak, även om det bleve ett aktieinnehav bland rikshuvudbokens tillgångar. Det är ju icke meningen, att staten själv skall handla med sprit, ty staten har ju sina organ i detta fall. Skillnaden i jämförelse med det nuvarande tillståndet bleve därför mycket ringa.

Den ärade talaren nämnde också, att man anordnat ett indirekt innehav av preferensaktier för att ytterligare trygga statens grepp i förevarande avseende. Detta måtte icke statsutskottet haft reda på, ty utskottet framhåller just innehavet av preferensaktierna såsom någonting, som skulle utgöra ett hinder för att gå fram på min linje.

Herr **Johanson** i Stockholm: Herr talman! Jag begärde ordet, då jag hörde herr Forssell tala om det osäkerhetstillstånd, som nu är rådande på detta område. Jag vill då erinra om att det för närvarande finns dels ett kontrakt mellan Vin- och spritcentralen och Kungl. Maj:t och Kronan, avsett att gälla under fem år räknat från hösten 1923, och dels ett särskilt avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan och ägarna till stamaktierna. Det avtal med Aktiebolaget Stockholmssystemet, som herr Forssell talade om, existerar givetvis icke längre, sedan det nya kontraktet slutits mellan stamaktieägarna och Kungl. Maj:t.

Vidare fann jag anledning att säga några ord, då herr Forssell talade om att han icke sett till alla de miljoner, som förre finansminister Thorsson utlovat

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen. (Forts.)

genom att staten engagerade sig uti ifrågavarande monopolföretag. Jag vill gentemot detta erinra om, att i det avtal, som träffades den 26 oktober 1924 mellan Kungl. Maj:t och kronan och bolaget finns det i § 4 en bestämmelse om att det åligger bolaget att vid försäljning av alkoholhaltiga drycker tillämpa sådana prissättningsgrunder, att den konsumerande allmänheten tryggas mot obehörig fördyring av varorna på samma gång bolaget bereder sig skälig inkomst av rörelsen. Hur i all världen kan man göra anspråk på att bolaget skall tillhandahålla staten ett flertal miljoner, när staten i avtalet gjort ett sådant förbehåll? Det är ju att uppställa rent orimliga krav. Jag tror — och det har jag förut funnit vid olika tillfällen — att den ovisshet, som förekommer, icke är så mycket beroende på att det icke finns klara bestämmelser i hithörande ämnen, utan förklaras därav, att man uraktlåter göra sig underrättad om hur det i verkligheten förhåller sig, innan man framställer krav på ändring och kritiserar bolagets verksamhet. Staten har ju en särskild jourhavande direktör, vars åliggande det är att utöva kontroll över alla bolagets åtgöranden och att tillse, att avtalet med staten iakttages. Vidare har staten därigenom, att Kungl. Maj:t tillsatt fyra av bolagets åtta styrelseledamöter, vilka ju ha avgörandet i alla frågor, tillförsäkrat sig ett sådant inflytande, att det är alldeles omotiverat att tala om, att inte staten fått möjlighet att tillräckligt kontrollera och dirigera verksamheten i den riktning man behagar. Och vad herr Lithanders yrkande beträffar, har ju Kungl. Maj:t i det särskilda avtal, som förefinnes mellan stamaktieägarna och staten, förbehållit sig att när som helst utlösa stamaktieägarna, och den rätten förefinnes ju, såsom här framhållits, när helst riksdagen behagar besluta därom.

Herr **Beskow:** Herr talman! Herr Forssell talade om »förändringar» i det avtal, som riksdagen en gång godkänt. Jag tycker, att man icke med fog kan lägga saken på den bogen. Riksdagen har ju menat, att avtalet med stamaktieägarna skulle vara sådant, att stamaktierna när som helst skulle kunna inlösas. Om man nu, sedan kontraktet varit i tillämpning, finner, att genom en alldeles speciell olyckshändelse — för vilken det visserligen finnes ytterst ringa sannolikhet — några stamaktier kan komma på avvägar, och man vid sådant förhållande genom att vidtaga små formella ändringar söker uppnå just vad riksdagen avsett, kan man knappast tala om en förändring, i varje fall icke om någon förändring i sak. Därmed tror jag att grunden för herr Forssells resonemang i denna punkt visat sig ohållbar.

Herr Lithander frågade, vad det skulle tjäna till att betrygga ifrågavarande åtgärd så kraftigt, som här skett. Ja, detta beror helt enkelt därpå, att riksdagen beslutat härom, och det kan ju också hända att förhållandena en gång i världen bli sådana, att man verkligen anser det klokt och riktigt att stamaktierna inlösas. Då får det icke finnas någon hake på den punkten, och det är detta som regeringen år 1923 velat draga försorg om.

Herr **Forssell:** Herr talman! Denna debatt är faktiskt ganska upplysande för dem som intressera sig för den föreliggande frågan. Det började med att herr Kristensson upplyste om att vissa förändringar voro vidtagna i det gamla kontraktet mellan Stockholmssystemet och de tio personer, som inneha stamaktierna. Nu ha vi av herr Johanson på stockholmsbänken fått reda på att det kontrakt, som förefanns år 1923 och som var en av grundvalarna för uppgörelsen, över huvud taget icke existerar längre, utan att det nu gäller ett alldeles nytt kontrakt mellan staten och Vin- och spritcentralen, vilket vi förut icke hört talas om. Jag må säga, att det är litet konstigt i alla fall, att man anser sig kunna förfara på detta sätt med ett så pass grundläggande papper för en dylik stor institution, utan att riksdagen får ens höra talas om saken.

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen. (Forts.)

Jag vill vidare gentemot herr Beskow framhålla, att mitt anförande icke alls gick ut på att kritisera det materiella innehållet i den åtgärd, som man vidtog hösten 1923, ty därom känner jag alltför litet. Men vad jag velat säga är, att om *en* regering anser sig kunna göra en sådan ruckning i grundvalarna för monopolet, kan en *annan* regering känna sig oförhindrad att göra nya ruckningar, och härigenom stärkes det osäkerhetstillstånd, som råder på detta område, varom denna diskussion givit oss en bekräftelse.

Vad slutligen herr Johansons filippik mot mig beträffar, därför att jag skulle ha uttalat, att monopolet icke lämnar staten tillräckliga vinstmedel, måste jag bekänna, att jag står fullständigt oförstående. Det enda jag sagt, som tangerat denna fråga, är den förklaring jag lämnat till att jag kommit att intressera mig för problemet överhuvud taget. Jag nämnde, att jag ända sedan den januaridag år 1919, då jag hörde förre finansministern Thorsson vid remissdebatten i första kammaren försäkra, att det skulle komma många miljoner in till statskassan genom ifrågavarande monopol, med intresse följt utvecklingen på detta område och att jag därför har relativt väl reda på de papper, som beträffande ifrågavarande ämne finnas i riksdagstrycket. Men denna uppgift, som nu kommit och som icke finns i riksdagstrycket, hade jag icke reda på och jag tror icke någon annan i kammaren heller. Jag vill begagna tillfället att slå fast, att här skett ett avsteg från det läge, som förelåg våren 1923. Jag återkommer till den tanken, att om *en* Kungl. Maj:t kunnat göra förändringar på detta sätt, så kan en ny Kungl. Maj:t göra andra förändringar, och vi befinna oss därmed ute på öppna fältet. Jag tycker det är ganska värdefullt att ha konstaterat detta, så att kammarens ledamöter kunna få ett intryck av det osäkerhetstillstånd, som nu förefinnes på ifrågavarande område.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Herr Forssells vetgirighet och kunskapsbegär ha smittat mig också, så att jag i min tur vill framställa ett par frågor. Jag tycker annars, att herr Forssell kunde vara nöjd med herr Beskows förklaring, att hans åtgärder i egenskap av finansminister i detta fall företagits för ett effektuera riksdagens vilja.

Den första fråga, jag skulle vilja göra, är om inte herr Lithander möjligtvis råkat skriva galna klämmar i sina motioner nr 218 och 219. Jag kan inte se annat, ty i den första önskar herr Lithander, att riksdagen ville för sin del besluta etc. och i den andra, att riksdagen måtte i skrivelse till Konungen etc. Det vill förefalla mig, som om en så pass stor operation som den föreslagna inlösningen av stamaktierna också borde leda till en inlösning av preferensaktierna. Och detta är väl ändå något som det borde ankomma på Kungl. Maj:t att taga befattning med. Det hade därför varit naturligare, om herr Lithander även på den punkten begärt en skrivelse till Kungl. Maj:t. Jag trodde, att herr Lithander ville taga varsamt på finansiella spörsmål, men jag märker, att jag misstagit mig i det fallet.

Utskottet har nu för sin del sökt angiva skälen för sin ståndpunkt, men det är klart, att detta inte spelar någon roll för herr Lithander. Herr Lithander menar, att då riksdagen beslöt i denna fråga år 1923, så är det inte en dag för tidigt, att vi nu göra om det hela. Men då herr Lithander understryker, att det här bör bli antingen ett helt och hållet enskilt bolag eller också en statsinstitution, så vill jag fråga, vilken väg han önskar gå, om vi nu inlöste stamaktierna. Det blir väl inte ett statsmonopol redan med denna inlösning, utan vi få i så fall lov att klara upp även allt det andra. Jag tycker, att herr Beskow redogjort för hur det förhåller sig med denna sak så grundligt, att det inte finns något att tillägga. Och om herr Lithander i dag eller

Ang. inlösning av stamaktierna i aktiebolaget Vin- och spritcentralen. (Forts.)

en annan gång vill svara på de frågor, jag nu framställt, skall jag bli lika tacksam för upplysningar, som herr Forssell.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Den ärade opponenten på stockholmsbänken mot utskottets förslag började sitt första anförande med att nämna, att han skrivit en rad artiklar i föreliggande ämne, och sedermera i afton har han gång efter annan uttryckt sin glädje över att få del av de upplysningar, som jag och andra lämnat i frågan. Med anledning härav ber jag få meddela, att dessa upplysningar äro in extenso inneslutna i Vin- och spritcentralens förvaltningsberättelse för år 1923. Det är tydligt att den ärade talaren inte ens läst denna förvaltningsberättelse, och det är nu för mig klart, varför dessa artiklar kunnat vara sådana som de varit.

Herr **Lithander:** Herr talman! Gent emot den siste ärade talaren vill jag framhålla, att Vin- och spritcentralens förvaltningsberättelser tyvärr icke äro riksdagstryck och icke tilldelas alla riksdagsmän. Det bleve måhända annorlunda, om staten inlöste stamaktierna.

Gentemot statsutskottets ärade vice ordförande vill jag ha sagt, att huruvida jag yrkat, att riksdagen skulle skriva till Kungl. Maj:t i frågan eller att riksdagen *för sin del* skulle besluta inlösning av stamaktierna, tycker jag är skäligen likgiltigt. Det händer emellertid understundom, att vi skriva till regeringen men att regeringen helt lägger saken åt sidan. Vad jag framför allt önskar i detta fall är, att vi skola komma till ett positivt resultat, vilket jag också för min del hoppas vi förr eller senare skola göra.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Lithander, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 103, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

I fråga om statsverkets andel i aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinst.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan upptaget statsutskottets utlåtande, nr 104, i anledning av väckt motion om upptagande såsom inkomst i statsregleringen av till visst belopp beräknad andel i aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinst.

Uti en inom andra kammaren väckt motion, nr 219, vilken hänvisats till statsutskottet för förberedande behandling, hade herr *Lithander m. fl.* föreslagit, att riksdagen i skrivelse till Konungen angående statsregleringen för budgetåret

I fråga om statsverkets andel i aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinst. (Forts.)

1925—1926 måtte under littera D upptaga andel i aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinst för år 1925, uppgående till fem miljoner kronor.

Utskottet hemställde, att föreliggande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Lithander:** Herr talman! Jag ber kammaren om ursäkt att vi, som ha en annan uppfattning i dessa frågor, nödgas uppehålla oss en stund vid dem. I statsutskottets utlåtande nr 104 säger utskottet: »I anslutning till motionen vill utskottet dock framhålla såsom önskligt, att sådana anordningar för ifrågavarande vinstmedels inleverering och uppförande å budgeten träffas, att tillförlitligare än för närvarande är fallet kan vid budgetens uppgörande bestämmas, med vilket belopp de i verkligheten komma att inflyta.» Jag vill tacka statsutskottet, för att det så tillvida givit motionärerna rätt i deras krav på att Aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinster skulle komma klarare till synes, än vad hittills skett. Motionärerna ha begärt, att i budgeten andel i Aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinst skulle upptagas till 5 miljoner kronor, under det att finansministern föreslagit att berörda vinst skulle beräknas till 2 miljoner kronor. Vi motionärer ha nämligen den uppfattningen, att med en handelsomsättning på mellan 80 och 90 miljoner kronor, bör en så pass stor vinst som 5 miljoner kronor kunna påräknas av ett monopolbolag, som har rätt att åsätta sina varor priser, vilka fastställas av en nämnd, och den prissättningen är sådan, att den svenska allmänheten sannerligen icke för lågt får betala de varor, den konsumerar. Jag skall bedja att få anföra några siffror, hämtade från den publicerade statistiken för åren 1919—1923, kompletterad med den utredning som på sin tid gjorts rörande bolagets verksamhet av en för ändamålet särskilt tillsatt kommitté. Av detta undersökningsmaterial framgår att Vin- och spritcentralens genomsnittsvinst utgjort 33 %, och systembolagens genomsnittsvinst 23 %, att Vin- och spritcentralen under nämnda tid till statsverket inbetalat 26 miljoner kronor samt att systembolagen till statsverket inbetalat 114 miljoner kronor. Därtill kommer kronoskatt för Vin- och spritcentralen med 20 miljoner kronor och för systembolagen med 33 miljoner kronor. I kommunalskatt hava systembolagen inbetalat 16 miljoner kronor. För Vin- och spritcentralens inbetalda kommunalskatt har jag ingen exakt siffra, men torde härvidlag röra sig om ett belopp av mellan 10 och 11 miljoner kronor. Vin- och spritcentralen har under tiden 1919—1923 haft en omsättning av 508 miljoner kronor och en bruttovinst av 187 miljoner kronor. De två sista siffrorna äro hämtade ur den utredning som lämnats av nyssnämnda kommitté. Mitt resonemang är nu detta: Omsättningen har, enligt det förut sagda, utgjort 508 miljoner kronor och bruttovinsten 187 miljoner kronor. Till statsverket har inlevererats 26 miljoner kronor, i kronoskatt har utbetalats 20 miljoner kronor och i kommunalskatt omkring 10 miljoner kronor, eller tillhopa cirka 56 miljoner kronor som böra frånräknas bruttovinsten, 187 miljoner kronor. Detta synes mig vara en alldeles orimligt stor förvaltningskostnad. Man har i senaste revisionsberättelsen exempelvis på aktiekontot gjort sig av med Astra, som ju var ett misslyckat köp. Aktiekontot har därför nedgått från 21 miljoner kronor till 17 miljoner kronor. Man har offrat den ena miljonen efter den andra på allehanda utgifter, men när det gäller för statsverket att som inkomst få räkna med ett så pass blygsamt belopp som 5 miljoner kronor, får man ett bleklagt nej. Jag vill emellertid göra ett erkännande. Vid studiet av förvaltningsberättelsen har jag nämligen funnit att omkostnaderna, som 1920 uppgingo till 22 miljoner kronor, nedbringats till 8 miljoner kronor. I vad mån detta kan bero på den kritik, som framkommit i riksdagen, eller på andra or-

I fråga om statsverkets andel i aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinst. (Forts.)

saker, undandrager sig mitt bedömande. Kvar står emellertid som ett glädjande faktum att omkostnaderna avsevärt nedbringats. År 1920 betalades i skatt 1,700,000 kronor och utgjorde, som jag nyss nämnde, omkostnaderna 22 miljoner kronor. Nu uppgå omkostnaderna till 8 miljoner kronor och skatterna i det närmaste till 5 miljoner kronor. Här har alltså tagits ett steg i, från statens sida sett, rätt riktning. Jag kan icke inse annat än att de krav på skärpt kontroll, vilka gång på gång framställts, borde resultera i en något skarpare kontroll än den, som kan utövas av den av våra ärade kamrater i kammaren, som nu säkerligen kommer att uppträda och föra vederbörande bolags talan. Vare detta sagt med allt erkännande av hans förtjänster i övrigt. Jag tror, att man genom att vi här samverka och gemensamt sträva efter att få ljus över det hela, skola bliva i stånd att skingra de missförstånd, som till äventyrs kunnat råda på olika punkter, och att vi skola kunna komma fram till ett nöjaktigt resultat, så att vi i budgeten skola kunna uppgöra en säker beräkning, som kan hålla sig år efter år. Som skäl för att så liten vinst som möjligt borde årligen av bolaget redovisas, har jag hört uppgivas, att man därigenom skulle undgå skatter till vederbörande kommun d. v. s. Stockholms stad. Jag kan för min del icke se en olycka i att ett stort bolag, som övertagit en massa enskilda näringsidkares verksamhet, vilka varje år betalat sin skatt till kommunen, lämnar kommunen någon inkomst som kompensation för de skatteobjekt, det berövat densamma. Ett avsiktligt nedbringande av vinsten i syfte att undandraga staden skatt, anser jag olämpligt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen, vilket yrkande innebär, att man i budgeten skall räkna med en andel i vinsten av 5 miljoner kronor i stället för 2 miljoner kronor, som finansministern räknat med. Pengarna finnas där. Det är endast fråga om den tång, man behöver för att draga fram dem, så att statsverket får någon glädje av saken.

Herr **Bernström:** Herr talman, mina herrar! Herr Lithander slutade nyss sitt anförande med att säga att Vin- och spritcentralen har pengar, men att det behövdes en tång för att draga fram dem och att det nu gällde att anskaffa den tången. Det hjälper icke, gentemot en person, som ovillkorligen vill se fog för det angrepp, han riktat mot en institution, att komma med sakupplysningar! Sakupplysningar finnas i detta fall att tillgå i all den utsträckning, man kan önska. Det finnes ingenting, som undanhålles den av frågan intresserade allmänheten. Varje upplysning i saken skall lämnas. Herr Johanson nämnde nyss i diskussionen rörande inlösande av stamaktierna i Vin- och spritcentralen, att nämnda bolag i sin prispolitik vore bunden av det avtal, bolaget träffat med svenska staten. Nämnda avtal ginge ut därpå, att bolaget åtagit sig att gentemot allmänheten föra en sådan prispolitik, att allmänheten icke på grund av företagets monopolkaraktär behövde betala oskäliga pris för bolagets varor. Denna politik har Vin- och spritcentralen genomfört och har nu kommit så pass nära den gräns för en prissänkning, som, med hänsyn till det stora företagets omsättning, kan anses vara skälig. Att vinstresultatet för de första fyra månaderna i år, 1,800,000 kronor, i och för sig innebär en alltför hög vinst, må medgivas, men en minskning av vinsten kommer att automatiskt ske, då man kommer in på de nya lager av råbrännvin, som äro inköpta till väsentligt högre pris, i genomsnitt 52 öre mot förut 40 öre per liter, utan att bolagets brännvinspriser därför höjts. Man kan därför för innevarande år räkna med en vinst för bolaget av omkring 4 miljoner kronor. Om man då tänker sig, att 1.4 miljoner kronor går till utdelning och $^1/_2$ miljon kronor till nödvändiga avskrivningar och avsättningar till fonder, återstår just det belopp av 2 miljoner kronor, varmed det räknas i budgeten. Om riksdagen skulle besluta, att ett visst belopp skulle avsättas och täckas av vinstmedel från Vin- och spritcentralen,

I fråga om statsverkets andel i aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinst. (Forts.)

skulle detta innebära ett frångående av den politik, för vilken riksdagen så ofta klart uttalat sig, nämligen att Vin- och spritcentralen icke får skötas som ett monopol och att man icke får lägga i ett enskilt bolags hand att handskas med allmänheten hur som helst. Att vin- och spritprisen äro höga, beror förnämligast på de av riksdagen beslutade skatterna och dessutom naturligtvis på den andra »instans», som kommer efter Vin- och spritcentralen, och som ombesörjer spritvarornas distribuering till allmänheten. Utskottet säger i sitt utlåtande: »I avseende å beräkningen av nyssnämnda under budgetåret 1925—1926 inflytande vinstbelopp vill utskottet framhålla, att detsamma avser vinsten för år 1925 och sålunda icke för närvarande kan till storleken tillförlitligen bestämmas.» Men senare säger utskottet: »I anslutning till motionen vill utskottet dock framhålla såsom önskligt, att sådana anordningar för ifrågavarande vinstmedels inleverering och uppförande å budgeten träffas, att tillförlitligare än för närvarande är fallet kan vid budgetens uppgörande bestämmas, med vilket belopp de i verkligheten komma att inflyta.» Utskottet medger alltså å ena sidan svårigheten att i maj månad 1925 kunna bestämma vinstbeloppet för år 1925 men anser, att man borde kunnat göra det ett halvt år tidigare. Detta tycker jag icke är fullt logiskt. Om man, när man upprättade budgeten, skulle kunna någorlunda noggrant känna vinstresultatet av Vin- och spritcentralens verksamhet, skulle detta betyda, att man flera månader tidigare, än det räkenskapsår började, för vilket resultatet skall beräknas, skulle kunna säga vad resultatet skulle bli. Om man då betänker, att vin- och sprithandeln är ett av de mest ömtåliga områdena inom näringslivet, beroende för närvarande på de stora svängningarna i växelkurserna och på mycket osäkra marknadspriser för flera av bolagets största varuslag, är det helt enkelt omöjligt att göra någon säker beräkning. Framdeles, när myntslagen på de flesta håll hunnit uppnå en viss grad av stabilitet, och då även prisnivån något så när stadgats, torde det vara möjligt att, med statistikens hjälp, och med kännedom om konsumtionen, komma till ett ganska noggrant förhandsresultat, oberoende av de omständigheter, till vilka man i affärer i allmänhet måste taga hänsyn. Herr Lithander nämnde en del siffror, som utgjorde en sammanfattning av flera års resultat av Vin- och spritcentralens verksamhet, och av vilka, enligt hans uppfattning, skulle framgå, att ett oskäligt högt belopp nedlagts på omkostnaderna för rörelsen. Jag tycker, det hade varit enklare för herr Lithander att ur den förvaltningsberättelse, han från Vin- och spritcentralen erhållit, citera omkostnadssiffrorna för de sista fem åren. Av sistnämnda siffror framgår, att omkostnaderna 1920 uppgingo till nära 23 $^1/_2$ miljon kronor men att de för år 1924 stannade vid något över 8 miljoner kronor. Man är således nu nere i 36 % av omkostnaderna 1920. Man arbetar alltjämt på att nedbringa omkostnaderna för rörelsen, men detta arbete kan naturligtvis icke forceras i vilket tempo som helst. De av Kungl. Maj:t tillsatta styrelseledamöterna och jourhavande direktören hava sig all möda ospard att se till att ingenting i den vägen eftersättes. Herr Lithander nämnde också, att aktiekontot under året minskats med 4 miljoner kronor och ville sätta detta förhållande i förbindelse med Astra. Jag kan förstå, att det var kärt för herr Lithander att få komma fram med Astraaffären igen. Det finns ju många affärer, mot vilka man, sedan resultatet blivit känt, med fog kan rikta anmärkningar. Jag erkänner att Astra-affären är en dylik affär. Minskningen av bolagets aktieportfölj beror dock icke på Astra. Av förvaltningsberättelsen kan ju också den som vill göra sig besvär att riktigt genomläsa densamma inhämta, att minskningen av bolagets aktieportfölj beror på att en del av preferensaktiekapitalet i Grönstedt & C:o utlottats, vilket skett för att på fördelaktigast möjliga sätt minska detta bolags onödigt stora rörelsekapital. Alltså föreligger här ingen förlust för bolaget utan den minskning av aktieportföljens värde, som ägt rum, har

I fråga om statsverkets andel i aktiebolaget Vin- och spritcentralens vinst. (Forts.)

varit till bolagets fördel. Vad Astra beträffar står i styrelseberättelsen, att bolagets engagemang sålts, utan någon som helst förlust utöver dem som redan kommit till synes i föregående bokslut.

Jag har i detta mitt anförande påpekat en liten brist i utskottets logik, men jag vill likväl, herr talman, sluta med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Den ärade motionären gick ju in i en rätt utförlig kritik av Vin- och spritcentralens verksamhet, men den av Kungl. Maj:t tillsatte jourhavande direktören i företaget, som nyss talat här från talarstolen, har utförligt bemött detta, och jag skall därför icke alls ingå på den saken.

Emellertid är det en fråga, som jag efter mitt deltagande i utskottets behandling av detta ärende ansett nödvändigt att beröra och som gjort att jag nu begärt ordet. Det gäller sista stycket av utskottets utlåtande. Den ärade motionären var ganska belåten med detta stycke, därför att det enligt hans mening gav honom i viss mån rätt, medan herr Bernström var mindre belåten, därför att han ansåg styckets innehåll strida mot logiken. Jag skall emellertid ge en förklaring av vad utskottet menade med detta stycke, som här varit föremål för debatt. Utskottet har sagt att det finner »önskligt att sådana anordningar för ifrågavarande vinstmedels inleverering och uppförande å budgeten träffas, att tillförlitligare än för närvarande är fallet kan vid budgetens uppgörande bestämmas, med vilket belopp de i verkligheten komma att inflyta».

Förhållandet är ju nu det, att vinstmedlen för år 1924 inlevereras av bolaget till statskassan i juni 1925 och komma således med i budgetåret 1 juli 1924—30 juni 1925. Den summa som här nu talas om, d. v. s. det av Kungl. Maj:t beräknade beloppet av 2 miljoner kronor, som herr Lithander i sin motion vill ha höjt till 5 miljoner, det är sålunda bolagets vinst för 1925, som man förutsätter att det skall inleverera under juni månad 1926 för att komma in i det budgetår vars stat denna riksdag skall göra upp.

Om man emellertid här — det är utskottets tankegång — gör den ändringen, att man icke levererar in 1926 års vinstmedel förrän i juli månad 1927, d. v. s. för upp dem på budgetåret 1927—1928, då kan man vid 1927 års riksdag på siffran exakt bestämma det belopp, som kommer att inflyta, därför att när riksdagen då gör upp statsregleringen, så är bolagets bokslut uppgjort, och bolagets stämma kanske också hållen. Man kan då lösa den fråga som utskottet uppehållit sig vid och till beloppet exakt bestämma, vad som kommer att inflyta till statskassan. Det förutsätter emellertid att man ett år på inkomstsidan icke skall beräkna något alls såsom influtet av bolagets vinstmedel. Huruvida Kungl. Maj:t finner en sådan anordning lämplig, känner jag icke, och utskottet har ej heller velat mera direkt uttala sig härom. Detta är emellertid utskottets tankegång, och jag förmodar att herr Bernström, när han nu fått den saken klarlagd för sig, finner att det icke är bristande logik hos utskottet, då det skriver på detta sätt.

Som saken ligger, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 11.

Ang. befrämjande av lufttrafik.

Vidare företogs till avgörande statsutskottets utlåtande, nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrämjande av lufttrafik jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

I en till riksdagen avlåten, den 6 mars 1925 dagtecknad proposition, nr 93, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden nämnda dag, föreslagit riksdagen att

1:o) under sjätte huvudtiteln för budgetåret 1925—1926 anvisa dels för understöd av regelbunden luftfart ett extra reservationsanslag å 500,000 kronor, dels till förbättring av flygplatsen å Bulltoftafältet i Malmö ett extra reservationanslag å 128,000 kronor, dels ock för biträde vid handläggning av ärenden rörande luftfart ett extra anslag å 2,300 kronor;

2:o) under nionde huvudtiteln för komplettering av den officiella väderlekstjänsten för budgetåret 1925—1926 anvisa ett extra reservationsanslag å 4,000 kronor;

3:o) bemyndiga Kungl. Maj:t att enligt de i statsrådsprotokollet angivna grunder och i huvudsaklig överensstämmelse med det i statsrådsprotokollet intagna förslaget till avtal mellan svenska staten och aktiebolag, som erhölle understöd för idkande av regelbunden luftfart, träffa avtal om uppehållande av sådan luftfart;

4:o) dels besluta, att en särskild fond, benämnd luftfartslånefonden, skulle inrättas, från vilken fond, som skulle förvaltas av statskontoret, lån finge under i statsrådsprotokollet angivna villkor av Kungl. Maj:t beviljas för inköp av flygplan och flygmotorer, dels ock såsom kapitalökning för omförmälda fond för budgetåret 1925—1926 under utgifter för kapitalökning, rubriken »Statens utlåningsfonder», anvisa ett reservationsanslag av 800,000 kronor att utgå av lånemedel.

Denna proposition hade för förberedande behandling hänvisats till statsutskottet, såvitt anginge andra frågor än förslaget rörande komplettering av den officiella väderlekstjänsten.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande proposition hade till behandling förelegat följande motioner, nämligen:

dels en inom första kammaren av herr *Julin* väckt motion, nr 223, däri hemställts, att riksdagen måtte dels bifalla vad i Kungl. Maj:ts förevarande proposition föreslagits under punkterna 1 och 2, dels på så sätt bifalla vad som föreslagits under punkterna 3 och 4, att de medel, som i anledning av förslaget komme att anvisas, ställdes till postverkets förfogande för uppehållande av regelbunden lufttrafik i den utsträckning, i propositionen angivits, och efter de närmare föreskrifter, som komme att av Kungl. Maj:t utfärdas;

dels en inom andra kammaren av herr *Anderson* i Linköping *m. fl.* väckt motion, nr 320, vari yrkats, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition angående befrämjande av lufttrafiken icke måtte av riksdagen bifallas;

dels en inom andra kammaren av herr *Beskow* väckt motion, nr 321, däri hemställts, dels att det av Kungl. Maj:t i förevarande proposition för budgetåret 1925—1926 begärda extra reservationsanslaget å 500,000 kronor för understöd av regelbunden luftfart måtte nedsättas till 300,000 kronor, dels att med ändring av vad i propositionen föreslagits beträffande avsättning till luftfartslånefonden till denna fond måtte anvisas ett reservationsanslag av 500,000 kronor att utgå av tillfälliga lånemedel;

dels ock tvenne likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Björnsson m. fl.*, nr 98, och den andra inom andra kammaren av herr *Nylander m. fl.*, nr 138, vari bland annat hemställts, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta en utredning om anordnandet av ett aerodynamiskt laboratorium vid tekniska högskolan och därefter snarast möjligt för riksdagen framlägga för-

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

slag och kostnadsberäkning för ett dylikt, samt att av det extra reservationsanslag, som riksdagen kunde för budgetåret 1925—1926 komma att besluta för främjandet av lufttrafik, måtte för ett blivande aerodynamiskt laboratorium för nämnda budgetår reserveras ett anslag om 100,000 kronor.

Ifrågavarande motioner hade remitterats till statsutskottet, den av herr Anderson m. fl. väckta motionen dock allenast i vad den ankomme på statsutskottets behandling.

Utskottets hemställan innefattade,

dels att riksdagen, med avslag å de av herr Julin och herr Anderson i Linköping m. fl. i ämnet väckta motionerna, den sistnämnda motionen i vad den avsåge den av statsutskottet behandlade delen av propositionen, samt med avslag jämväl å herr Beskows motion, i vad den skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag, måtte bifalla berörda proposition i till utskottet remitterade delar, dock att anslaget till luftfartslånefonden upptoges till allenast 500,000 kronor;

dels ock att de av herr Björnsson m. fl. och herr Nylander m. fl. väckta motionerna måtte, i vad de avsåge inrättande vid tekniska högskolan av ett aerodynamiskt laboratorium, anses besvarade med vad utskottet anfört.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer:

av herrar *Kvarnzelius*, *C. Petrus V. Nilsson*, *Pålsson*, *Wiklund*, andre vice talmannen *Nilsson* i Bonarp, *Olsson* i Blädinge, *Holmgren* och *Olofsson* i Digernäs, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

I) att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition och herr Beskows i ämnet väckta motion samt med avslag å de av herr Julin och herr Anderson i Linköping m. fl. i ämnet väckta motionerna, den sistnämnda motionen, i vad den avsåge den av statsutskottet behandlade delen av propositionen, måtte

1) under sjätte huvudtiteln för budgetåret 1925—1926 anvisa dels för understöd av regelbunden luftfart ett extra reservationsanslag å 350,000 kronor, dels till förbättring av flygplatsen å Bulltoftafältet i Malmö ett extra reservationsanslag å 128,000 kronor, dels ock för biträde vid handläggning av ärenden rörande luftfart ett extra anslag å 2,300 kronor; och

2) bemyndiga Kungl. Maj:t att enligt de i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden den 6 mars 1925 angivna grunder och i huvudsaklig överensstämmelse med det i statsrådsprotokollet intagna förslaget till avtal mellan svenska staten och aktiebolag, som erhölle understöd för idkande av regelbunden luftfart, träffa avtal om uppehållande av sådan luftfart; samt

II) att de av herr Björnsson m. fl. och herr Nylander m. fl. väckta motionerna måtte, i vad de avsåge inrättande vid tekniska högskolan av ett aerodynamiskt laboratorium, anses besvarade med vad i nämnda reservation anförts; samt

av herr *Olsson* i Kullenbergstorp, vilken ansett, att utskottet i anslutning till herr Andersons i Linköping m. fl. motion bort hemställa om avslag å såväl Kungl. Maj:ts proposition som i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Wiklund:** Herr talman! Det föreliggande ärendet avser, såsom var och en har kunnat finna, bland annat att riksdagen måtte anvisa dels ett extra reservationsanslag på 500,000 kronor för budgetåret 1925—1926 för understödjande av den planerade lufttrafiken och dels för samma år anvisa ett reservationsanslag på 800,000 kronor att utgå av lånemedel för inköp av flygplan

och flygmotorer. Härutinnan har utskottet icke gjort någon annan ändring i vad Kungl. Maj:t begärt, än att det begärda anslaget för uppläggande av en lånefond nedsatts från 800,000 kronor till 500,000 kronor.

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

Nu är det icke min mening att yrka avslag på föreliggande förslag. Men jag anser, att såväl Kungl. Maj:ts förslag som det föreliggande utskottsbetänkandet i någon mån bort kunna modifieras. Såsom vi alla veta, är lufttrafiken någonting som är jämförelsevis nytt och oprövat i vårt land, åtminstone har, såvitt jag vet, ända tills möjligen nu på de sista dagarna icke förekommit någon reguljär lufttrafik ännu i vårt land. Man torde därför kunna få säga det vara ganska nödigt och välbetänkt att framgå med en viss försiktighet på detta område, tills någon vidare erfarenhet har vunnits. Meningarna om nödvändigheten av den planerade lufttrafiken äro också delade. Så finnes det t. ex. här en motion om avslag på Kungl. Maj:ts förslag, och en av reservanterna har också yrkat avslag på utskottets förslag och bifall till denna motion.

Det kan också ifrågasättas, om inrättandet av denna lufttrafik är så nödvändigt, att statsanslag bör utgå för ändamålet. Det har visserligen sagts, att det skulle vara ett synnerligen stort behov för affärsvärlden att få denna lufttrafik till stånd. Men såvitt jag har mig bekant, så har det icke framkommit något absolut krav från köpmannakåren i vårt land om inrättande av denna lufttrafik. Det finnes ju också andra kommunikationer att tillgå än lufttrafik, det finns ju järnväg, telegraf och telefon, och jag skulle nästan tro, att de flesta affärer ske med användande både av telegraf och telefon. Men som sagt, även om det icke kan anses tillrådligt att Sverige ställer sig utanför detta nya krav, så borde åtminstone genom ett samarbete med Danmark reservationsanslaget kunna nedbringas högst väsentligt. Och därest det skulle visa sig, att de anslagna medlen icke vore tillräckliga, så står det ju Kungl. Maj:t fritt att inkomma till riksdagen och äska högre anslag.

Vad vidare beträffar den planerade lånefonden, för vilken Kungl. Maj:t har äskat 800,000 kronor, som skulle utgå av lånemedel, men som nu av utskottet nedsatts till 500,000 kronor, så skulle man kunna säga, att det vore synnerligen önskvärt att icke behöva upplägga ännu en ny lånefond. Vi ha åtskilliga lånefonder förut, från vilka lån utlämnas för olika ändamål, och man borde därför om möjligt undvika uppläggandet av en ny sådan fond. Det anses ju också ganska allmänt, att lufttrafiken har framtiden för sig och att den kommer att utvecklas allt mer och mer. Under sådana förhållanden borde det icke vara alldeles omöjligt att uppbringa nödigt kapital för att anskaffa det material, som erfordras för lufttrafiken. Det kan ju också sägas icke vara så alldeles lämpligt att staten först utlämnar lån till ett visst ändamål och sedan lämnar anslag, som kanske kommer att användas för att gälda ränta och amortering å de lånta medlen.

Då jag sålunda icke vill yrka avslag å utskottets hemställan, utan endast åsyftat en modifikation i densamma, emedan det icke torde vara lämpligt för vårt land att ställa sig alldeles utanför den planerade lufttrafiken, så skall jag, herr talman, endast be att få yrka bifall till den av herr Kvarnzelius m. fl. avgivna reservationen.

Häruti instämde herr andre vice talmannen *Nilsson*.

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Larsson:** Herr talman, mina damer och herrar! Med hänsyn till den långt framskridna tiden och med hänsyn också till den långa föredragningslista, som ännu återstår, skall jag försöka att fatta mig så kort som möjligt.

Den fråga, som här föreligger, är ingalunda ny i den svenska riksdagen. Den har varit föremål för behandling åtskilliga gånger förut, nämligen åren 1918,

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

1920 och 1921. Vid 1918 års riksdag beslöts en skrivelse till regeringen med anhållan om utredning och förslag rörande ordnandet av reguljär flygtrafik. Nu föreligger en framställning från ett flygtrafikbolag om lån för anskaffande av maskiner och understöd för flygtrafiken. Det är måhända naturligt och det har också visat sig att det råder delade meningar om, huruvida man nu bör gå in för att stödja flygtrafiken med hänsyn till utgifterna. Det är ju t. o. m. en av statsutskottets ledamöter, som har gått på rent avslag. Men jag kan icke underlåta att påpeka, hurusom Kungl. Maj:t har haft gott stöd för sitt förslag till riksdagen. De myndigheter, som ha varit hörda över sökandebolagets framställning, ha med sällsynt enhällighet tillstyrkt framställningen. Jag skall tillåta mig att citera något utav vad dessa myndigheter ha sagt.

Kommerskollegium framhåller bland annat, att, med hänsyn till den ökade livaktigheten i främmande länder på området, det syntes sannolikt, att, såvida icke snara åtgärder vidtoges från svensk sida, lufttrafik till och via Sverige ordnades av andra länder, utan att Sveriges intressen kunde göra sig gällande. Om Sverige skulle deltaga i denna utveckling, syntes det ofrånkomligt, att staten påtoge sig en väsentlig del av den ekonomiska bördan och risken, och tidpunkten för ett inskridande härutinnan syntes även vara inne.

Generalpoststyrelsen yttrar bland annat att en utveckling av lufttrafiken vore av stort allmänt intresse och av väsentligt postal betydelse. Under sådana förhållanden hölle generalpoststyrelsen före det synnerligen önskvärda i att statsmakterna, i all den mån detta lämpligen läte sig göra, befrämjade en nationell lufttrafik, som bland annat skulle i möjligaste mån tillförsäkra Sverige behörig andel i en internationell lufttrafik och som borde giva ett värdefullt tillskott för vårt försvarsberedskap. Generalpoststyrelsen vore också av den uppfattningen, att det vore en hederssak för Sverige att i sin mån bidraga till att föra lufttrafiken framåt.

De militära myndigheterna ha också yttrat sig över framställningen, men jag skall nöja sig med ett läsa upp några rader av det yttrande, som *chefen för generalstaben* har avgivit. Han framhåller bland annat: »Kraftiga åtgärder måste från statens sida vidtagas för att åt det egna landet tillförsäkra en ledande ställning vid ordnande av dess förbindelse med utlandet.» Och beträffande de militära fördelarna sammanfattar han dessa på det sättet, att »landet förfogade städse över ett antal fullt utbildade, tränade flygplanförare och mekaniker utöver de i militärtjänst varande».

Men det är inte bara dessa yttranden, som Kungl. Maj:t har haft att stödja sig på. Även riksdagen har, förutom den skrivelse, som avläts 1918, avlåtit en skrivelse till Kungl. Maj:t också 1920, och i den skrivelsen anföres bland annat, att »det synes vara en fråga av stor framtida betydelse för vårt land att snara åtgärder vidtoges, avseende att möjliggöra att vid ordnandet av den internationella lufttrafiken inom Europa Sverige även på detta område erhåller den ställning i kommunikationshänseende, som med avseende å läge och förhållandena i övrigt bör tillkomma detsamma».

Härav finna vi, att Kungl. Maj:t har haft ett gott stöd för det förslag, som nu föreligger till kammarens behandling.

Då man här har ansett, att man borde gå försiktigt fram, så delar jag den uppfattningen, och jag anser för min del att Kungl. Maj:t i det här hänseendet har iakttagit nödig försiktighet. Jag ber att få erinra om, att på grund av den skrivelse, som avläts av 1918 års riksdag, tillsatte Kungl. Maj:t 1919 en kommitté för utredning i saken. Denna kommitté arbetade i två år och avgav sitt utlåtande i december 1921. Kommittén beräknade för att få en ordnad flygtrafik till stånd en engångskostnad ifrån staten på ej mindre än 3,800,000 kronor i runt tal och en årskostnad på 580,000 kronor. Det

var det resultat, som den kommittén kom till. Och vidare kan jag ju erinra om att kommerskollegium i det yttrande, som kollegium har avgivit över den nu av sökandebolaget gjorda framställningen, har ansett att lånefonden, avsättningarna till denna fond, borde uppgå till 2 miljoner och subventionen för vart och ett av de två första åren till 700,000 kronor.

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

Nu har Kungl. Maj:t som bekant föreslagit en avsättning till lånefonden av 800,000 och en subvention av 500,000 kronor. På detta belopp har nu utskottet i sin tur ytterligare prutat beträffande avsättningen till lånefonden ifrån 800,000, som av Kungl. Maj:t föreslagits, till 500,000 kronor. För min del vill jag icke, ehuru det vore önskvärt, påyrka att kammaren här skulle biträda Kungl. Maj:ts förslag oförändrat, då det inom utskottet, som vi nyss hörde, finns en del reservanter, som anse att även utskottet har gått för långt, utan för min del skall jag nöja mig med att hemställa till kammaren att den måtte bifalla statsutskottets förslag. Ty om, som jag hoppas, flertalet av kammarens ledamöter äro med om, att vi här i Sverige skola gå in för att stödja en reguljär flygtrafik, så anser jag för min del, att vi skola göra det på det sättet, att Sverige har heder av det, och att vi så småningom skola ha utsikt att nå fram till att flygtrafiken skall kunna reda sig utan bidrag av statsmedel.

Herr **Lithander:** Herr talman! Det är förklarligt, om man ställer sig tveksam inför så stora belopp som det här gäller, och jag erkänner öppet, att jag har varit mycket tveksam om vad som kan vara det rätta att stanna för här i dag. Men jag vill säga det, att vid det närmare studiet av denna fråga och efter åhörande av den debatt, som förekommit vid den förberedande behandlingen av frågan, så har jag kommit till den uppfattningen, att Sverige bör vara med i leken och vara det i ett tidigt skede. Man bör här enligt min mening följa den gamla satsen att »det du gör, gör fullt och helt och icke styckevis och delt». Vi stå inför en stor utveckling på detta område, och man får vara beredd att offra något för saken. Herr statsrådet yttrade, att han önskade, att man snart nog skulle komma därhän, att denna trafik skulle bära sig själv, sedan den fått det handtag från statsmakternas sida, som är nödvändigt. Jag ber att få instämma i denna önskan och även ge uttryck åt den förhoppningen, att detta med god och rationell ledning, med kraft och energi, skall lyckas och att tidpunkten icke må ligga alltför långt avlägsen. Men jag skall även be att få uttrycka en annan förhoppning, och det är, att det handtag, som statsmakterna nu stå i begrepp att giva denna sak, också skall målmedvetet inriktas på att inom kortast möjliga tid söka framskapa en inhemsk flygindustri i den mån så kan ske. Jag vill framhålla, att vi ha mycket stora förutsättningar att komma fram till en för våra förhållanden tillfyllestgörande flygindustri. Vi kunna icke tänka på massfabrikation, men vi ha allt som fordras för en kvalitetsindustri, ingenjörer, dugliga arbetare, vana vid mekaniska göromål, och många av de materialier, som behövas för ändamålet, finnas i landet. Men det beror mycket på, att man målmedvetet inriktar sig på den saken. Jag vet, att det har varit starka krav på att vi skola ställa denna fordran på inhemsk industri såsom det främsta målet, men det är kanske för tidigt ännu att komma fram på den vägen, och vi få därför fatta ställning till frågan sådan den föreligger för ögonblicket.

Jag ber, herr talman, med hänsyn till den sena timmen och vad som redan blivit sagt, att helt kort få yrka bifall till statsutskottets utlåtande.

Herr **Beskow:** Herr talman! När herr Lithander begärde ordet, hade jag närmast trott, med hänsyn till hans tidigare yttrande i fråga om Vin- och spritcentralen, att han skulle förorda, att det halvstatliga bolag, som kommu-

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

nikationsministern här föreslagit, skulle helt inlösas av staten, och att herr Lithanders anförande således skulle gå ut på ett yrkande om bifall till den av herr Julin i första kammaren väckta motionen, men så blev icke fallet. Nåväl, det var en sak för sig.

Jag skall i stället be att få säga några ord om min egen motion i denna fråga. Att jag tog mig friheten motionera, berodde på två omständigheter. Den ena var, att jag, när jag fick se propositionen, ansåg, att här borde vara ett gott tillfälle att åtminstone i någon mån få besparingssynpunkter beaktade. Jag visste då icke, att frågan i viss mån skulle bli en partifråga och att därigenom utsikterna att nå en besparing skulle bli väsentligt reducerade. Det andra motivet för min motion var, att jag ansåg det vara av vikt att se till, att just de syften man vill vinna i framtiden på det här ifrågavarande området, bliva så rationellt tillgodosedda som möjligt.

Vad besparingssynpunkten beträffar tror jag, att vi alla kunna vara eniga om, att det åtminstone är av vikt att se till, att icke statens utgifter växa i alltför hastigt tempo. Jag skall be att få fästa uppmärksamheten på en siffra, som icke är utan betydelse. Det har konstaterats vid en noggrann kontrollräkning av de olika budgetsanslagen för föregående och innevarande år, alltså med en rationell omräkning av alla utgiftsposter, att den verkliga ökningen på huvudtitlarna går upp till icke mindre än 18 miljoner kronor. Denna ökning har ju i väsentliga delar uppkommit genom löneregleringar och ändringar i pensionsförhållanden etc. och beror i stor utsträckning på tidigare av riksdagen fattade beslut, men den beror också i icke ringa grad därpå, att man kommit med utgifter för nya ändamål.

Det är ju tydligt, att så stora ökningar i utgifterna som i år förekommit, få icke upprepas år ut och år in, utan allas gemensamma ansträngningar böra inriktas på att hålla anslagskraven nere. Det är då givetvis klart, att sparsamhetspolitiken måste komma att träffa åtskilligt, som kan synas mer eller mindre nödvändigt. Det har ju gällt och kommer alltid att gälla såväl för staten som för den enskilde, att behoven uppträda med stor styrka långt innan möjligheten att tillfredsställa dem förefinnes. Varje sund finansförvaltning måste därför räkna med detta faktum och inrikta sig på att tillfredsställa endast sådana behov, som man har råd till, oberoende av hur nödvändiga de än kunna synas vara.

Med allt erkännande åt lufttrafikens betydelse har jag för min del ansett, att de stora belopp, som Kungl. Maj:t äskat för ändamålet, åtminstone för det eller de första åren borde kunna väsentligt inskränkas. De statsfinansiella skälen tala alldeles avgjort för, att understödsverksamheten för lufttrafiken tillsvidare bör gå i ett långsamt tempo. Jag har undersökt de olika möjligheterna till besparingar, som här finnas, och det var ju icke så svårt att finna dem, när man läste propositionen närmare. Jag gick då ut ifrån, att man borde ordna med lufttrafik i icke alltför ringa omfattning. Jag erkänner för min del gärna, att lufttrafiken behöver understöd, och att kravet härpå icke kan anses oberättigat. Jag fann emellertid vid studium av propositionen, att routen Oslo—Göteborg—Malmö syntes skäligen svagt motiverad, och kommunikationsministern säger ju också själv, att det är den route, som i sista hand behöver komma i fråga, då den tidsvinst man uppnår genom att använda densamma är rätt ringa. Att fara i flygmaskin mellan Göteborg och Malmö gör man väl mera för sitt nöjes skull, och tidsvinsten vid resa från Göteborg till Hamburg eller Berlin är icke heller så väsentlig. Om man vill kosta på sig nattresa, kommer man ju med vanliga kommunikationer ungefär lika fort fram till dessa städer utan att behöva offra någon extra dag på resan.

Kommunikationsministern anför som ett skäl för linjen via Göteborg, att man där byggt en flyghamn. För min del kan jag inte godkänna det skälet,

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

om icke förhållandena ligga så till, att en trafik över denna hamn är lönande. Om vi icke anse oss ha råd att stödja denna route, får väl flyghamnen ligga nere. Ett annat skäl ligger enligt kommunikationsministern däri, att det skulle vara en risk för att norrmännen kunde börja flyga från Oslo till Köpenhamn direkt, om vi icke inrättade denna route nu. Jag har sagt i motionen och upprepar det nu, att den risken är icke så stor. Ty naturligtvis ha norrmännen alltid intresse av att få med de passagerare de kunna hämta upp på vägen, d. v. s. i Göteborg, och vidare, om en route Oslo—Köpenhamn direkt skulle vara den naturliga, så komme den säkerligen till stånd antingen vi ville det eller icke, ty vägen i luften är ju fri under alla förhållanden.

Nu är det ju emellertid så, att såväl utskottsmajoriteten som reservanterna tyckas vara eniga om, att denna route bör komma i fråga och att åtminstone möjlighet bör förefinnas att understödja densamma, därest man från norskt håll vill kosta på sig en statssubvention på denna linje. Under sådana förhållanden är det väl icke mycket utsikt för mig att vidhålla vad jag yrkat i motionen, utan jag får väl bita i det sura äpplet och acceptera den höjning i anslagsbeloppet, som reservanterna föreslagit, alltså, när det gäller den årliga statssubventionen, från 300,000 kronor, som jag tänkt mig, till 350,000 kronor. Men jag vill på samma gång betona, att jag anser, att detta är ett olämpligt tillvaratagande av lokala intressen.

Jag har funnit en annan möjlighet till besparing genom att studera propositionens förslag beträffande flygrouten till Amsterdam. Där finnes ju angivet ett alternativ II med väsentligt lägre anslagsbelopp. Man räknar därvid med, att samtrafik med ett danskt flygrederi skulle etableras och går alltså ut ifrån, att man skall flyga varannan dag från Malmö till Amsterdam med svensk flygmaskin — och naturligtvis den andra dagen tillbaka —, under det att trafiken varannan dag skulle ombesörjas av danskarna.

Jag vill säga det, att därest det inte skulle vara möjligt att uppnå något samarbete med danskarna, borde man såvitt jag kan förstå åtminstone försöksvis — jag betraktar det hela som ett försök — kunna flyga varannan dag utan alltför stor olägenhet. För de passagerare, som flyga till London eller Paris, borde det icke vara någon större olägenhet att veta, att de bara komma fram varannan dag.

En kammarledamot sade mig i korridoren, att det vore olägligt, om man inte kunde fara till Uppsala mer än varannan dag och anförde detta såsom ett skäl för dagliga flygkommunikationer. Där ser man, hur snabbt tanken på lufttrafikens möjligheter vinner anklang. Man sätter sig redan in i, att man när som helst skall kunna fara till London eller Paris lika lätt som till Uppsala. Jag tror verkligen icke, att vi behöva tillfredsställa så stora anspråk, utan de, som vilja resa på så långa avstånd, kunna väl bestämma sig en eller ett par dagar i förväg. Jag utgår också ifrån, att det eller de flygbolag, som skola ombesörja trafiken, komma att i sin reklamverksamhet inpränta hos folk, vilka dagar resorna komma att äga rum.

Utsikterna för samtrafiken med danskarna böra, såvitt jag kan förstå, vara mycket stora. Efter vad jag vet, vill man från danskt håll ingenting hellre än uppnå samförstånd härutinnan, och då kommer det att bli så, att danskarna bidraga till att vi få samma goda trafikmöjligheter, som om vi skulle flyga varje dag härifrån med svenska flygplan. Jag säger »lika goda», ty jag vet, att de danska maskinerna äro av första klass fabrikat, nämligen Dornier, franska maskiner med Rolls-Royce motorer. De hava plats för sex passagerare, varjämte de rymma mera gods och mera post än de här föreslagna svenska. Om man vill samarbeta, kan sådant helt visst åstadkommas, men det är ju möjligt, att man från svensk sida icke eftersträvar sådant. För min del kommer jag, därest ett sådant samarbete icke kommer till stånd, att däri se ett

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

uttryck för att det trafikbolag, som här skall subventioneras, icke står främmande för en mäktig internationell sammanslutning, som har intresse av att skaffa sig monopol på trafikflygningen i Skandinavien.

Jag har nu sysslat med besparingssynpunkterna och skall be att något få beröra även de andra synpunkter, som enligt min mening tala för att man på detta område bör gå fram med en viss försiktighet och att man skall vänta och se något litet, innan man ger sig alltför långt ut på isen.

Enligt den kungl. propositionen tänker man sig ju ett slags halvstatligt bolag och man hoppas att genom tillsättande av två statens styrelseledamöter samt genom vissa kontraktsbestämmelser skaffa sig ett avgörande inflytande i bolaget. Ja, jag säger »man hoppas», ty jag skulle gärna vilja se namnet på dessa styrelseledamöter, innan jag kan bli övertygad om att statens inflytande blir så starkt som kommunikationsministern tycks förmoda.

Vad nu beträffar det bolag, som man närmast tänkt sig att göra upp med — jag vill inom parentes säga, att det icke kan utläsas ur propositionen, om kommunikationsministern tänker göra upp med ett eller flera bolag, ty formuleringen är så vag, att det är rätt svårt att komma till klarhet på denna punkt, men jag utgår ifrån att man gör upp med endast ett bolag, nämligen Aerotransport — så tror jag icke, att jag gör ett alltför stort hopp i tankegången, om jag säger, att de maskiner, som komma att användas, bli Junkermaskiner. Därmed är jag inne på frågan, huruvida det kan vara lämpligt att i alltför stor utsträckning engagera sig för en viss maskintyp. Vad vi hoppas uppnå såsom en mycket viktig biprodukt av trafikflygningen är ju att få något stöd åt en inhemsk flygmaskinstillverkning, och vad som kan framhållas såsom alldeles särskilt önskvärt, är att få till stånd en tillverkning av flygmotorer här i landet, ty, såsom jag haft tillfälle att redan förut säga här i kammaren, utan att våra flygmotorer tillverkas här i landet, är vårt militära flygväsens betydelse för oss väsentligt reducerad.

Efter att ha studerat saken så gott jag kunnat — jag erkänner gärna, att jag visst icke är fackman på området — har jag kommit till det resultatet, att jag inte kan inse, att man genom införandet av denna maskintyp, som ju är utförd i ett material, som icke tillverkas i Sverige, nämligen duraluminium, egentligen kan tillföra en svensk flygmaskinsindustri och framför allt icke en svensk flygmotorindustri någon avsevärd nytta. Nu kan det ju sägas, att det icke föreligger något annat förslag, varigenom sådan nytta kan tillföras svensk flygindustri, men synpunkten är så viktig, att jag tror i alla fall, att man bör vänta och se litet, hur hela denna fråga utvecklar sig, innan man går in för att binda sig alltför hårt vid detta förslag.

Jag vill gärna erkänna betydelsen av det initiativ, som är taget från privat håll och sedan i andra hand av herr kommunikationsministern, och jag är för min del villig att premiera detta, vilket jag också bevisat genom min motion och genom det yrkande jag gjort här i dag. Men jag tror, att vi, som jag redan förut har sagt, böra akta oss för att taga för stora steg. Vi ha tiden för oss, och det finnes ju möjlighet, om vi efter ett eller annat år skulle finna, att vi behöva större anslag för ändamålet och att det företag staten nu lierat sig med, även i fortsättningen är förtjänt av vårt stöd, att då öka på anslaget.

Det finnes, som kammarens ledamöter veta, ett system, som heter »fort och dumt». Det systemet har tillämpats, i synnerhet under kristiden, i mycket stor omfattning. Jag tror, att vi skola akta oss för att i detta fall tillämpa detta system. Jag är över huvud rädd för, att, om vi följa utskottets linjer, vi senare kunna komma att med ånger få konstatera, att det var just detta system, vi tillämpat. Jag kan således för min del icke tillstyrka utskottets förslag, utan måste, när det gäller statssubventionen, inskränka mig till att yrka bifall till vad reservanterna föreslagit.

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

När det gäller luftfartslånefonden, har jag uttalat min stora tvekan, huruvida en sådan fond vore berättigad, icke minst med hänsyn till det förhållandet, att de maskiner det gäller ha mycket kort användningstid. Jag tycker, att särskilt på grund av att det gäller ett statssubventionerat företag, det icke borde vara några större svårigheter att anskaffa de belopp, som behövas för inköp av maskiner. Jag vill dock icke frångå den ursprungliga uppfattning, vartill jag kommit i denna fråga, och anser således, att man på denna punkt icke bör acceptera reservanternas förslag, enligt vilket lånefonden helt och hållet skulle strykas, utan vill för min del yrka bifall till reservationen med ett sådant tillägg till densamma, som innebär, att den lånefond på 500,000 kronor, som angives i utskottets förslag, måtte av kammaren beviljas.

Ja, herr talman, genom en skickligt lagd och målmedvetet skött reklam har ju intresset för flygtrafiken drivits upp till kokpunkten. Vi skola nu inte låta den hänförelse, som skapats för detta ändamål, föranleda oss att övergiva tillbörlig försiktighet och sund omtanke om såväl statens finanser som om den sunda utvecklingen av den angelägenhet, som det här gäller. Låt oss icke fatta ett beslut som vi kunna komma att ångra.

Med herr Beskow förenade sig herr *Nylander*.

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Larsson:** Herr talman! Jag skall endast lämna några korta upplysningar, samtidigt som jag vill giva några repliker med anledning av den siste ärade talarens anförande. Herr Beskow nämnde, att de belopp, som Kungl. Maj:t hade begärt, voro stora och menade, att man åtminstone för det första året borde kunna minska något på de föreslagna beloppen. Ja, jag erinrade redan i mitt första anförande, hurusom Kungl. Maj:t här har gått fram med en viss försiktighet. Men då staten skall gå in för att stödja ett företag, då bör man — jag upprepar, vad jag förut sagt — göra det på ett sådant sätt, att det verkligen blir ett stöd, och så, att det verkligen blir någonting bevänt med det hela. Man bör inte avväga stödet på ett sådant sätt, att inte någon ur svensk synpunkt tillfredsställande trafik kan åstadkommas.

Sedan nämnde herr Beskow något rörande samarbetet med Danmark. Då han tycktes hysa någon tvekan om huruvida det fanns någon god vilja till ett samarbete med de danska trafikbolagen, ber jag att få erinra om, att jag i mitt anförande till statsrådsprotokollet har uttryckt en önskan och en förhoppning om ett samarbete med Danmark på linjen Malmö—Köpenhamn—Hamburg—Amsterdam. Jag har även anledning antaga, att ett sådant samarbete på den routen skall kunna åstadkommas. Den saken är emellertid icke nu fullt klar, och det är med hänsyn härtill, som jag anser det riktigast, att kammaren biträder statsutskottets förslag. Ty om det mot förmodan inte skulle gå att åvägabringa ett samarbete med danskarna på rimliga villkor, vilket ju bör vara förutsättningen, böra vi ha möjlighet att flyga själva. Men då böra vi heller inte inskränka trafiken till att omfatta endast tre gånger i veckan, utan då böra vi, såsom fransmännen och engelsmännen, kunna upprätthålla trafiken under sex dagar i veckan, detta med hänsyn till postföringen och även med hänsyn till turisttrafiken, som ju är ganska livlig framför allt under sommarmånaderna, under vilken tid ju denna trafik är avsedd att äga rum.

Sedan nämnde herr Beskow, att det skulle väl inte vara någon större svårighet att anskaffa kapital för inköp av flygmateriel, om man nu skulle draga in litet på avsättningen till lånefonden. Ja, det är ju möjligt att svårigheterna härutinnan i någon mån skulle kunna undanröjas, men jag ber att få fästa uppmärksamheten på att man med den avsättning till lånefonden, som statsutskottet har föreslagit, icke har möjlighet att göra inköp av mer än två av

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

dessa flygmaskiner, som äro avsedda för den nyss omnämnda linjen. Om nu ett bolag skall ombesörja trafiken för varje dag d. v. s. sex dagar i veckan, måste det således skaffas privat kapital för inköp av två flygplan till. Det måste nämligen finnas något flygplan i reserv för att trafiken skall kunna upprätthållas ordentligt. Men skulle kammaren — jag ber att få tillägga det, då det trots herr Beskows välvilliga anförande beträffande den kungl. propositionen, ändå skulle kunna hända att det finns en och annan, som vill biträda reservationen — skulle kammaren gå in för att enligt reservationen stryka hela avsättningen till lånefonden, torde resultatet härav, enligt min mening, komma att bli, att man just bidroge till att skapa det utländska inflytande, som, jag är övertygad därom, vi allesammans inte vilja ha, då det gäller att gå in för det nya kommunikationsmedel, som det här är fråga om.

Slutligen nämnde herr Beskow, att det finnes ett system, som man brukar beteckna »fort och dumt». Härtill vill jag bara erinra, att den reguljära lufttrafiken varit aktuell i Sverige sedan år 1918, och under sådana förhållanden tror jag inte, att man behöver säga, att man härvidlag går för fort fram. Jag är för övrigt övertygad om att man om det förslag, som här föreligger, inte med fog skall kunna göra gällande, att det är »dumt», utan att det tvärtom innebär en klok politik om Sverige nu begagnar de förutsättningar, som finnas att kunna få fram en reguljär lufttrafik på de här ifrågasatta linjerna, förutsättningar, som kanhända inte finnas längre fram.

Nu torde det vara bekant att första kammaren har bifallit statsutskottets förslag, och jag hoppas nu för min del livligt, att andra kammaren följer exemplet, så att vi kunna komma till ett gott resultat i den här frågan.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Herr Beskow yttrade, att han beklagade att denna fråga på sätt och vis blivit en partifråga. Ja, om det nu skall vara på det sättet, att partierna skola bedömas efter den anslutning, som statsutskottets hemställan har fått här i kammaren, återstår endast att hälsa herr Lithander välkommen och hoppas, att det skall komma flera efteråt. Men jag misstänker starkt, att om herr Beskow varit tjänstgörande finansminister och förre kommunikationsminister Lübeck varit tjänstgörande kommunikationsminister, så hade nog herr Beskow fått lov att skaffa sekiner för att kunna lägga fram ett förslag ungefär likadant, som det, som nu föreligger, därom är jag alldeles övertygad. De siffror, som herr statsrådet omnämnde i sitt anförande, och vilka en gång varit ifrågasatta för detta ändamål, visa emellertid, enligt mitt sätt att se, att nuvarande kommunikationsministern och nuvarande finansministern hava varit *mycket* försiktiga vid planläggningen av det här föreliggande förslaget.

När herr Beskow vidare talar om vikten av att iakttaga en viss begränsning i budgeten, skall jag be att få erinra om, att det lär vara lätt, att, om herr Beskow vill tala om hela sanningen, förklara, varför budgeten på vissa punkter åtminstone något stigit i höjden. Jag behöver bara peka på en sak, som uppförts i budgeten, och som inte fanns där förut, nämligen automobilskattemedlen, men det skall jag inte vidare gå in på nu, och det finns säkert andra, som kunna klara upp huru det förhåller sig med den saken bättre än jag. Jag har bara velat peka på en enda liten detalj.

Herr Beskow talade vidare om ett system, som han kallade »fort och dumt», men den saken skall jag ej heller ingå på, då herr statsrådet nyss givit en ganska verkningsfull replik genom att framhålla, att denna fråga varit aktuell ganska länge. Jag skulle emellertid vilja säga, att det synes mig, som om vi varit besjälade av »eftertankens kranka blekhet», när det gällt dessa saker i stället för att man, om man skall kunna komma någon vart på detta område, i hög grad måste äga »beslutsamhetens friska hy», och det är därutinnan, som

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

jag tycker, det brister härvidlag. Man har velat pruta på allting, och man har benat upp alla möjliga detaljer och målat ut för sig, hur omöjligt det är att göra någonting. Men herrarna ha inte lyckats, och jag ber att få påpeka för kammaren och få till protokollet antecknat, att statsutskottets fjärde avdelning, som vanligt, har gått synnerligen omsorgsfullt till väga vid handläggandet av detta ärende. Utskottsavdelningen lät tillkalla inte mindre än fem på detta område sakkunniga personer, och dessa ha lämnat redogörelser för de olika delarna i den kungl. propositionen. De ha sålunda fått lämna redogörelser för vilken betydelse det civila flygväsendet kan väntas medföra för vårt försvar, för de föreslagna kontraktsbestämmelsernas innehåll, och i vad mån staten genom de föreslagna anordningarna kan komma att erhålla betryggande inflytande på det eventuella bolagets styrelse. Vi, som sutto där på avdelningen och hörde på alltsammans, blevo praktiskt taget ense allesammans om hur denna fråga skulle lösas. Att herrarna, som inte haft samma tillgång till sakkunniga av olika slag, inte ha kommit till den uppfattningen, som vi ha kommit till, är ju mera ursäktligt. Men jag tror, att jag med ett visst anspråk på att bliva trodd kan påstå, att vi benat upp saken, så gott vi ha kunnat, och vi ha nu kommit till det positiva resultat, som föreligger i förevarande statsutskottsbetänkande.

Då nu herr Beskow förde fram talet om behovet av en svensk industri på detta område, skall jag be att få hänvisa herr Beskow och övriga intresserade till statsutskottets utlåtande nr 105, sidan 10, sista stycket. Jag tror, att det, som där anföres, är alldeles tillräckligt upplysande, för att kammarens ledamöter skola kunna få klart för sig, vad utskottet och Kungl. Maj:t vilja i den här saken. En annan sak är, att en industri inte gärna kan baseras på något så litet som ett och ett halvt à 2 flygplan om året. Skall en flygmaskinsindustri grundas här i landet, måste den naturligtvis omfatta såväl civilflygplan som militärflygplan. Det förhåller sig ju så, och det tror jag att herr Beskow och åtskilliga andra ha reda på redan nu, att en kommitté håller på att försöka utreda möjligheterna för en svensk tillverkning av en motor, som lämpar sig just för svenska förhållanden, och som så småningom kan tränga ut de utländska motorerna från den svenska marknaden. Den saken kan givetvis inte åstadkommas i ett nysande, om jag så får säga; vi äro ju så att säga så jämngoda här i kammaren, att man väl inte behöver använda sig av särskilt cirklade uttryck. Jag följer mina gamla vanor och uttrycker mig så, som saken ter sig för mig. Det är inte just nu något lysande företag att skapa fram en industri för vare sig flygplan eller motorer till dem, och härför erfordras naturligtvis också speciella förutsättningar.

Till den talare, som jag vet kommer att uppträda om en stund efter mig, vill jag säga, att jag har tagit mig friheten att studera ingenjörsvetenskapsakademiens flygtekniska kommittés utlåtanden och överhuvud taget all litteratur på detta område, som stuckits mig i händerna, men ännu har jag inte kommit till det resultatet, att det är möjligt att tala om en svensk industri baserad på ett så litet antal civilflygplan, som det här är fråga om.

Sedan säger herr Beskow, att vi få lov att göra dessa maskiner av utländskt material. Ja, vad skulle vi göra dem av om inte av sådant material. Det förhåller sig ju faktiskt på det sättet, att man ännu inte har konstruerat en flygvärdig maskin av det inhemska material, som mest skulle kunna komma i fråga här, nämligen stål. En sådan maskin är emellertid såsom ett experiment under byggnad, efter vad jag tror mig veta, på en utländsk verkstad, men är inte fullt färdigkonstruerad ännu. Om den skulle konstrueras med samma spännvidd mellan vingarna som de maskiner, som det här är fråga om, bleve maskinen för tung och skulle inte kunna bära de laster, som den här ifrågavarande maskintypen, en typ, som, jag tror mig våga säga det, förresten är den hit-

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

tills tillförlitligaste, när det gäller att ingiva vederbörande resenärer den tillbörliga känslan av trygghet, som är ett oeftergivligt villkor för att flygtrafik överhuvud taget skall kunna få det förtroende, som den förtjänar.

Jag märker, att tiden nu är så långt framskriden, att kammarens ledamöter inte vilja flyga så mycket mera, men jag förbehåller mig rätt att komma igen om en liten stund, i fall någon kommer med argument, som jag för min del inte kan låta stå oemotsagda.

Jag vill sluta, herr talman och kammarledamöter, med att säga, att skola vi kunna göra någonting här, så måste det göras ordentligt, så att vi få verklig behållning av trafiken inte bara så, att vi kunna behålla de postala förbindelserna sådana de nu äro utan även så, att dessa bliva så förbättrade, som enligt Kungl. Maj:ts förslag ställes i utsikt, men då måste vi också handla med beslutsamhetens friska hy och inte med eftertankens kranka blekhet, d. v. s. vänta ytterligare en 6 à 7 år.

Det förhåller sig nu för övrigt så, att man på olika håll utomlands givit stora anslag för detta ändamål. I Tyskland har man exempelvis givit miljonanslag i guldmark för dessa ändamål, och i vårt grannland Danmark har man härför givit anslag på en halv miljon kronor utan att det anslaget ens fått lånekaraktär. Jag tror, att vi måste begagna detta tillfälle, om vi vilja vara med och inte vilja bliva överrumplade av utländskt ingripande.

Departementschefen har i sitt anförande klarat upp frågan om samarbetet med Danmark, men jag skall bara be att få säga, att vi i utskottet gått helt och fullt på samma linje som departementschefen. Samarbete med Danmark är ju önskvärt, men vi ha velat ordna det så, att vi skola bli i stånd att etablera en flygtrafik i den omfattning, som propositionen föreslår, även om Danmark *ej* går med på det samarbete, om vilket underhandlingar äro i gång. Genom *möjlighet* till enbart *svensk* trafik vinner man i olika avseenden, både i fråga om effektiviteten och annat, som kan vara av betydelse för trafiken.

Jag vill till slut säga ett litet ord till reservanterna. Jag har inte något otalt med vår nabo på andra sidan Öresund, men som affärsman är väl herr Beskow ändå villig att erkänna, hoppas jag, att om man skall göra upp en affär genom ombud, går man inte till motståndaren, som vi eventuellt kunna kalla motparten för, och säger: jag har givit mitt ombud instruktion att under alla förhållanden gå in för denna affär. Jag hoppas och tror, att herr Beskow härpå svarar, att han för sin del icke skulle vilja giva en sådan instruktion. För min del kommer jag i varje fall inte att medverka till en sådan instruktion, men om kammaren går in för vad reservanterna föreslå, komma de ombud, som skola förhandla med vårt grannland Danmark, att få mera bundna händer, än som är önskvärt, och även om samarbete med Danmark är möjligt att åstadkomma måste vi i alla fall alltjämt ha möjlighet att i fortsättningen eventuellt sköta trafiken i full utsträckning utan deras hjälp.

Jag skall emellertid inte trötta kammaren längre utan ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Anderson** i Linköping: Herr talman! Herr vice ordföranden i statsutskottet tyckes i första hand betrakta den här frågan som en trosfråga, och han går i elden för densamma med en trosvisshet, som ur vissa synpunkter onekligen är ägnad att imponera. Det är emellertid icke den synpunkten, som skall anläggas på frågan. Jag tror, att den som ser på saken rent praktiskt, med kall och lugn blick, inte imponeras av herr Andersons i Råstock anförande, hur vältaligt det än var, och hur stark den trosvissheten än är, som ligger bakom detsamma. Det är nog bra med beslutsamhetens friska hy, men när det gäller att behandla en sådan här fråga tror jag, att det är lika viktigt

att ha den lugna eftertanken, så att man kan låta de rent sakliga synpunkterna på frågan bli avgörande.

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

Jag vill för min del säga, att man slår in öppna dörrar, om man förklarar, att reservanterna och de, som kommit med yrkanden om avslag å denna proposition eller om nedsättning av anslagen, sakna intresse för den sak, som det här gäller.

Intresset för flygväsendet finnes i mycket stor utsträckning i detta land. Det har, som en föregående talare påpekade, också stimulerats genom en mycket intensiv agitations- och upplysningsverksamhet, som kanske icke alltid varit så nogräknad med medel. Men därför att man har intresse för denna trafikgren och även tror på dess framtid, behöver man icke taga för gott allt vad som i dessa dagar säges om trafikflygningens möjligheter. I och med det att ett bolag framträder och lägger fram ett vittomfattande trafikprojekt, är icke frågan om dess omsättande i verkligheten löst, och när staten anmodas träda in för att understödja denna verksamhet, anser jag det vara riksdagens oavvisliga skyldighet att underkasta dessa planer en mycket starkare granskning än den som här tycks ha ägnats frågan. Den sena tid av riksdagen, då denna fråga kommit till behandling och avgörande, kan ursäkta en del, men jag måste säga, att den förberedande behandlingen icke varit så noggrann, som man skulle önskat.

Det är obestridligt, att trafikflygningen ännu står på experimentstadiet. Det är en hel del frågor, som ännu äro olösta. Innan dessa frågor äro lösta, kan man ej jämställa denna trafikgren i subventionshänseende med andra trafikgrenar. Under sådana förhållanden, när trafikflygningen ännu står på experimentstadiet, saknas de ekonomiska betingelserna för ett reguljärt flygväsende. Därmed är icke sagt, att staten skall avstå från att stödja det. Det har också i den kungl. propositionen påpekats, att sådant statligt stöd gives i andra länder i betydande utsträckning, men undersöker man närmare motiven för detta statliga understöd åt den civila flygtrafiken i olika länder, finner man, att det är icke de ekonomiska, icke de trafiktekniska synpunkterna, som äro de avgörande, utan helt andra. Det är i första hand de militära synpunkterna. Det civila flygväsendet betraktas som en reservoar för det militära. Det är alldeles tydligt, att de betydande understöd, som givas åt den civila lufttrafiken i olika länder, äro motiverade av militära skäl. Jag tror inte, att man går för långt, om man säger, att i själva verket är detta civila lufttrafikväsende, subventionerat av staterna, förklädda rustningar.

Strävandet att samla erfarenheter till båtnad för flygtrafikens utveckling är ett annat tungt vägande skäl för statssubvention, som också i flertalet länder användes som motiv för beviljande av statsunderstöd. Slutligen har man den impuls till en inhemsk flygindustri, som denna trafikflygning kan giva. Detta är också samtidigt ett militärt skäl. Man anser nämligen, och det säkerligen med rätta, att de militära synpunkterna, de militära intressena på flygväsendets område bli tillgodosedda helt och fullt först när vederbörande länder ha en inhemsk flygindustri, som vid krigsutbrott helt och hållet kan ställas i statens tjänst. Under fredstid skulle denna industri företrädesvis tillverka militärplan men naturligtvis även civilflygplan i den lilla utsträckning som dessa behövas.

I propositionen och i utskottets betänkande är det emellertid inte dessa synpunkter, som äro avgörande, utan i stället anläggas där sådana synpunkter, som jag har betecknat såsom på flygväsendets nuvarande ståndpunkt mindre tillämpliga, nämligen de trafikekonomiska. Jag skall icke upptaga kammarens tid med att upprepa dessa. De ha redan i motionerna och i den vid utskottsbetänkandet fogade reservationen fått belysning. Jag vill endast säga,

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

att risken för att vårt land skulle bli åsidosatt, om vi för närvarande ställde oss avvaktande, är säkerligen mycket liten. Man söker också förgäves i propositionen efter bevis för, att sådana trafikekonomiska förhållanden skulle föreligga, som nödvändiggöra denna betydande statssubvention. Jag erkänner, att den postala synpunkten har sin stora betydelse, men jag betvivlar, att denna synpunkt ensam kan vara så tungt vägande, att den motiverar dessa för våra förhållanden mycket betydande anslagsäskanden, om vilka det här är fråga. Den rent trafikekonomiska synpunkten tror jag däremot är betydligt överdriven. När det bolag, som här är ifrågasatt för erhållande av statsunderstöd, förra året bedrev regelbunden daglig lufttrafik mellan Malmö och Hamburg under tre månader, var enligt uppgift från postverket hela antalet betalande passagerare på denna linje under denna tid endast 183. Det vittnar ju om, att behovet av denna lufttrafikförbindelse är ganska litet. Jag tror ej, att förhållandena nu ändrat sig i någon större utsträckning. I varje fall tror jag, att de möjligheter till ekonomisk drift, som propositionen ställer i utsikt, äro högst väsentligt överdrivna. Gå vi in för denna statssubvention, få vi alldeles säkert räkna med att under en lång följd av år lämna betydande bidrag.

Jag erkänner emellertid, att det finns motiv för att Sverige nu bör gå med. Dessa äro först och främst de militära skälen, som i propositionen hava fått en ganska undanskjuten plats, men som sedermera inte minst i pressen kraftigt understrukits. Men det kan vidare finnas andra. Det kan finnas det motivet, att Sverige bör medverka till att samla erfarenheter på detta område. I så fall anser jag, att den linje, som är föreslagen mellan Stockholm och Hälsingfors ur svensk synpunkt, med hänsyn till vikten att samla svenska erfarenheter, är den viktigaste linjen.

Min uppfattning att inga väsentliga statsintressen och inga för vårt land vitala intressen skulle åsidosättas, om denna fråga uppskötes, grundar sig dels på det jag här antytt, dels också på en iakttagelse av förhållandena i andra länder. Jag har den bestämda uppfattningen, att den starka tro på flygningens framtid, som i vidsträckta kretsar gör sig gällande och som herr Anderson i Råstock gav uttryck åt, i åtskilliga avseenden är ganska svagt grundad. Den har ännu ganska litet faktiska skäl att stödja sig på. Under sådana förhållanden och med hänsyn därtill att det företag, som här är ifrågasatt för erhållande av statssubvention, nog tål att synas i sömmarna, har jag ansett, att det kunde vara lika bra, att Sverige tills vidare ställde sig avvaktande.

Den övervägande opinionen i riksdagen torde emellertid vara för bifall i någon utsträckning till här ifrågavarande förslag. Jag vill erinra om, att detta har åtskilligt nedprutats. Det förefaller, som om kommunikationsministern själv skulle ha under ärendets behandling blivit något betänksam. I årets statsverksproposition har han nämligen under sjätte huvudtiteln beräknat dels ett extra reservationsanslag på 700,000 kronor och dels under »utgifter för kapitalökning» ett reservationsanslag på 1,500,000 kronor. I den sedermera avlåtna propositionen har detta väsentligt nedprutats, nämligen till i runt tal 630,000 kronor för ren subvention och 800,000 kronor för lånefonden. Statsutskottet har sedermera ytterligare nedprutat summan för lånefonden. Jag tror emellertid, att riksdagens andra kammare gjorde klokt i att följa reservanterna, som helt strukit denna lånefond. Motivet härför är angivet i reservationen. Jag skall icke upptaga tiden med att upprepa detta. Jag vill dock understryka en sak, som betonas i reservationen. Där framhålles, att staten, om den nu skall gå in för att stödja lufttrafiken, bör se till att icke något monopolföretag på detta område uppstår. Jag tror, att den faran är ganska stor, om man följer Kungl. Maj:ts förslag. Den lufttrafikkommitté, vars betänkande här i kväll flera gånger har åberopats, framhöll i sitt år 1921 avgivna utlåtande mycket kraftigt faran av att tillskapa ett monopol på detta område.

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

Reservanterna ha således att stödja sig på detta betänkande, när de kraftigt understryka vådan av en sådan utveckling.

Här har talats om nödvändigheten av en överenskommelse med Danmark. Jag ber helt kort få förena mig med dem, som anse, att om Sverige nu skall träda in för att subventionera flygtrafiken, detta bör ske i samförstånd och samarbete med Danmark. Det är säkerligen icke från regeringens sida som det reses något motstånd mot en överenskommelse med Danmark. Jag är livligt övertygad, att kommunikationsministern, som ägnat denna fråga ett så livligt intresse, kommer att göra allt för att en sådan överenskommelse kommer till stånd. Jag förmodar emellertid, att statsutskottets ordförande hade goda skäl, när han i dag yttrade i första kammaren, att starka krafter synas vara i rörelse för att hindra en överenskommelse med Danmark. Jag tror inte, att jag behöver här antyda, varifrån dessa krafter sättas i rörelse.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation av herr Kvarnzelius m. fl., som är fogad vid statsutskottets utlåtande i denna punkt.

Herr andre vice talmannen **Nilsson:** Herr talman! Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet har i sina anföranden framhållit, att han gått försiktigt fram med sina anslagsäskanden i denna sak. Ja, allting är relativt. Det är ju klart, att anspråken kunde ha varit satta högre än som här blivit fallet, men ett anslag på 1 $^1/_2$ miljoner kronor är inte så litet. Såvitt jag räknat rätt, går hela anslagssumman till 1,434,300 kronor. Kanske hade det varit försiktigare att ännu en tid vila på hanen, ty det är ändock på det sättet, att vi i avseende på flygtrafik ännu kunna säga, att vi befinna oss på experimentets stadium.

Det är emellertid en sak jag vill ge herr statsrådet rätt i, nämligen däruti att Sverige bör söka komma med i rätt tid i avseende å civilflygning och lufttrafik, och att tidpunkten för vidtagande av åtgärder i detta avseende kan anses vara för handen. Jag har därför för min del vid handläggningen av detta ärende i statsutskottet anslutit mig till den uppfattning, som kommit till uttryck i den ena reservationen. I utskottet uttalades från några håll den meningen, att den kungl. propositionen borde avslås. Jag tror, som sagt, att detta icke vore lyckligt, och därför har jag anslutit mig till dem, som ansett, att något redan nu borde göras. Med hänsyn dock till de betydande ökningar i budgeten, som kommit till stånd innevarande riksdag, ansåg jag och de övriga reservanterna, att man borde gå fram med större varsamhet än ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle innebära. Det är därför vi ha trott, att vissa begränsningar skulle kunna göras i detta anslag, utan att därigenom själva saken skadades. Vi hava stött oss i huvudsak på den argumentation, som blivit framförd i herr Beskows motion, och, för så vitt jag kan se, är den argumentationen hållbar.

På en punkt ha vi emellertid gjort en avvikelse från vad denne motionär yrkat, nämligen däri, att vi strukit lånefonden. Jag är för närvarande ganska tveksam, huruvida reservanternas ståndpunkt med hänsyn till det yrkande, som gjorts från herr Beskows sida, numera kan vara hållbart. Ty det är klart, att om vi skola dela oss på två olika linjer, så komma vi försvagade gentemot utskottsmajoriteten. Jag tror därför, att för ernående av någon minskning i anslaget det skulle vara försiktigast att under förhandenvarande förhållanden gå helt på den av herr Beskow förordade linjen. Jag anser mig därför böra under den nu inträdda situationen giva min anslutning till det av herr Beskow under överläggningen framställda yrkandet, till vilket jag, herr talman, sålunda anhåller att få yrka bifall.

Häruti instämde herr *Persson* i Fritorp.

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Det sista anförandet visar bäst, hur läget är i kammaren. Vi få antagligen votera mellan å ena sidan utskottets förslag och å andra sidan herr Beskows nu under överläggningen gjorda yrkande. Jag skall därför inskränka mig till att poängtera, vari dessa två yrkanden skilja sig från varandra. Det gäller uteslutande, huruvida riksdagen nu skall gå in för att ställa så mycket medel till Kungl. Maj:ts förfogande, att man eventuellt kan få flygning varje dag på vår blivande stora kontinentala linje från Malmö och ned till Paris och London. I sak är det ingen skillnad mellan herr Beskows uppfattning på denna punkt och den som företrädes av statsutskottet och Kungl. Maj:t. Såväl Kungl. Maj:t som statsutskottet ha gått in för, att vi om möjligt skola åstadkomma samflygning med Danmark, men det är känt här, att danskarna hava ett intresse och Sverige ett annat. Det är icke så, som här i debatten upprepade gånger kommit fram, att det är vissa enskilda intressen, som här göra sig gällande. Det är nog så, att det är ett svenskt nationellt intresse å ena sidan och ett danskt nationellt intresse å den andra, vilka stå emot varandra. Då tror jag, att den förre finansministern lätt skall inse, att vi här ha precis samma historia, som när vi göra upp tullar med främmande länder. Vi skaffa oss litet »spetsar» o. d. Om inte danska staten vill gå med på sådana avgångstider och sådana bestämmelser i övrigt, som med hänsyn till svensk postgång, svensk resandeström och svenskt affärsliv är av intresse, så bör regeringen kunna ha detta vapen i sin hand att sätta i gång flygning varje dag med svenska flygplan. Det behöver väl inte spillas många ord på olämpligheten av att, när vi skola ordna trafiken söderut på vår stora kontinentala linje till Paris och London, göra sådan med varannandagsturer. Inte kunna vi presentera den publik, det här är fråga om, något som liknar varannandagstidning, då densamma är van vid att få sin tidning varje morgon. Det verkar väl på samma sätt, om man kommer med ett flygplan varannan dag. Men det förhållandet, att såväl regeringen som utskottet — om riksdagen tager utskottets förslag — bestämt uttalat sig för, att vi skola om möjligt etablera samarbete med Danmark, innebär ingenting annat än att vi ställa medel till Kungl. Maj:ts förfogande och att, därest sådant samarbete omöjliggöres, det skall innevarande sommar kunna bli flygning varje dag. Blir det samarbete, besparas dessa medel; då spelar det ingen roll, att riksdagen anvisat dem.

Jag skall, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen **Hamilton:** Därest man studerar de gamla ståndsriksdagarnas protokoll, skall man finna, att de dåtida representanterna hyste stora betänkligheter mot att staten understödde järnvägarna. Man hyste ingen tro på, att järnvägarna skulle kunna bidraga till landets utveckling. Om nu inte de herrar, som ansluta sig till reservanternas förslag, se så pessimistiskt på flygväsendets framtid, som våra förfäder sågo på järnvägarna, så synes det mig i alla fall, att de se frågan alltför mörkt. Ingen lär väl kunna bestrida, att flygväsendet är framtidens transportmedel. Ingen lär väl kunna bestrida, att det är av stor betydelse för vårt land att få snabba förbindelser med Europas centra, Berlin, Paris och London, såväl när det gäller post som annan samfärdsel, och ingen lär väl heller kunna bestrida, att det är av betydelse, att Sverige är med från början och har ett ord med i laget, då det gäller att ordna de stora flygrouterna i Europa. Nu säger man här, att trafikflygningen befinner sig på experimentets stadium, men de herrar, som påstå det, torde inte veta, att det finns flygrouter, som fungera utmärkt. Den som rest på dessa router vet berätta, att denna trafik inte längre alls befinner sig på experimentets ståndpunkt.

Jag för min del kommer att rösta för utskottets förslag. Kommer det nu att

ställas till regeringens förfogande tillräckligt med medel, så kunna, därest en överenskommelse med Danmark icke kan komma till stånd, vi själva ordna daglig trafik på kontinenten. En trafik med blott varannandagsturer skulle väl bli misslyckad. Posten kan icke använda sig av densamma, och resandena nöja sig icke med att få tillfälle till flygtur blott varannan dag. En sådan inskränkning påminner för mycket om diligensens tid.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få ansluta mig till utskottets förslag.

Herr **Beskow:** Herr talman! Av herr kommunikationsministern och sedan av herr Kristensson har framhållits skillnaden mellan det förslag, jag haft äran i dag framlägga, och utskottets förslag. Skillnaden i anslagskrav är ju mycket riktigt 150,000 kronor, men märk väl 150,000 kronor per år under tre år. Ty Kungl. Maj:t begär ju rätt av riksdagen att sluta ett treårigt avtal med det företag, som man vill göra upp affären med. Skillnaden rör sig alltså om ett ganska betydande belopp. För min del är jag övertygad om, att det icke bör stöta på större svårighet att åstadkomma en uppgörelse med danskarna. De ha precis samma intresse som vi att spara penningar. Vad skulle det vara för mening i, att vi från så nära belägna punkter som Malmö och Köpenhamn skulle köra tillsammans till Amsterdam, London och Paris? Förbindelsen med Amsterdam bedrives ju på icke mindre än sju olika linjer. Här skulle komma ytterligare två nya. Danskarna ha precis samma intresse som vi att åstadkomma samarbete, och det finns ingen anledning tänka sig, att deras intresse skulle bottna i att slå under sig svensk trafik. Att taga upp en jämförelse med frågan om tullpolitik och sådant i detta sammanhang, det är att alldeles snedvrida hela ärendet.

Herr kommunikationsministern skulle emellertid gärna vilja ha det högre anslaget, således dessa 150,000 kronor för att vinna en bättre förhandlingsbas med Danmark. Ja, men för min del tror jag, att det endast kommer att resultera i, att det svenska bolaget kommer att föredra att förbruka dessa 150,000 kronor. Bolaget har ju intet intresse alls att ordna trafiken med Danmark, ty om den ordnas, så skola dessa 150,000 kronor tagas ifrån bolaget, och det kommer därigenom icke på något sätt i gynnsammare läge. Jag vågar också vidhålla, att därest det mot all förmodan icke skulle lyckas att ordna en uppgörelse med Danmark, så vore ingen olycka skedd även om det lägre anslaget beviljas. Skadan kan ju repareras nästa år. Flygtrafiken skall pågå endast i sex månader. Flygning varannan dag skulle således endast gälla dessa få månader.

Jag tror inte, att man kan beskylla dem, som icke vilja gå med på utskottsmajoritetens förslag, för en allt för stor senfärdighet, och jag anser, att herr förste vice talmannens jämförelse med de invändningar, som på sin tid gjorts mot anslag till tidigare kommunikationsmedel, är oberättigad. Riksdagen är, därest den bifaller mitt förslag, väl så frikostig med medel, som förhållandena kunna anses påkalla.

Utskottets ärade vice ordförande visade ju här genom sitt anförande riktigheten av mitt påstående, att hänförelsen för flygtrafiken verkligen är bragt till kokpunkten. Jag skall icke vid denna sena timme taga upp hans anförande till utförligare bemötande. Det är bara ett par punkter, på vilka jag vill göra ett beriktigande. Den ena gäller frågan om det budgetära läget. Jag har angivit, att de verkliga utgifterna i årets budget uppgå till 18 miljoner kronor mer än föregående års. Denna siffra får man, sedan man gjort fullständigt jämförbara uppställningar. Frågan om bilskattemedlen ligger här alldeles utanför. Siffran är tagen ur ett föredrag av statskommissarien Stridsberg i nationalekonomiska föreningen, och jag vet att han haft ett långt ar-

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

bete, mycket arbete, innan han kunnat göra alla dessa omräkningar, som behövas för att komma fram till jämförbara tal. Till slut vill jag säga till herr Anderson i Råstock, när han menade, att därest jag hade varit finansminister och herr Lübeck kommunikationsminister vid detta tillfälle, vi skulle ha kommit fram med belopp, som antagligen överstigit de nu begärda, att jag på goda grunder kan försäkra, att det hade blivit mycket, mycket blygsammare siffror, som vi kommit att röra oss med. Det vet jag både på grund av herr Lübecks ställning och min egen.

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Då jag avgivit en reservation vid förevarande utlåtande, skall jag be att i korthet få motivera min ställning till frågan:

Jag har under min riksdagsmannatid vid ett par tre tillfällen tyckt mig märka, att frågor avgjorts här i kammaren under en viss hypnos. Särskilt var väl detta fallet 1911, då det gällde att slå på stort i fråga om byggande av fiskehamnar i vårt land. Med sju landshövdingar i spetsen som hypnotisörer tog man då det hela obesett. Det var den gången den skillnaden mot nu, att det inte var regeringen, som kom med förslaget, men kammaren tog det i alla fall, när den kommit i den rätta stämningen, som det heter. Det dröjde inte många år, förrän vi försökte att på så hederligt sätt som möjligt komma ifrån denna historia, och beslutet blev ju aldrig fullbordat. Jag hoppas, att det inte skall gå så galet med det beslut, som herrarna nu äro i färd med att fatta.

Statsutskottets ärade vice ordförande framhöll, att det endast var den omständigheten, att vi inte hade hört de många sakkunniga, som gjorde, att vi inte intogo den rätta ståndpunkten. Ja, jag vill säga, att det är möjligt, att vi sakna tillräckligt underlag för att vara mottagliga för all denna sakkunskap. Man skall ha ett visst underlag för att kunna taga emot och smälta all sådan där sakkunskap, som man får i sig i en hast. Nu är det framför allt tre skäl, som man åberopat till förmån för utskottets ståndpunkt. Man säger till en början, att det inte kan vara tu tal om annat, än att vi skola vara med om flygningen i världen. Det är en självskriven sak. Jag frågade utskottet, varför det var så självskrivet. Jo, det var självskrivet helt enkelt. Man säger, att om vi inte passa på nu, så komma utländska flygbolag att taga hand om denna trafik över vårt land. Det är emellertid egendomligt, att de, som så säga, i samma andedrag påstå, att det är alldeles omöjligt, att detta kan drivas utan avsevärd statssubvention. Jag har visserligen mången gång till min rätt stora ledsnad och förargelse sett, att utlänningar trängt in i vårt land för att på ett eller annat sätt plocka till sig våra kapital. Men aldrig någonsin har jag hört, att de skulle vara så synnerligen angelägna att tränga sig in för att förlora pengar. Det skulle då vara det nya i denna situation. Herrarna få därför ursäkta, att jag inte riktigt kan tro på att det skulle föreligga någon så stor fara för att vi i ty fall skulle komma under utländskt välde. Vidare framhöll man i utskottet, att detta skulle vara av så stor betydelse, därför att vi kunde få vår post så snabbt samt att affärsmän och andra, som ha bråttom, kunde spara en oerhörd massa tid genom att begagna detta moderna samfärdsmedel. Ja, under fjolåret var ju möjlighet beredd för den, som ville, att mot en särskild tilläggsavgift skicka post med flygmaskin. Tilläggsavgiften var för övrigt ingalunda överdrivet stor. Men den sammanlagda vikten av den post, som befordrades på detta sätt, var dock, i fall jag inte är fel underrättad, endast mellan 500 och 600 kilogram eller ungefär lika mycket som en liten ölandshäst kan taga på en gång. Det måtte sålunda inte vara ett så oerhört stort behov att få posten befordrad på detta snabba sätt. Och vad beträffar de resande, som skola komma så fort fram, så är det ju

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

solklart, att nog komma de fort fram. Men är det riktigt, att det svenska folket skall på sina debetsedlar hjälpa fram dessa snabbresande? Det förefaller att vara yttrest tvivelaktigt, om detta låter sig riktigt väl motivera. Herr förste vice talmannen erinrade om stämningen mot järnvägarna, när de skulle göra sitt intåg här i landet. Ja, det skälet, herr förste vice talman, kan åberopas mot allt, både klokt och mindre klokt och oklokt. Nu veta vi, att järnvägarna slogo igenom och blevo ett utmärkt och oumbärligt samfärdsmedel. Men därmed är ingalunda bevisat, att vad som helst kan slå igenom och bli ekonomiskt bärkraftigt i framtiden. Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet uttalade den förvissningen, att detta snart skulle bli ekonomiskt bärigt. Ja, vore det så, att jag kunde tillägna mig den tron, då skulle jag visst inte motsätta mig saken. Men tyvärr kan jag inte tillägna mig den tron. Jag tycker, att det är för små inre kriterier på att detta kan bli någonting bärigt i vårt land. Vi ligga nog litet för avlägset och ha nog för litet med folk, som äro tillräckligt rika för att trafikera dylika linjer, om de skola uppehållas med täta turer. Affärsmännen komma nog snart underfund med, att det kostar mera än det smakar, nämligen om de själva skola betala prisdifferensen. Frekvensen blir nog då allt för liten.

Allt detta gör, att jag i utskottet gått på rent avslag. Jag är dock icke blind för att jag, för att inte allt för mycket av statens medel skall flyga bort, kan bli nödsakad att ställa mig på den linje, där man åtminstone inte flyger allt för högt ovan molnen.

Herr **Olofsson** i Digernäs: Herr talman! Jag har begärt ordet närmast för att göra ett litet tillägg till den reservation, jag varit med om att avgiva. Det tillägget har för övrigt redan gjorts av herr andre vice talmannen, och jag kan alltså instämma med honom. Om jag hörde rätt, var nämligen tillägget det, att man i likhet med utskottet skulle gå med på de 500,000 kronorna till lånefonden, men i fråga om den direkta subventionen stå kvar på reservanternas ståndpunkt om ett belopp av endast 350,000 kronor.

Jag förstår inte, varför det skall vara en så förfärlig brådska med detta. Man säger, att därest Kungl. Maj:t inte nu får även de 150,000 kronor, som utskottet påyrkar, så måste man möjligen nöja sig med varannandagsflygning till Hamburg och vidare. Ja, är nu detta någonting så farligt. Allting på detta område befinner sig ju fortfarande i hastig utveckling. Om herrarna liksom jag i dag varit ute och sett på den nya flygmaskin, som kom till Stockholm i går afton, och jämfört den med de flygmaskiner, vi fingo skåda i fjol, så skulle herrarna ha funnit, att det är en högst väsentlig skillnad. Man ser ju tydligt, hur allt på detta område fortfarande utvecklas. Att under sådana förhållanden gå så hastigt fram och ge så stora anslag från riksdagens sida, anser jag icke vara klokt handlat. Skulle vi inte kunna komma överens med danskarna, så låt oss då till en början nöja oss med varannandagsflygning. Jag är emellertid för min del övertygad, att därest från regeringens sida ansträngningar göras att komma till en överenskommelse med Danmark i denna fråga, så blir det också en sådan överenskommelse. Att det bolag, som nu skulle taga hand om detta, och ett annat bolag nere i Köpenhamn strida om denna sak, det får man förlåta. Men om regeringen verkligen lägger manken till, så är jag övertygad, att det blir en överenskommelse med Danmark, och en sådan bör också komma till stånd. Det skulle väl vara ett rent spektakel, om de svenska flygmaskinerna skulle gå förbi Danmark och om danskarna skulle säga, att de ej finge anlöpa Köpenhamn på väg från Malmö till Berlin eller andra städer på kontinenten. Vi få väl försöka komma överens med våra grannar på detta område liksom på så många andra.

Ang. befrämjande av lufttrafik. (Forts.)

Jag ber som sagt, herr talman, att få yrka bifall till reservationen med det tillägg, som gjorts av herr andre vice talmannen.

Herr **Wiklund:** Herr talman! För att inte reservanterna skola stå splittrade med olika yrkanden, ber jag att få återta mitt förra yrkande om bifall till reservationen och i stället instämma i det yrkande, som gjorts av herr Beskow.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Larsson:** Herr talman! Med anledning av det sist framkomna yrkandet, vilket tycks samla även dem, som förut gått på rent avslag, ber jag endast att få meddela kammaren, att för den händelse kammaren, såsom jag hoppas, biträder statsutskottets förslag, så kommer icke en enda krona mer att betalas ut, än som är absolut nödvändigt för att på ett tillfredsställande sätt ordna trafiken. Men för att vi överhuvud skola ha utsikt att få en tillfredsställande överenskommelse med luftfartsbolag i Danmark, bör kammaren gå med på statsutskottets förslag.

Herr **Anderson** i Linköping: Herr talman! Jag ber att med samma motivering, som herr Wiklund anförde, få ansluta mig till herr Beskows yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Beskow under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes emellertid av herr Beskow, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Beskow under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 12.

Ang. begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning.

Härpå upptogs till behandling bevillningsutskottets betänkande, nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 (nr 115) om begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning, ävensom i ämnet väckta motioner.

I en den 13 mars 1925 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 219, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga följande

Förslag

till

förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 (nr 115) om begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning.

Ang. begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning. (Forts.)

Härigenom förordnas, att förordningen den 17 maj 1923 om begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning, med däri genom förordningen den 20 juni 1924 (nr 230) gjord ändring skall äga fortsatt tillämpning till och med den 30 september 1926.

Till utskottets behandling hade jämväl överlämnats två likalydande motioner, väckta i anledning av propositionen den ena i första kammaren, nr 255, av herr *Alexander Nilsson*, och den andra i andra kammaren, nr 381, av herr *Nilsson* i Hörby. I dessa motioner hade föreslagits, att riksdagen måtte vidtaga den förändring i Kungl. Maj:ts proposition nr 219, att den myckenhet brännvin, som finge framställas i sammanhang med pressjästberedning för tiden 1 oktober 1925—30 september 1926, sattes till högst 2,500,000 liter.

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen måtte, med avslag å ovanberörda motioner, bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herrar *Wohlin*, *Olsson* i Golvvasta och *Bengtsson* i Kullen, vilka ansett att utskottet bort på i reservationen angivna skäl hemställa, att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke kunnat oförändrad bifallas samt med anledning av ovanberörda motioner för sin del antaga följande förslag till

Förordning

angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 (nr 115) om begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning.

Härigenom förordnas, att förordningen den 17 maj 1923 om begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning, vilken förordning med däri genom förordningen den 20 juni 1924 (nr 230) gjord ändring upphör att gälla den 30 september 1925, skall äga fortsatt tillämpning efter nämnda dag till och med den 30 september 1926; dock att 1 § i förordningen från och med den 1 oktober 1925 skulle hava följande lydelse:

1 §.

I sammanhang med pressjästberedning må brännvin framställas till en myckenhet av sammanlagt högst 3,000,000 liter av normalstyrka för helt tillverkningsår räknat; samt

av herrar *Månsson* i Hagaström, *Olsson* i Ramsta, *Johansson* i Kullersta, *Björnsson*, *Alexis Björkman* och *Björklund*, vilka utan anförande av motivering gjort samma hemställan som herr Wohlin och hans medreservanter.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Johansson** i Kullersta: Herr talman! Som synes av det utskottsbetänkande, som vi nu gå att behandla, ha nio av utskottets ledamöter reserverat sig. Tre av dessa ha till sin reservation fogat en motivering, och jag vill genast från början säga, att jag för min del, då jag kommit till samma

Ang. begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning. (Forts.)

slutsats som dessa reservanter, utgår från helt andra synpunkter, än dessa tre reservanter göra. Jag skulle kanske nämna, att dessa äro herrar Wohlin, Olsson i Golvvasta och Bengtsson i Kullen. De ha i sin reservation sagt, bl. a., följande:

»Såvitt utskottet kunnat finna av den i ärendet hittills företagna utredningen, skulle tekniskt inga större svårigheter möta vid övergång till metoder för jästtillverkning med kvantitativt betydande jästutbyte och ringa mängder sprit. Då därtill kommer, att det enligt utskottets uppfattning skulle ur nationalekonomisk synpunkt vara till gagn, om tillverkningen av brännvin i sammanhang med pressjästberedning kunde helt upphöra» o. s. v.

Det är just den saken, som jag anser att jag icke kan underskriva, därför att jag anser det vara ganska oklart, om det är mer eller mindre ekonomiskt att tillverka jäst med större eller mindre spritutvinnning. Det skulle kunna hända, att det är mera ekonomiskt att taga vara på spriten, som framkommer vid denna jästberedning, än att låta den rinna bort. Det beror enligt mitt förmenande helt och hållet på, hur jästen fördelaktigast kan beredas så, att den kommer att bli hållbarast. Är det så, att jästen blir hållbarare enligt de gamla metoderna, kan det, som sagt, vara möjligt, att det är mera ekonomiskt att taga vara på denna sprit. För den, som läst utskottets betänkande, har det väl framgått, att denna sak är ganska oklar. Visserligen har en professor Kullgren, som undersökt saken, kommit till det resultatet, att den jäst, som tillredes efter de gamla metoderna, är mera hållbar än den andra, men å andra sidan finnes det fabriker, som tillverka jäst efter de nya metoderna. Och åtminstone en person, som för sitt yrkes skull använder en hel del jäst, och som jag talat vid, har sagt, att han finner ingen skillnad på dessa jästsorter för användning i det yrke han har. Emellertid, som jag sade, är det från helt andra utgångspunkter jag kommit till samma resultat som dessa tre reservanter, och jag skall försöka att med några få ord klarlägga, varför jag har gått med på reservationen.

För att få, så att säga, något grepp om frågan är det kanske nödvändigt att något klargöra, hur den här sprittillverkningen och spritförsäljningen från jästfabrikerna har utvecklat sig. År 1919 gjordes det upp ett kontrakt mellan Vin- och spritcentralen å den ena sidan och jästfabrikerna å den andra, och det kontraktet ledde till, att jästfabrikerna tillverkade så mycket sprit som ungefär 9 miljoner liter om året. Och detta kontrakt innehöll bland sina bestämmelser, att Vin- och spritcentralen var skyldig att köpa all sprit, som dessa jästfabriker tillverkade. Då de på samma gång hade uppgjort om ett pris, som var för dem fördelaktigt — det låg i ett läge med några ören under priset på potatisbrännvin — och då man vet, att jästspriten är avsevärt sämre än potatisbrännvinet, är det klart, att denna uppgörelse var ganska fördelaktig för jästfabrikerna. Nu har det förts förhandlingar för att undersöka möjligheterna för att få kontraktet annullerat. Men underhandlingarna ha icke lett till något resultat, och detta kanske icke heller är så underligt, därför att det ju är klart, att jästfabrikerna med nuvarande spritpriser, ha en ganska stor ekonomisk fördel att få sälja så mycket sprit som möjligt. Även med den begränsning, som riksdagen beslutat, vågar jag påstå, att det är en ganska god merförtjänst, som dessa jästfabriker ha. Och då menar jag, att med denna ekonomiska förtjänst är det klart, att jästfabrikerna icke gärna vilja gå med på någon uppgörelse. För övrigt kan jag ju här säga, att då vi på andra avdelningen i bevillningsutskottet behandlade denna fråga, hade vi möjlighet att få se ett förslag till uppgörelse med jästfabrikerna. Men jästfabrikerna ha, som vi se av utskottets betänkande, icke gått med på densamma. Det står här, att underhandlingarna icke lett till resultat. Och jag vill säga, att om jag hade något att bestämma vid en sådan uppgörelse, skulle

Ang. begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning. (Forts.)

jag icke vilja gå med på att underhandlarna skulle ge jästfabrikerna den fördel, som detta förslag till uppgörelse innehöll, därför att jag tror, att i stället för det s. k. evighetskontrakt, som jästfabrikerna nu ha skulle de enligt förslaget få ett annat evighetskontrakt, visserligen med andra bestämmelser om det pris, som skulle betalas för spriten, men i alla fall ett kontrakt som är ouppsägbart liksom det förra. Priset skulle i sådant fall komma att bestämmas av en prisnämnd efter samma grunder, enligt vilka priset på potatisbrännvinet bestämmes. Och då man känner skillnaden mellan världsmarknadspriset på potatisbrännvin och det beräknade, s. k. produktionskostnadspriset, så har man också anledning befara att priset på jästspriten under sådana förhållanden skulle komma att bestämmas mera till jästfabrikernas än till Vin- och spritcentralens fördel. Vi skola nämligen komma ihåg, att priset på den sprit, som är tillverkad här i landet och säljes till Vin- och spritcentralen, icke är beroende av världsmarknadspriset, utan att det är på helt andra grunder, som priset bestämmes på potatisbrännvinet. Och då är det ju klart, att, om en uppgörelse skulle träffas, som skulle ge jästfabrikerna ett kontrakt, som säger, att Vin- och spritcentralen skall köpa all sprit, som tillverkas av jästfabrikerna, det skulle kunna hända, att riksdagen icke kan bli belåten med den uppgörelsen. Och jag tror, att andra kammaren icke skulle ha lust att gå med en uppgörelse, där vi komma fram till en sådan slutsats, att dessa på mer eller mindre konstlade grunder erhållna s. k. produktionskostnadsberäkningar få läggas till grund för det pris, som skulle betalas för denna jästsprit. Nu ha, som jag sade i början, vi reservanter yrkat på, att jästfabrikerna under nästa år endast skulle få leverera 3 miljoner liter sprit i stället för nu medgivna 3 $^1/_2$ miljoner. Och då jag från min utgångspunkt icke alls har något emot, att, ifall det är mer lönande, att taga vara på jästspriten, så har jag gått med på minskningen, därför att jag anser, att ett sådant beslut skulle ge dem, som komma att underhandla med jästfabrikanterna, en trumf på hand vid den blivande uppgörelsen.

Det är därför, herr talman, som jag ber att få yrka bifall till den av herr Månsson i Hagaström m. fl. avgivna, vid ärendet fogade reservationen.

Herr **Röing:** Herr talman! Klockan slår om någon minut 2, och då första kammaren redan bifallit utskottets hemställan och ett eventuellt bifall till reservationen icke kan medföra vare sig gemensam omröstning eller, såvitt jag kan förstå, ett försök till sammanjämkning, finnes ingen anledning att nu fördjupa sig i en längre diskussion över den föreliggande frågan. Och detta så mycket mindre, som ett civilrättsligt bindande avtal förefinnes mellan jästindustrien å ena sidan och Vin- och spritcentralen å den andra sidan, vilken part ju realiter icke är annat än staten. Jag är övertygad om att finansministern är beredd att här i kammaren, liksom i första kammaren för en stund sedan meddela, att den siste ärade talaren misstager sig, då han antager, att ett bifall till reservationen är behövligt för att, som han uttryckte sig, ge åt regeringen en trumf på hand vid de förestående underhandlingarna. Jag hörde nämligen finansministern i första kammaren nyss förklara, att detta näppeligen är behövligt, då båda parterna äro förhandlingsvilliga och underhandlingar om ett nytt kontrakt pågå, och man har anledning antaga, att frågan blir ordnad på ett fullt tillfredsställande sätt, så att spörsmålet i sin helhet, då utredningarna slutförts, kan föreläggas riksdagen nästa år.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Nilsson** i Hörby: Herr talman, mina herrar! Jag skall med ett par korta ord replikera utskottets ärade ordförande. Han tryckte på det, att första kammaren redan fattat sitt beslut, och att, även om andra kammaren fat-

Ang. begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning. (Forts.)

tar ett annat beslut, blir det ingen ändring i sak. Det kan hända, att det ligger så till, men i varje fall tror jag, att andra kammaren behöver fatta ett annat beslut för att just, så att säga, frambringa bättre förutsättningar för de förhandlingar, som skola komma. Jag tror nämligen icke, att man, om de förhandlingar, som komma, skola föra till ett efter min mening lyckligt slut, kan få för stark grund att stå på, då jag är fullt bekant med de intressen, som komma att stå på den motsatta sidan.

Jag skall ej ingå alls på sakfrågan vid detta tillfälle. Var och en, som velat sätta sig in i frågan, har kunnat göra det, och frågan ligger så till ur allmän synpunkt, att ett bifall till reservationen är motiverat. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till densamma.

Herr **Brännström:** Herr talman! I motsats till föregående ärade talare kan jag ej finna, att ett bifall till motionen här är motiverat. Finnes det någon gång motiv för avslag, tycker jag, att det är i detta fall. Frånsett de skäl, som anförts av utskottets ärade ordförande, föreligga dessutom fullgoda skäl att ej bifalla den i ämnet väckta motionen.

Från Kungl. Maj:ts sida säger man i propositionen, att det föreligger en utredning, som ej är slutförd, en utredning, som väntas komma att framläggas för 1926 års riksdag, en utredning, som omfattar enligt herr Johanssons i Kullersta mening oklara förhållanden om jästtillverkning med eller utan sprituvinning. Utredningen skall också enligt statsrådets uppgift i propositionen även omfatta frågan om potatis- och sulfitsprittillverkning. Det har utlovats, att denna utredning skall föreligga till 1926 års riksdag. Då ärendet ligger under utredning och utredningen utlovats föreligga nästa år, har man ej särskild anledning att skynda på Kungl. Maj:t, vilket man rimligen icke kan göra, när man vet, att den icke hunnit slutföras. Det finnes enligt min mening ingen anledning att komma till annat slut än det, vartill utskottet kommit, och som nyss även blivit första kammarens beslut.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss:** Herr talman! Jag skall blott erinra kammaren därom, att förra årets riksdag beslöt att fastslå den kvantitet, som striden gäller, till dessa 3 $^1/_2$ miljoner liter. Det är intet, som inträffat sedan dess, som kan på sakliga grunder föranleda en ändring. Det enda argument, som i dag anförts i kamrarna, är, att regeringen, eller rättare sagt Vin- och spritcentralen, skulle vid förhandlingarna med jästfabrikerna behöva en så kraftig press, som en sådan sänkning av kvantiteten skulle innebära. Jag tror, att redan den starka reservation, som här kommit fram, och de talesmän, som nu anfört dess synpunkter, att redan det torde vara fullt tillräcklig press för att sätta de vapen i händerna på underhandlarna, som eventuellt skulle vara behövliga. Men jag tror, att redan förut har läget varit sådant, att en uppgörelse är inom synhåll. Och under sådana förhållanden förefaller det mig, som om kammaren med stort lugn kunde bifalla utskottets hemställan.

Herr **Nilsson** i Hörby: Herr talman, mina herrar! Det kan knappast med skäl förebrås mig, att jag tager upp tiden och förlänger debatten. Jag var nämligen i mitt första anförande mycket kortfattad. Men då herr Brännström ansåg, att utskottets motivering vore mycket stark, var det närapå, att han bibragte mig lusten att taga upp hela saken och peka på — jag höll på att säga dumheterna — i det avtal, som föreligger. Jag vill också säga honom, att jag först nu fått höra, att ärendet ligger under utredning. Eljest har jag icke hört, att det varit fråga om att verkställa utredning under detta år. Jag tror

också, att frågan icke kommit på tal, om det icke väckts motion vid förra årets riksdag.

Ang. begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning. (Forts.)

Nu förklarar herr statsrådet och chefen för finansdepartementet, att det förefinnes en tillräckligt stark grund att stå på, om kammaren tager utskottets förslag, men samtidigt hänvisar han till den starka reservation, som finnes. Men, om kammaren tager reservationen, förändrar det intet i sakläget i år, har ju utskottets ordförande förklarat. Jag kan väl ändå inte tro, att herr statsrådet och chefen för finansdepartementet kan få starkare fötter att stå på än han vill och behöver. Man kan väl överhuvud taget inte stå för starkt i den ställning i livet, där man vill stå.

Herr talman, jag vidhåller mitt yrkande.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till den av herr Wohlin m. fl. avgivna, vid betänkandet fogade reservationen samt 3:o) bifall till den reservation, som avgivits av herr Månsson i Hagaström m. fl.; och förklarade herr talmannen sig anse den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Nilsson i Hörby, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 2:o) angivna nu antogs till kontraproposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd samt anslagen:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets förevarande betänkande nr 41, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Wohlin m. fl. avgivna, vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 13.

Ang. upphävande av tullsatserna för kaffe.

Å föredragningslistan var härpå upptaget bevillningsutskottets betänkande, nr 42, i anledning av väckt motion om upphävande av tullsatserna för kaffe.

I en inom andra kammaren av herr *Herou m. fl.* väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 15, hade föreslagits, att riksdagen måtte besluta upphäva tullsatserna för de varuslag, som fölle under rubrikerna 155—156 a i gällande tulltaxa.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits:

av herrar *Gustaf Nilsson*, *Johansson* i Kullersta, *Björklund*, *Granath* och *Ericson* i Boxholm; samt

av herr *Olsson* i Ramsta.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Ang. upphävande av tullsatserna för kaffe. (Forts.)

Herr **Herou:** Herr talman! I ett sjuradigt yttrande har bevillningsutskottet avfärdat vår motion om upphävande av tullsatserna för kaffe. Jag förstår redan utav omfånget av detta yttrande, att bevillningsutskottet icke har ansett denna fråga vara värd så synnerligen stor överläggning. Då frågan emellertid i alla fall på ett mycket kännbart sätt berör de fattiga arbetarnas och de fattiga böndernas ekonomi här i landet, anser jag mig hava rätt och plikt att försvara vår motion.

Såsom skäl för avslagsyrkandet har av bevillningsutskottet angivits, att statsverkets inkomster av kaffetullen under år 1924 uppgått till över 21 miljoner kronor. Det är givetvis så, att här verkligen är fråga om en rätt betydande summa. Vi måste ställa frågan, vem som skall betala den. Utskottsmajoriteten och reservanterna tyckas vara eniga därom, att så länge det statsfinansiella läget är dåligt, bör man behålla denna hänsynslösa beskattning, som dessa tullar på kaffe och andra av de oundgängligaste nödvändighetsartiklarna innebära för de fattiga folkgrupperna. Vi motionärer återigen äro av en annan uppfattning. Vi hava i vår motion sagt ifrån den på det sättet, att om det är riktigt, att statshushållningens bördor böra bäras av medborgarna i förhållande till deras förmåga att bära dessa bördor — vilken åskådning ju principiellt godkänts vid fördelningen av de direkta skatterna — då kan det icke vara riktigt att göra de fattiga ännu fattigare i ett statsfinansiellt nödläge, enär levnadsförhållandena för de sämst ställda medborgarna just då oftast äro sådana, att tvärtom principen om skattebetalning efter förmåga rättvisligen än mer blir av behovet påkallad. Vi anse det vara ofrånkomligt, att bördorna för statsutgifterna åläggas de övre tiotusen, som hava kraft att bära dessa bördor, så länge ett sådant samhälle, där ett fåtal utsugare tillåtas taga lejonparten av arbetets frukter, fortfarande får existera.

Representanterna från regeringspartiet hava icke saknat möjligheter att påbörja ett visst förbättringsarbete, som enligt vad de vid något tillfälle hava utlovat, skulle sättas i gång. På tal om de möjligheter, som kunna finnas att bära de olika bördorna, så kan det vara av intresse att se en smula på förmögenhetsfördelningen här i landet. Det är mig därvidlag ett nöje att kunna hänvisa till ett litet arbete utav hans excellens herr statsministern. I sin bok »Samhället sådant det är» har han gjort en sammanställning, som är rätt intressant. Där återfinnas på sidorna 130, 131 och 132 några punkter, som jag ber att få citera. Där heter det t. ex.: »Så oerhörda värden äro upphopade hos det lilla fåtalet rika, att en toppning vid 100,000 kr. skulle inbringa icke mindre än 3,411 miljoner. Det är nämligen något över 10,000 personer — 'de övre tiotusen' — som ha 100,000 kr. och däröver. Hos dem skulle stanna 1,080 miljoner. Nu inneha de emellertid 4,491 miljoner, skillnad att indraga alltså 3,411 miljoner.» En annan punkt lyder: »Även om man går så långt i omtanke om de rika, att man flyttar gränsen upp till 300,000 kr., så blir det icke småsmulor över. Om de 2,620 personer, som ha mer än 300,000 kr., finge behålla sina 300,000, skulle på deras händer stanna 786 miljoner. För närvarande ha de 2,909 miljoner. En reduktion skulle alltså inbringa 2,123 miljoner.» Och så slutligen meddelar han att »det lilla fåtalet miljonärer äga utöver var sin hela miljon ett mer än dubbelt så stort belopp som 1,221,000 svenska medborgares sammanlagda förmögenhet». Hans excellens herr statsministern säger, att han icke har gjort denna sammanställning för att visa, hur en utjämning bör ske. Han säger, att han bara velat visa, att en förbättring bör och kan ske.

Det är icke bara mot bakgrund av egendomsförhållandena utan framför allt mot bakgrund av inkomststatistiken — jag skall icke trötta kammaren därmed i afton — som man måste se vårt krav. Representanterna i regeringspartiet hava icke saknat möjligheter att påbörja det förbättringsarbete, som utlovats.

Ang. upphävande av tullsatserna för kaffe. (Forts.)

Det kunde exempelvis hava skett genom suspension av spannmålstullarna. Det ville man dock icke. Men några representanter, som ännu vid den tidpunkten kände sig besvärade av avgivna löften, lovade att reducera kaffetullen i stället. Huru hava herrarna gjort? Jo, vi kunna se på de borgerliga partiernas representanter i utskottet. De säga, att på grund av den högst betydande minskning i statsverkets inkomster o. s. v. och på grund av det statsfinansiella läget kunna de icke biträda ett upphävande av kaffetullen. De stå kvar på den gamla borgerliga ståndpunkten och de säga ärligt och klart ifrån, att så länge det behövs så mycket pengar i statskassan och så länge statsfinanserna icke gå ihop på annat sätt, taga vi 21 miljoner kronor, som vi kunna få fatt i. De folkfrisinnades representant i utskottet har förklarat, att vid ett förbättrat statsfinansiellt läge är han villig att gå med på upphävande av kaffetullen, men han har också med denna förklaring biträtt utskottsmajoritetens avslagsyrkande. Det skymtar bakom hans reservation, tror jag, en liten, liten misstanke mot den borgerliga majoriteten i bevillningsutskottet, så till vida nämligen, att bevillningsutskottet, menar reservanten, skall komma och yrka avslag, även om det statsfinansiella läget förbättras. Nå, vad vilja då reservanterna från det arbetarparti, som i valrörelsen utlovade kamp mot de indirekta skatterna? Jo, de hava ansett, att utskottet vid behandlingen av den väckta motionen bort hemställa hos Kungl. Maj:t, att nästa års budget måtte om möjligt uppgöras under förutsättning av en återgång i fråga av kaffetullen till vad som gällde före den senaste tullförhöjningen. »Om möjligt» står det. Det är egentligen icke någon så oerhört stor skillnad mellan de ståndpunkter, som de olika grupperna inom bevillningsutskottet hava intagit. Utskottsmajoriteten lovar visserligen ingenting; de andra lova, att »om möjligt» skall det bli vid ett annat tillfälle. Alltså, reservanterna godkänna, så länge statsfinanserna äro dåliga, att de fattiga folkgrupperna beskattas på ett sätt, som reservanterna själva äro motståndare till under förbättrade statsfinansiella förhållanden. Mera är det icke med den principen. Jag tror således, att det ser ut, som om herrarna gå från klarhet till klarhet. Kanske man på det hållet menar, att kampen mot tullarna nu har lika mycken smak av vidskepelse över sig som en del andra som vidskepelse förklarade program. När kaffetullen fyrdubblades 1922, sade en del av representanterna från den kanten, att deras samveten förbjöde dem att rösta för denna fyrdubbling. 1924 hade åtminstone två representanter reserverat sig för ett bifall till vår motion. I år vid behandlingen av spannmålstullarna lovade en del, som sagt, att det vore för dyrt, krångligt och besvärligt att göra något åt spannmålstullarna, men när det gällde kaffetullen skulle de vara med och hjälpa till. Det löftet återstår kanske att infria. Man kan näppeligen tolka reservanternas ståndpunktstagande som ett steg i den riktningen, såvida man icke skulle kunna tänka sig, att, när det icke gick för sig att rösta för reservanternas förslag, eftersom en minoritet i utskottet icke haft motionsrätt, reservanterna därest de velat det, skulle hava röstat för vår motion såsom en demonstration. I alla fall blir det ett rymligt samvete.

Herr talman, på grund av anförda skäl yrkar jag bifall till den av mig och övriga kommunistiska ledamöter väckta motionen.

Herr **Röing:** Herr talman! Även om bland kammarens ledamöter meningarna rörande kaffetullens berättigande torde vara delade, så torde vi dock icke hava olika uppfattning i den frågan, huruvida det statsfinansiella läget är sådant, att kammaren kan biträda det kommunistiska förslaget angående kaffetullens borttagande. Ett sådant beslut skulle medföra en minskning i statsinkomsterna med mellan 21 och 22 miljoner kronor om året. Bevillningsutskottet har därför enhälligt avstyrkt motionen i fråga. Jag anhåller därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. upphävande av tullsatserna för kaffe. (Forts.)

Vidare yttrades ej. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid av herr Herou, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets förevarande betänkande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 14.

Föredrogos vart för sig bankoutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av fullmäktiges i riksbanken förslag angående utförande av en vattenanläggning vid Tumba bruk; och

nr 49, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående försäljning till telegrafverket av riksbankshuset i Falun.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 15.

Ang. ändring av 18 kap. 15 § strafflagen.

Till avgörande företogs nu första lagutskottets utlåtande, nr 33, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 kap. 15 § strafflagen, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 13 februari 1925 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 63, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

om ändrad lydelse av 18 kap. 15 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 18 kap. 15 § strafflagen skall erhålla följande ändrade lydelse:

Överlastar sig någon av starka drycker så, att av hans åtbörder eller orediga sinnesförfattning synbarligen märkas kan, det han drucken är, och träffas han i sådant tillstånd å ställe, varom i 11 kap. 15 § förmäles, straffes, för fylleri, med böter, högst etthundra riksdaler. Äro omständigheterna försvårande, vare straffet böter, ej under tjugufem riksdaler.

Denna lag skall träda i kraft den 1 juli 1925.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehaft två inom riksdagen i anledning av förevarande proposition väckta motioner, nämli-

gen motionen nr 203 i första kammaren av herr *Luterkort* och motionen nr 204 i samma kammare av herr *D. Alfred Petrén.*

Ang. ändring av 18 kap. 15 § strafflagen. (Forts.)

Utskottet hemställde:

1) att ifrågavarande proposition måtte av riksdagen bifallas; samt

2) att de i anledning av denna proposition väckta motionerna, i den mån de icke kunde anses besvarade genom utskottets hemställan under 1), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet var fogad reservation av herr *Johansson* i Brånalt, som ansett, att utskottet bort hemställa,

1) att ifrågavarande proposition måtte av riksdagen avslås; samt

2) att de i anledning av propositionen väckta motionerna, i den mån de icke kunde anses besvarade genom reservantens under 1) gjorda hemställan, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Johansson** i Brånalt: Herr talman! Då jag vid behandlingen av föreliggande ärende hyst en avvikande mening från utskottsmajoriteten och i en reservation yrkat avslag på den ifrågavarande propositionen utan att ge någon motivering härför, skall jag be att här få yttra några ord för att framlägga de skäl, som ha varit bestämmande för mitt ställningstagande till frågan.

Jag har utgått ifrån, att beivrandet av överträdelser av gällande lagbestämmelser har ett tvåfaldigt syfte, nämligen dels att straffet skall utgöra ett personlig straff för det begångna brottet och dels att det skall ha uppfostrande betydelse. För att denna uppfostrande karaktär hos straffet skall nå sitt syfte, bör det emellertid stå i någorlunda rimlig proportion till den begångna förseelsen. Den föreliggande kungl. propositionen förutsätter nu dels en höjning av maximiböterna för fylleriförseelse under vanliga förhållanden från 50 till 100 kronor, dels, då omständigheterna äro försvårande, böter ej under 25 kronor och upp till 500 kronor. Jag vill då fråga, vari dessa försvårande omständigheter bestå? Jag har, då jag sökt svaret på den frågan, icke kunnat finna, att de kunna bestå i annat än upprepade fylleriförseelser, ty om någon, som är drucken och blir bötfälld för detta, gör sig skyldig till exempelvis störande uppträdande, oljud o. dyl. eller överfaller någon annan person, äro ju dessa förseelser hemfallna under andra lagbestämmelser och kunna därför icke räknas till försvårande omständigheter.

Enligt mitt förmenande kommer enligt detta förslag straffet icke att få den uppfostrande verkan, som det är avsett att få, därför att det icke står i rimligt förhållande till förseelsen. Var och en måste erkänna, att ett för högt straff verkar trotsigt på den, som begått förseelsen, och verkar förhärdande i stället för förbättrande. Jag anser därför, att herr Luterkort har fullkomligt rätt i den motion, som han väckt i denna fråga, då han säger, att ytterligare skärpta straffbestämmelser i detta fall icke böra införas förrän i samband med resultatet av den utredning, som riksdagen begärde år 1918, och i vilken uttalas det önskemålet, att vanedrinkare, som gång på gång bestraffas för fylleriförseelser, böra upptagas på någon anstalt. Endast genom en sådan upptagning på en anstalt kan man vänta en förbättring. Som det nu är ordnat, bliva böterna för vanedrinkare, som gång på gång åtalas och bötfällas för fylleriförseelser, sammanslagna och förvandlade till fängelse, och när det hela sammanlagt uppgår till några veckor, krypa de in. Enligt det nu föreliggande förslaget skulle naturligtvis ett sådant fängelsestraff kom-

Ang. ändring av 18 kap. 15 § strafflagen. (Forts.)

ma att förlängas utan gagn för den brottslige men till kostnad för samhället och staten.

Jag anser sålunda, att de nu föreslagna ändringarna av 18 kap. 15 § strafflagen innebära en olämplig lösryckning från den utredning, som vi förvänta från regeringens sida, och med denna motivering ber jag, som sagt, att få yrka avslag på den kungl. propositionen.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! Jag tror, kammaren är mest tacksam, om jag fattar mig kort, och det skall jag också göra.

Den föreliggande propositionen är föranledd av en riksdagsskrivelse år 1920. Vad den straffskärpning, som här föreslås innebär, är förut omnämnt av herr Johansson i Brånalt, så att det behöver jag icke tala om, och att dessa straffskärpningar nu äro föreslagna, är huvudsakligast beroende på det förändrade penningvärde, som vi kommit till. Det förslag, som här föreligger, har varit ute på remiss. Olika myndigheter ha yttrat sig över det, och samtliga ha tillstyrkt detsamma, och med hänvisning till vad som förekommer i propositionen och till vad utskottet härtill har anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herr *Johanson* i Huskvarna.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 16.

Ang. ändring i förordningen om motorfordon.

Slutligen upptogs till behandling första lagutskottets utlåtande, nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av § 41 i förordningen den 15 juni 1923 om motorfordon, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 13 mars 1925 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 114, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden, anhållit om riksdagens yttrande över följande förslag till

Förordning

om ändrad lydelse av § 41 i förordningen den 15 juni 1923 (nr 281) om motorfordon.

Härigenom förordnas, att § 41 i förordningen den 15 juni 1923 om motorfordon skall erhålla följande ändrade lydelse:

§ 41.

Mom. 1. Framföres automobil eller motorcykel, varom i § 34 sägs, eller traktortåg med större hastighet än som i varje fall är medgiven, straffes den felande med böter från och med tio till och med ettusen kronor.

Mom. 2. Förer den, som är synbarligen berörd av starka drycker, motorfordon eller traktortåg, varom i mom. 1 förmäles, straffes med böter från och med tjugufem till och med ettusen kronor.

Mom. 3. Har förare vid förseelse, varom i mom. 1 eller 2 sägs, ådagalagt grov vårdslöshet eller visat uppenbar likgiltighet för andra människors liv eller egendom, må till fängelse i högst tre månader dömas.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1925.

I samband med förevarande proposition hade utskottet till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, lika lydande motioner, nr 251 i första kammaren av herr *Bergman m. fl.* och nr 377 i andra kammaren av herr *Johanson* i Huskvarna *m. fl.*

Ang. ändring i förordningen om motorfordon. (Forts.)

Utskottet hemställde,

1:o) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen, i anledning av det riksdagen för yttrande underställda förslaget till förordning om ändrad lydelse av § 41 i förordningen den 15 juni 1923 om motorfordon ävensom motionerna nr 251 i första kammaren och nr 377 i andra kammaren ansett, att nämnda förordning borde erhålla följande ändrade lydelse:

Förordning

om ändrad lydelse av § 41 i förordningen den 15 juni 1923 (nr 281) om motorfordon.

Härigenom förordnas, att § 41 i förordningen den 15 juni 1923 om motorfordon skall erhålla följande ändrade lydelse:

§ 41.

Mom. 1. Framföres automobil eller motorcykel, varom i § 34 sägs, eller traktortåg med större hastighet än som i varje fall är medgiven, straffes den felande med böter från och med tio till och med ettusen kronor.

Mom. 2. Framföres motorfordon eller traktortåg, varom i mom. 1 förmäles, av den, som förtärt starka drycker å sådan tid och till sådan myckenhet, att det skäligen kan antagas, att han vid körningen varit därav påverkad, straffes föraren med böter från och med tjugufem till och med ettusen kronor.

Mom. 3. Har förare vid förseelse, varom i mom. 1 eller 2 sägs, ådagalagt grov vårdslöshet eller visat uppenbar likgiltighet för andra människors liv eller egendom, må till fängelse i högst tre månader dömas.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1925; samt

2:o) att ovanberörda motioner, i den mån de icke kunde anses besvarade genom utskottets hemställan under 1:o), måtte av riksdagen lämnas utan bifall.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Åkerman, Rogberg, Klefbeck, Sandegård* och *Söderberg* yrkat, att riksdagen måtte, med avslag å de väckta motionerna, i skrivelse till Kungl. Maj:t förklara, att riksdagen vid granskning av det genom propositionen framlagda författningsförslaget ej funnit skäl till erinran beträffande detsamma.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Söderberg:** Herr talman! Jag skall med hänsyn till den sena timmen inskränka mig till att endast yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen, som också är ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag till lagtext i här föreliggande ärende.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Ja, herr talman, jag kanske vinner mest på att fatta mig lika kort och ber sålunda att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **af Ekenstam:** Herr talman! Min egenskap av domare gör, att jag trots den sena timmen icke kan tiga, då ett sådant utlåtande som detta kom-

Ang. ändring i förordningen om motorfordon. (Forts.)

mer här inför kammaren. Jag hemställer till alla, som ha sinne för lagtext och vad överhuvud taget därav kan följa vid tillämpningen, att de måtte finna, att den text, som utskottet föreslagit, är av den ytterst betänkliga beskaffenhet, att den verkligen icke borde upphöjas till lag, ty där kommer helt och hållet godtycket att göra sig gällande. Det finnes ingen objektiv grund, varefter en domare kan gå, så att han kan avgöra, huruvida det verkligen »skäligen kan antagas», som det här står, att motormannen har varit påverkad av starka drycker. Vi skola komma ihåg, att det här icke är fråga om, att någon som helst olycka inträffat eller ens ett tillbud, utan endast och allenast att en man, som suttit vid ratten, skulle förtärt någonting, som kunnat påverka honom. I allra bästa fall ger detta upphov till trakasserier, men i många, kanske allvarliga fall, kan det ge upphov till straff, som väl få anses vara ytterst orättvisa. Jag kan därför endast i korthet yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag och avslag på utskottets.

Häruti instämde herrar *Björkman* och *Christenson* i Södertälje.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Votering begärdes likväl av herr Johanson i Huskvarna, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller den vid första lagutskottets förevarande utlåtande nr 34 fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i berörda utlåtande.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstningen med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Hamrin, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 88 ja och 67 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 17.

Ordet lämnades härefter till herr **förste vice talmannen,** som yttrade: Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte i avseende å föredragningslistan för nästa sammanträde besluta, att första lagutskottets utlåtande nr 32 uppföres näst efter första särskilda utskottets utlåtande nr 2, samt att sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtande nr 4 uppföres sist å föredragningslistan.

Denna hemställan bifölls.

§ 18.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärvande för telegrafverkets räkning av fastighet i Oskarshamn; och

nr 205, angående de i regeringsformens 63 § föreskrivna kreditivsummor.

§ 19.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 66, rörande förordning med föreskrifter angående medgivande i vissa fall av undantag från gällande bestämmelser om inkomst- och förmögenhetsskatt m. m.;

nr 67, rörande förslag till förordning angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker m. m.;

nr 68, om införande av proportionellt valsätt vid val till och inom kyrkofullmäktige i Göteborg;

nr 69, angående kungörelse om ändrad lydelse av § 11 i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor;

nr 70, rörande förordning om fortsatt tillämpning av förordningen den 11 juni 1920 angående försäljning av odenaturerad sprit, framställd ur avfallslut vid sulfiltcellulosatillverkning;

nr 71, rörande förordning angående restitution av sockerskatt eller befrielse från sådan skatt för socker, som använts vid tillverkning av exportvaror;

nr 72, rörande godkännande av förslag till konvention angående motarbetande av smuggling av alkoholvaror m. m.;

nr 73, angående lag om ändring i lagen den 29 juni 1923 om sparbanker;

nr 74, angående förordning om ändrad lydelse av 6 § i förordningen den 11 juli 1924 angående postgiroförelse;

nr 75, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 193, 194, 195 och 212 §§ i utsökningslagen m. m.;

nr 76, angående lag om ändrad lydelse av 12 och 14 §§ i lagen den 9 december 1910 om reglering av prästerskapets avlöning;

nr 77, rörande dels lag angående särskilda lönetillägg (ödebygdstillägg) vid vissa prästerliga befattningar inom Härnösands och Luleå stift, dels ock lag angående anlitande av kyrkofonden för uppförande av prästgårdar inom vissa delar av Härnösands och Luleå stift;

nr 78, angående ändring av rubriken 1294 i gällande tulltaxa;

nr 79, angående förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften; och

nr 80, om utredning och förslag angående skyldighet för svenska medborgare, som mottaga utnämning till riddare och kommendörer av ordnar, att lösa utnämningsbrev och erlägga härför stadgad stämpelavgift.

§ 20.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 107, i anledning av väckta motioner angående utredning om och ändring i gällande avtal och uppgörelser av ekonomisk innebörd mellan staten och Stockholms stad;

nr 108, i anledning av väckta motioner om åvägabringande av en överenskommelse mellan staten och Stockholms stad angående ökat bidrag från statens sida till vägar och parker å Djurgården i Stockholm; och

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss omorganisation av byggnadsstyrelsen m. m.;

andra lagutskottets utlåtande, nr 29, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om ändrad lydelse av 62 § i ecklesiastik boställsordning den 9 december 1910;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till skogsvårdens befrämjande jämte i ämnet väckta motioner;

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående uppvärmning av till kreatursföda avsedd mjölk m. m ; och

nr 70, i anledning av väckt motion angående en ifrågasatt utredning rörande statens rätt till viss jord m. m.; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av från första kammaren delgivet beslut rörande väckt motion, angående skyldighet för domstolarna att överlämna rättegångsprotokoll till fångvårdsanstalterna och till de villkorligt dömdas övervakare.

§ 21.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.10 på natten.

In fidem
Per Cronvall.

Stockholm 1925. **Kungl. Boktryckeriet,** P. A. Norstedt & Söner. *251955*